TANANYAG

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT

IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK

TANFOLYAMA

SZÁMÁRA

1. *A NEMZETKÖZI HELYZET NÉHÁNY KÉRDÉSE*

*

2. *A TERMELŐSZÖVETKEZETEK MEGSZILÁRDÍTÁSA*

*

3. *VALLÁS, EGYHÁZ, POLITIKA*

KOSSUTH 1960—1961

TANANYAG

A MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT

IDŐSZERŰ KÉRDÉSEK

TANFOLYAMA SZÁMÁRA

---

1. A nemzetközi helyzet néhány kérdése
2. A termelőszövetkezetek megszilárdítása
3. Vallás, egyház, politika

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

1960—1961

Az „Időszerű kérdések" tanfolyama akkor felel meg legjobban céljának, ha egyrészt a tankönyvben megjelenő témák megvitatása során a helyileg fontos kérdéseket is megbeszélik, másrészt a tematikát kiegészítik helyi problémák megvitatásával. Éppen ezért helyes, ha a tematika sorrendjét, az egyes témák feldolgozásának időtartamát helyileg döntik el. E kötetben három anyag van:

1. A nemzetközi helyzet néhány kérdése.
2. A tsz-ek megszilárdítása és gazdálkodásuk továbbfejlesztése.
3. Vallás, egyház, politika.

Javasoljuk, hogy a pártoktatási évet *a nemzetközi téma* feldolgozásával kezdjék. E téma tanítása során figyelembe kell venni, hogy a tananyag megírása és feldolgozása között 2—3 hónap telt el. Ezért a viták során a tananyagot a legújabb eseményekkel fontos kiegészíteni. Ehhez a napi sajtó és a folyóiratok segítséget adnak.

„A tsz-ek megszilárdítása és gazdálkodásuk továbbfejlesztése" című témát is eljuttatjuk az „Időszerű kérdések" tanfolyama minden hallgatójának. Javasoljuk, hogy a tsz-ekben e téma feldolgozására fordítsanak legtöbb időt és legnagyobb figyelemet. Városokban, üzemekben és egyéb nem mezőgazdasági területeken is célszerű e táma feldolgozása, főleg a tsz-eket patronáló, a mezőgazdasággal valamilyen módon kapcsolatban levő vagy a falusi helyzet iránt érdeklődő hallgatók körében.

A *„Vallás, egyház, politika"* című téma feldolgozásának időtartamát a megyei, járási, városi, kerületi, üzemi pártbizottságok szabják meg. Ahol szükség van rá, a hallgatók felkészültségé-

Felelős kiadó a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

nek, érdeklődésének megfelelően feldolgozhatják az anyag egyik vagy másik részét, más részeket pedig elhagyhatnak, de az aktuális kérdésekkel foglalkozó fejezetek feldolgozását minden csoport számára javasoljuk.

Valószínű, hogy az év folyamán a következő témákról jelenik még meg tananyag:

Népgazdaságunk helyzete.

A szocialista országok gazdasági együttműködése.

A szocialista hazafiság.

E tanfolyamokon előfordulhat, hogy a később megjelenő témák feldolgozására — időszerűségük miatt — korábban kerül sor, mint az e kötetben levőkre.

MAGYAR SZOCIALISTA MUNKÁSPÁRT
KÖZPONTI BIZOTTSÁGA
AGITÁCIÓS ÉS PROPAGANDA OSZTÁLYA

A NEMZETKÖZI HELYZET NÉHÁNY KÉRDÉSE

1960 tavaszán, a párizsi kormányfői értekezlet előkészítő időszakában úgy tűnt, hogy a hidegháború kilátástalan útvesztőit és a melegháború dullesi szakadékait elkerülve az emberiség hozzáláthat a feszültséggel terhes időszak veszélyes maradványainak a felszámolásához.

A német békeszerződés; Nyugat-Berlin helyzetének a rendezése; a fegyverkezési hajsza megszüntetése: az általános és egyetemes leszerelés megvalósítása; Kelet és Nyugat kapcsolatainak megjavítása; a gyarmati rendszer maradványainak felszámolása; — mindmegannyi sürgős, megoldást követő probléma.

Amikor Hruscsov elvtárs 1960 márciusában baráti látogatásra érkezett Párizsba, e megoldásra váró problémákat — a francia és a szovjet ember számára egyaránt érthető példával — a háborúból ittmaradt, fel nem robbant bombákhoz, lövedékekhez hasonlította. Az államok vezetőinek — tette hozzá — az a feladatuk, hogy tűzszerészekhez hasonlóan, óvatossággal és hozzáértéssel megtisztítsák ősi földünket a sötét, háború idők maradványaitól. De két hónappal később az emberiségnek azt kellett tapasztalnia, hogy az amerikai elnök — Eisenhower — Dullesra emlékeztető felelőtlenséggel érkezett Európa földjére, a francia fővárosba.

Párizs után okkal hangzottak el az embereket legjobban érdeklő kérdések: milyen is most és hogyan alakul a jövőben a nemzetközi helyzet; megvan-e továbbra is a béke fenntartásának a lehetősége?

Ami az első kérdést: a jelenlegi nemzetközi helyzetet illeti, nem lehet mást válaszolni, mint amit Hruscsov elvtárs mondott a kommunista munkabrigádok kongresszusán: „... amikor durván, lábbal tiporják azokat az elemi nemzetközi szabályokat, amelyek oltalmazzák az országhatárokat és visszatartják az

agresszorokat a határok átlépésétől, *a világhelyzet izzóvá válik. Így történt most is,* az Egyesült Államok kormányának hibájából."[1]

Ugyanakkor — mondhatjuk, ennek ellenére — a jövőt illetően egy másik tekintélyes fórumon, a Román Munkáspárt III. kongresszusán részt vett kommunista és munkáspártok képviselőinek találkozóján elfogadott közlemény hangsúlyozta: változatlanul *megvan a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élésének, a háborúk elkerülésének a lehetősége.*

Tehát egyrészt azt mondjuk: a világhelyzet élesebbé, izzóbbá vált, másrészt állítjuk: a háborúk elkerülésének változatlanul megvan a lehetősége.

A két megállapítás ellentmondásosnak tűnik, első hallásra mintha az egyik kizárná a másikat, de ez az ellentmondás csak látszólagos. Az átmenetig feszültebb, Párizs utáni helyzet ugyanis nem szubjektív tényezőktől függő véletlen jelenség, hanem a nemzetközi viszonyok alakulását meghatározó objektív tényezők harcának szükségszerű, a fejlődés irányába ható megnyilvánulása.

I. A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁNI NEMZETKÖZI HELYZET ALAKULÁSÁNAK NÉHÁNY ELVI PROBLÉMÁJA

A feszültség és enyhülés — a nemzetközi méretekben folyó osztályharc tükröződése

Amikor a nemzetközi helyzet feszültebbé válik, így az „U—2" kémrepülés után is — gyakrabban hangzik el jóindulatú, de idealista módon gondolkodó emberek kérdése miért váltja fel a nemzetközi politikában az átmeneti enyhülést időről időre bekövetkező feszültségi állapot, nem lehetne-e feszültség nélküli, „igazi" békés egymás mellett élést megvalósítani?

Ilyen időszakban fokozottabban jelentkeznek a modern revizionisták, hogy „választ" adjanak a korunk valóban létkérdésein töprengő embereknek. A nemzetközi feszültség és a háborús

[1] Népszabadság, 1960. május 29.

veszély oka — hangzik a jugoszláv teoretikusok magyarázata — a két tömb fennállásában rejlik, mivel mindkettő saját tömbérdekeinek érvényesítésére törekszik. E koncepció szerint a Szovjetunió és a többi szocialista ország, valamint az imperialista hatalmak egyaránt bűnösek abban, hogy folyik fegyverkezési hajsza, hogy a vitás nemzetközi kérdések megoldásában eddig még nem történt lényeges változás. Pedig — állítja például Kardelj — korunkban a világ fejlődésének általános tendenciái a szocialista erők minden országban (tőkés és szocialista országban egyaránt) végbemenő előnyomulásában jelentkeznek. Következésképpen az államok közelebb kerülését, az államhatárok kiküszöbölését csupán a minden bűn eredendő forrását képező „tömbpolitika" akadályozza.

Ez a felfogás fittyet hány annak a ténynek, hogy a nemzetközi események mögött mindig reális osztályérdekek rejtőznek, hogy *a nemzetközi küzdőtéren magas szintű osztályharc folyik.* A nemzetközi feszültség igazi okát pedig csak akkor ismerhetjük fel ténylegesen, ha — Lenin útmutatásához híven — a társadalmi fejlődés törvényeinek megfelelően szem előtt tartjuk a nemzetközi küzdőtéren végbemenő folyamatok osztálytermészetét, a szemben álló osztályok antagonisztikus érdekeit. „... Ezeket a tételeket egy pillanatra sem szabad szem elől téveszteniink — hangsúlyozta Lenin egyik külpolitikáról szóló előadói beszédében —, hogy el ne tévedjünk a diplomáciai cselszövések útvesztőiben és labirintusában, abban a labirintusban, amelyet olykor még mesterségesen is előidéznek és átláthatatlanabbá tesznek olyan emberek, osztályok, pártok és csoportok, amelyek szeretnek vagy kénytelenek a zavarosban halászni."[2]

Ma már nemcsak a marxisták—leninisták tudják, hanem a tények alapján a világközvélemény is mindinkább felismeri, hogy hol a nemzetközi feszültség forrása. Ez a forrás egyáltalán nem a két tömb létében rejlik, hanem abban, hogy a világon még fennáll az imperializmus a maga hódító törekvéseivel.

Mikor, hogyan szűnhetne meg korunkban a nemzetközi helyzetben időről időre visszatérő feszültség?

Ez csak akkor következhetne be, ha az imperializmus — tudomásul véve a tényleges történelmi változásokat — lemondana

[2] *Lenin:* Előadói beszéd a külpolitikáról. *Lenin* Művei. 27. köt. Szikra 1952. 366. old.

legalábbis három dologról: lemondana az 1917. előtti osztatlan kapitalista világ visszaállításának szándékáról, vagyis a Szovjetunió és az egész szocialista világrendszer megsemmisítésére készített terveiről; lemondana a gyarmatok és függő országok módszeres kifosztásáról, az államok közötti egyenlőtlen kapcsolatokból származó extraprofitról; és végül lemondana saját munkásainak, parasztjainak, kisembereinek a kizsákmányolásáról.

De természetesen, minderről hallani sem akar a reakciós burzsoázia. W. Churchill 1949-ben világosan megfogalmazta osztálya felfogását: „Ma annak a következménye nehezedik ránk, hogy nem sikerült születése pillanatában megfojtani a bolsevizmust."

E kudarc óta az imperialisták — céljaikat fel nem adva — állandóan arra törekednek, hogy megsemmisítsék azt az országot, ahol először, és azokat, ahol a későbbiekben, 1945 után, megvalósult a proletariátus diktatúrája. De ugyanígy a burzsoázia önmagát tagadná meg, az imperializmus megszűnne imperializmus lenni, ha lemondana a fegyverkezési hajsza terhei alatt görnyedő munkásai, parasztjai, kisemberei rendszeres kizsákmányolásáról. Ami pedig a gyarmatokat illeti, Lenin szavaival „csodákban hinnénk" annak feltételezése esetén, hogy az imperializmus létezhet más, gyengén fejlett országok kirablása nélkül. Ilyen csodák korunkban — a második világháború után — sincsenek. Ellenben volt koreai, indokínai, malájföldi stb. háború, szuezi agresszió; tart az algériai háború, régi klasszikus módszerekkel, létezik a neokolonializmus új módszerekkel.

Tehát a nemzetközi méretekben folyó osztályharc objektív körülményéből, az imperializmus létéből, természetéből fakadó agresszív lépések miatt következik be a nemzetközi helyzetben időről időre háborús veszélyt képező feszültségi állapot.

Az erőviszonyok változása a változatlanul agresszív taktika módosítására kényszeríti az imperialistákat

A második világháborút követő másfél évtizedes történelmi jelentőségű periódus különösen jól szemlélteti azt, hogy az imperializmus önszántából nem mond le a háborúról, hogy a „háború — Lenin szavaival — az imperializmusnak a tulajdonképpeni természetéből ered". De másfelől, a tizenöt éven belüli, egymástól jól megkülönböztethető szakaszok azt is mutatják, hogy a nemzetközi erőviszonyok-

ban bekövetkezett változások az imperializmust hangnemének mérséklésére, sőt, hidegháborús taktikájának bizonyos módosítására kényszeríthetik.

Az első időszak — 1946—1949 között — a Churchill által Fultonban meghirdetett hidegháború fő jelszava: a „Kommunizmus elleni kereszteshadjárat", a Szovjetunió elleni „preventív háború". Mindezeket a terveket az állítólagos „szovjet fenyegetés" szükséges meghiúsításával indokolták. E jelszavak amerikai változatai azonban világosan mutatták, hogy valójában a háborúból legerősebben kikerült amerikai monopóliumok világuralmi terveiről van szó. „Az Egyesült Államok mondotta Truman 1946. április 6-án — hatalmas ország, nincs nála hatalmasabb; ezzel a hatalommal rendelkezve át kell vennünk a világ vezetését."

A világuralmi terv és a „legnagyobb hatalom" illúziója az akkori amerikai *atom-monopóliumra* épült. Az amerikai imperialistáknak és európai szövetségeseiknek az atombombához hiányzott a szükséges katona, az ágyútöltelék. A háború borzalmaira és a szovjet emberek áldozataira még élénken emlékeztek a nyugat-európai népek és nem voltak hajlandók egy új háborút vállalni. Másszóval a háború kirobbantására irányuló óhaj nem állott összhangban a háború győztes végigvitelének lehetőségével — az atom-monopóliumot csupán *atomzsarolásra* kísérelhették meg felhasználni.

A második időszakban — 1949—1953 között — az agresszív Északatlanti Szövetség, az „európai hadsereg" megteremtése, a militarista Nyugat-Németország feltámasztása stb. után az Egyesült Államokban elérkezettnek látták az időt, kedvezőnek a feltételeket a koreai háború kirobbantására. A hidegháborút és a koreai helyi melegháborút azonban az időközben megváltozott erőviszonyok következtében nem lehetett általános világháborúvá szélesíteni.

A szovjet nép a háború után további áldozatokat vállalva, 1949-ben véget vetett az amerikai atom-monopóliumnak.

A kínai forradalom győzelme, a Kínai Népköztársaság létrejötte további hatalmas változást idézett elő a nemzetközi erőviszonyokban. „Többről van itt szó — írta a New York Times

Magazine-ban Nathaniel Peffer professzor —, mint egy távolkeleti polgárháborúban kivívott győzelemről és elszenvedett vereségről. A világ politikai egyensúlya megbillent, mégpedig ellenkező irányban, mint ahogy Amerika remélte."

A koreai háborúban jól lehetett érzékelni a „politikai egyensúly" megbillenését. Az amerikai imperialistákra és szövetségeseikre, a koreai nép és a kínai önkéntesek — az ENSZ-csapatok fegyverzetbeli fölénye ellenére — súlyos vereséget mértek.

A békéért harcoló erők már ebben az időben valóban meg tudták akadályozni, hogy az agresszorok a koreai helyi háborút világháborúvá szélesítsék. Az erőpolitika nyilvánvaló kudarca következtében az imperialisták 1953-ban a koreai, 1954-ben pedig az indokínai fegyverszünet, a genfi egyezmény aláírására kényszerültek.

A harmadik időszakban — 1953—1957 között — a NATO stratégái kénytelenek elismerni a bekövetkezett „atomegyensúly" helyzetét, különösen azután, hogy 1954-ben a Szovjetunió felrobbantja az első kísérleti hidrogénbombát.

A tényleges katonai erőviszonyokat tekintve azonban a NATO-tábornokok nem veszik ekkor még komolyan az „atomegyensúlyt", legalábbis két ok miatt.

Egyfelől abból indultak ki, hogy a Szovjetunió ugyan rendelkezik már atom- és hidrogénfegyverrel, de még nincs a hosszútávú szállításokra alkalmas berendezések birtokában. Ugyanakkor a NATO-országok 250 támaszponttal rendelkeznek a szocialista tábor országai körül. Spaatz nyugalmazott repülőtábornok, a Newsweek c. amerikai hetilap 1954. április 5-i számában arról írt, hogy „az amerikai stratégiai légitámaszpontok acélgyűrűként helyezkednek el a Szovjetunió körül. Az Egyesült Államok egyetlen hidrogénfegyver segítségével le tudja törölni a föld színéről Moszkvát vagy a Szovjetunió bármely más városát." Heusinger tábornok, a náci nagyvezérkar egykori főnöke, a NATO „különleges tervezési vezérkarának" tagja, az Atlanti Szövetség folyóiratában kifejti a „mi lépünk először" stratégiai elvet, vagyis: „adott pillanatban nem fogunk hadozni a kezdeményezéssel, mi fogjuk először félrelökni a határsorompókat. Természetesen — tette hozzá magyarázólag — a hadtechnika mai korszakában (a szuperbombázók idején) ezt bizonyos képletességgel kell érteni..."

Másfelől az atomegyensúlyt azért nem vették komolyan a NATO-vezérkarban, mivel a kívülről „acélgyűrűbe szorított" szocialista tábor belső helyzetét részben az egyes országokban elkövetett hibák, részben a revizionista ügynökségek tevékenysége alapján 1953. után ingadozónak, válságosnak ítélték meg, olyannyira, hogy az semmiféle komolyabb nyomást nem bírhat el. Dulles 1955-ben arról beszélt, hogy a „szovjet-kommunista struktúra elkorcsosulóban van... jelenleg úgy látszik, hogy a kommunista világ jellegének megváltoztatása a lehetőség határain belül mozog".

E feltételezés alapján az imperialisták az új helyzetnek megfelelően, a koreai, az indokínai nyílt, külső agresszió kudarca után, bizonyos taktikai módosítást eszközöltek. A „belülről való fellazítás", az ellenforradalmi elemek és a revizionista árulók segítségével végrehajtott „aláásás" módszerét helyezték előtérbe. „A szabad országoknak — fejtette ki módosított koncepcióját Dulles — e helyzetben erkölcsi nyomást kell kifejteniük, amely előmozdítja a szovjet—kínai kommunista rendszer aláásását."

Ebben az időszakban került sor az első, 1955-ös genfi kormányfői értekezletre. A háborútól rettegő nyugati közvélemény és a létrejött atomegyensúly alapján bizonyos, józanabbul gondolkodó körök fokozott nyomást fejtettek ki a burzsoá kormányokra, hogy az „erőpolitikát" az „értelem politikájával" cseréljék fel és a Szovjetunióval tárgyalások útján rendezzék a vitás nemzetközi kérdéseket. Az imperialista kormánykörök viszont az ún. „genfi szellemet" arra akarták felhasználni, hogy — az állítólagos acélgyűrűbe szorított, belső válsággal küzdő szocialista világ feltételezése alapján — diplomáciai nyomással és zsarolással megváltassák az európai népi demokráciák status quo-ját.

A magyarországi ellenforradalom, és az azzal egy időben kirobbantott Egyiptom elleni agresszió azt mutatta, hogy *a nemzetközi erőviszonyokban bekövetkezett eltolódás — jóllehet az imperialistákat többszöri taktikai módosításra kényszerítette — az imperializmus lényegét, rabló természetét tekintve nem változott meg.*

Mindezen tények marxista—leninista elemzése alapján állapította meg a kommunista és munkáspártok 1957. évi történelmi

jelentőségű moszkvai tanácskozásán elfogadott nyilatkozat. *„... amíg az imperializmus fennmarad, addig megmarad az agresszív háború talaja is."*[3]

A béketábor által az új helyzetben meghiúsított háborús kísérletek

De azt jelenti-e ez, hogy a jelenlegi helyzetben az imperialisták által kirobbantott helyi háborúnak világháborúra kell vezetnie? Vagy pedig a szocialista tábor, a világ békéjéért harcoló erők képesek időben és azonnal eltaposni a lángokat?

Elegendő az említett 1956. évi válságos időszakra visszaemlékezni, hogy példákkal bizonyítsuk az utóbbi kérdésre adandó igenlő választ.

Amikor Anglia, Franciaország és Izrael megtámadta Egyiptomot, az agresszorok arra számítottak, hogy zavartalanul megsemmisíthetik a fiatal köztársaság függetlenségét, és visszaállíthatják a Szuezi-csatorna régi státusát. A Reynolds News c. angol munkáspárti lap, annak idején, szeptember 9-i számában felfedte Egyiptom szétzúzásának titkos terveit. „Párizsban általános az a vélemény, hogy az angol kormány titokban elfogadta azt a francia nézetet, amely szerint Nasszer szétzúzására *erőt* kell alkalmazni — *mihelyt erre megfelelő alkalom kínálkozik.*" Erre az időszakra időzített a magyarországi ellenforradalom, s a szocialista tábor tényleges problémáinak téves megítélése alapján úgy vélték, hogy elérkezett a »megfelelő alkalom«.

Természetesen, amikor Anglia, Franciaország és Izrael megindította a rablótámadást, nagyon jól tudta: az Egyesült Nemzetek Szervezete tagállamainak többsége sem fogja helyeselni az agressziót. De arra számítottak, hogy amíg megszületik New Yorkban a határozat, amíg folynak a tárgyalások, addig a Sinai-félszigeten szétzúzzák Egyiptomot, folytatják az előnyomulást. Jóllehet november 2-án a közgyűlés megszavazta az ellenségeskedés beszüntetéséről szóló határozatot, kötelezte az agresszorokat, hogy vonuljanak vissza az 1948-as egyezményben megszabott vonalra, azaz a jelenlegi határra — a hadműveletek tovább folytak. November 5-én angol és francia ejtőernyősök szálltak

[3] Társadalmi Szemle, 1957. 7—8. sz. 132. old.

le Port Saidban. Az angol rádió felszólította a kikötőváros lakosságát, ha élni akar, hagyja el otthonát. Miközben a Valiant- és Camberre-gépek bombázták a Kairó melletti gizehi piramisok környékét, az egyiptomi fővárosra milliónyi röpcédulát szórtak: „Vagy elfogadjátok feltételeinket, vagy számoljatok a súlyos megtorlással... Ne feledjétek, megvan az erőnk ahhoz, hogy elérjük céljainkat..."

És egy nappal később, november 6-án kiderült, hogy az agresszoroknak még nincs elég erejük céljuk eléréséhez; helyette a tűzszünet elfogadására kényszerültek.

Ugyanis november 15-én a szovjet kormány üzenetet intézett Edenhez, Guy-Mollet-hez és Ben Gurionhoz, amelyben figyelmeztette őket, hogy létezik olyan ország, amely döntő csapást mérhet rájuk, ha nem szüntetik be az agressziót.

Pontosan 22 órával ezután a háború véget ért.

S ez röviddel azután történt, hogy az SZKP XX. kongresszusa kimondta azt a tételt, hogy a háború nem elkerülhetetlen. Ha pedig a háborút kirobbantják az agresszorok, lehetőségünk nyílik arra, hogy meghiúsítsuk terveiket és az események alakulását a kellő mederbe tereljük.

Hasonló volt ehhez az 1957-es szíriai példa, amikor is az Egyesült Államok imperialistái kalandra ösztökélték Törökországot, hogy támadja meg Szíriát. Ugyanez mondható el az 1958. évi iraki eseményekkel kapcsolatban is. E két utóbbi esetben az imperialisták már helyi háborút sem tudtak kirobbantani. A hadműveletek csak a fenyegető felvonulásokig jutottak el, de a támadást már nem merték megindítani. Pedig 1958. július 15-én, az iraki forradalom után az amerikaiak partra szálltak Libanonban. Ausztria szuverenitásának és semlegességének durva megsértésével, légi úton dobtak át csapatokat Nyugat-Németországból a Közel-Keletre. Angol ejtőernyősök érkeztek Jordániába. Amerikai utasításra támadásra készült Törökország, Irán, Pakisztán. Az imperialisták elérkezettnek látták az időt a Közel-Kelet valamennyi imperialistaellenes erőinek a szétzúzására.

A katonai fölényük óriási volt. A 6. flotta atomtöltetű rakétáival, a török és iráni támaszponton indulásra váró szuperbombázókkal és a legkorszerűbben felszerelt, gyorsan mozgó angol—amerikai ejtőernyős-egységekkel csupán a második vi-

lágháborús légvédelmi ágyúkkal, puskákkal felszerelt arabok állottak közvetlenül szemben.

De az imperialisták ilyen helyzetben sem jutottak el a tényleges célhoz. A Szovjetunió és a többi szocialista ország határozott figyelmeztetése miatt nem volt bátorságuk az agressziót elindítani Irak ellen.

A figyelmeztetések olyanok voltak, hogy az agresszoroknak érteniük kellett belőle. 1958. július 17-én a TASZSZ Iroda közölte, hogy a Kaukázuson túli és a turkesztáni katonai kerületekben a szovjet szárazföldi és légierők hadgyakorlatokat tartanak. Ugyanaznap a Bolgár Távirati Iroda jelentette a bolgár hadsereg szárazföldi, légi és tengeri egységének hadgyakorlatain részt vesznek a szovjet légierő repülőhadosztályai is. Augusztus 3-án Pekingben Hruscsov és Mao Ce-tung által aláírt szovjet—kínai közös közlemény félreérthetetlenül leszögezte, hogy a két szocialista nagyhatalom szilárdan támogatja a közel-keleti népek nemzeti felszabadító harcát. „Ha a harciaskodó imperialista mániákusok — figyelmeztetett a nyilatkozat — háborút kényszerítenek a népekre, akkor az összes békeszerető és szabadságszerető államok és népek szoros egységben, egyszer és mindenkorra végeznek az imperialista agresszorokkal és megteremtik az egész világon, örök időkre a békét."[4]

Az egyiptomi kormányhoz közel álló Al Ahram joggal állapította meg annak idején, hogy a két szocialista nagyhatalom nyilatkozatának hangja „mindenki számára érthető és határozott". Majd hozzátette: „... jóllehet, súlyos figyelmeztetést tartalmaz, mégis felhívás a békére, a békés egymás mellett élésre, a hidegháborúról való lemondásra. Ez a másik tábor hangja, amely ma minden erőt összpontosít, hogy szembe lehessen nézni a világ békéjét fenyegető agresszív veszéllyel. Nem kétséges, hogy ez új dolgot jelent. A népek nincsenek többé egyedül, nincsenek egymástól elszigetelve... A nyilatkozat több mint általános békefelhívás. Figyelmeztetés mindazoknak, akik háborút akarnak."

És a figyelmeztetésnek megvolt a hatása. Az imperialistáknak — az arab népekkel szembeni katonai fölénye ellenére — 1958 nyarán nem volt bátorságuk fegyveres agressziót kezdeni a Közel-Keleten. Odarepültek, elüldögéltek, visszarepültek, s amint mondják, dolgavégezetlenül tértek vissza Libanonból, Jordániából.

Ezek az események világosan mutatják egyfelől azt, hogy amíg az imperializmus fennáll — megmarad az agresszív háborúk talaja is. A háború a kapitalista társadalom gazdasági talajában gyökerezik. Képviselőit a közel-keleti olaj, a maximális profit, az olcsó, színes munkaerő, a világ fontos közlekedési útjai, a Szuezi-csatorna, a szovjetellenes stratégiai támaszpontok birtoklásáért indított harcra sarkallja. Mégis — jóllehet a háborúk az imperializmus gazdasági rendjéből fakadnak —, a gazdaság nem automatikusan szüli őket. A háború — mint Lenin mondja — a politika folytatása — más eszközökkel. A politika viszont osztályok és államok közötti viszonyokat fejez ki. Következésképpen a háborút is, a kizsákmányoló osztályok és pártjaik készítik elő, más osztályok és más államok ellenállásával szemben. A konkrét erőviszonyoktól, az adott nemzetközi helyzettől függ, hogy az imperialista burzsoáziának sikerül-e háborút kirobbantani, avagy a béke hívei képesek-e a világégést elhárítani.

Amikor Hruscsov 1960 márciusában Franciaországban volt vendégségben, — meglátogatta azt a párizsi házat, ahol Lenin Krupszkájával és annak anyjával, az 1905-ös orosz forradalom veresége után, emigrációban élt. Mindenki, még a kíséretében levő Jacquinot, De Gaulle államminisztere is érezte, hogy a Marie-Rose utca 4-es számú ház látogatásának szimbólikus jelentősége volt. A történelemben nem nagy időt jelentő, alig fél évszázad változását jelképezte.

Amikor 1909-ben Párizs XIV. kerületének kis utcácskájába költözött Lenin, a bútorszállító kocsiról nem valami sok bútort raktak a járdára. A házmester megvető tekintettel mérte fel a három törött rugójú sezlont, a kopott, fehérre mázolt asztalt, a négy széket és a többi szegényes holmit.

A most múzeummá átalakított lakás vitrinjében őrzött, Lenin által szerkesztett Rabocsaja Gazetában és más cikkekben a forradalom vezére ismételten megvilágította az imperializmus talaján abban az időben elkerülhetetlenül következő háborúk okainak gazdasági és politikai összefüggéseit, leleplezte a Perzsiára támadó orosz és angol imperializmus gaztetteit, a Kína elleni gyarmati háborút, végső soron az érlelődő imperialista világháborút.

[4] Népszabadság, 1958. augusztus 5.

Azok az előadások, amelyeket Lenin az akkor is békét óhajtó francia munkások, kisemberek képviselői előtt a párizsi munkás-otthonban tartott, még nem tudtak sem Franciaországban, sem Oroszországban olyan erőket mozgósítani, amelyek — a háború okainak ismerete ellenére — le tudták volna fogni az agresszorok kezét. Ilyen erő akkor még nem létezett.

A százezres és milliós francia tömegek viszont — amelyek fél évszázaddal később Hruscsovban a Lenin alapította szovjet állam, a szocialista tábor vezető erejének a képviselőjét, mint a béke vezetőjét üdvözöltek — jelképezték, hogy milyen hatalmas változások mentek végbe a világon. Hruscsov, mint a világ első munkás-paraszt államának képviselője hajtatott Lenin egykori, szegényes párizsi lakásából az Elysée-palotába. De Gaulle rezidenciájának kapujában pedig a Lajosok-korabeli öltözetű, sisakos gárdisták — ahogy államfőnek kijár —, feszes vigyázzállásba vágták magukat. A tábornok dolgozószobájának faragott íróasztalán már ott állott a Holdra sarló-kalapácsos szovjet zászlót juttató Lunyik kicsinyített mása...

Alig fél évszázad telt el azóta, hogy Lenin az imperializmusról szóló tételeit megfogalmazta. Az imperializmus ma is létezik, de már távolról sem uralja egyedül a megváltozott világot. Ezért mindkét körülményt figyelembe véve állapította meg Hruscsov: „Az imperializmusról szóló lenini tételek érvényben maradnak és számunkra, elméleteinkben és gyakorlatunkban most is és a jövőben is, a vezérlő csillag szerepét töltik be. Ne feledjük azonban, hogy az imperializmusról szóló tételeket Lenin évtizedekkel ezelőtt állította fel és fejtette ki, midőn sok olyan jelenség még nem létezett, amelyek ma a történelem fejlődése szempontjából döntő jelentőségűekké váltak..."[5]

Nyilvánvaló, hogy a háborút előidéző okok a jelenlegi viszonyok között is megmaradnak. Ezek az okok, mivel az imperializmus fejlődési törvényszerűségeiből fakadnak, mindaddig nem tűnhetnek el, amíg létezik az imperializmus. E törvényszerűségek hatóköre azonban szűkebb, mivel az imperializmus már nem mindent átfogó világrendszer. Ha a világméretű küzdőtéren csak az imperializmus erői hatnának — a háború elkerülhetetlenné válna. Ma azonban, ezekkel az erőkkel szemben a háború ellen küzdő óriási társadalmi és politikai erők állanak.

[5] Népszabadság, 1960. január 22.

Mindezen történelmi tények alapján a kommunista és munkáspártok 1957-es moszkvai Nyilatkozata ismételten megerősítette az SZKP XX. kongresszusának nagy jelentőségű tételét: *„Jelenleg a béke erői annyira megerősödtek, hogy reális lehetőség van a háború megakadályozására."*[6]

II. HARC A BÉKÉS EGYMÁS MELLETT ÉLÉS ELVÉNEK GYAKORLATI MEGVALÓSÍTÁSÁÉRT, A KORMÁNYFŐI ÉRTEKEZLET LÉTREHOZÁSÁÉRT

A tárgyalás ellenzői — tárgyalásra kényszerülnek

Korunkban, az atomkorszakban a háború elkerülése és ennek következtében a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett élése a világpolitika alapvető problémájává lett. Olyan követelménye ez az emberiségnek, amellyel ma már Nyugaton is számolni kell. Elmúlt az a korszak, amikor a háborúban a La Manche-csatorna védelmet nyújtott Angliának. Ma már — a békében is! — beláthatatlan veszélyt jelentenek a szigetország felett keringő, „őrszolgálatot teljesítő", atombombával megrakott repülőgépek. A második világháborúval véget ért az az idő, amikor az Egyesült Államok úgy viselhetett háborút, hogy az amerikai kontinensre egyetlen bomba sem hullott. Ma — és ezt a politikailag igen hiányosan tájékozott amerikai átlagpolgár is tudja — nincs olyan város, amelyet az Óceán túlsó oldaláról ne lehetne rakétával pontosan eltalálni.

Ilyen helyzetben, különösen az 1957—1958-as közel-keleti fegyveres beavatkozás csődje után, az imperialista kormányok és vezetőik mind többet beszéltek a békéről, tárgyalásokról, sőt bizonyos, a békés egymás mellett élés szándékát bizonyító gesztusok megtételére is kényszerültek.

Hogy helyesen értelmezzük e lépések tényleges mozgató rugóit, hogy világosan lássuk a szavak és a tettek közötti különbséget —, szükséges rámutatni azokra a körülményekre, amelyek 1957—1958 után az imperialistákat a békeszólamok fokozott hangoztatására, sőt, az enyhülés érdekében gesztusokra kényszerítették.

[6] Társadalmi Szemle, 1957. 7—8. sz. 133. old.

1957—1958-ban bebizonyosodott, hogy az „atomegyensúly" felbomlott, csak éppen ellenkező irányban, mint amire a NATO-vezérkar számított. 1957. június 7-én (érdemes e dátumra figyelni) Norstad tábornok, a NATO főparancsnoka, az amerikai szenátus külügyi bizottságában tett jelentésében még a perspektívát illetően teljesen optimista: „Én úgy vélem, hogy nincs igazi atom-egyensúly". S nyomban meg is indokolta, miért vélekedik így: „A NATO ma abban a helyzetben van, hogy képes minden katonai támaszpontot szétrombolni (a Szovjetunióban — *Szerk.),* amit szét kell rombolnunk. Nézetem szerint e haderők viszonylag veszélytelenül (!!) operálhatnak ez idő szerint. Lehetséges, hogy a jövőben kevésbé szabadon és kevésbé könnyen operálhatnak majd. Tudjuk azonban, ma ebben a helyzetben vagyunk, *és nincs ok annak feltételezésére, hogy egy, öt vagy tíz év múlva más lesz a helyzet* . . ."[1]

A valóságban azonban még egy év sem telt el, és az események megcáfolták Norstad optimizmusát. 1957 nyarának utójától a Szovjetunió egymás után a technika olyan produktumait ismerteti meg a világgal, mint a szputnyikok és a lunyikok, az interkontinentális rakéták és az interkontinentális repülőgépek. Mindezek nevetségessé tették azokat az angol—amerikai katonai véleményeket, amelyek az egyiptomi agresszió idején még a szovjet rakétákra való hivatkozást „orosz blöff"-nek minősítették. A sikeres kísérletek után az angol—amerikai és a francia burzsoá lapok „orosz blöff" helyet a tényleges szovjet fölényről kénytelenek írni.

A nagyhangú fenyegetőzést — a The Guardian című angol burzsoá lap szerint — meglepetéssel párosult megrázkódtatás váltotta fel az Egyesült Államokban. Az egyik kaliforniai professzor szerint a Hold eltalálása, a lunyik teljesítménye nagyjából ugyanaz, mintha egy óránként kétezer mérföldes sebességgel száguldó autóban ülő ember, 275 mérföldes sebességgel repülő madár szárnyán levő célpontra tüzelne, miközben a madár még forgolódna is.

Megszólaltak a katonák is. McElroy — volt amerikai hadügyminiszter — 1959. január 29-én kénytelen elismerni, hogy a „Szovjetunió több interkontinentális rakétát képes gyártani, mint Amerika, és nagyobb megtorló erővel rendelkezik.

[1] Frankfurter Allgemeine Zeitung, 1957. augusztus 2.

mint mi..." S a Newsweek katonai szakértője — igen, az a Newsweek, amely 1954. április 5-i már idézett cikkében a Szovjetuniót körülfogó „acélgyűrűvel" kérkedett, s Moszkvának hidrogénbombával történő megsemmisítéséről álmodott — McElroy nyilatkozata után, 1959. február 2-án keserűen jegyezte meg: „McElroy nyilatkozatából kicsendül, hogy a Szovjetunió rakétafölénye az Egyesült Államokkal szemben állandóan növekszik és 1963-ban már igen nagy lesz az interkontinentális, és még nagyobb a középtávú rakéták terén."

Ilyen körülmények között az amerikai szoldateszka megszállottjai is arra kényszerülnek, hogy — lemaradásuk behozására, tisztán időnyerési céllal — átmenetileg elfogadják a tárgyalások gondolatát, ideiglenesen a diplomáciai megbeszélések háttérbe szorítsák a katonai akciókat.

A megváltozott helyzetet — a katonák mellett — az amerikai burzsoázia más képviselőinek, politikusainak, üzletembereinek, végső soron az amerikai kormányköröknek is figyelembe kellett venniük.

William Fulbright — az Egyesült Államok szenátusa külügyi bizottságának elnöke — 1959 májusában „Egy korszak vége" címmel előadást tartott a Columbiai Egyetemen. A megváltozott erőviszonyoknak nem a katonai, hanem — teljesen reálisan — annak alapját képező gazdasági vonatkozásaira figyelmeztette hallgatóit. „Hasonlítsuk össze a gazdasági fejlődés terén a két ország vívmányait. A statisztikai adatok nem annyira látványosak, mint a szputnyikok vagy a rakéták, viszont sokkal nyugtalanítóbbak azoknál. Ha nem is vesszük tekintetbe az 1958-as amerikai recessziót (válságtüneteket — *Szerk.*), akkor is a Szovjetunió ipara fejlődésének üteme 1950 óta két és félszerese a mienknek; 9,5 százalék a mi 3,6 százalékunkhoz képest. A kiindulópontok egyenlőtlensége és Hruscsov túlzásai ellenére, aki azt állítja, hogy országa 1970-re utóléri az Egyesült Államokat — ez a veszély igen reális... Akár 1970-re, akár később valósul meg, mindenesetre biztos, hogy a fejlődés jelenlegi üteme mellett feltétlenül utolérnek bennünket."

Az adott helyzet elemzése alapján kényszerült Fulbright, a szenátus külügyi bizottsága és maga az amerikai kormányzat a teljesen merev dullesi koncepciót az időleges tárgyalások rugalmasabb politikájával helyettesíteni.

Ez a politika alkalmasnak látszott egyfelől a katonai lemaradás

diktálta időnyerési célok *valóságos* elérésére; másfelől pedig a nyugati, beleértve az amerikai közvélemény békekövetelésének *látszólagos teljesítésére.* A Szovjetunió, a szocialista országok szakadatlan diplomáciai offenzívájának ésszerű javaslatait, a békés tárgyalások gondolatát pedig éppen az utóbbi, a nyugati közvélemény követelése miatt is nehéz volt nyíltan visszautasítani.

Elég emlékeztetni arra, hogy Macmillannek, a legmagasabb szintű tárgyalások sorát megnyitó 1959 eleji moszkvai útja jelentős érv volt a Munkáspárttal vívott választási küzdelemben. Hasonló meggondolások vezették az amerikai köztársaságpártiakat is, amikor az elnökválasztást megelőző évben Nixon alelnököt Moszkvába küldték, Hruscsovot pedig Eisenhowerral meghívatták az Egyesült Államokba, látogatóba. A nyugati lapoknak azon megállapításaiban, hogy az amerikai és az angol pártoknak „a korteshadjáratot, úgy látszik, Moszkvában kell elkezdeniük" — kifejeződött a Szovjetunióval való békés tárgyalások gondolatának a közvéleményformáló ereje.

Nem lehet csodálkozni, hogy ezek után a francia „Gloire", a francia imperializmus egykori tekintélye helyreállítójának szerepében tetszelgő de Gaulle tábornok is fontosnak tartotta a „tárgyalás bajnoka" kosztümjének magáraöltését.

Természetesen az imperialista hatalmak részéről a tárgyalások gondolatának elfogadása még nem jelentett azonnali tárgyalást, a tárgyalás létrejötte pedig korántsem eredményezett kézzelfogható megegyezést.

Emlékezetes, hogy az 1959. május 11-én összeült genfi külügyminiszteri értekezletre csak azután került sor, amikor a Szovjetuniónak a német békeszerződésre vonatkozó határideje — a tárgyalások elutasítása esetén — május 28-án lejárt volna. A szovjet kormány lépése következtében a csúcstalálkozó ellenzői Genfben már tárgyalóasztalhoz kényszerültek, de még közbeiktathatták a tényleges megegyezési joggal fel nem ruházott fórumot, sikerült a külügyminiszteri konferenciát az eredménytelenül végződő vitákba fullasztani.

A Szovjetunió türelme, a kormány ismételt kezdeményezése, kompromisszumokra hajlandó rugalmas politikája azonban lehetetlenné tette a tárgyalások gondolatának lejáratását, a további találkozók végleges meghiúsítását. Ez Hruscsov amerikai útja

során sem sikerült, pedig a legarcátlanabb provokációkat kellett visszautasítania. Mindezek elenére a Camp David-ben aláírt közös közlemény leszögezi: „Figyelembe véve a cserelátogatásoknak és a nézetek kicserélésének fejlesztését, a kormányok hivatalos képviselői megbeszéléseiken lényeges haladást értek el, és várható, hogy a közeljövőben bizonyos megállapodások jönnek létre."[2]

A továbbiakban pedig Eisenhower kijelentette: egyetért azzal, hogy *minden jelentős nemzetközi kérdést nem erőszakkal, hanem tárgyalások útján, békés eszközökkel kell rendezni.*

Mindezek alapján Camp David után a nemzetközi közvélemény azt várta, hogy a következő legmagasabb szintű tárgyaláson, a csúcstalálkozón a viták megállapodást is eredményeznek.

A Camp David és Párizs közötti események azonban mind világosabban megmutatták, hogy az okmányt aláíró szovjet és amerikai fél homlokegyenest eltérő módon értelmezi a megállapodást, a két rendszer békés egymás mellett élését.

A békés egymás mellett élés kétféle értelmezése

A Camp David-i egyezményen még alig száradt meg a tinta, amikor teljes hangerővel megszólaltak azok a politikusok, akik már Hruscsov amerikai tartózkodása alatt is nyiltan ellenezték a különböző társadalmi rendszerek békés egymás mellett élését.

1959. október 16-án Andrew H. Berding, amerikai külügyi államtitkár már azt fejtegette nyilvános beszédében, hogy a békés egymás mellett élést „nem fogadhatjuk el, mert ez a szocialista országok status quo-jának az elismerését jelentené".

Alig telt el még egy hónap, és november 13-án Nixon alelnök is szükségesnek tartotta kifejteni véleményét korunk alapproblémájáról: „... A nyugati hatalmak nem fogadhatják el azt, amit a szovjetek békés egymás mellett élésnek neveznek."

És az idézetcsokor bővítését lehetne folytatni Dillon amerikai külügyminiszterhelyettes megállapításával, aki szerint „a békés egymás mellett élés kifejezés, tulajdonképpen félelmes és ellenszenves". Lehetne hivatkozni a Pentagon tábornokaira és más hivatalos személyiségekre. Újat azonban a fentiekhez képest már egyik sem mondana.

[2] A nagy találkozó. Kossuth Könyvkiadó 1959. 162. old.

Tulajdonképpen miért is tartja Dillon „félelmetesnek" és „ellenszenvesnek" azt, amit — Nixon szavaival — „a szovjetek békés egymás mellett élésnek neveznek"?

Berding már részben válaszolt is a kérdésre: „mert ez a szocialista országok status quo-jának az elismerését jelentené".

Valójában, a békés egymás mellett élés lenini koncepciójának kiinduló tétele: tudomásul kell venni, hogy korunkban különböző társadalmi rendszerek léteznek, el kell ismerni minden nép jogát, hogy maga oldja meg országának valamennyi politikai és társadalmi problémáját, tiszteletben kell tartani az országok szuverenitását és az egymás belügyeibe való be nem avatkozás elvét.

Mivel pedig a szocialista országokban fennálló politikai, társadalmi, gazdasági viszonyokat az imperialista hatalmak legagresszívebb csoportjai erőszakkal akarják megváltoztatni — természetszerűleg szemben állnak a vitás nemzetközi kérdések tárgyalások útján történő rendezésének, az egyenlőségen és a felek kölcsönös érdekeinek figyelembevételén alapuló gazdasági és politikai kapcsolatai megteremtésének gondolatával; más szóval: azzal, amit „a szovjetek békés egymás mellett élésnek neveznek".

Nyilvánvaló, hogy — például a már idézett Norstad tábornok ellenszenvesnek és félelmesnek tart olyan koncepciót, amely lehetetlenné teszi a szocialista országok szuverenitásának a megsértését, keresztülhúzza stratégiájának alapvonását: a Szovjetunió légtere feletti „veszélytelen és szabad operálást". Természetes az is, hogy az imperialista gyarmatosítók, akik az országok közötti viszony meghatározásáról csak „guatemalai" kategóriákban tudnak gondolkodni, a szocialista országok esetében sem hajlandók az egyenrangú tárgyalások módszerét magukévá tenni.

Amennyiben Hruscsov amerikai látogatásakor csak a fenti megnyilvánulásokat, azaz a szavakat, a kijelentéseket néztük — fel lehetett tételezni, hogy azok az amerikai kormányon belüli, a Camp David-i politikát ellenzők álláspontja. Ekkor még nem lehetett teljesen kizártnak tartani, hogy a hivatalos kormánypolitika az marad, amit Eisenhower a szovjet kormányfővel szemben Camp Davidben képviselt.

A fegyverkezésben, különösen a rakétagyártásban érdekelt monopolista csoportok, valamint a hadsereg szélsőségesen reakciós elemei azonban Hruscsov elutazása után azonnali támadásba

lendültek a tárgyalásokat óhajtó józanabb, reálisabban gondolkodó üzletemberek és politikusok képviselőivel szemben. E két irányzat harcában a Pentagon forrófejű tábornokai hamarosan még azokat a társaikat is túllicitálták, akik a tárgyalási szakaszt az erőviszonyok felmérése alapján a katonai lemaradás behozására akarták felhasználni.

Az amerikai hidegháborús irányzat újbóli előtérbekerülését — a belső tényezők mellett — nagyban elősegítette egy, az amerikai politikát jelentősen befolyásoló külső tényező is. Ez pedig Adenauer, a nyugatnémet revansisták minden tárgyalást, minden megegyezést ellenző magatartása. Különösen, ha ez a megegyezés Nyugat-Berlinre, a német békeszerződésre vonatkozik. E probléma bármiféle ésszerű megoldását a nyugatnémet militaristák — nem alaptalanul — agresszív terveik és pozícióik elleni támadásnak fogják fel. Már pedig az amerikai hidegháborús irányzat hallani sem akar legfontosabb európai támaszának elvesztéséről, vagy akárcsak annak gyengítéséről.

Mivel a hidegháborús irányzat az amerikai politikai életben továbbra is, Camp David után is fölényben maradt, nem volt különösebben nehéz számára a kormányt a régi dullesi irányba fordítani. Nem volt nehéz azért sem, mivel ez Eisenhower elnöknek is jobban tetszett annál az iránynál, amit a rákényszerített Camp David-i szerep diktált. Hamarosan bebizonyosodott, hogy csupán szerepmegosztás volt a békeszólamokat hangoztató Eisenhower elnök és a Pentagon kardcsörtető tábornokai között. A szerepeket pedig ugyanazon rendezők: az amerikai monopolisták osztották ki.

Elegendő ennek felismeréséhez csupán a Camp David és Párizs közötti legjellemzőbb eseményeket, a csúcskonferenciát „előkészítő" amerikai lépéseket kronológiailag egymás mellé sorakoztatni.

Az Egyesült Államok „felkészül' a párizsi csúcskonferenciára

Minden előzetes megállapodás nélkül is nyilvánvaló volt, hogy az adott nemzetközi helyzetben a csúcskonferencián három központi kérdés vár megoldásra: a német békeszerződés (és ezzel együtt Nyugat-Berlin helyzete); a leszerelés; valamint a Kelet és Nyugat kapcsolata.

Mit is mondott *a német kérdésre* vonatkozóan a Camp David-i

közös közlemény? „A tárgyalások folyamán a tárgyaló felek kicserélik nézeteiket a német kérdésről, a Németországgal kötendő békeszerződés kérdését is beleértve... Tekintettel a sajátos berlini kérdésre, megállapodtak abban, hogy — a közvetlenül érdekelt felek jóváhagyása után — újra megkezdik a tárgyalásokat azzal a céllal, hogy a kérdést valamennyi érintett fél érdekeinek és a béke fenntartásának megfelelően oldják meg."

De alig néhány nappal azután, hogy a szovjet miniszterelnök elutazott az Egyesült Államokból, Adenauer bonni kancellár személyes levelet kapott Eisenhowertől, aki biztosította: álláspontja semmit sem változott a berlini és a német kérdésben. Másszóval Adenauernek mint „érdekelt félnek" tudtul adta, hogy semmiféle „megoldást" nem kell jóváhagynia. Március 16-án, az Adenauer és Eisenhower által kiadott közös nyilatkozattal kapcsolatban az amerikai elnök kijelentette: „Megegyeztünk abban, hogy egyik fél politikája sem változott... Nem vagyunk hajlandók berlini jogainkat feladni."

Herter külügyminiszter pedig 1960. április 4-én, egy hónappal a csúcskonferencia előtt, „megelégedését" fejezte ki amiatt, hogy gyorsabb ütemben folyik Nyugat-Németország újrafelfegyverzése. Ezek után indokoltan jegyezte meg: „Ha valaki netán látványos eredményeket vár a csúcstalálkozótól, azt csalódás érheti."

Hasonló perspektívával kecsegtettek az amerikai lépések *a leszerelés megoldását* illetően is, jóllehet Eisenhower — ez áll a Camp David-i közleményben — a szovjet kormányfővel „egyetért abban, hogy az általános leszerelés a legfontosabb kérdés, amellyel a világnak ma szembe kell néznie. Mindkét kormány mindent elkövet, hogy elérje e probléma alkotó jellegű megoldását".

De beszéljenek ismét a tények: mit tett az amerikai kormány e legfontosabb kérdés „alkotó jellegű megoldása" érdekében?

Pontosan az ellenkezőjét annak, amit az általános és teljes leszerelést óhajtó és a hadsereg létszámát, a katonai kiadásokat gyakorlatban csökkentő Szovjetunió tette. Míg a Szovjetunió a kommunizmus békés építése, hétéves tervének megoldására, az adóktól megszabadított, csökkentett munkaidővel dolgozó népe jólétének emelésére összpontosítja erejét, addig Herter 1959. de-

cember 15-én „tízéves tervet" terjesztett a NATO tanácsülése elé: ezalatt megfelelő „elriasztó" erőt kell teremteni mind nagyméretű, mind helyi háború viseléséhez. Eisenhower 1960. január 7-én és 18-án az ország költségvetéséről szólva követelte: az Egyesült Államok erőforrásainak maximális hányadát biztosítsa, hogy valóban „elriasztó erő" álljon a kormány rendelkezésére. Ennek érdekében pedig az 1961-es költségvetési év katonai kiadásait 45,5 milliárd dollárra, vagyis az egész költségvetés 57,1 százalékára irányozza elő. Április 6-án az elnök hivatalosan is jóváhagyta, hogy az eredetileg tervezett 7 atommeghajtású tengeralattjáró helyett sürgősen 40-et gyártsanak.

Miután 1959. december 29-én Eisenhower közölte, hogy „az Egyesült Államok fenntartja magának a nukleáris fegyverkísérletek újrafelvételének jogát", nem jelentett meglepetést a genfi tízhatalmi leszerelési konferencián tanusított amerikai magatartás. Április 14-én Eaton — az amerikai delegáció vezetője — elutasította a szocialista országoknak azt a javaslatát, hogy az összes nukleáris fegyverekkel rendelkező ország jelentse ki: elsőként sohasem fognak ilyen fegyverekhez nyúlni. Majd az amerikai delegátus megismételte, hogy az Egyesült Államok nem hajlandó elfogadni az általános és teljes leszerelésre vonatkozó szovjet javaslatot.

Ilyen „előkészületek", minden tárgyalási alapul szolgáló ellenjavaslat nélkül érkezett tehát az amerikai delegáció Párizsba az — Eisenhower által is legfontosabbnak tartott — leszerelés kérdését illetően.

A Camp David és Párizs közötti további amerikai lépésekről — az előzőekhez hasonlóan — senki sem tételezhette fel, hogy ezek *a Kelet és Nyugat kapcsolatainak javítását* szolgálják.

Nem lehetett ennek minősíteni Eisenhower 1959 decemberében 11 európai, ázsiai és afrikai országban tett látogatását, amelyek valóságban a szocialista tábort körülvevő amerikai támaszpontrendszer, a NATO, a CENTO, az Amerikai Államok szervezetének megszilárdítását szolgálták. Hasonló agresszív céllal írták alá 1960. január 19-én Washingtonban a hírhedt amerikai—japán „kölcsönös együttműködési és biztonsági szerződést" is.

A Dél-Koreába irányuló rakétafegyver-szállítások szorgalmazása, a tajvani szorosban rendezett Kína elleni provokációs hadgyakorlatok — és a hely hiányában fel nem sorolt Camp David

Párizs között végrehajtott egyéb agresszív lépések — alapján már nem is keltett különösebb meglepetést Eisenhowernak az 1960. február 3-i sajtókonferencián tett kijelentése: *„Nincs tudomásom semmiféle Camp David-i szellemről."*

Mindezek után pedig az „U—2"-es kémrepülést sem lehet véletlen esetnek tekinteni. Ez betetőzését jelentette a vázlatosan felsorolt provokációs-sorozatnak, amely egyúttal a csúcskonferencia megtorpedózását eredményezte.

Az „U—2" Párizsban

Ezt a címet adta Walter Lippmann, a New York Herald Tribune március 16-i számában (tehát a csúcskonferencia megnyitásának napján írt cikkének). „Az a kérdés, amely miatt a csúcsértekezlet meghiúsult — ismerte el az amerikai publicista — az »U—2« repülése, illetve pontosabban az elnöknek és kormányának ezzel kapcsolatban elfoglalt álláspontja."

De mi is volt tulajdonképpen az amerikai kormány álláspontja a csúcskonferencia előestéjére időzített *fokozott* kémtevékenységgel?

A fokozott kémtevékenységgel és légi felderítéssel — amely hosszú fejlődési folyamaton át jutott el az „U—2"-es kémrepülőgépek akciójáig[3] — közvetlenül Párizs előtt kettős célja volt az amerikai hadvezetésnek.

A második világháború után az amerikai hadvezetés folytatta a Szovjetunió légi felderítésére irányuló erőfeszítéseit mindig az új helyzetnek megfelelő módszerekkel. A „nyilt ég" eisenhoweri elgondolásának törvényes elfogadtatására vonatkozó dip-

[3] A Szovjetunió légi feltérképezésére irányuló amerikai kísérletek történeti előzménye; legalábbis a második világháborúra nyúlnak vissza. Érdemes megemlíteni, hogy 1942—1943-ban, a szovjet hadsereg nehéz helyzetét felhasználva Roosevelt — az amerikai hadvezetés tanácsára — a szükséges repülőgépek helyett (szovjet pilóta ugyanis volt elegendő) amerikai személyzetű légi kötelékeket akart felajánlani, mégpedig a sorsdöntő szovjet—német front helyett a Távol-Keletre. Az amerikai légiegységek zavartalan működése ürügyén pedig azt a kérdést támasztották, hogy az amerikai felderítő szervek felülvizsgálják a szovjet katonai objektumokat. A szovjet kormány nevében Sztálin 1943. január 13-án (a sztálingrádi csata idején) határozottan visszautasította ezt a kérdést Roosevelthez intézett levelében. „Az a javaslata, hogy Bradley tábornok orosz katonai objektumokat vizsgáljon meg a Távol-Keleten és a Szovjetunió más részein, megütközést kelt. Teljesen világos ugyanis, hogy orosz katonai objektumokat csak is orosz felügyelet vizsgálhat meg, mint ahogy amerikai katonai objektumokat csakis amerikai felügyeleti szerv. Ezen a területen nem engedhető meg semminemű tisztázatlanság." (Sztálin üzenetváltása az Egyesült Államok és Nagy-Britannia kormányfőivel. Kossuth Könyvkiadó 1958. II. köt. 51. old.

lomáciai kísérleteket kombinálták az 1955—1956-os állítólagos „meteorológiai" feladatokra használt — valójában légi fényképezést végző — léggömb-akcióval. 1956 után ezt a részben leleplezett, részben elavult módszert a nagy költséggel kikísérletezett, különleges feladatra, 20 000 méteren felüli repülésre alkalmas „U—2"-es kémrepüléssel váltották fel. De közben már erőteljesen folytak újabb felderítő eszközök, a „Midas" kémbolygó gyártása is.

Egyfelől tudni akarták, hogy a Szovjetunió — az elismert rakétafölény mellett — milyen légelhárítással rendelkezik, menynyire védettek a szovjet határok. Miután, Powers főhadnagy április 9-i útja sikerrel járt (gépét visszavitte támaszpontjára, majd felvette a 25 000 dollárt), május 1-én újból megismételtették vele a repülést. Amennyiben ez a vállalkozás is eredményes — így gondolkoztak a Pentagonban és a Fehér Házban — bizonyítottnak lehet venni, hogy a Szovjetunió rakétafölénye ellenére sem rendelkezik általában katonai fölénnyel. Következésképpen: Párizsban a leszerelés vitájánál, a leszerelés nélküli „ellenőrzés", a „nyilt ég" amerikai javaslatok újbóli felvetésénél feltételeket lehet diktálni a szovjet delegációnak.

Amennyiben pedig — és ez volt a másik lehetőség — a vállalkozás sikertelenül végződik — a véletlen berepülésnek, tévedésnek minősített esettel kapcsolatos mindennemű szovjet észrevételt, tiltakozást az „enyhülés", a „tárgyalás" szellemének megsértésére használt ürügyként fogják propagálni. Így a csúcskonferencia meghiúsításáért a felelősséget a Szovjetunióra háríthatják.

Ez a második változat azonban feltételezte, hogy a szovjet kormány — a berepülés megállapításán kívül — semmiféle tárgyi bizonyítékkal nem rendelkezik. És erről az amerikaiak meg is voltak győződve. Ezért először tagadták az esetet. Azután egy „meteorológiai" feladatokkal megbízott gép véletlen határsértéséről beszéltek. Amikor pedig Szverdlovszk mellett a gép roncsait, a kémfelszerelést — és ami perdöntő — Powers főhadnagyot is megtalálták, a hazugságokra (Powers „szovjet kém" volt, a gépet nem is lőtték le, maga hajtott végre kényszerleszállást stb.) épített érvelés teljesen összeomlott.

Ilyen körülmények között a csúcskonferencia — és az amerikai presztizs maradványa — megmentésének egyetlen módja

csak azon hátsó ajtó igénybevétele lehetett volna, amit — Lippmann szavaival — a szovjet kormányfő Eisenhower számára nyitva hagyott. Érdemes — a helyzet jobb megértését segíti elő — Lippmann figyelemre méltó beismerését hosszasan idézni: „Gondoljunk csak vissza, hogy amikor a repülőgépet ártalmatlanná tették, Hruscsov nyitva hagyta az ajtót, amelyen keresztül az elnök diplomatikusan kijuthatott volna a nehéz helyzetből. Hruscsov kijelentette: nem hiszi, hogy Eisenhower adott parancsot ilyen repülésre. Hruscsov kétségtelenül tudta, hogy Eisenhower valószínűleg szentesítette a repülések általános tervezetét, mégis jobbnak látta, hogy lehetővé tegye az elnöknek, mondja ki azt, ami tulajdonképpen igen szánalmas igazság lenne: nem hagyta jóvá az adott szóban forgó repülést. A diplomatikus válasz az lett volna abban az időben, hogy nem mondanak semmit, vagy végső esetben megígérik, hogy kellőképpen kivizsgálják az egész ügyet.

Ehelyett Eisenhower azt válaszolta, hogy őt terheli a felelősség, hogy ilyen repülésekre szükség van és ha még ezt szó szerint nem mondta is, de lehetővé tette a világnak, hogy ezt gondolja — hogy a repüléseket folytatni fogják. Ezzel bezárult az ajtó, amelyet Hruscsov nyitva hagyott. Ezzel az ostoba história, amely úgy keletkezett, hogy kémkedésen értek bennünket, egyenes kihívássá vált a Szovjetunió szuverenitásával szemben."

A Lippmann által elmondottakhoz, azaz a teljes igazsághoz még hozzá kell tenni, hogy Hruscsov az amerikai elnök által becsapott hátsó ajtót még egyszer kitárta azzal, hogy két nappal a csúcskonferencia megnyitása előtt érkezett Párizsba. Nyilvánvaló szándéka az volt, hogy még egy kísérletet tegyen az „U—2" ügy megoldására — a konferencia megkezdése előtt.

A de Gaulle tábornokhoz közelálló Combat május 14-i számában is annak a véleményének adott hangot, hogy Hruscsov „azért jön előbb Párizsba, hogy a helyszínen, és maga készítse elő a jövő héten létrejövő találkozást. A személyes diplomáciának ez a felfogása beleütközik a kancelláriák hagyományos módszereibe, de ez teszi lehetővé az őszintébb kapcsolatokat. A szovjet kormányfő magatartása összeegyezteti a logikát a hasznossággal: fel akarja oldani azt a feszültséget, amelyet nem ő teremtett, s ezzel megtoldja eddig szerzett előnyét."

így de Gaulle lapja.

Maga a tábornok azonban — Macmillan brit miniszterelnökkel egyetemben — látszólagos közvetítő szerepét nem a teljesen indokolt szovjet feltétel elfogadtatására, hanem a szorult helyzetben levő amerikai partner mentegetésére használta fel. Olyan „közvetítő" javaslattal álltak elő, hogy a szovjet kormánydelegáció ne hozza nyilvánosságra a május 16-i előzetes találkozón elmondott beszédét, elégedjék meg a kémrepülések Eisenhower elnökségéig tartó felfüggesztésével és ne követelje a teljes megszüntetést. Vonja vissza azokat a feltételeket, amelyeknek teljesítését a csúcskonferencia megkezdéséhez szükségesnek tart, vagyis: a konferencián képviselt valamennyi hatalom kormánya ünnepélyesen jelentse ki, hogy nem követ el semmilyen, az állami szuverenitás megsértésére irányuló cselekményt, az Egyesült Államok kormánya pedig ennek bizonyítékául ítélje el a légi haderejének a Szovjetunióval szemben elkövetett provokációit, mondjon le arról, hogy a jövőben folytassa az ilyen cselekményeket. Következésképpen az Egyesült Államok kormánya vonja szigorúan felelősségre azokat, akik közvetlenül vétkesek abban, hogy amerikai repülőgépek szándékosan megsértették a Szovjetunió államhatárait.

Az amerikai kormány — személy szerint Eisenhower — azonban a feltételek kategorikus visszautasításával másodszor is becsapta a csúcskonferencia kinyitott ajtaját.

Az „U—2" — ahogy Lippmann írta képletesen — továbbra is Párizsban maradt.

Milyen lépés következhetett ezekután?

Egyetlen kiút: a csúcskonferencia elhalasztása

Hruscsov az előzetes párizsi megbeszélésen elmondott beszédében — az új helyzetet elemezve — rámutatott arra, hogy a Szovjetunió nem mond le a megegyezést célzó erőfeszítésekről, mert véleménye szerint van lehetőség az ésszerű megegyezésre, de nem most, hanem egy másik időpontban. „Ennélfogva — összegezte Hruscsov a szovjet kormány álláspontját — véleményünk szerint nincs jobb kivezető út, mint az, hogy a kormányfői értekezletet 6—8 hónappal elhalasszuk."

Ez az elkerülhetetlen lépés az első pillanatban érthető módon meglepetést keltett a világon. Józan, reális gondolkodással nem

lehetett azt várni, hogy egy értekezlet minden vitás nemzetközi kérdést gyorsan megold. De az előbb érintett egységes folyamatot képező imperialista szabotázs-sorozat logikáját, a Camp David és Párizs közötti amerikai agresszív lépések mélyebb összefüggéseit nem ismerő közvélemény, a nemzetközi helyzet bizonyos enyhülést mutató jelenségei alapján, részletes megegyezésre számított. Mivel ez nem következett be, a békére vágyó emberek százmilliói keserű csalódást éreztek a május 16-ára tervezett csúcsértekezlet elmaradása miatt.

Ilyen helyzetben — az okok keresése közben a becsületes, de politikában kevéssé jártas emberekben is felvetődött a gondolat: helyes volt-e a szovjet kormányfő határozott lépése, a csúcskonferencia elhalasztására vonatkozó állásfoglalása? Vagy pedig: nem lett volna helyesebb további részletengedmények, rugalmasabb állásfoglalás alapján az Eisenhower elé állított feltételeket enyhíteni, vagy akár visszavonni és így megmenteni a csúcskonferenciát?

Az adott helyzetben azonban már minden további szovjet részletengedmény — elvi engedmény lett volna.

Ugyanis a szovjet feltételek visszavonása a hivatalos kormányprogramra emelt amerikai kémrepülésnek, azaz a Szovjetunió szuverenitása állandó megsértésére épült elvnek az elfogadását jelentette volna. Hiszen Nixon alelnök május 15-i televíziós beszédében, Eisenhower pedig május 16-án az Elysée-palotában ismételten hangoztatta, hogy a kémrepülés az amerikai kormány külpolitikájának szerves része, nélkülözhetetlen gyakorlata, amelynek legfeljebb „felfüggesztéséről" lehet szó — Eisenhower elnöksége idejére —, de semmiképpen sem törlik az amerikai kormány külpolitikai elvei közül.

— „Világos, hogyha az államfők személyesen elismerik egy másik állam szuverenitása megsértésének gyakorlatát, lehetetlenné válik a normális nemzetközi kapcsolatok fenntartása, mint ahogyan az Párizsban történt..." A fenti megállapítás nem kommunista szájból hangzott el, nem is valamilyen baloldali lap hasábjain jelent meg. Fulbright szenátor, az amerikai szenátus külügyi bizottságának elnöke fogalmazott így annak a bizottságnak a jelentésében, amely a csúcsértekezlet meghiúsítását elidéző okokat kutatta.

Azoknak a — jóindulatú és kevésbé jóindulatú — kétkedők-

nek, akik úgy fogalmazták meg a kérdést: miért nem tett a szovjet kormányfő további engedményt, miért nem keresett más kiutat, az amerikai szenátor szolgált magyarázattal: .Nehéz elképzelni, hogy bárki is másképp viselkedett volna, mint Hruscsov olyan körülmények között, amelyekbe Párizsban került... Tételezzük fel — folytatta Fulbright —, hogy mindaz, ami az »U—2«-vel történt, fordítva történt volna. Tegyük fel, hogy az »U—2« orosz megfelelőjét lőtték volna le május 1-én Kansas City fölött. A szenátusban olyan felszólalások hangzottak volna el a Szovjetunió hitszegéséről a csúcsértekezlet előtt, hogy azoknak ereje megrendítette volna a Capitolium kupoláját. Ezt kísérte volna az a követelés, hogy az elnök ne utazzék Párizsba. De képzeljük csak el, milyen éles reakciót keltett volna Hruscsovnak egy olyan kijelentése, hogy ő személyesen felel a repülőútért, azt a benyomást keltve, hogy továbbra is szándékában van folytatni e repüléseket."

Valóban nem kell nagy képzelő erő e feltételezett eset amerikai reakciójának felméréséhez. Különösen akkor nem, ha mindehhez még hozzászámítiuk azt az egyáltalán nem hipotetikus, hanem valóságos riadókészültséget, amelyet Gates amerikai hadügyminiszter rendelt el a párizsi konferencia megnyitásának előestéjén; az amerikai rádiók és televíziók drámai hangú felhívásban szólítottak fel minden szabadságon levő tisztet csapattestéhez való azonnali bevonulásra.

Ilyen körülmények között, nyílt fenyegetések árnyékában azonban csak olyan kormány ülhet le tárgyalni, amely hajlandó a szuverenitás elvét feladni, amely gyengesége folytán képtelen a fenyegetéseket elhárítani.

De a Szovjetunió esetében ezt csak az tételezhette fel, aki a világ legnagyobb katonai hatalmát valamelyik közép-amerikai függő helyzetben levő köztársasággal tévesztette össze. Még Fulbright is, az amerikai szenátus külügyi bizottsága is irreálisnak tartott ilyen feltételezést.

De nem védelmezhetnek az imperialisták olyan abszurd álláspontot, hogy a modern revizionisták „eszmei" segítségére ne számíthatnának; legyen az a magyarországi ellenforradalom, vagy az „U—2"-es kémrepülőgép provokációja.

Amikor a békére vágyó világközvélemény legmélyebb felháborodással fogadta az amerikai kormánynak a csúcskonferenciát

megtorpedózó politikáját, amikor Fulbright a már idézett szenátusi jelentésben *egyértelműen* fogalmazott: „teljesen világos, hogy az „U—2" incidens és az ezzel kapcsolatos magatartásunk volt közvetlen oka a csúcsértekezlet meghiúsulásának . . ." akkor Tito — enyhén szólva — *kétértelmű* magyarázatot adott a sajtónak: egyrészről elítélendőnek tartotta az amerikai kémrepülőgép provokációját, de másrészről mindjárt hozzátette, hogy a Szovjetuniónak „presztizs" okokból „nem lett volna szabad ebből olyan nagy dolgot csinálni".

A Szovjetunió és az Egyesült Államok szerepe közötti egyenlőségjel-tevéssel, valójában az amerikai imperialisták mentegetésével és a Szovjetunió nyilvánvaló rágalmazásával kapcsolatban a Hazafias Népfront II. kongresszusán találóan jegyezte meg Kádár János elvtárs a tömbönkívüliség jugoszláv bajnokairól: „Vajon miből kell nagy dolgot csinálnia egy kormánynak, ha nem abból, hogy megsértik határai szuverenitását, hogy országa fölé kémrepülőgépet küldenek? Csak el kell képzelni, mekkora kiabálást csaptak volna ezek a »nem szabad lett volna ebből ilyen nagy dolgot csinálni« verselők, ha történetesen rajtuk esett volna, csak századrész annyi sérelem, mint amilyent a Szovjetunió ellen elkövettek."[4]

A Szovjetunió természetesen csupán „presztizs okokból" nem tesz ilyen nagy jelentőségű külpolitikai lépéseket. „Mi korántsem azt hajhásszuk — mondotta Lenin még 1922-ben a szovjet hatalomnak első nemzetközi, a génuai konferencián való részvétele idején —, hogy megőrizzük a magunk diplomáciai presztizsét, a renoménkat, ami olyan rendkívül fontos a burzsoá államok számára."[5]

Az intervenció, a polgárháború után is, amikor pedig ezer sebből vérzett a fiatal szovjetállam — megsérthetetlen alapelv volt, hogy a génuai konferencián való részvételért nem lehet olyan árat fizetni, mint a munkás-paraszt hatalom szuverenitása megsértésének eltűrése, az imperialista fenyegetések tudomásulvétele. „Fenyegetést jócskán hallottunk már — írta Lenin —, meghozzá komolyabbakat is, mint az olyan kereskedő fenyegetései, aki már-már becsapja az ajtót, mikor legeslegutolsó árajánlatát teszi. Ágyúkkal fenyegettek bennünket a szövetséges hatalmak,

[4] Népszabadság, 1960. május 29.
[5] *Lenin* Művei. 33. köt. Szikra 1953. 207. old.

amelyek majdnem az egész világot a kezükben tartják. *Mi nem ijedtünk meg ezektől a fenyegetésektől. Ne feledkezzenek meg erről, európai diplomata urak.*"[6]

A ma is érvényes lenini figyelmeztetés mellett még valamiről — éspedig igen lényeges új mozzanatról — nem szabad megfeledkezniük az európai és amerikai diplomatáknak. Éspedig: ma már — a lenini megállapítások elhangzásának időpontjától eltérően — nem lehet azt mondani, hogy az imperialisták „majdnem az egész világot a kezükben tartják". Jelenleg az új nemzetközi erőviszonyok közepette a világ egyharmadát jelentő szocialista világrendszer kemény figyelmeztetéssel válaszol a zsugorodó imperializmus harcias képviselőinek fenyegetésére.

— Igen, de éppen a válasz, Hruscsov kemény hangja nem mérgesíti-e jobban a légkört, nem fokozza még inkább a feszültséget? — szól a nemritkán hallott ellenérv is. A legutóbbi négy évtized története számos példával igazolta, hogy az imperializmussal szembeni kemény hang és a következetes, határozott fellépés mindenkor fékezőleg hat. Olyan esetben, amikor az imperializmus veszedelmes provokációjával szemben kell a békét védeni, akkor nem lehet elég kemény a hang és éles a kifejezés sem.

Az agresszív körök megfékezése elősegíti a nemzetközi helyzet enyhülését

A párizsi csúcskonferencia meghiúsítása után, a kommunista munkabrigádok kongresszusán Hruscsov elvtárs a nemzetközi helyzet további fejlődésében várható két irányzat, a kétféle perspektíva lehetőségeit így fogalmazta meg:

„Az agressziós körök megfékezése elősegíti a nemzetközi helyzet enyhülését. Az agresszorok üzelmeinek eltűrése viszont csak háborúra vezethet."

Nem kétséges, hogy a csúcskonferencia megtartása — az amerikai agresszív álláspont megváltoztatása nélkül — az utóbbi irányzat érvényesülését segítette volna elő. Elsősorban azért, mert az „U—2" kémrepülése nem a szokásos, tradicionális kémtevékenységek kategóriáiába tartozik. Ez stratégiai, támadó kémtevékenység abból a célból, hogy a Szovjetunió körüli atombázisok, az atomkilövő ágyuk beirányzását segítse elő. Az az útvo-

[6] Ugyanott.

nal, amelyen Powers repült, arra a területre esik, ahol az amerikai hadvezetés a szovjet atomkilövő bázisokat sejti. Az ilyen értesülések csak olyan ország számára értékesek, amely agresszióra készül, elsőként akar csapást mérni és azért szét akarja rombolni a másik fél rakétatámaszpontját, hogy támadása után a megtorlást elkerülje. Tehát az ilyen kémrepülések további engedélyezése, támogatása — a csúcskonferencia megtartásával — a háborús veszély növekedésével járt volna együtt.

Másodszor, kártékony lett volna a csúcskonferencia megtartása azért is, mivel az amerikai szoldateszka — a Szovjetunió mindenáron való tárgyaló készségére, gyengeségére következtetve — még jobban felbátorodott volna nagyobb szabású provokációk sőt háborús konfliktusok kirobbantására.

Harmadszor, a háborús veszély azért növekedett volna rendkívüli mértékben, mivel a világközvélemény a nyugati vezetők őszinte tárgyalási szándékával kapcsolatos illúziókat táplálta volna. Így miközben az imperialisták lázasan készültek a háború kirobbantására — a népeket viszont a párizsi látszat-tárgyalásokkal demobilizálni akarták.

Az amerikaiak Szverdlovszkkal Pearl Harbour[7] megismétlésére akartak igen fontos előkészületeket tenni. Ne kell történésznek lenni a Pearl Harbour és a Szverdlovszk ényei közötti párhuzam, a nyilvánvaló történelmi analógia felismeréséhez. De kell, feltétlenül szükséges erre emlékeztetni. Pearl Harbour lerohanásához hasonlóképpen — az Egyesült Államok elnöke nemrég Washingtonban és Camp David-ban vendégül látta a szovjet kormányfőt, a bizalom megszilárdításának szükségességéről beszélt, s eközben az amerikai légierők, az elnök személyes jóváhagyásával agresszív cselekményeket készítettek elő a Szovjetunió ellen.

— Nem hitszegés-e ez? — tette fel a kérdést Gromiko a történelmi párhuzam felelevenítése után a Biztonsági Tanácsnak a kémrepüléssel foglalkozó ülésén. És e kérdésben benne van a válasz. Igen, hitszegés, csupán magát barátnak álcázó ellenfél

[7] Pearl Harbour az Egyesült Államoknak a Hawaii-szigeteken épített legfontosabb csendes-óceáni támaszpontja. A japán agresszorok 1941 őszén a Pearl Harbour ellen előkészített támadás álcázása céljából Washingtonban „békés megegyezést" szolgáló tárgyalásokat folytattak. 1941. december 7-én miután a japán diplomaták újabb javaslatokat tartalmazó jegyzéket nyújtottak át az amerikai fővárosban, a japán légierők és tengeralattjárók már megsemmisítő csapást mértek a Pearl Harbour-i támaszpontra.

ült Camp David-ban a szovjet kormányfő mellett. Eisenhower elnök az agresszióra készülő tábornokainak ténykedését leplező nyájas mosolyát egykori ellenségétől, Tozso japán diplomatáitól tanulta.

De itt a történelmi párhuzam megvonásánál egy pillanatra meg kell állni. Az a megállapítás, hogy a történelmi analógia kissé mindig sántít — ez alkalommal is érvényes. Az 1941-es japán és az 1959-es amerikai megtévesztő mosolynak csak célja volt ugyanaz, de hatásáról ez már távolról sem mondható el. Camp David urának szavait hallgatva, hivatalos mosolyát szemlélve Hruscsov észrevette, hogy tér ki a magát „drug"-nak — barátnak — nevező Eisenhower az őszinte válasz elől. Ennek alapján a szovjet kormányfő már Camp David idején felfigyelt: van valami ebben a barátban, ami arra int, hogy ne bízzunk meg teljesen benne. Az „U—2"-es ügy, Párizs előzményei után bedig csakis erre a következtetésre juthatott a szovjet delegáció, hogy ha a jelen helyzetben részt venne az eleve kudarcra kárhoztatott tárgyalásokon, bűnrészessé válna a népek megtévesztésében.

Ilyen helyzetben a tárgyalást csak az opportunizmus olyan híve fogadhatta volna el, aki — Lenin szavaival „... a mozgalom *alapvető* érdekeit feláldozza pillanatnyi előnyökért vagy egészen rövidlátó, felületes számításon alapuló meggondolások kedvéért".[8]

A szovjet külpolitika azonban ez alkalommal sem rövidlátó, felületes számítások alapján szemlélte a nemzetközi események további alakulását. Nem volt hajlandó pillanatnyi előnyökért, egy esetleges látszateredménnyel végződő csúcskonferencia kedvéért feláldozni a békéért harcoló világmozgalom alapvető célkitűzését: a háborús erők tartós visszaszorítását, a béke szilárd biztosítását. Nem volt hajlandó annak ellenére, hogy számolnia kellett a nemzetközi helyzet átmeneti kiéleződésével, a feszültség újbóli fokozódásával.

Ez azonban — figyelembe véve az utolsó négy évtized nemzetközi kapcsolatainak történetét — egyáltalán nem jelenthet meglepetést. Ez az enyhültebb és feszültebb helyzetben gazdag, háborús és békés szakaszokat egyaránt tartalmazó történelmi időszak jól mutatja, hogy a nemzetközi életben mindig megfigyel-

[8] *Lenin* Művei. 16 köt. Szikra 1955. 319. old.

hető periodikus változások vannak. Az imperialisták, amíg csak élnek, céljuk: a szocialista rendszer megsemmisítése, a gyarmati uralom biztosítása érdekében folytatják felforgató tevékenységüket. Felforgatnak — kudarcot vallanak — újra felforgatnak — ismét kudarcot vallanak, egészen végső pusztulásukig. Ez az imperializmus és a világ összes reakciósainak logikája. És semmi esetre sem cselekszenek ezzel a logikával ellentétesen. Más szóval ez azt jelenti: egyszer előretör a megbékélés szelleme, azután egy kis ellennyomást ad az agresszió szelleme. Utána megint erősödik a megbékélés szelleme, mindaddig, míg az imperializmus nem érzi magát elég erősnek újabb provokációs kísérletre. Ez, vagyis a nemzetközi helyzet újbóli kiéleződése következett be a csúcskonferencia meghiúsításakor is.

Természetesen hiba volna tagadni, hogy az imperialistáknak sikerült csapást mérniük a nemzetközi feszültség enyhülésének irányzatára. Lehetetlenség észre nem venni, hogy jelenleg még a hidegháború jelentős befolyással rendelkező képviselői tevékenykednek a nemzetközi porondon. A burzsoá propaganda most megkísérli a közvéleményt a sovinizmus, a háborús hisztéria felszításával káros irányba befolyásolni. A csúcskonferencia meghiúsítását általános pesszimista szemlélet kialakítására használják fel. Mindezek azonban — bár káros tünetek — mégiscsak külső, felszíni jelenségek.

A nemzetközi események további menetét nem ezek, hanem az alapvető, mélyen gyökerező objektív törvényszerűségek határozzák meg. Ezek a tényezők már eddig is több alkalommal az agresszorok sikeres megfékezése után az enyhülés irányába terelték az események menetét.

Ha — a jelenlegi tagadhatatlanul feszültebb helyzet ellenére — a jövőt, a perspektívát illetően tesszük fel a kérdést, akkor mindenekelőtt arra kell választ adni: a párizsi csúcskonferencia meghiúsítása milyen hatást gyakorolt a nemzetközi erőviszonyokra, milyen folyamatok kibontakozását segítette elő a háborút óhajtó agresszív erők és a békéért küzdő tábor soraiban?

Vegyük először a háborút óhajtó agresszív erők soraiban érvényesülő folyamatokat és azok legfontosabb megnyilvánulásait.

III. AZ IMPERIALIZMUS ELLENTMONDÁSAINAK KIÉLEZŐDÉSE A CSÚCSKONFERENCIA MEGHIÚSÍTÁSA UTÁN

Az amerikai elnök utazási programjának kidolgozásánál elkövetett számítási hibák

Az amerikai támaszpont-stratégia, a szövetségi politika ingatagsága, már hosszú idő óta megfigyelhető Latin-Amerikában és különösen Ázsiában. 1959 tavaszán — az amerikai sajtó beismerése szerint is — teljes botrányba fulladt Nixon alelnök dél-amerikai körútja. A nyugati lapok egybehangzóan „válságos helyzetről" írtak, a záptojással, rothadt paradicsommal megdobált Nixont gúnyolták a fényképek és karikatúrák. Mind több jel érzékeltette a közeledő politikai vihart, különösen Japánban az amerikai—japán biztonsági szerződés 1960 januárjában Washingtonban történt aláírása után, Dél-Koreában a márciusi csaló liszinmanista választással kapcsolatos nagy tömegdemonstrációk idején.

Az amerikai kormány azonban úgy vélte, hogy a Camp David utáni légkörben Eisenhower elnök személyes diplomáciájával, látogatásával képes mérsékelni, sőt lényegében le tudja szerelni az amerikaellenes mozgalmakat, „a világ nyugtalan pontjain". Ez a számítás alapvetően azoknak a megnyilatkozásoknak a propagándisztikus hatására épült, amelyeket az elnök a „leszerelés fontosságáról", a „felszabaduló összegekből a gyengén fejlett országoknak nyújtott fokozott támogatásról" stb. stb. Camp David után, a csúcskonferencia előtt hangoztatott.

Kétségtelen tény, hogy ez a számítás nem volt teljesen alaptalan. Eisenhower 1960 márciusában tett dél-amerikai útja — a kubai forradalom hatása ellenére — más légkörben zajlott le, mint helyettesének, Nixonnak, mintegy két évvel ezelőtti látogatása. Az amerikai és általában a nyugati burzsoá sajtó úgy értékelte „a béke-elnök" látogatását, hogy annak sikerült Kuba kisugárzó hatását lokalizálni, sőt egy kedvező ellenáramlatot elindítani Latin-Amerikában. A New York Times arról írt, hogy Eisenhower „az Egyesült Államok iránti újjáéledő barátság meleg tüzét hagyta maga mögött Dél-Amerikában... Az egész

körzetben az amerikabarát érzelmek áradatát indította el és ez drámai ellentétben áll a csaknem két évvel ezelőttivel, amikor Nixon alelnök a kontinensen tett utazása során mogorvasággal, erőszakkal, ellensegeskedéssel találkozott".

A latin-amerikai példa alapján Washingtonban úgy vélték, hogy a „béke-elnök" a párizsi csúcskonferencia kölcsönözte glóriával, a Szovjetunióban tett látogatás nimbuszával — tehát a latin-amerikai útnál is kedvezőbb feltételekkel, jól felszerelt propaganda-poggyásszal indulhat távol-keleti „csillapító körútjára". A cél az volt, hogy az elnök látogatása Dél-Koreában, Tajvanon, a Fülöp-szigeteken és különösen Japánban megszilárdítsa az ingatag szövetségi rendszert, megerősítse pozíciójában az olyan gyűlölt figurákat, mint Li Szin-man, Csang Kai-sek, Kisi, elaltassa a koreai, japán, kínai (tajvani) tömegek éberségét, elterelje figyelmüket a területükön levő atombombázókkal és kémrepülőgépekkel teli amerikai bázisok miatti haláveszedelemről, kormányaik bűnös politikája okozta súlyos gazdasági helyzetről. Ugyanakkor pedig Washingtonban nem hagyták számításon kívül azt sem, hogy — miközben megerősítik saját szövetségi rendszerüket, egyben kiélezik a Szovjetunió és a népi Kína viszonyát a csúcskonferenciáról és a Moszkvából érkező „béke-elnök" szemfényvesztő tajvani látogatásával.

Amikor Kennedy, a Demokrata Párt elnökjelöltje Eisenhower-ellenes kritikájában azt mondta, hogy „... én az elnök helyében bocsánatot kértem volna, hogy ezzel megmentsem a csúcskonferenciát..." — tulajdonképpen azt akarta kifejezni, hogy a lehetséges két rossz közül a kevésbé rosszat választotta volna. Vagyis: a kémrepülés elismerésével, a bocsánatkéréssel, a csúcskonferencia megmentésével — tehát az így is elkerülhetetlen súlyos presztizs-veszteséggel — elejét lehetett volna venni az azt követő még súlyosabb kudarcsorozatnak. Nem is beszélve arról, hogy ez esetben a Szovjetunió mögötti lemaradás behozásához oly szükséges időnyerést továbbra is biztosítani lehetett volna.

A köztársaságpárti kormánynak a csúcskonferenciát meghiúsító otromba dullesi politikája azonban az ázsiai „csillapító körút" helyett olyan politikai vihart támasztott, amelyhez hasonlót a sok pusztító tájfunt átélt Távol-Kelet sem ismert az utóbbi 15 évben. „Egész sereg amerikai szakértő vélekedik úgy — írta

a jobboldali párizsi lap, a Figaró — hogy Eisenhowernek csendben kellett volna maradni a csúcs vihara után, s nem kellett volna kihívnia maga ellen az ördögöt."

Repedések a japán szigetek és a Márvány-tenger közötti ázsiai támaszpont-rendszeren

Az Egyesült Államok kritikus hetei

Jelentős idő, hónapok teltek már el a párizsi csúcskonferencia meghiúsítása után, mégis a világlapok a nemzetközi helyzet elemzése során ismételten vizsgálat alá veszik azt a hat hetet, amely — a Daily Express publicistájának kifejezése szerint — megrendítette a kapitalista világot.

Különösen ami az Egyesült Államok hosszú időn át kidolgozott politikáját illeti. Először az „U—2" eset, azután az oktalan „ellenkezés" a csúcstalálkozón, majd a moszkvai látogatás meghiúsulása, a távol-keleti út erőltetése — állítja össze az angol lap Eisenhower presztizsének elvesztését eredményező hat hét mérlegét. És ami számukra a legfájdalmasabb, hogy nem csupán az elnök személyéről, hanem országáról van szó: „Eisenhowerről mindig azt fogják mondani, hogy ő volt az az elnök, aki ledöntötte talapzatáról az Egyesült Államok tekintélyét."

Azt remélte, hogy személyét az utókor Amerika nagy elnökei: Washington, Lincoln, Roosevelt mellett fogja említeni. De a kegyelet érzését kiváltó komoly történelmi arckép helyett Ike *(Eisenhower gúnyneve — Szerk.)* — az angol Daily Mirror szerint — „gúnykacajt" kiváltó karikatúrák garmadát hagyta hátra a világsajtóban. A tokiói főpróbáról helikopteren menekülő, akrobata mutatványokat végző elnöki sajtótitkár... az utazásra, azaz kötélhágcsó használatára készülő elnök... a riadóztatott 7. flottával, mint a barátság és jószándék kellékeivel utazó Ike...

Természetesen mindazokat a látványos eseményeket, amelyek a Párizs utáni 6 hétben megrendítették a nyugati világot, éppúgy nem lehet derült égből lesújtó villámcsapásoknak tekinteni, mint amennyire képtelenség a felelősséget kizárólag Eisenhower nyakába varrni.

Az Egyesült Államoktól függő ázsiai támaszpont-országokban 1960 tavaszán és nyarán kirobbanó válságok annak a felhalmo-

zott gyúanyagnak égési termékei, amelyet az amerikai pórázon tartott bábkormányok hosszú évek alatt, mindenekelőtt *gazdasági csődöt* eredményező politikájukkal kitermeltek.

Erre a folyamatra már a Conlon Associates Limited tudományos kutatóintézet 1959-ben megjelent „Az Egyesült Államok ázsiai politikája" című jelentése is felfigyelt. Előreláthatólag súlyos nehézségekkel kerül szembe minden olyan kormány — figyelmeztetett a szenátus külügyi bizottsága által közzétett dokumentum — amely nem lesz képes viszonylag rövid idő alatt észrevehető gazdasági előrehaladást felmutatni..."[1]

A tekintélyes intézet szakértőinek figyelmeztetése ellenére azonban — a nemzetgazdaság további militarizálása következtében — Dél-Korea, Törökország, Japán képtelen volt jelentős gazdasági előrehaladást felmutatni.

Li Szin Man bukásának gazdasági háttere

A dél-koreai diktátor bukásához — a politikai okok mellett rendkívül nagy mértékben hozzájárultak a világviszonylatban is egyedül álló gazdasági problémák. A dél-koreai Nemzeti Bank adatai szerint az ipari munkások reálbére 1936-hoz képest felére esett vissza. A lakosság életszínvonalának tragikus alakulását tükrözi az is, hogy Dél-Korea villamosenergia-termelésének mindössze 6 százalékát fordítják a közszükséglet kielégítésére, a fennmaradó 94 százalékot pedig kizárólag katonai és ipari célokra. Ez az aránytalanság azonban távolról sem az ipar gyors fejlődése miatt keletkezett.

Hivatalos adatok szerint az általános ipari termelés és a mezőgazdasági termelés a Japán megszállás alatti évek színvonalának felére csökkent. A munkanélküliség száma ez év elején már túlhaladta a 6,5 milliót, vagyis az összlakosságnak csaknem egyharmadát. Az ország gazdasági helyzetének és a lakosság életszínvonalának romlásában igen nagy szerepet játszik az amerikai tőkebehatolás. Az Egyesült Államokból érkezett készáruk konkurrenciája következtében az elmúlt három évben igen sok kis és közepes gyár jutott csődbe. Az amerikai behatolás okozta válság már nemcsak a készárut termelő gyárakat, de a nyersanyagot kitermelő bányaipart is sújtja. (Egyetlen példa: az Egyesült Államokból származó rézbehozatal következtében 1959-ben

[1] Nemzetközi Szemle, 1960. június 57–58. old.

12 rézbányát kellett bezárni. A hivatalos kormánylap adatai szerint a rézérc-termelés 1957-ben [az előző évhez képest] 37,7 százalékkal, 1958-ban 48 százalékkal, a tavalyi pedig újabb 30 százalékkal csökkent. A pénzforgalom Dél-Koreában az elmúlt esztendőben mintegy 40 százalékkal növekedett. A bankóprés működtetése, a dolgozókra háruló inflációs terhek fokozása nélkül nem lehetett volna az amerikaiak diktálta roppant katonai kiadásokat fedezni, a hatalmas elnyomó apparátust fenntartani. Enélkül viszont Li Szin Man nem ülhetett volna 15 évig népe nyakán. 1960 tavaszán azonban a kör — legalábbis Li Szin Man köre — bezárult.

A török „világrekord"

Hasonló folyamat ment végbe Törökországban is. Törökországot egykor „Európa beteg emberé"-nek nevezték. Ezt a jelzőt most nyugodtan módosítani lehet: Törökország — „Ázsia beteg embere". A betegség alapvető kórokozója itt is gazdasági természetű. A Frankfurter Allgemeine Zeitung szerint „a Menderesz-kormány nem utolsósorban túlságosan nagyratörő fejlesztési tervei miatt vallott kudarcot". A kudarc, amelyet valóban jelentős mértékben gazdasági okok készítettek elő — nyilvánvaló. Amit azonban a nyugatnémet lap „nagyratörő fejlesztési tervnek" nevez — nem egyéb, mint az amerikai bankok finanszírozta spekuláció gátlás nélküli támogatása, a külföldi tőke behatolása előtti teljes kapunyitás. A külföldi — elsősorban amerikai — tőke és a kölcsönök, hitelek az ország militarizálódásának meggyorsulását és egyben a gazdasági élet csődjét eredményezték. Csak az Egyesült Államokból érkező 3 milliárd dollár (nagyrészt katonai) segély a közel száz NATO- és CENTO-támaszpont kiépítését és nem Ázsia betegemberének gazdasági talpraállítását segítette elő.

A Menderesz-kormány a különben is gyengén fejlett ország teherbíró képességét sokszorosan meghaladó fegyverkezést „a Szovjetunió részéről fenyegető veszéllyel" próbálta indokolni. A török népet fenyegető igazi veszélyt — végsősoron Menderesz bukását is — azonban éppen ez a politika idézte elő. Miközben a kormány az állami költségvetés felét fegyverkezésre, stratégiai utak építésére fordította — alig maradt pénz az ország exportjának négyötödét szolgáltató mezőgazdaság fejlesztésére, olyannyira, hogy az már a lakosság kenyérellátását sem képes biz-

tosítani. A külkereskedelem állandó deficitje miatt meggyorsult az infláció; a drágaság következtében a megélhetési költségek — a kormánylapok beismerése szerint is — „világrekordot" értek el. Az utolsó húsz évben az élelmiszerárak 9-szeresükre, a nominálbérek legjobb esetben is csupán 2-szeresükre emelkedtek.

Viszont a Menderesz-rezsim azzal dicsekedhetett és nyugtatgathatta egy ideig magát, hogy az európai tőkésországokhoz viszonyítva a legnagyobb — több mint félmilliós — hadsereget tartja fegyverben. Egészen addig, amíg éppen a szociális feszültségből, az amerikaellenességből táplálkozó és a polgárháború felé sodródó népi elégedetlenségtől megrettent hadsereg maga szembe nem fordult a Menderesz-rezsimmel.

Japán — a hatalmas trösztök és alacsony órabérek országa

A Japánban lejátszódó események mozgató rugóinak megértéséhez — jóllehet a Kisi-kormány válságát az előző két esetnél jóval nagyobb mértékben a politikai körülmények robbantották ki — szükséges a gazdasági tényezőket is figyelembe venni. Iparilag a sziget-ország sokkal fejlettebb, mint az amerikai támaszpont-rendszerhez tartozó előbb említett két társa. De ami a néptömegek helyzetét illeti, nincs lényeges eltérés. Ahogy mondani szokták — Japán a hatalmas trösztök és az alacsony órabérek országa. Az ENSZ 1956-os statisztikája szerint, míg az Egyesült Államokban az egy főre eső nemzeti jövedelem 2043. Nagy-Britanniában 1147, Nyugat-Németországban 695, addig Japánban csupán 226 dollár.

A minimális társadalombiztosítás, a hiányzó munkavédelem körülményei között dolgozó munkásokat az elmúlt öt év alatt duplájára emelt intenzitású teljesítményre késztették az amerikai tőkével összefonódó japán monopóliumok.

Az amerikai megszállás következményeit a munkások és a hozzájuk hasonló nyomorúságos viszonyok között élő parasztok mellett — ha más vonatkozásban is —, de érzik a japán burzsoáziának jelentős rétegei is.

Közismert, hogy Japán — mivel nyersanyagokban szegény ország — alapvető iparágainak a nyersanyag-szükségleteit (kb. 90 százalékban) külföldről kénytelen beszerezni. Az uralkodó liberális-demokrata párton belüli ellenzék az amerikai nyomást „ke-

.eti kereskedelemmel" akarja ellensúlyozni. Ezek a körök keleti kereskedelem alatt elsősorban a népi Kínával való kapcsolatot értik. Kisi hatalomra jutása 1958-ban számukra kedvező, mintegy 700 millió dolláros export-import, illetve árucsere-egyezményt hiúsított meg, amelynek értelmében a japán cégek acélárut szállítottak volna kínai vasérc és szén ellenében.

Mindezek a gazdasági tényezők csak kiegészítették azokat a politikai okokat, amelyekkel együttesen az amerikabérenc Kisi-rendszer válságát előidézték.

Hirosima — emlékeztet

Jóllehet Japán helyzete sajátos, sok tekintetben eltérő a többi ázsiai tőkésországokétól *az alapvető politikai kérdésekben* ugyanazokat a megoldásra váró problémákat látjuk, mint az Egyesült Államok által megszállt Dél-Koreában és Törökországban: *helyreállítani az ország függetlenségét, kiszabadítani az amerikai támaszpont-rendszerből, felszámolni a halálos veszélyt jelentő atombázisokat és kémrepülőgép-támaszpontokat.*

Ezeknek a feladatoknak a megvalósítása természetszerűen összefonódik mindenütt a fennálló reakciós, amerikabérenc rendszerek elleni harccal. A tömegek ugyanis *közvetlenül* saját kormányuk amerikai érdekeket szolgáló gazdaságpolitikájának és a háború előkészítéséhez szükséges fasiszta belpolitikájának a következményeit érzik. Dél-Koreában és Törökországban a jellemző éppen az volt, hogy a harc éle, közvetlenül a Li Szin Man-, illetve a Menderesz-rezsim ellen irányult és csak rajtuk keresztül, *közvetve* az Egyesült Államok ellen. Japánban viszont több sajátos körülmény folytán kezdettől fogva a legteljesebb mértékben összefonódtak a Kisi-kormány és az Egyesült Államok diktálta „biztonsági-szerződés" ellenes jelszavak, valamint az Eisenhower látogatásának meghiúsítására irányuló milliós tömegtüntetések és sztrájkakciók követelései.

A japán tüntetők millióira olyan szubjektív tényezők is hatottak, mint a borzalmas hirosimai és nagaszaki emlékek felidézése, hogy a Japánra ledobott két atombomba ugyanazt a „Made in USA" jelzést viselte, akárcsak a biztonsági szerződés értelmében ott tartózkodó atombombázók és kémrepülőgépek.

Ha valahol, akkor Japánban nem volt nehéz felismerni azt a veszélyt, amelyet a japán szigeteken is állomásozó „U—2"-es

kémrepülőgépek előidéznek. E felismerést természetesen előmozdította a szovjet kormány félreérthetetlen figyelmeztetése: „Ha Japán területéről kémrepüléseket hajtanak végre a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság területe felett, akkor a Szovjetunió kénytelen lesz a leghatározottabb intézkedéseket foganatosítani." Mivel a Szovjetunió esetleges visszavágása, az amerikai kémrepülőgép-bázisoknak megsemmisítése nemcsak a közvetlenül bűnösöket sújtaná; a legjobban érdekelt japán tömegek a helyzet komolyságát felismerve harcba indultak a rájuk veszélyt zúdító amerikabérenc-kormány és gazdái ellen. A New York Times „Fenyegető rés támaszpont-rendszerünkön" című cikkében elismeri, hogy az „U—2"-es repülőgép esete és a szovjet kormány figyelmeztetése azokban az országokban, amelyeknek területén a kémrepülőgépek állomásoznak, még erősebben felszította a szerződés elleni tüntetések lángjait...

A japán nép ellenállásának, Amerika-ellenességének hőfokát növelte az a körülmény is, hogy itt van az ázsiai tőkésországok közül a legnagyobb számú (hétmillió nagyüzemi és tízmillió kisüzemi) munkás. Ezekre — az ázsiai viszonyokhoz képest nagyszámú — munkástömegekre nagy befolyást gyakorol a félig illegális kommunista párt, a baloldali szocialista párt, a radikális programot hirdető „Szohió" szakszervezet.

A fent említett gazdasági és politikai okok miatt a nemzeti érzéseiben erősen megbántott japán értelmiség is radikalizálódott a Kisi- és amerikaellenes akciók során.

Természetesen szó sincs arról, hogy a japán értelmiség „marxista" lenne. Csak arról van szó, hogy az amerikabérencek mindenkit kommunistának kiáltanak ki, aki hazafias felfogásból a halálveszedelmet jelentő támaszpont-rendszer, a háború ellen felemeli szavát.

Walter Lippmann józanabbul ítéli meg az ázsiai „támaszpont-országokban" végbemenő társadalmi folyamatokat, amikor is a Szovjetunió bekerítését célzó s meghiúsult politika elkerülhetetlen átértékelését követeli: „Alighogy megerősödtünk ezen a veszélyes periférián, meglepetésünkre felfedeztük, hogy egyre népszerűtlenebbekké válunk és minél több fegyvert, pénzt és személyzetet küldünk oda, annál nagyobb néptömegek és annál több értelmiségi — akikre ezek a tömegek hallgatnak — válik a semlegesség és az amerikaellenesség hívévé."

Ezek a megállapítások természetesen korántsem jelentik azt, hogy az Egyesült Államok támaszpont-rendszere a közeljövőben összeomlik, de azért mutatják azokat a nehézségeket, amelyekkel a Pentagon urainak meg kell küzdeniük.

„Mélyreható diplomácia" — a válság levezetésére

Az amerikai imperializmusnak vannak lehetőségei az ellenintézkedésekre. A Conlon Associates Limited kutatóintézetnek „Az Egyesült Államok ázsiai politikájáról" szóló, már említett jelentése a fenyegető válság elhárítására javasolja az úgynevezett *„mélyreható diplomácia"* kifejlesztését. Ez azt jelenti — a jelentés szerzői szerint —, hogy az Egyesült Államoknak „... Ázsiában nemcsak a jelenleg hatalmon levő csoportokkal kell kapcsolatot tartania, hanem azokkal a csoportokkal is, amelyek valószínűleg *holnap* kerülnek hatalomra."

Dél-Koreában a tüntetések, a tömegdemonstráció kirobbanása után az Egyesült Államok szöuli nagykövete már „mélyreható diplomáciájával" a bukásra ítélt Li Szin Man mellett nyílt kapcsolatot tartott fenn a „holnap" emberével, Hu Csunggal. Az amerikai kormány véleménye az volt, ha Li Szin Man már eltűnik a politikai színtérről, mivel — a Daily Mail washingtoni tudósítója írta: „bemocskolta" az Egyesült Államok politikai propagandakirakatát..." — akkor igyekezzenek a következő jelöltet minél előbb maguk mellé állítani. A kevésbé kompromittált új elnök, a júliusi csaló választás után létrehozott új kormány feladata mindenekelőtt a tömegek lecsillapítása, majd bizonyos látszatreformok bevezetése, hogy azután továbbra fenn lehessen tartani az amerikai támaszpont-rendszert, a liszinmanista diktatúrát, Li Szin Man nélkül.

A dél-koreai robbanás fokozottabb óvatosságra kényszerítette az Egyesült Államokat *Törökországban* is. A nyugati polgári sajtó alapjában egyetért azzal, hogy a Gürsel tábornok vezetésével végrehajtott katonai puccs óvintézkedés volt. Megelőzése volt annak, hogy az ankarai és az isztanbuli tüntetések szöuli méreteket öltsenek. A londoni Times hozzáteszi, hogy „az államcsíny nem sikerült volna, ha az Egyesült Államok nem bíztatta volna a hadsereget, hogy ragadja magához a kezdeményezést."

Japánban, az amerikai támaszpont-politika legnagyobb vereségének színhelyén is sikerült a harc első felvonását a Kisit fel-

váltó, de Kisi politikáját folytató új kormányfő hatalomra jutásával lezárni. Közismert, hogy Joshida, a legismertebb amerikabarát japán politikus, már a tokiói nagy összecsapások idején Washingtonban tartózkodott. A „mélyreható diplomácia" jegyében megállapodott az amerikai vezetőkkel: pártjában a kormányzaton levő liberális-demokrata pártban felhasználja befolyását, hogy a fasiszta múltja és a népellenes jelenlegi politikája miatt túlságosan kompromittált Kisi helyére a kevésbé ismert Ikeda kerüljön.

Látható, hogy az imperialisták még rendelkeznek manőverezési lehetőséggel, többek között éppen azért, mert a szóban forgó országok néptömegeinek harci felkészültségéből sehol, még Japánban sem futotta arra, hogy a harcot azonnal, újabb célokért, magasabb fokra lendítsék.

Japánban is világosan megmutatkozott, hogy nagy különbség van szervezettség, harci kedv tekintetében a kormánypolitikát elítélő szakszervezetek, a munkásosztály, a radikális városi értelmiség, a parasztok szervezetekbe tömörült kisebbsége, valamint a többséget kitevő, politikailag még tapasztalatlan konzervatív vidéki, főleg paraszti tömegek között. Ami pedig a világos programot, a célokat illeti — a Japán Kommunista Pártot kivéve —, még az első sorokban küzdő harci osztagok véleménye is számos pontban eltér egymástól. Vonatkozik ez a jobboldali frakcióval terhes szocialista pártra, a különböző baloldali irányzatokra tagolt Zengakuren diákszövetségre is.

Természetesen a szubiektív tényezők gyengesége a harc első szakaszában még inkább megmutatkozott a Japánnál társadalmilag és politikailag jóval fejletlenebb Dél-Koreában és Törökországban. Így Dél-Koreában a kis számú munkásosztály 95 százaléka 20—30-as létszámú kisüzemekben dolgozik. A súlyos terror következtében még nemcsak a parasztság, de a proletariátus sem rendelkezik szervezett erővel, forradalmi párttal. Hasonló a helyzet Törökországban is.

Mindezek a körülmények lehetővé teszik, hogy az imperialisták még éljenek a rendelkezésükre álló lehetőségekkel, és lassítsák, fékezzék a bomlási folyamatot. Ugyanakkor azonban a fejlemények Ázsiában már arról is tanúskodnak, hogy az amerikai kormány fokozottabban kénytelen számolni a mindenhatónak vélt támaszpont-politikája sebezhetőségével. Az Egyesült

Államok Párizs utáni sorozatos presztizsvesztesége következtében az *érdekelt néptömegek forradalmi harca* képes volt már részleges győzelmeket aratni, képes volt részleges visszavonulásra késztetni a háborús erőket.

Ez pedig az általános imperialista háborús tervek realitását csökkenti, két szempontból is. Egyfelől: erősíti a semlegességi tendenciákat az olyan országokban, amelyekre — Japántól Dél-Koreán át Törökországig — a tervkészítők bizton számítottak. „Bármely nem kommunista ország számára — ismeri el W. Lippmann — a normális és természetes politika a hidegháborúban való részvétel megtagadása." A nyugati sajtóban ismételten találgatások tárgyát képezi, hogy melyik lesz a következő ázsiai támaszpont-ország, amely újabb kísérletet tesz a hidegháborúban való részvétel megtagadására: Irán vagy Thaiföld, Dél-Vietnam vagy Pakisztán...[2] Másfelől — és erről a New York Times írt — a katonai paktumoktól eddig is távol maradó „olyan országokban pedig, mint Burma, Indonézia, Ceylon minden valószínűség szerint még jobban erősödik az a meggyőződés, hogy helyes a jelenleg is folytatott semlegességi politikájuk".

Az 1960 júliusában megtartott ceyloni választás eredménye például a SEATO felé orientálódó jobboldali Szenanayake pártjának veresége volt. A választás előtt lejátszódó ázsiai események — a ceyloni belpolitikai tényezők, a kommunista párt támogatása stb. mellett — nagyban hozzájárultak ahhoz, hogy a pozitív semlegesség híve, Bandaranaike meggyilkolt miniszterelnök özvegyének pártja elsöprő győzelmet aratott. A ceyloni tömegek már egyszer meggyőződtek a SEATO-val szembeszálló aktív semlegesség szükségességéről és hatékonyságáról, és nem nyugodtak bele az erőszakos jobbrafordulásba.

A „mélyreható diplomácia" tehát Ázsiában legfeljebb átmeneti sikereket képes felmutatni. Korunk feltartóztathatatlan történelmi folyamatát; a gyarmati rendszer teljes szétesését azonban már semmilyen erő sem képes megállítani. Először teljesen és végérvényesen elveszett a hatalmas Kína, felszabadult Észak-

[2] Időközben, 1960. augusztus 9-én, a lényegében SEATO-támaszponttá változott Laoszban a királyi hadsereg hazafias tisztjei megdöntötték az amerikabérenc kormányt. Az újonnan megalakult Souvanna Phouma-kormány programjának legfőbb pontjai között szerepel: a semlegességi politika megvalósítása, a nemzeti függetlenség és szuverenitás helyreállítása, az imperialista befolyás megszüntetése. Augusztus 9-e után tehát újult erővel, az új ázsiai helyzetben lángolt fel a harc Laoszban is az amerikai támaszpont-politikát kiszolgáló reakciós erők és a semlegesség, a teljes függetlenség hívei között.

Korea és Észak-Vietnam. Azután létrejött Indonéziától Ceylonon át Irakig a politikailag független és semleges országok egész sora. Most pedig — példájukat követve — különösen megerősödött az agresszív katonai blokkba kényszerített támaszpontországokban is a semlegességi irányzat.

Ez a körülmény — nevezetesen, hogy a gyarmattartó hatalmak pozíciói Ázsiában a második világháború után megrendültek — növelte számukra Afrika és Latin-Amerika jelentőségét.

A gyarmati rendszer bomlási folyamata azonban nem kerülte el ezeket a földrészeket sem.

Ellenkezőleg, a világ éppen a meghiúsított párizsi csúcskonferencia után tanúja lehetett az antiimperialista mozgalmak újabb fellendülésének — Kongótól Kubáig.

A gyarmati rendszer szétesési folyamatának meggyorsulása Afrikában és Latin-Amerikában

1960 — Afrika éve

A Nyugat nagymonopóliumai úgy számítottak, hogy a mesés gazdagságú Afrika munkaerejének és csaknem érintetlen természeti kincseinek kiaknázása kárpótolni fogja őket az ázsiai gyarmati birtokok elvesztéséért. S Afrikának van is mivel felgerjesztenie a monopoltőke étvágyát. A kapitalista világ arany-, gyémánt-, urán-, króm-, antimón- és foszforkészletének zöme, a mangán- 70, a réz- 48, a bauxit- 47, a vízienergia-források 40 százaléka stb. e földrész méhében rejlik. S hogy milyen fel nem kutatott tartalékok vannak még, arról a Szaharában legutóbb feltárt óriási olaj- és gázlelőhelyek tanúskodnak. És „ráadásul" ott van az olcsó, szinte ingyenes rabszolgamunkaerő: a kongói bányász például kb. egy európai munkás bérének a tizenötödrészéért dolgozik. Az algériai arab munkás évi jövedelme egy párizsi szobalány egy havi keresetének felel meg. Érthető, hogy az Ázsiából mindinkább kiszoruló gyarmatosítók igyekeznek, amennyire csak lehet kifosztani Afrikát. A második világháború után több mint 10 milliárd dollárt fektettek be e földrész országainak gazdaságaiba.

A gyarmatosítók azonban harácsoló óhajukkal, Afrika állandó gyarmatosítási szándékával itt is olyan törvényszerű gazdasági és társadalmi folyamatok meggyorsítását segítették elő, amelyek

végső soron éppen eredeti tervük: az „örök afrikai gyarmatbirodalom" megteremtését teszik lehetetlenné.

Lenin az imperializmusról szóló munkájában az egyik polgári közgazdászra hivatkozott, aki helyesen ismerte fel „a négerek (kényszer útján történő) munkára nevelésének veszélyét". „Európa a fizikai munkát — előbb a mezőgazdaságit és a bányamunkát, majd a durvább ipari munkát is — a sötét bőrűek vállára hárítja, maga pedig megnyugszik a járadékos szerepében, s ezzel talán a színes bőrű fajok gazdasági, majd politikai felszabadulását készíti elő."[3]

Afrika fokozott kirablása tehát új bányák feltárása, vasútak, kikötők létesítése, bizonyos — a gyarmati jellegen nem változtató — üzemek építése elkerülhetetlenül meggyorsítja a legkövetkezetesebb antiimperialista erő: az afrikai proletariátus számszerű növekedését, szerveződését. A bomló törzsi és feudális viszonyok romjain kibontakozó csírázó állapotban levő tőkés viszonyok elősegítik az afrikai országok nemzeti burzsoáziájának korlátok közé szorított lassú fejlődését. A mezőgazdaságban érdekelt és legjobb földjeikről elkergetett négerek, ültetvényes munkások, az önérzetükben megalázott értelmiségiek — tehát a független állami élet után sóvárgó mind hatalmasabb társadalmi erők — kerülnek szembe a külföldi leigázókkal.

A gyarmatosítás kezdetétől meglevő *ösztönös* népi ellenállást az utóbbi időben két körülmény különösen meggyorsította. Egyfelől: Afrika fokozódó jelentőségével párhuzamosan növekvő elnyomás, terror és kizsákmányolás kiváltotta imperialistaellenes gyűlölet, másfelől pedig: az ázsiai gyarmati népek nemzeti függetlenségi mozgalma által elért sikerek lelkesítő példái. Az a folyamat, ami a második világháború után a gyarmati világban — Kínától Kongóig — végbemegy, leginkább a lavinához hasonlítható; amint győzelmet arat a függetlenségi mozgalom egy országban, azonnal átterjed a szomszédos területre — Ázsiából Afrikába.

Az afrikai népek 1960 januárjában Tuniszban tartott konferenciáján joggal mondhatták, hogy 1960 — Afrika éve.

Ez az év bővelkedik olyan eseményekben, amelyek nyomán újra át kell rajzolni e hatalmas földrész térképét. Egymás után tűnnek el az országnevek elől a zárójelbe tett „Br.", „Fr.",

[3] *Lenin* Művei. 22. köt. Szikra 1951. 292—293. old.

„Belg.", „Port." rövidítések. Kamerun, Togo, Kongó, Szomali, Elefáncsontpart, Nigéria stb. válik egymás után politikailag önálló állammá. A Malgas Köztársaság (Madagaszkár), a Mali Államszövetség (Szenegál és francia Szudán egyesülése) stb. a Francia Unión belül kapott önkormányzatot.

E változások láttára az „örök afrikai gyarmatbirodalom" olyan propagandistája, mint az angol The Observer című lap is kénytelen elismerni, hogy „Európa háromszáz éves afrikai uralmának korszaka a végéhez ér." De e tény elismerése még egyáltalán nem jelenti azt, hogy az imperialisták beletörődtek abba, hogy elveszítik pozícióikat.

Hogyan akarják az imperialisták menteni, ami menthető — Afrikában?

Mivel az önálló állami lét elismerését sokáig egyetlen afrikai néptől sem lehet megtagadni, a gyarmatosítók az új körülmények között új módszerekkel kísérleteznek, hogy megtarthassák gazdasági, katonai pozícióikat. Franciaország vietnami és algériai; Hollandia indonéziai csődje megmutatta, hogy a nyílt fegyveres erőszak — hatástalan. Ezért a monopoltőke érdekeit képviselő rugalmasabb politikusok — az ultrakolonialista tábornokokkal szemben — a fegyverek helyett egyes, idejében tett engedménnyel igyekszenek megőrizni a legfontosabbat: gazdasági uralmukat. A gyarmatosítás újsütetű apostolai, így Strauss-Hupe és H. W. Havard most arról beszélnek, hogy: *„A Nyugat számára nem az a helyes magatartás, hogy feladja pozícióit és »hazatakarodjék«, hanem az, hogy elfogadható formát találjon a maradásra."*

Hogyan valósult meg ez az „elv" a gyakorlatban? Erre jellemző példa Kongó esete. Miután az afrikai függetlenségi mozgalom feltartóztathatatlanul hömpölygő hullámai az arabok lakta Észak-Afrika után a „Fekete-Afrikában" — Guinea és Ghana után — Kongót is elérte, a belga gyarmatosítók gyorsan igyekeztek „elfogadható formát találni a maradásra". A belga király múlt évben tartott rádióbeszédében arra hivatkozott, hogy a „fekete" földrész országai előtt „megnyitjuk az európai civilizációt és miután megszabadítottuk őket a rabszolgasorstól, a betegségtől és a nyomortól, lakosságukat az emancipáció, a szabadság és a haladás útjára vezetjük".

E nagylelkűnek tűnő ígéretet annak tudatában tehette Belgium királya — és egy személyben az Union Miniér du Haut Katanga

vállalat főrészvényese —, hogy a belgák a „civilizációs küldetés" során „gondoskodtak:" arról, hogy egyetlen kongói se szerezhessen felsőfokú műszaki képzettséget, és „bennszülött" — értsd kongói — ne lehessen tiszt a hadseregben. Ilyen körülmények között — indokolta a király a maradás szükségességét — „nekünk anyaországiaknak és a Kongóban élő fehéreknek továbbra is el kell látnunk *vezető és tanácsadó szerepünket...*"

Hasonló meggondolások vezetik az angol és francia monopolisták érdekeit képviselő s a megváltozott körülményekhez jobban alkalmazkodó politikusokat is. Angliában Macmillanék, Franciaországban de Gaulleék az elavult gyarmatok felszámolóinak és az „új közösség" megteremtőinek szerepében lépnek fel. A cél azonban ezzel is: „maradni — ameddig lehet". De Gaulle az ultrakolonialisták minden engedményt ellenző merevségével és terrorjával Algéria önrendelkezéséről szóló ígéretet és a tárgyalás gondolatát helyezi szembe. A „Le Monde" című francia polgári lap elszólja magát és megmondja, hogy mi de Gaulle afrikai politikájának az értelme. „Az afrikai országok elismerésével és függetlenségük megvalósításával megakadályozta, hogy társadalmi és katonai konfliktus törjön ki..."

Az Egyesült Államok pedig — mint „antikolonialista" nagyhatalom — a függetlenné vált, de gazdaságilag elmaradott országok „segítőjeként" lép fel. *Valójában az amerikai kölcsönök és segélyek nem az elmaradott országok függetlenségéhez szükséges gazdasági önállóság megalapozását: a nemzeti ipar megteremtését, hanem a bányaipar, az ültetvények fejlesztését célozzák, tehát tartósítani akarják azt a helyzetet, hogy ezek az országok továbbra is csupán nyersanyag-termelő országok maradjanak.* Miközben az ENSZ a bajba jutott gyarmati hatalmaknak nyújtott segítség ürügyén részt vesz az afrikai népek elleni kollektív imperialista agresszív cselekedetekben, az Egyesült Államok igyekszik mindenütt meggyengült partnereinek pozícióit elfoglalni. Nixon alelnök már doktrinát is szerkesztett, amelynek bevallott célja, hogy a függetlenné vált afrikai országokat amerikai gazdasági és politikai befolyás alá vonja.

Az új afrikai államok határait a gyarmatosítók úgy vonják meg, hogy elhintsék a viszály magvát, állandósítsák a konfliktusokat, vagyis az „oszd meg és uralkodj" elv alapján legyen állandó alkalom a beavatkozásra. Az egység jegyében szövetségi államrendszert javasolnak ott, ahol a „kétes" területeket a

„megbízhatókhoz" csatolják, mint például Nyaszaföld és Rhodézia esetében. Másutt az önállóság tiszteletben tartására hivatkozva a különválást támogatják, attól függően, hogy Katangát egész Kongóval együtt, vagy csak anélkül lehet megtartani. Egymásnak akarják ugratni Szomáliát Etiópiával Ogadon miatt, Nigériát és Kamerunt Brit Kamerun miatt, az Egyesült Arab Köztársaságot és Szudánt a Nílus vize miatt, Kongót és Tanganyikát Ruanda Urundi miatt. Természetesen, amikor mindezek az álcázott neokolonialista módszerek nem járnak eredménnyel — a gyarmatosítók nem haboznak a régi klasszikus „bevált" fegyveres beavatkozás eszközéhez nyúlni. Ez történt Kongóban is. Alig két héttel a Kongói Köztársaságnak a belga király jelenlétében tartott ünnepélyes elismerése után, a belga csapatok fegyveres agresszióba kezdtek a fiatal állam népe ellen. „Nem nehéz meglátni —, állapította meg a szovjet kormány állásfoglalása —, hogy azok, akik fegyveres intervenciót hajtottak végre Kongó ellen, s ráuszították a belgákat — csapást akartak mérni Afrika minden népére... A Kongói Köztársaság elleni imperialista intervenció: kísérlet Afrika teljes felszabadításának feltartóztatására is — ha lehetséges —, e folyamat visszafordítására."

Az, hogy az imperialista hatalmak együttes afrikai agressziója 1960 nyarán — tehát a meghiúsított párizsi csúcskonferencia után — különös hevességgel lángolt fel, összefügg az imperializmus általános, világméretekben érvényesülő fokozott hidegháborús tevékenységével.

Hasonló jelenségekkel találkozunk a világ másik részén, Latin-Amerikában is.

A Kuba elleni támadás egész Latin-Amerikát figyelmezteti

A legutóbbi történelmi események vizsgálata Latin-Amerika esetében is jól mutatja az Egyesült Államok változatlanul támadó politikájában bekövetkezett taktikai változásokat.

Utaltunk már arra, hogy Eisenhower elnök 1960 tavaszán tett dél-amerikai látogatását — nem teljesen sikertelenül — „csillapító körútnak" szánta. A kubai forradalom győzelme, Kuba független politikája természetesen már akkor is nagyon zavarta az amerikai monopóliumokat. De úgy vélték, hogy az elnök Camp David nimbuszával, a békeszólamokkal ellensúlyozni tudja Kuba kisugárzó hatását a kontinensen. Sőt, ezen túlmenően,

magával Kubával szemben — jelentette ki Eisenhower 1960 januári sajtókonferenciáján — „politikánk a legközelebbi időben a várakozás politikája". Walter Lippmann pedig a mexikói forradalomig nyúlt vissza, hogy több évtized tanulságai alapján propagandisztikusan is alátámassza e politika helyességét. „A fegyveres beavatkozás, a blokád, a gazdasági nyomás — írta Lippmann 1960. január 29-i cikkében — mindig csekély hasznot hozott, főleg pedig megnehezítette a megegyezést, az ésszerű rendezést akkor, amikor elcsendesül a forradalom lángja..."

De az „ésszerű rendezést" — azaz a nyílt intervenció mellőzését — más ok miatt is célravezetőbbnek tartotta a neves közíró. Egész Latin-Amerika jövőjéről volt szó, arról, hogyan alakul a továbbiakban az Egyesült Államok és Latin-Amerika kapcsolata. Az elnök latin-amerikai körútjának az a feladata — írta Lippmann —, hogy „...meggyőzze az amerikai szomszédainkat és az egész világot, hogy mi, korunk felszabadító, demokratikus és haladó mozgalmainak nem ellenségei, hanem barátai vagyunk." Ez azonban — fejezte be Lippmann a gondolatsort — lehetetlenné vált volna, ha az elnök kubai politikájában teret adott volna a beavatkozás vagy a gazdasági nyomás gondolatának.

Érdemes a dátumra (1960. január 29.) és a módszerekre vonatkozó fogalmazásra figyelni. Mert 1960 májusáig nemcsak a naptár lapjai fordultak, hanem megváltoztak az amerikai módszerek is.

Fidel Castro kubai miniszterelnök 1960. május 14-én tartott televíziós beszédében már arról kénytelen beszámolni, hogy május 6 és 11 között az amerikai haditengerészet több egysége behatolt Kuba területi vizeire, az egyik amerikai tengeralattjárót visszavonulásra a parti ütegek tüze kényszerítette. Ugyanakkor pedig a havannai amerikai nagykövetség — az intervenció további fejleményeivel számolva — az amerikai tulajdonban levő, vagy amerikai-lakta épületeknek és objektumoknak az Egyesült Államok védelmét biztosító falragaszokat nyomtatott. Ezek után Latin-Amerika felvilágosult tömegei és politikusai előtt sem volt kétséges, hogy az Egyesült Államok vezető körei ellenségei-e vagy barátai „korunk felszabadító, demokratikus és haladó mozgalmainak". 1960 májusa után pedig Eisenhower teljes teret adott Latin-Amerikában is a beavatkozásnak és a gazdasági nyomásnak.

Az amerikai tábornokok a május elejei fenyegetést nyílt fegyveres intervencióval akarták folytatni. A New Yorkban megjelenő Gazette and Daily július 14-i számában Pearson ismert szemleíró szerint a Pentagon „azt javasolta Eisenhower elnöknek, hogy indítsanak fegyveres támadást Kuba ellen, amíg nem késő. A vezérkari főnökök szerint tengerészgyalogsággal és ejtőernyősökkel kell megszállni az egész országot."

Míg a hadvezetőség különböző meggondolások és megfontolások alapján a katonai támadás időpontjának elhalasztására kényszerült — a kormány a gazdasági agresszió haladéktalan megvalósításához látott hozzá. Ettől remélték a Kuba és a Szovjetunió közötti kedvező kapcsolatok megtorpedózását is. (A Szovjetunió ugyanis már előzőleg 100 millió dollár segítséget nyújtott, továbbá kötelezettséget vállalt egymillió tonna cukor átvételére és 300 000 tonna olaj szállítására.) Mindezek a lépések Kuba függetlenségének megszilárdítását szolgálták. A szovjet olajimport például csökkentette Kuba kiszolgáltatottságát, amelyet az okozott, hogy addig az egész kubai olajszükségletet a Venezuelában levő amerikai érdekeltségek szállították és a Kubában levő Esso és Texaco amerikai, valamint a Shell angol—holland érdekeltségű finomítók dolgozták fel. Mivel a szovjet eredetű olajat a három vállalat nem volt hajlandó finomítani, a kubai kormány mindegyiket — azonnali hatállyal — államosította.

Hasonló módon kudarccal végződött az amerikaiaknak az a döntése, hogy a kubai cukor behozatalát megtiltották. Az amerikai kormány azt hitte, hogy ha Kuba nem tudja eladni az összes exportjának 60—70 százalékát kitevő cukorkészletet, akkor a gazdasági nehézségek — katonai beavatkozás nélkül is — kétvállra fektetik az országot. A Szovjetunió, Kína és más szocialista országok vásárlásai, kölcsönös előnyökön alapuló kapcsolatai ezt a tervet is meghiúsították.

Természetesen nem lehet azt mondani, hogy az Egyesült Államok most már lemond intervenciós szándékáról, a Kubai Köztársaság megsemmisítésének tervéről. Teljesen érthető, hogy számukra félelmetes még a gondolata is annak, hogy a kubai forradalom, a földreform, az államosítások, a független külpolitika példája követőkre talál Latin-Amerika országaiban. Ezért a szokásos receptnek megfelelően mindazt, ami Kubában történt, „kommunista beszivárgásnak" minősítik, amely — úgymond — veszélyezteti az amerikai földrész biztonságát.

Kubában természetesen sem 1959-ben, sem pedig jelenleg nincs szó szocialista forradalomról. A kubai forradalom mozgató erői között a parasztság és a munkásosztály mellett ott található a városi kispolgárság és a nemzeti burzsoázia is. A forradalom — amely jellegét tekintve nemzeti felszabadító, azaz polgári demokratikus forradalom — a népi erőknek azt a szövetségét juttatta hatalomra, amelyet a középosztályok képviselői vezetnek. A forradalmi kormány intézkedései és törvényei természetesen nem kommunista jellegűek. A kommunisták nem is vesznek részt a kormányban, bár támogatják és határozottan védik az ellenforradalmárok támadásaival szemben. A Népi Szocialista Párt a kormány intézkedéseit, a demokratikus átalakulást szolgáló törvényeit szükségesnek tartja az ország történelmi problémáinak gyökeres megoldása szempontjából. A szocializmushoz ugyanis a későbbiek során csak úgy lehet eljutni, ha előbb maradéktalanul végrehajtják a polgári demokratikus forradalom feladatait, mindenekelőtt a földreformot, megteremtik az ország gazdasági önállóságát, mint a politikai függetlenség megszilárdításának legfőbb feltételét, felszámolják az imperialista függés maradványait.

Mindezeket a demokratikus feladatokat csak az amerikai szóhasználat minősíti „kommunista behatolásnak."

Erre az érvelésre azonban csak azért van szükség, hogy felfrissíthessék a Monreo-elvet[4] és az „Amerika — az amerikaiaké" jelszó leple alatt Kuba-ellenes beavatkozásra tudják rávenni az Amerikai Államok Szervezetét.

A latin-amerikai országok Kubához hasonló súlyos helyzete, az amerikai monopóliumoktól való függése, elmaradott monokultúrás gazdasága, a tömegnyomor — mind azt mutatja, hogy a Monroe-elv rég a múlté. *A valóságban Amerika nem az amerikaiaké. Amerika az Egyesült Államoké, amely monopóliumai számára szabad vadászterületté változtatta ezt a földrészt.* „A latin-amerikaiaknak — ismeri el a New York Times — mindez nem tetszik. Ami viszont Kubában történik, azzal láthatóan rokonszenveznek, mert számukra Fidel Castro a latin Dávid, aki kihívta az amerikai Góliátot... A latin-amerikaiakban óriási hatást váltott ki Castro földreform-programja, amelynek az a

[4] A Monroe-elv lényege — amelyet 1823-ban hirdettek meg — az volt, hogy az európai államoknak nem szabad újabb gyarmatokat teremteniük az amerikai kontinensen. A jelszó ez volt: „Amerika — az amerikaiaké!"

célja, hogy jobban gazdálkodjanak a mezőgazdasági területeken, a föld hasznára legyen azoknak, akik megművelik . . ."

Kuba tehát kesztyűt dobott az amerikai imperializmusnak, amely addig megszokta, hogy a latin-amerikai országokban úgy garázdálkodjék, mint örökös hitbizományában.

A támaszpont-rendszer válsága *Ázsiában* — a gyarmati rendszer végvonaglása *Afrikában* — a kubai kesztyű dobás *Latin-Amerikában* — az imperialista rendszer ellentmondásai kiéleződésének cáfolhatatlan és legfontosabb megnyilvánulásai — Párizs után.

Az egyesülés és az ellentét tendenciájának érvényesülése az imperialisták Párizs utáni politikájában

Egységtörekvések az imperialista szövetségi rendszer megerősítésére

A csúcskonferencia meghiúsítása után Anglia és Franciaország kormánya — a Párizsban megjátszott „közvetítő szerepet" félredobva — nyiltan segédkezik az Egyesült Államok hidegháborús, a nemzetközi feszültséget fokozó minden agresszív tevékenységében. Az „U—2"-es botrány, Eisenhower távol-keleti útjával kapcsolatos amerikai presztizs-veszteség idején elhangzó angol—francia kárörvendő megjegyzéseket és kritikai hangokat mindinkább az együttműködés és az együttérzés megnyilvánulásai cserélik fel.

A Szovjetunió határait ismét megsértő „RB—47"-es amerikai kémrepülőgép angliai támaszpontról indult provokációs útjára. A genfi tízhatalmi leszerelési konferenciát zsákutcába juttató amerikai szabotázsban „egyenrangú" szerepet játszott Anglia és Franciaország (valamint a másodhegedűsök: Olaszország és Kanada) delegációja. A Kongó elleni összehangolt beavatkozásban — tehát Afrika őserdeiben éppúgy, mint az ENSZ padsoraiban — megvalósult a gyarmatosítók egységfrontja.

Elhangzottak olyan észrevételek is: vajon nem Hruscsov elvtárs kemény hangja, a Szovjetunió kormányának határozott fellépése segítette-e elő az imperialisták tömörülését, az ellentéteiket háttérbe szorító egyesülési törekvést? Ezt a kérdést azonban csak olyanok tehetik fel, akik nem az imperialisták egymás

közötti viszonyát meghatározó törvényszerűségeket tartják szem előtt, hanem a felszíni jelenségekből indulnak ki.

Az imperialista országok nemzetközi politikájában minden időben két, egymással ellentétes tendencia érvényesül: az egyesülés és a széthúzás tendenciája. Egyik is, másik is az imperializmus belső törvényszerűségéből fakad.

Az amerikai, angol, francia imperialisták egyesülési törekvései érvényesültek Hruscsov kijelentései előtt és érvényesültek volna azok el nem hangzása esetén is. Mindig arról van ugyanis szó, hogy az imperialista hatalmak legagresszívebb politikai körei abban a hitben, hogy megmenthetik a tőkés társadalmat a pusztulástól — nagy erőfeszítéseket tesznek erőik egyesítésére a szocialista országok, a munkás és demokratikus mozgalmak, valamint a gyarmati nemzeti felszabadító mozgalmak ellen. „... A világ imperialistáinak általános szövetsége — írta Lenin —, amely a tőkés gazdasági szövetség alapját alkotja, s amely természetesen és elkerülhetetlenül a hazát nem ismerő tőke védelmére alakult — a világtörténelem legnagyobb, leghatalmasabb epizódjaival bizonyította be azt, hogy a tőke a haza, a nép és minden más érdekeinek fölébe helyezi a világ tőkései szövetségének védelmét a dolgozókkal szemben."[5]

A második világháború utáni világtörténelem epizódjai is számtalan példát szolgáltatnak annak bizonyítására, hogy *az imperialisták szövetségei a tőke védelmét szolgálják a dolgozókkal szemben.* Ennek a közös érdeknek rendelnek mindent alá: a nép, a haza érdekeit, sőt — ha kell — saját ellentéteiket is.

Különösen áll ez a megállapítás a jelenlegi helyzetre, amikor — mint a kommunista és munkáspártok moszkvai Nyilatkozata rámutatott — *korunk alapvető tartalma a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet*[6], amikor a világfejlődést a két ellentétes társadalmi rend, a kapitalizmus és a szocializmus harcának alakulása határozza meg. Ilyen helyzetben az imperialista egységtörekvések jelenlegi erősödése mindenekelőtt az imperializmus agresszív lényegéből fakadó válasz a világ forradalmi átalakulására. Az 1949-ben létrehozott NATO egyszerre irányul a szocialista tábor országainak népe és — titkos záradékai alapján — a nyugati országok munkásai, forradalmi tömegei ellen.

[5] Előadói beszéd a külpolitikáról... Lásd *Lenin* Művei. 27. köt. Szikra 1952. 367. old.
[6] Társadalmi Szemle, 1957. 7—8. sz.

Az 1954-ben aláírt délkelet-ázsiai szerződést (SEATO) a Közel- és Távol-Kelet népeinek elnyomására, a gyarmati uralom fenntartására hozták létre.

A Párizs utáni imperialista egységtörekvések szorosan összefüggnek az imperializmus egészére mért súlyos vereségekkel és kudarcokkal, a forradalmi mozgalmak sikereivel és új fellendülésével. Nincs egyetlen imperialista hatalom sem — és ezt a legerősebb hatalom, az Egyesült Államok esete jól mutatja —, amely *egyedül* képes volna a forradalmi mozgalmakkal sikeresen szembeszállni, hatásosan megvédeni a tőkés érdekeket. Még inkább vonatkozik ez a gyengébb imperialista országokra. Márpedig Kubában nemcsak az amerikai Esso és Texaco, hanem az angol és holland Shell érdekeltség olajfinomítóit is államosították. Kongóban távolról sem csupán a belga monopóliumok tőkéjét fenyegeti veszély. Katanga tartomány — amelyet egy amerikai geológus mérhetetlenül gazdag és legváltozatosabb természeti kincsei miatt: „geológiai botránynak" nevezett — nemcsak a belga milliomosokat gazdagította. A Hirosímára és Nagaszakira ledobott amerikai atombomba nyersanyagát is Kongó szolgáltatta. Az Union Miniére Du Haut Katanga hatalmas tőkésérdekeltség igazgatóságában angol lordok, felsőházi tagok is helyet foglalnak. Három közülük egyben tagja a tanganyikai nép kirablásában érdekelt „Tanganyika Concession" részvénytársaságnak is.

De az angol tőkések Kongóban nemcsak a katangai uránbányák részvényeit féltik. Rettegnek attól, hogy a kongói nép harca tovaterjed a szomszédos angol érdekterületekre, mindenekelőtt Rhodéziára, sőt újból lángra lobbantja a távolabbi Kenya népének szabadságharcát is. Az angol kormány szóvivője szerint a kongói események idején a Kenyába küldött újabb csapaterősítések „óvintézkedések, tekintettel az általános afrikai helyzetre".

Az imperialista hatalmak elsőrendű célja tehát a kongói forradalmi mozgalom korlátozása, mielőtt — a dzsungeltűzhöz hasonlóan — az egész afrikai földrészre átterjedne. Ez az alapvető tény, ami tömörülésre, közös fellépésre kényszeríti az egyébként egymással is harcban álló burzsoá kormányokat.

A gyarmati pozíciók közös védelmét, az Egyesült Államok segítségét a kisebb imperialista hatalmak — a gazdasági érde-

kek mellett — katonai, stratégiai szempontból, a NATO, a CENTO, a SEATO támaszpont-rendszereinek fenntartása miatt is fontosnak tartják. A közös érdek, a NATO-fegyelem természetesen közös fellépést, szolidaritást követel olyan amerikai akcióban is, amelyeknek következményei nem valami távoli afrikai gyarmati területet, hanem a paktumba tömörült tagállamot magát is fenyegeti.

A NATO érdekkel függ össze a jelenlegi helyzetben az is, hogy az angol kormány az amerikai „RB—47"-es kémrepülőgép szovjetellenes provokációjával kapcsolatban nemcsak az Angliában levő Norton-Bridgei támaszpontot bocsátotta az amerikaiak rendelkezésére, hanem teljes szolidaritást is vállalt a póruljárt és leleplezett amerikai agresszorokkal. „Az újabb provokációs határsértés — állapította meg a szovjet kormánynak Anglia kormányához intézett erélyes hangú jegyzéke — azt bizonyítja, hogy az Egyesült Államok kormánya NATO-beli szövetségeseinek támogatásával továbbra is a békét veszélyeztető úton halad. Nagy-Britannia kormánya az ilyenfajta agresszív cselekedetek közvetlen részvevőjévé válik azáltal, hogy az Egyesült Államok rendelkezésére bocsátja területét katonai támaszpontok létesítéséhez, szovjetellenes agresszív cselekedetek megvalósításához."

Az Egyesült Államok feszültségét fokozó, provokatív vonalát támogatta Párizs után Franciaország is. A genfi tízhatalmi leszerelési konferencia zsákutcába juttatásánál különösen feltűnő volt az a szerep, amelyet a francia kormány képviselője, a szociáldemokrata Jules Moch játszott. A Szovjetunió a csúcsértekezletre is, majd meghiúsítása után a genfi konferenciára is reális tárgyalási alapot igyekezett teremteni a leszerelés megvalósításához. Ezért olyan tervet dolgozott ki, amelyben helyet kapott a franciáknak az a régebbi javaslata, hogy a leszerelést kezdjék a nukleáris fegyverek szállítására alkalmas eszközök megsemmisítésével. (Az ilyen tervezet elfogadása nemcsak azért lett volna ésszerű a nyugatiak részéről, mivel a francia javaslatokról volt szó, hanem azért is, mert a Szovjetunió éppen olyan területen tett engedményt, ahol közismert a fölénye.)

A francia delegátus, Jules Moch azonban — az amerikai elgondolás támogatása érdekében — saját javaslatai ellen kényszerült érveket felsorakoztatni. „Ezzel — írta Hruscsov de Gaullehoz intézett üzenetében — a francia megbízott gyakorla-

tilag az amerikai képviselő, pontosabban a Pentagon irányvonalát támogatta. Ennek pedig az volt a célja, hogy a tízhatalmi bizottságot eltérítse feladatától: a kölcsönösen elfogadható leszerelési megegyezés kutatásától."

A leszerelés szabotálásában megnyilvánuló egységes amerikai, angol, francia fellépést részben ezen országok fegyvergyártó monopóliumainak profitérdeke, részben pedig a szocialista tábor, a gyarmati népek elleni háború katonai előkészületének szükséglete diktálja.

De az imperializmus nem volna imperializmus, ha az egységtörekvések mellett eltűnne az állandóan ható széthúzás, az ellentétes törekvések tendenciája.

Az imperialista táboron belüli ellentétes tendenciák érvényesülése

A szemben álló monopóliumok ellentétes érdekeiből következik, hogy a dolgozókkal, a kizsákmányoltakkal szembeni közös fellépést végsősoron az egyes monopóliumok vagy imperialista hatalmak érdeke sarkallja.

Ezért is nem lehet a mélyen gyökerező ellentéteket tartósan megszüntetni.

Az imperialista nagyhatalmak először is állandóan agressziót követnek el az alárendelt helyzetbe taszított, támaszponttá süllyesztett kis tőkésországok és még inkább az elmaradott országok ellen. Ezenkívül szüntelen harc folyik a tőkés nagyhatalmak között is. Az ellentétek elkerülhetetlenül és feltartóztathatatlanul következnek a kapitalizmus egyenlőtlen fejlődésének törvényéből.

Az Egyesült Államok gazdasága a második világháború után közvetlenül Nyugat-Európa számára szinte elérhetetlennek tűnő magasságba emelkedett. Németország, Japán mint gazdasági tényező nem számított. Franciaország és Anglia erősen legyengülten kerültek ki a háborúból. Ezeknek az erőviszonyoknak megfelelően cserélődtek meg a politikai szerepek is. Az Egyesült Államok egyeduralma vitathatatlan volt a kapitalista világban, Anglia másodhegedűs szerepet játszott. A többi imperialista hatalom háttérbe szorult. Ez a helyzet hosszú időn keresztül változatlan volt. E feltételek között alakult meg a NATO.

Időközben azonban a gazdasági fejlődésben *fontos változások* mentek végbe. Nyugat-Németország gazdaságilag utólérte, sőt

— az Egyesült Államok kivételével — sok tekintetben túlszárnyalta nyugati szövetségeseit. Jelentősen megerősödött Franciaország is. Ilyen körülmények között *elkerülhetetlenül kiéleződött a harc a gazdasági és politikai pozíciók újrafelosztásáért.*

A nyugati szövetség jelenleg az egységesnek tűnő felszín alatt az ellentétes törekvések bonyolult szövevényét mutatja. Az amerikaiak és angolok természetesen nem akarják hatalmi szerepük korlátozását. Franciaország és Nyugat-Németország viszont mind erőszakosabban követeli, hogy gazdasági és politikai súlyának megfelelő szerepet adjanak nekik a NATO-ban és a világpiacokon. A „közös piac" tömöríti Nyugat-Németország, Franciaország, Olaszország és a Benelux-államok monopolistáit a kapitalista piac zsugorodásának ellensúlyozására, a szocialista világrendszer elleni gazdasági harcra, saját munkásaik és gyarmataik fokozott kifosztására. De szembe is állítja ezt a hat országot az Anglia vezette „kis szabadkereskedelmi övezet" hét tagállamával (Anglia, Svédország, Norvégia, Dánia, Svájc, Ausztria és Portugália). Az Egyesült Államok sem a nyugat-európai vámháborúk kedvezőtlen politikai következményeit, sem a dollár kirekesztését nem akarja egyik vagy másik szférából. Ennek megfelelően a két tömb közötti szakadék áthidalására tesz erőfeszítéseket úgy, hogy közben a „közös piacon" meglevő erős pozíciói birtokában tovább növelje gazdasági és egyben politikai befolyását.

Jóllehet 1960 első felében egymást követték a „hatok és hetek" ellentéteit áthidalni óhajtó magasszintű tanácskozások — Washingtonban, Londonban és Párizsban egymást érték az egységet hangoztató közös közlemények — a kiéleződő vámháború, a piacért dúló harc okozta szakadék, helyesebben a kapitalizmus természetéből fakadó ellentmondások nem tűntek el. És hogy ez a jövőben sem tűnhet el, arra — további következményeivel együtt — az angol Daily Mail 1960. április 1-i vezércikke előre figyelmeztet. „Ez az aggasztó irányzat azt a veszélyt rejti magában, hogy Európa két ellenséges csoportra szakad, ami nem maradna tisztán gazdasági jellegű szakítás. Távlati, igazi veszély a politikai szakítás lenne, egyfelől Anglia, másfelől a német vezetésű hatos csoport között."

Természetesen jelenleg a politikai szakítás közvetlenül nem fenyeget. A Párizs utáni helyzetben, a szocialista tábor elleni ag-

resszív hidegháborús amerikai vonal támogatása, a támaszpont-rendszer válsága, a gyarmati felszabadító mozgalmaktól való félelem következtében — mint utaltunk rá — pillanatnyilag az egységtörekvések, a közös fellépést kényszerítő tendenciák érvényesülnek erősebben. Ezért képesek az ellentéteket háttérbe szorítani. De csak háttérbe szorítani — és nem megszüntetni.

Önmagát, imperialista felfogását tagadná meg de Gaulle, ha az amerikai presztizs-veszteség sorozatot, az amerikai elnökválasztás okozta átmeneti „befeléfordulást" nem használná fel a NATO-n belüli francia befolyás erősítésére, az „atomlemaradás" behozására, egyszóval a francia imperializmus megkopott „gloire"-jának újbóli felcsillogtatására. Nem kevésbé nyilvánvaló, hogy Adenauerék — a feszültebb helyzetben — igyekeznek megbízható szövetségesi árfolyamukat az Egyesült Államokban még jobban felverni és „jutalomként" atom- és rakéta-felfegyverzésüket meggyorsítani. Mindezt természetesen már a német imperializmus későbbi, *önálló* tervei előkészítése érdekében.

És ahol *ma* a leghangosabbak a nyugati egység megnyilvánulásai — az elavult támaszpont-rendszer védelmében, a leszerelés ellenzésében, a gyarmati népek elleni harcban, a szocialista országok elleni agresszív politikában —, lehetetlenség észre nem venni a *holnap* ellentéteinek csíráit.

Szükséges a fegyverkezés fokozása, a támaszpontok fenntartása — mondják kórusban a NATO egyesített vezérkarában. De ki, milyen anyagi költséget és milyen biztonságot veszélyeztető kockázatot vállaljon? — kérdik külön-külön az érdekelt parlamentek. Megtartani Kongót és egész Afrikát — de kinek, melyik imperialista hatalomnak? Meggátolni a Kelet és Nyugat kereskedelmi, gazdasági kapcsolatának fejlődését — de kinek használ és kinek árt? Olyan kérdések ezek, amelyek az imperialisták ellentmondásokkal terhes szövetségi viszonyából, a kapitalizmus törvényszerűségeiből fakadnak.

Éppen ezért a szocialista országok külpolitikájának, a nemzetközi munkásmozgalomnak sohasem szabad lemondani az imperialista ellentéteket figyelembe vevő rugalmas, hajlékony megkülönböztető politikáról. Az imperialisták egymásközötti ellentéte az egyik, nem lebecsülendő, olyan tényező, amely — *adott feltételek között* — fékezőleg hat az imperialisták háborús terveinek megvalósítására. És ezek között a legfőbb feltétel: *a szo-*

cialista világrendszer szüntelenül növekvő gazdasági, katonai, politikai ereje, a forradalmi munkásmozgalom szilárd egysége, a békéért harcoló erők, a világ-békemozgalom mind hatalmasabb tömegeket átfogó aktív harca.

A csúcskonferencia meghiúsítása utáni fokozódó feszültség ellenére — ezek a tényezők határozzák meg a nemzetközi helyzet további alakulását, a harc végső kimenetelét.

IV. A NEMZETKÖZI HELYZET ALAKULÁSÁT MEGHATÁROZÓ DÖNTŐ TÉNYEZŐK

A szocialista rendszer példájának ereje

A szocialista országok gazdasági fejlődése, gazdasági ereje mindenkor döntő módon befolyásolja a nemzetközi helyzet alakulását. Mind több burzsoá történész és közgazdász, publicista és diplomata kényszerül a történelmi tények és a száraz statisztikai adatok alapján ennek a marxista tételnek közvetett vagy közvetlen figyelembevételére.

A szocialista gazdasági rendszer életereje segített úrrá lenni a cári Oroszország elmaradottságán és a háború, valamint a 14 ország intervenciója után hátramaradott gazdasági anarchián, segített meghiúsítani az osztatlan kapitalista világ visszaállítására irányuló imperialista kísérleteket. A Nagy Honvédő Háborúban — amikor Nyugaton is legfeljebb hat hétre jósolták a Vörös Hadsereg hadianyag- és lőszerellátásának biztosítását — a szocialista tervgazdaság a háború legsúlyosabb megpróbáltatásai közepette is fölényben volt az úgyszólván egész Európa tőkés iparára támaszkodó hitleri Németország gazdasági rendjével szemben. És a szocialista gazdaság ereje — az erkölcsi-politikai tényezőkkel egyetemben — teljesen megváltoztatta a katonai erőviszonyokat, döntő módon hozzájárult a fasizmus vereségéhez.

A második világháború után, a föld területének 25,6, lakosságának 35,4 százalékát egyesítő szocialista világrendszer létrejöttével a gazdasági tényezők még fokozottabban éreztetik hatásukat a nemzetközi viszonyok alakulásában. Ekkor már nemcsak arról volt szó, hogy az összefogás teljes biztonságot nyújtott a Kínai Népköztársaság, az európai népi demokráciák megfojtá-

sára irányuló blokád és embargó-akciók ellen, hanem arról is, hogy a gyorsan fejlődő népgazdaságunk, a szocialista világrendszer védelmét szolgáló tényező, mindinkább a kapitalizmus teljes legyőzését elősegítő eszközzé változott.

A Szovjetunió és az Egyesült Államok gazdasági versenye

A két rendszer gazdasági versenyének lenini koncepciója — amelyet meghirdetésekor Nyugaton legfeljebb gúnyos mosollyal fogadtak — napjainkban annyira előtérbe került, hogy kimenetelével, a Szovjetunió és az Egyesült Államok közötti verseny végső eredményeivel az amerikai imperializmus ismert „szovjet szakértői" is kénytelenek számolni.

Az Egyesült Államok kongresszusának egyesített gazdasági bizottsága 1959. szeptember-októberében nyilvánosságra hozta „Az Egyesült Államok és a Szovjetunió gazdaságának összehasonlító elemzése" című tanulmánykötetét[1]. A kötet szerzőit különösen a Szovjetunió gazdasági fejlődésének gyors *üteme* nyugtalanítja. Tudják: ez reális lehetőséget teremt arra, hogy a Szovjetunió gazdasági téren túlszárnyalja az Egyesült Államokat. „Az ipari fejlődés gyors üteme — írja John Hardt, a kötet egyik szerzője —, lehetővé teszi a szovjet gazdaság gyarapodását. A Szovjetunióban hosszú idő óta nem csökkent az ipari fejlődés gyors üteme, s ez meggyőző erőt ad azoknak a kijelentéseknek, amelyek szerint a Szovjetuniónak az a szándéka, hogy az ipari fejlődés színvonala tekintetében a legrövidebb időn belül felülmúlja az Egyesült Államokat." Gerhardt Kolm — a kötet másik szerzője — szerint „... az utóbbi években a Szovjetunióban az összes termelés és az egy lakosra számított termelés egyaránt jóval gyorsabb ütemben nőtt, mint az Egyesült Államokban."

Milyen adatokra támaszkodnak e megállapítások? Az alábbi statisztika jól mutatja a szovjet és az amerikai ipari termésnövekedés átlagos ütemét, különböző időszakokban.

Időszak	Szovjetunió	Egyesült Államok[2]
1918—1958	10,1	2,9
1930—1940	16,5	1,2
1946—1953	18,5	5,8
1953—1959	11,2	1,8

[1] Lásd Kommunisztt, 1960. 1. sz.
[2] Ugyanott.

Az 1959 és 1965 közötti hétéves tervben a Szovjetunió ipari termelésének átlagos évi növekedését 8,6 százalékban szabták meg. Az 1959-ben termelt 60 millió tonna acél 1965-ben 86—91 millió tonnára, a villamosenergia-termelés 264 milliárd kilowattóráról 500—520 milliárdra emelkedik. Az ásványolaj termelése hét év alatt 117—127 millió tonnával növekszik.

A fejlődés gyorsabb üteme — a szocialista fejlődés általános törvényszerűsége. Az élet fényesen igazolja Lenin előrelátását, amely szerint „*csupán* a szocializmussal kezdődik majd a gyors, igazi, valóban tömegeket átfogó, a lakosság *többségének*, azután pedig az egész lakosságnak a részvételével végbemenő haladás a társadalom és az egyéni élet minden területén."[3]

A Szovjetunió hétéves terve — amelyet egész gazdasági körzetek és köztársaságok újabb és újabb felajánlások alapján — öt év alatt akarnak teljesíteni — sok millió új hívet szerez majd a szocializmusnak. Éreztetni fogja hatását a nemzetközi porondon, erősíteni fogja a béke és gyengíteni a háború erőit. Világméretekben további döntő eltolódás megy majd végbe gazdasági téren a szocializmus javára.

Két világrendszer békés küzdelme ma és holnap

A Szovjetunió gazdasági erejének a tervben előirányzott növekedése nagy lehetőséget teremt az egész szocialista világrendszer gyors és tervszerű fejlődéséhez, a szocializmus rendszerében rejlő óriási előnyök maradéktalan kiaknázásához.

A kölcsönös segélynyújtás, a szakosítás és a kooperáció fejlesztése, a nemzetközi munkamegosztás tökéletesítése, a KGST nyújtotta széleskörű lehetőségek kihasználása elősegíti valamennyi szocialista ország gazdasági színvonalának emelését, meggyorsítja a fejlődés ütemét.

Pedig a népi demokratikus országok népgazdasága — az alábbi adatok világosan mutatják — eddig is rohamosan fejlődött.

[3] *Lenin* Művei. 25. köt. Szikra 1952. 506. old.

Az ipari termelés növekedési üteme
(százalékban)

Ország	Átlagos évi ütem 1950 és 1957 között[4]	1958-ban[5]	1959-ben[6]
Albánia	20,3	20,0	19,7
Bulgária	14,0	16,0	24,9
Csehszlovákia	10,8	11,3	10,9
Kína	26,9*	66,0	39,3
Koreai Népi Dem. Közt.	14,0*	40,0	53,0
Lengyelország	14,1	9,5	9,0
Magyarország	11,1	13,0	11,0
Mongólia	—	16,1	7,3
Német Dem. Közt.	11,7	10,9	13,0
Románia	13,7	9,7	11,1
Vietnami Dem. Közt.	—	40,4	31,0

* 1949—1957 között

Ha összehasonlítjuk azt az utat, amelyet egyrészről a szocialista, másrészről a kapitalista országok a legutóbbi öt év alatt megtettek, kiderül, hogy az előbbiek több mint három és félszer gyorsabban fejlesztették iparukat. A szocialista tábor ipari termelésének átlagos évi növekedése ez idő alatt 11 százalék volt, míg a kapitalista táboré alig 3 százalék.

Ami pedig a jövőt illeti, a marxista közgazdászok számítása szerint a szocialista rendszer ipari termelése 1965-ig legalább 2,2—2,3-szeresére növekedik. A tőkés államok ipari termelése viszont — az eddigi ütemet alapul véve — aligha lesz több, mint az 1959. évi termelés 1,1—1,2-szerese.

A versenyben álló két rendszer ipari termelésének perspektíváját a következő mutatók jellemzik. (A szocialista országok 1959-es ipari termelését 100-zal jelölve.)

	1959	1965
Szocialista világrendszer	100	220—230
Kapitalista világrendszer	180—185	198—222[24]

A fenti számítás természetesen nem tökéletesen pontos. E számok azonban megmutatják a két világrendszer gazdasági ver-

[4] Mezsdunarodnaja Zsizny, 1959. 10. sz.
[5] Mezsdunarodnaja Zsizny, 1960. 5. sz.
[6] Mezsdunarodnaja Zsizny, 1959. 10. sz.

senyének fejlődésében mutatkozó *általános* tendenciát. Esetleges jelentéktelen eltérések nem változtatják meg az alapvető következtetés lényegét, azt, hogy a hétéves terv végére a két rendszer termelési aránya már megváltozik a szocializmus javára.

A szocialista országok gazdasági sikereinek nemzetközi jelentőségéről, a kapitalista országok dolgozóira gyakorolt hatásáról szólva Hruscsov elvtárs a Román Munkáspárt III. kongresszusán rendkívül szemléltető hasonlattal élt: „... a szocialista országok sikerei olyan többlépcsős rakétát képeznek, amely feltétlenül a kommunizmus pályájára juttatja az egész világ népeit. A szocialista országok gazdasági-politikai sikerei segítik egységünk megszilárdítását, biztosítják a béke megszilárdításához szükséges anyagi és erkölcsi tényezők szakadatlan növekedését... *Mindez pedig mérhetetlenül erősíti a nagy szocialista tábort, a világbéke fő pillérét.*"[7]

Megváltozott a szovjet emberek élete

Az előbbi részben említett számok, statisztikák, grafikonok — Fulbright szenátor véleménye szerint — „félelmetesebbek, mint a rakéták". Természetesen a kapitalista világ egyszerű embereinek egészen mást mondanak az adatok: érzékeltetik a szocialista rendszer fölényét, fejlődésének egyenletesen gyors ütemét.

Mégis, a rideg statisztikánál sokkal jobban érdekli a kapitalista világ emberét az, hogy a növekvő számok, a grafikonok emelkedő görbéi mit jelentenek, milyen változást idéznek elő a mi dolgozóink életkörülményeiben.

A kommunizmust építő Szovjetunió immár több mint négy évtizede bizonyítja példájával, hogy a munkanélküliséget, a gazdasági válságot kizárólag az új társadalmi rend képes egyszer és mindenkorra felszámolni. Viszont Nyugaton a burzsoá propagandisták és revizionista lakájaik által ismét előszedett „szervezett", „válságmentes" kapitalizmusról szóló elméletek most sem állták ki a gyakorlat próbáját. Legutóbb 1957—1958-ban számos kapitalista országban, köztük az Egyesült Államokban visszaesés, komoly válságjelenségek voltak tapasztalhatók.

De a létbizonytalanság megszüntetése — amely a kapitalizmust ismerő ember számára rendkívüli eredményt jelent — a

[7] Népszabadság, 1960. június 22.

szocializmusban csak kiindulópontját jelenti az életszínvonal emelkedésének, az emberi élet szebbé tételéért folytatott harcnak. Az egykori cári Oroszországban — amelyet a „művelt Nyugat" gúnyosan „szamovárországnak" nevezett — a lakosság 80 százaléka írástudatlan volt. Most viszont minden külföldi látogató, legyen az Harrimann volt amerikai nagykövet, vagy Praszad indiai elnök, francia turista vagy egyiptomi ösztöndíjas diák, mind azt mondja: „a szovjet embernek mindig könyv van a kezében".

Ez szorosan összefügg azzal — helyesebben: *következménye* annak —, hogy a Szovjetunióban szinte mindenki tanul. És nem akármilyen fokon. A Szovjetunióban 1959-ben 108 000 mérnököt képeztek ki. Az Egyesült Államokban, az iparilag legfejlettebb kapitalista országban viszont mindössze 38 000 mérnök hagyta el az egyetemeket. És hogy a nagy tömegben mennyire kvalifikált diplomások hagyják el a szovjet főiskolát, erre vonatkozóan Harrimann, amerikai diplomata csak annyit jegyzett meg: „A szputnyik tanúságot tett a szovjet tudósok zsenialitásáról és a szovjet mérnökök szakértelméről."

Akadnak még Nyugaton, akik erre éppen azt mondják, hogy a nehézipar, a hadiipar, nem pedig a lakosság közvetlen fogyasztását szolgáló iparágak fejlesztéséhez kell ennyi műszaki ember. Igen, volt idő, amikor a Szovjetunió kádereinek és anyagi eszközeinek is legnagyobb részét a nehéziparba irányította. Ez szükséges volt, hogy az ország erős legyen, a népgazdaság szilárd alapon álljon. És ekkor a szovjet nép kénytelen volt lemondani egyről és másról. Most azonban a fenti burzsoá érvek hangoztatása csak az érvelőt kompromittálhatja. Harrimann „Béke Oroszországgal" című könyvében[8] maga is válaszol az ilyen nézetekre: „Amikor 1946-ban amerikai nagykövet voltam a Szovjetunióban, az ország nagy része, a nyugati határtól Sztálingrádig romokban hevert. A földeket felperzselték, sok falut por-

[8] Averell Harrimann a Szovjetunió problémáinak egyik legismertebb amerikai szakértője. 1924-ben mint nagytőkés, üzlettársainak egy csoportjával együtt koncessziót szerzett a Szovjetunióban. Két év múlva e koncesszió ügyeivel kapcsolatban Moszkvába utazott. Saját szavai szerint együttal meg akart győződni arról is, hogy megfelel-e a valóságnak az a hír, hogy rövidesen csodbe jut a világ első szocialista állama. 1943—1946 között Harrimann az Egyesült Államok moszkvai nagykövete volt. 1959. nyarán turistaként ismét ellátogatott a Szovjetunióba. Uti benyomásairól számol be „Béke Oroszországgal" című New Yorkban megjelent könyvében.

ráégettek. Megsemmisültek azok a gyárak, amelyeket nem helyezték át az Urálba. De az oroszok csodálatos energiával újra bevetették a sztyeppéket. Újjáépítették a falvakat és helyreállították az ipart. A Szovjetunióból történő távozásom után figyelemmel kísértem az onnan eredő híreket, amelyek szerint a szovjet gazdaság túlszárnyalta a háború előtti színvonalat s a nép életszínvonala magasabb, mint a forradalom óta bármikor."

Éppen azért, mert a Szovjetuniónak erős ipara van —, mind több és több eszközt fordít arra, hogy lakosai jobban és kényelmesebben éljenek. A Szovjetunió Legfelső Tanácsának utolsó ülésén megszüntették a bérek és fizetések adóját. Néhány éven belül pedig teljesen megszüntetik a lakosság adóztatását. A szovjet emberek már ez év végétől (1960) naponta csak hét órát fognak dolgozni, a nehézipar több ágában pedig csak hat órát. 1964-ben pedig az egész iparban áttérnek fokozatosan a hat, illetve ötórás munkanapra. A bérek pedig nemcsak, hogy nem lesznek alacsonyabbak, hanem ellenkezőleg, növekednek. Példátlan ütemben és arányban folyik az egész országban a lakásépítkezés. A dolgozók társadalombiztosítására, orvosi ellátására és egyéb szociális juttatásra 1959-ben 230 milliárd rubelt fordítottak, csaknem két és félszeresét a katonai kiadásoknak. A könnyűipar és az élelmiszeripar fejlesztésében is a Szovjetunió úgyszólván az Egyesült Államok sarkában van. A fejlődés meggyorsítására a Szovjetunió Legfelső Tanácsa ez évben pótlólag, terven felül további 25—30 milliárd rubelt szavazott meg közszükségleti cikkeket előállító új üzemek és gyárak építésére.

Sokat mondó számok a népi demokráciák fejlődéséről

A Szovjetunió nagyszerű gazdasági sikereihez hasonlóan a szocialista világrendszer „többlépcsős rakétájának" szerves részét képezik a népi demokratikus országok sikerei is.

Az európai népi demokráciák dolgozói a népi hatalom megteremtése után sikeresen építik a leghaladóbb társadalmi rendet: a szocializmust. A szocialista országok gazdasági fejlődésének üteme oly gyors, hogy már ebben a tekintetben is túlszárnyalják Nyugat-Európa sok államát.

Emlékezetes, hogy nem is olyan régen az imperialista nagyhatalmak lenézték Bulgáriát, Romániát, Albániát mint Európa

„hátsó udvarait". Gúnyolódtak ezeknek az országoknak a gazdasági gyengeségén és kulturális elmaradottságán. Igaz, akkor például Románia még importálni kényszerült azoknak a gépeknek és berendezéseknek 95 százalékát, amelyekre szüksége volt. Ma viszont ő segít a gazdaságilag elmaradott ázsiai és afrikai országoknak, hogy megteremtsék saját iparukat. Albánia, Románia, Bulgária gazdasági-kulturális fejlődésének üteme, az elért eredmények különösen szembetűnőek, ha mondjuk a szomszédos tőkés Görögország vagy Törökország helyzetével hasonlítjuk össze. Ez esetben a szocialista országok azonos, vagy alacsonyabb színvonalról — az egyik francia polgári lap tudósítójának véleménye szerint is — „európai nívóra emelkedtek, míg Görögország és Törökország Balkán-színvonalon maradt."

Természetesen kedvezőbbek a fejlődési feltételek olyan szocialista országokban mint Csehszlovákia, az NDK (részben Lengyelország és Magyarország) ahol a történelmi körülmények folytán a népi hatalom magasabb színvonalról fejlett, vagy viszonylag fejlett ipar birtokában indíthatta el a gazdasági építőmunkát. Ezek az államok kezdenek sarkára lépni olyan nagy kapitalista országoknak, mint Franciaország és Olaszország.

A Csehszlovák Szocialista Köztársaságban 1965-ben az ipari termelés 90—95 százalékkal lesz magasabb, mint 1957-ben. Ez azt jelenti, hogy az egy főre jutó termelés tekintetében Csehszlovákia túlhaladja Angliát, Franciaországot, Nyugat-Németországot, több fontos termékben pedig az Egyesült Államokat is.

A Német Demokratikus Köztársaság hétéves tervével a munkatermelékenység, az egy főre eső élelmezés és iparcikkek termelésében túl akarja szárnyalni a versenyben sokkal kedvezőbb helyzetből induló (nehézipari bázis, fontos nyersanyagok birtokában levő) Nyugat-Németországot. Az ipari fejlődés üteme reálissá teszi ezt a célkitűzést. Az NDK-ban 1958-ban háromszor nagyobb volt az ipari termelés növekedése, mint az NSZK-ban. 1959-ben pedig az NDK ipari termelése 13 százalékkal, az NSZK-é (nyugatnémet közgazdászok számítása szerint) legfeljebb 4—5 százalékkal emelkedett.

Az ázsiai népi demokráciák, Kína, Észak-Korea, Észak-Vietnam, Mongólia eredményei azok számára, akik európai kategóriákban gondolkodva — hűtőszekrény- és nylonharisnya-termelés alapján — értékelnek, nem tűnnek valami látványosnak.

De aki ostoba előítéletek nélkül, az ázsiai és afrikai néptömegek — tehát az emberiség többsége — alapvető problémáinak szemszögéből szemléli ezen országok fejlődését, természetesen úgy tekinti eredményeiket, mint a kapitalista és szocialista világrendszer közötti harc fontos tényezőit. Josué de Castro, a világhírű brazil polgári tudós, az Egyesült Nemzetek Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezetének (FAO) volt elnöke, ázsiai utazása után tapasztalatait így összegezte: „Az éhség, ez az egyetemes szerencsétlenség jelenleg a világ jövőjének döntőbírája. Az a rendszer fog uralkodni a világon, amelyik teljes diadalt arat az éhségen."[9]

1945-ben, egyetlen évben, Vietnamban kétmillió ember pusztult éhen. Koreában a felszabadulás előtt ritkán múlt el esztendő éhínség nélkül. Kína és az éhség — ahogyan mondani szokták — egyazon fogalom volt a múltban. Ugyanaz az ellenség tizedelte a vietnami, a koreai, a kínai népet, mint India, az arab világ vagy Afrika lakóit. Az ázsiai népi demokráciákban azonban ma már a földreform, majd a mezőgazdaság szocialista átszervezése következtében az éhségre, mint a múlt legtragikusabb emlékére gondolnak.

Ez az óriási eredmény Koreában és Vietnamban egy országon belül, az ellentétes irányban fejlődő két országrészben különösen szembetűnő. Észak-Koreában a gabona és általában az élelmiszer-termelés 1959-ben jóval magasabb, mint a koreai háború előtt (1950), és a lakosság élelmiszerellátása teljesen biztosított. Délen viszont — a szöuli Nemzeti Bank adatai szerint is — az egy főre jutó gabona fogyasztási mennyisége az utóbbi 10 év alatt a felére esett vissza, s az általános élelmiszer-fogyasztás jelenleg csupán egyharmada az 1943. évinek. Még rosszabb a helyzet Dél-Vietnamban, ahol 1960-ban számos vidéken rengeteg áldozatot követelő éhínség dühöngött. A Vietnami Demokratikus Köztársaságban viszont a gabona- és az élelmiszer-termelés évről évre növekszik és a lakosság ellátása biztosítottnak mondható.

[9] J. Castro „z éhség földrajza" című könyvében (Szikra 1955) elsősorban Latin-Amerika, Afrika és India élelmezési problémaival, a gyarmatosítás e súlyos következményével foglalkozik. Az ázsiai népi demokráciákban legutóbb tett utazása után „Győzelem az ehség felett" cimu tanulmanyban már e rendkívül súlyos probléma itteni megoldásaról szamol be. (Az „Economie et Politique" cimü francia folyoiratban kozölt cikk megjelent a Nemzetkozi Szemle 1960. áprilisi számaban.)

Sokkal nagyobb probléma volt a népélelmezés megoldása Kínában, ahol több mint 600 millió ember ellátásáról kell gondoskodni és ahol — mint az idézett Castro írja — régente gyakran minden más országot felülmúló éhinség pusztított. A kínai gyermekeken azelőtt az éhség jeleinek valóságos skáláját lehetett felfedezni. Éppen ezért beszél a brazil tudós „a pusztító éhség csodálatos eltűnéséről". „A kínai nép mezőgazdasági forradalma — írja cikkében —, amely győzelemre vezetett az éhség réme ellen — Kína hatalmas vívmánya."

Kína ma is régi problémákkal küzdő nagy szomszédjáról, Indiáról viszont az amerikai Ford Alapítvány legutóbbi jelentése azt mondja, hogy jelenleg változatlanul „a krónikus rossz táplálkozás a mindennapi élet normális eleme". Ami pedig a jövőt illeti, 1965-ben az élelmiszer-források az indiai lakosság szükségletét csak mintegy 25 százalékban fogják fedezni.[10]

A szocialista és kapitalista út közötti hatalmas különbség azonban ázsiai viszonylatban sem csupán az alapproblémát jelentő népélelmezés megoldásában és a nem kevésbé fontos munkanélküliség felszámolásában mutatkozik. A népi Kína rohamosan fejlődő ipara ma már olyan célt tűz maga elé, hogy 10 éven belül utoléri Angliát a legfontosabb alapanyagok és ipari termékek termelésében.

A Kínai Népköztársaság szocialista rendszerének fölényes életereje azonban egyenrangú partner esetében mutatkozik meg igazán. India és Kína — Ázsia két legnagyobb lélekszámú országa — egyenrangú versenytársnak tekinthető. A múltban, a felszabadulás — tehát 1947—1959 — előtt India és Kína a gazdasági fejlődésnek kb. ugyanazon a fokán állott. Iparilag India talán még valamivel fejlettebb is volt mint Kína. Ha azonban összehasonlítjuk India és Kína egy évtizedes gazdasági fejlődését, úgy azt látjuk, hogy az eredményeket tekintve a Kínai Népköztársaság már egy történelmi korszakkal hagyta maga mögött Indiát.

Az ipari termelés Indiában az 1957—1958-as gazdasági évben az előző évhez képest 4 százalékkal, 1958—1959-ben 1,3 százalékkal növekedett. Kínában a megfelelő számok: 66 százalék, illetve 39,3 százalék. A legfontosabb alapanyag: az acél- és a széntermelés fejlődése (a többi alapanyagnál és ipari terméknél hasonló

[10] Lásd Le Monde. 1959. július 1[0]

arányú eltérés tapasztalható) különösen jól érzékelteti azt, hogy a lényegében azonos kiindulópontról meddig jutott el a két ország.

	1949		1958		1960 (előirányzat)	
	Kína	India	Kína	India	Kína	India
Acél (mill. tonnában)	0,15	1,38	11,00	1,80	18,40*	3,50**
Szén (mill. tonnában)	31,00	32,20	270,00	46,00	425,00	53,00**

* A 18,4 millió tonna a népi kohókban hagyományos módszerekkel készült acél nélküli évi termelés.

** Az Indiában 1959 áprilisától 1960 áprilisáig terjedő tervév adatai.

A Conlon Associates Limited tudományos kutatóintézet említett jelentése joggal aggódik a Kínai Népköztársaság gyors fejlődése és az ázsiai országokra gyakorolt nagy vonzereje miatt. „A tapasztalt szakértők egyetértenek abban — állapítja meg a jelentés —, hogy a kommunista Kína gazdasága rendkívül rohamos ütemben fejlődik ... bámulatos eredményeket értek el a gabona-, az acél- és a széntermelésben."

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság fejlődése különösen szembetűnő, ha — az előzőekben már ismertetett adatok alapján — az amerikai megszállás alatt álló Dél-Koreával hasonlítjuk össze. A The Japan Times, a japán külügyminisztérium angol nyelvű félhivatalos lapja 1959. március 1-i számában többek között azt írja, hogy „Dél-Koreában ma fele annyi az ipari termelés, mint a japán megszállás idején volt... Az Észak-Koreai ipari termelés viszont a várakozások szerint az idén (1959) ötször nagyobb lesz, mint a japán uralom idején." A fejlődést jól szemléltetik Japán és Észak-Korea egy főre eső ipari termelésének az összehasonlítása is. 1939-ben Észak-Koreában az egy főre eső ipari termelés mindössze egyhetede volt a japánnak, 1960-ban pedig több alapanyagban már majdnem utóléri Japán színvonalát.

A Vietnami Demokratikus Köztársaságban, ahol négy évvel ezelőtt a villanytelepek, néhány élelmezési üzem és autószerelő műhely jelentette az ipart, 1958-ban már a Szovjetunió építette szerszámgépgyár gépesített öntödéjében, korszerű forgácsoló műhelyekben dolgoztak a vietnami munkások. 1960 végéig mintegy 40 nagyüzemet és 186 középüzemet építenek fel. A celkitűzések

szerint a hároméves terv végén, 1960-ban az ország ipari termelése 78 százalékkal haladja meg az 1957. évi eredményeket. Ezzel szemben Dél-Vietnamban a meglevő fejletlen ipart tönkreteszi az amerikai és japán cégek konkurrenciája. Hivatalos adatok szerint 1960 elején a munkaképes lakosság 58 százaléka munkanélküli vagy erősen csökkentett munkaidővel dolgozik.

A szocialista világrendszer gazdasági sikerei, a két rendszer békés gazdasági versenyének eddigi eredményei meggyőzően bizonyítják Leninnek a szovjethatalom első éveiben kifejtett, a jövőt előrelátó gondolatait. Lenin szavai szerint ez két termelési mód, két alakulat, két gazdaság — a kommunista és a tőkés gazdaság versengése, amelyben *„bebizonyítjuk, hogy mi vagyunk az erősebbek... Persze, a feladat nehéz, de mi mindig mondtuk és most is azt mondjuk: „a szocializmus ereje a példaadás..."*[11]

A szocializmus példájának lenini értelmezése

Lenin előrelátása napjaink valóságává lett. A szocialista építés eredményeinek példája mind nagyobb hatást gyakorol a tőkés világ elnyomott és kizsákmányolt tömegeire. Ezek a sikerek — a kapitalizmus belső ellentmondásaiból fakadó alapvető objektív és szubjektív tényezők mellett — jelentős mértékben elősegítik Nyugat munkásainak, és az elmaradott országok tömegeinek forradalmasítását, békéért folytatott harcát.

Azonban Lenin eszméinek meghamisítása, önmagunk becsapása volna a fenti szavak olyan értelmezése, hogy a két rendszer harcát most már kizárólag a szocializmus békés építésének példái döntik el, a fegyveres erőnek, az erőszaknak a jelentősége pedig megszűnik. Ez esetben szem elől tévesztenénk azt, hogy a mi példánknak kettős a hatása. Lelkesíti a kapitalizmus kizsákmányoltjait és ugyanakkor páni félelmet ébreszt elnyomóikban. A tőkések utolsó leheletükig mindent megtesznek a számukra veszedelmes példa, helyesebben a példát produkáló szocialista rendszer megsemmisítése, az osztatlan kapitalista világ visszaállítása érdekében.

Ebből viszont következik: ahhoz, hogy a mi példánk továbbra is hasson, rendelkeznünk kell minden restaurációs és agressziós kísérlet meghiúsításához szükséges erővel is. Ezért Lenin — miközben a példa hatásáról beszélt — egyáltalán nem

[11] *Lenin* Művei. 31. köt. Szikra 1951. 470. old.

hagyta figyelmen kívül éppen a szocializmus példájától rettegő osztályerők ellenséges szándékát és így a mi erőnk jelentőségét: *„Az erőszaknak azokkal szemben van ereje, akik vissza akarják állítani hatalmukat."* Ezt követően — tehát az imperializmus erőszakos kísérleteivel szembeni erő szükségességének hangoztatása alapján — mondja csak Lenin, hogy: „ezzel ki is merül az erőszak jelentősége, *ez után* már csak a befolyásolásnak és a példának van ereje. Gyakorlatilag, példán kell megmutatnunk a kommunizmus jelentőségét.[12]

Lenin a napjainkban sokat idézett fenti gondolatokat az intervenció és a polgárháború, tehát a 14 tőkésország agressziójára mért katonai vereség után, egy viszonylag békés periódus kezdetekor vetette papírra. De nem nehéz elképzelni, hogy mi következett volna be a későbbiek során, ha az SZKP Központi Bizottsága, a szovjet kormány nem értékelte volna helyesen Lenint, és a békés építés közben nem készült volna fel arra, hogy ha kell, akkor az erő példáját is megmutassa a fasiszta agresszoroknak.

Ma a szocialista világrendszer a békés építésnek összehasonlíthatatlanul több vonzó példáját, sőt, meggyőző fölényét tudja felmutatni, mint az egyedülálló szovjethatalom Lenin idejében. Mégis, a szocialista országok kormányai Párizs előtt, a békés verseny fokozottabb előtérbe nyomulásakor sem ringathatták magukat pacifista illúziókban. A legújabb események ismételten azt mutatták, hogy a Szovjetunió Lenin fenti szavait dialektikus egységben értelmezte: a békés építés nagyszerű példáinak felmutatása mellett képes volt az „U—2"-es kémrepülés erőszakos cselekedetére fegyveres erővel — rakétával válaszolni. Az utóbbi események tapasztalatait összegezve mondotta Malinovszkij marsall: *„A történelmi leckék arra tanítanak bennünket, ne bízzunk az imperialisták szavaiban, bármilyen kedvesek is legyenek. Az utolsó, Camp David-i lecke nagyon eleven még ahhoz, hogy elfelejtsük a történteket. Nem hiszünk az imperialistáknak, s meggyőződésünk szerint, csupán a kedvező alkalomra várnak, hogy megtámadják a Szovjetuniót és a többi szocialista országot. Ettől csak az imperialista rendszer teljes szétzúzásának veszélye tartja vissza őket."*[13]

[12] Ugyanott.
[13] Népszabadság, 1960. május 31.

Ehhez napjainkban minden szükséges eszköz, objektív feltétel biztosítva van. A szocialista rendszer a rendkívül gyors gazdasági és technikai fejlődése következtében — a békés szükségleteket szolgáló javak gyorsuló termelése mellett — képes az agresszorok megfékezésére alkalmas legmodernebb fegyvereket is a hadsereg rendelkezésére bocsátani.

Az imperialisták félreérthetetlen célzásai és konkrét lépései arra mutatnak, hogy a kudarcok után is folytatni akarják a békét veszélyeztető agresszív cselekedeteiket. Egyenesen kérkednek azzal, hogy az elavult felderítő léggömbök, valamint a leleplezett „U—2" és „RB—47"-es kémrepülőgépek után a „Midas" és a „Samos" nevű kémbolygókkal fogják a jövőben folytatni hírszerző tevékenységüket. Fenyegetőznek, hogy sebezhetővé vált és bizonytalan rögzített támaszpontok helyett állandó mozgó támaszpontnak használt atom-meghajtású tengeralattjárókra és vasúti kocsikra szerelt „Poláris" rakétákkal[14] sújtanak le a Szovjetunióra és a szocialista országokra.

Malinovszkij marsall azonban — az amerikai tévhitek eloszlatása érdekében — lehetségesnek tartotta bizonyos hadititkok feltárását. A korszerű haditechnikai eszközökkel ma már pontosan meghatározható, honnan szállt fel a repülőgép, végigkísérhető egész útja és megállapítható leszállásának helye. Vonatkozik ez a „rögzített" és a „mozgó" támaszpontokra egyaránt. A szovjet rakéták pedig bármely magasságban képesek megsemmisíteni a támadó repülőgépet.

A legutóbbi csendes-óceáni sikeres rakétakísérletek, az „U—2"-es gép telitalálata után nemigen lehet kételkedni Malinovszkij marsall információjának szavahihetőségében arra vonatkozóan, hogy a Szovjetunió ma minden szükséges eszköz birtokában van, hogy méltóképpen visszavágjon mind a csatlósokra, mind pedig vezéreikre, rejtőzzenek bármilyen tengereken és óceánokon túl is.

A szovjet kormány ismételt figyelmeztetése és az „U—2" tanulságos példája nyomán több nyugati burzsoá lap indokoltnak tartja az elavult „vasfüggöny" szóhasználatot a szocialista tábor

[14] A Poláris-program — Rickover tengernagy, az amerikai haditengerészet atomkutatási főnökének nyilatkozata szerint — arra az elképzelésre épült, hogy az atom-tengeralattjárók, mint mozgó bázisok, az Északi-sark jégmezői alatt haladva megközelítik a Szovjetuniót és az Északi-sark nyomán „Polaris"-nak nevezett rakétáikkal megnyithatják a tüzet. (U. S. News and World Report. 1958. március 21.)

határait védő áthághatatlan „rakéta-függöny" kifejezéssel felcserélni.

A katonai erőviszonyokban bekövetkezett változás — amely szorosan összefügg a gazdasági verseny eredményeivel — valóban olyan történelmi jelentőségű tényező, amely jelentősen elősegíti az új erőmegosztás kialakulását a békeharcban. Először került a történelemben kolosszális katonai erő olyan kezekbe, amelyek sohasem fogják az emberiség rovására felhasználni. Ellenkezőleg. E fegyverek a szocialista országok birtokában eszközül szolgálnak olyan bűnös kezek lefogására, amelyek — ha csak rajtuk múlna, ha saját pusztulásuktól nem kellene tartaniuk — gátlás nélkül meghúznák a legpusztítóbb fegyverek ravaszát. Ezért vált a roppant katonai erő — a gazdasági potenciállal egyetemben — a béke hathatós tényezőjévé.

De egy további feltétel birtokában a béke védelmének e tényezői hatásfokukban meghatványozódnak. E feltétel: a szocialista tábor országainak és a nemzetközi kommunista mozgalomnak *eszmei-politikai egysége.*

A szocialista tábor országai összefogásának és a kommunista mozgalom egységének további megszilárdításáért

A békeharc fő erői

A kommunista pártok és a szocialista országok sikereiket mind a szocializmus építésében, mind a béke védelmében, főként annak köszönhetik, hogy a legnehezebb körülmények között is megőrizték soraik egységét. Enélkül képtelenek lettek volna a szocialista rend nyújtotta hatalmas és sokrétű előnyöket a lehető legjobban kihasználni, az elkerülhetetlenül jelentkező akadályokat és nehézségeket leküzdeni, haladásukat meggyorsítani.

Mint minden haladó mozgalom az emberiség történetében, a kommunista mozgalom is a maga útján elkerülhetetlenül nehézségekkel és zökkenőkkel találkozik. Ezeket a nehézségeket a reakciós imperialista erők — többek között az egység megbontására tett kísérletekkel — igyekeznek fokozni. Az 1956-os magyarországi ellenforradalom időszaka világosan megmutatta: az imperialisták legfőbb reménysége az volt, hogy támogatóik, az újsütetű revizionisták, az árulók segítségével megbontják a

nemzetközi munkásmozgalom egységét, eszmei-politikai zűrzavart támasztanak és azután külön-külön könnyen leszámolnak az egymással és különösen a Szovjetunióval szembeállított szocialista országokkal és kommunista pártokkal.

A számítás azonban ez alkalommal is hibásnak bizonyult. „A reakciós imperialista erők ama kísérleteire — állapította meg az 1957-es moszkvai értekezleten elfogadott Nyilatkozat —, hogy megakadályozzák az emberi társadalom fejlődését az új korszak felé, a kommunisták egységük és egybeforrottságuk további megszilárdításával válaszolnak."[15]

A „kommunizmus válsága" tehát, amit az imperialisták — a történelemben nem először — megjósoltak, ezúttal sem következett be. Ellenkezőleg. Az 1956-os átmeneti nehézségek után, az egész világon erősödött a kommunista mozgalom.

A kommunista mozgalom győzelmeiből, erejének növekedéséből, egységének szilárdulásából egyenesen következnek a békéért, a háború elhárításáért folytatott világméretű küzdelem sikerei. A kommunista pártok — híven a Nyilatkozat útmutatásaihoz — „a békéért folytatott harcot elsőrendű feladatuknak tekintik. Az összes békeszerető erőkkel együtt minden tőlük telhetőt megtesznek a háború megakadályozásáért."[16]

És az erőfeszítések nem voltak hiábavalók.

Közel három esztendő telt el a moszkvai dokumentumok megfogalmazásától, de az idő nem helyesbítette, hanem ismételten megerősítette az okmányokban foglalt valamennyi megállapítás életerejét. A Román Munkáspárt III. kongresszusán a szocialista országok kommunista és munkáspártjai képviselőinek közleménye — egyetértésben a kapitalista országok kommunista pártjainak képviselőivel — joggal állapíthatta meg: a nemzetközi események egész menete és a szocialista világrendszer országainak fejlődése teljes mértékben igazolja a kommunista és munkáspártok által elfogadott Nyilatkozat és Békekiáltvány marxista—leninista tételeinek helyességét.

A mai kommunista és munkásmozgalom Moszkvában megfogalmazott Nyilatkozata a békéért, a demokráciáért és a szocializmusért vívott küzdelem megbízható harci programjának bizonyult. Útmutatásait követve a bukaresti közlemény ma

[15] Társadalmi Szemle, 1957. 7—8. szám. 142. old.
[16] Ugyanott, 134. old.

joggal elmondhatja: *„Naprol napra fejlődik és erősödik a szocializmus országainak nagy összefogása. A szocializmus tábora erejének virágjában van."*[17] Ez az a legfőbb feltétel, amely valóságos lehetőséget teremt korunkban ahhoz, hogy elkerülhessük a világháborút a szocializmusnak a földkerekségen aratott teljes győzelme előtt is.

Ennek ellenére azonban akadnak olyan jószándékú emberek, akik a nemzetközi helyzetben beállott legutóbbi változásokból, a párizsi csúcskonferencia meghiúsítását követő fokozott feszültségből, az imperialisták újabb agresszív lépéseiből oktalan következtetéseket vonnak le, kételyek támadnak bennük a békés egymás mellett élés lenini eszméjének helyességét illetően. Ezek az emberek azt állítják, hogy az imperializmus változatlanul agresszív természete miatt a két rendszer nem létezhet békésen egymás mellett, s az új világháborút nem lehet elkerülni. Ez egyoldalú szemlélet!

E nézetek képviselői látják azt, hogy az imperializmus továbbra is vérszomjas ragadozó maradt; látják, hogy a nyugati hatalmak reakciós vezető körei provokációkkal szeretnék rákényszeríteni a Szovjetuniót, a szocialista tábort arra, hogy hagyjon fel a nemzetközi feszültség enyhítését, a hidegháború megszüntetését, az államközi kapcsolatok rendezését célzó erőfeszítéseivel. Ugyanakkor e dogmatikus szemlélet képviselői — éppen az egyoldalú szemléletük miatt — nem veszik észre a nemzetközi események menetét meghatározó másik, éspedig hatékonyabb tényezőt: *az új erőviszonyokat.*

A nemzetközi munkásmozgalom marxista—leninista szellemű, programadó moszkvai dokumentumai az új háború elkerülhetőségéről vallott tétel megfogalmazásakor éppen az új erőviszonyok reális felméréséből indultak ki. A háborúk elkerülhetetlenek voltak, amikor az imperializmus *uralkodó erő* volt a nemzetközi porondon; azok a társadalmi és politikai erők pedig, amelyeknek nem volt érdekük a háború, még gyengéknek bizonyultak, *nem voltak eléggé szervezettek,* s így nem tudták megfékezni és rákényszeríteni az imperialistákat, hogy mondjanak le háborús terveikről. De ma — ha az utóbbi évtizedek változásait teljes összefüggéseikben vizsgáljuk — világosan látható a gyökeresen új helyzet.

[17] Népszabadság, 1960. június 28.

A kapitalizmus megszűnt olyan rendszer lenni, amelytől kizárólagosan függ a népek történelmi sorsa. Ma már a szocialista világrendszer, a nemzetközi kommunista mozgalom döntő hatással van a történelmi fejlődés menetére, éspedig egyre növekvő mértékben.

Ilyen békét védelmező tényező az ázsiai, afrikai, latinamerikai volt gyarmati, félgyarmati országok teljes függetlenségre törekvő, imperialistaellenes magatartása is. Ezen földrészek országainak jelentős része — társadalmi rendszerüktől függetlenül — a szocialista táborral együtt *a béke egyre szélesedő övezetét* alkotják

Mivel a háború elsősorban az egyszerű embereket sújtja — a békéért folytatott harcban az antiimperialista kormányaiknál is jelentősebb tényezőt jelentenek a volt gyarmati és jelenleg is gyarmati sorban élő néptömegek felszabadító harca és a nyugati országok dolgozóinak korunk legszélesebb, világot átfogó *békemozgalma.*

Összegezve: az erőviszonyok gyökeres megváltozása a béke és a szocializmus javára, a szocialista országok következetes békepolitikája, a szocialista tábor egységén alapuló növekvő ereje és hatalma, a Szovjetunió korszerű haditechnikája, minden nép békeharca — ezek tehát az 1957-es moszkvai dokumentumok által számításba vett, a háború és béke kérdését eldöntő fő tényezők.

A szocialista országok békés külpolitikája

A békés egymás mellett élés lenini elvére épült szocialista külpolitikának, a nemzetközi munkásmozgalom tevékenységének ezen hatalmas erők mozgósítására, a béke, a demokrácia és a szocializmus ügye melletti felsorakoztatására kell irányulnia.

Mivel a békeharc frontja igen széles front, amelyhez a legkülönbözőbb felfogású és világnézetű emberek tartoznak, mivel a tét — háború vagy béke — rendkívül nagy, ezért *ez a politika maximális manőverezési készséget, szűklátókörűségtől és szektás elzárkózástól mentes rugalmasságot igényel.*

A különböző társadalmi rendszerű államok békés egymás mellett élésének elve feltételez bizonyos egyezményeket, kölcsönös engedményeket, sőt, bizonyos *kompromisszumokat* is. Különben nem lehetne szó vitás nemzetközi kérdések békés

megoldásáról. Megengedhetők-e az ilyen kompromisszumok, kölcsönös engedmények?

Erre a nemzetközi munkásmozgalom történetében gyakran feltett kérdésre a huszas évektől napjainkig a kommunista pártok „baloldali" elhajlói ismételten adtak tagadó választ.

Egészen más véleménye volt Leninnek. Igen, lehetségesek, megengedhetők a kompromisszumok — válaszolta —, ha azok a népek, az államok közötti béke érdekében, a dolgozók érdekében történnek. Tapasztalatlan emberek nevetséges naivitásának minősítette Lenin a lavírozást, az ideiglenes megegyezést, a minden kompromisszumot elutasító álforradalmi felfogást.[18]

A forradalmi szemlélet ugyanis éppen azt követeli, hogy a munkásmozgalom céljának: a béke, a demokrácia és a szocializmus minél kevesebb áldozat árán történő megvalósítása érdekében — mind az egy országon belüli, mind a nemzetközi méretekben folyó osztályharcban — a szocialista országok diplomáciája, a nemzetközi munkásmozgalom merjen is, tudjon is manőverezni, *előrevivő* kompromisszumokat kötni

Napjainkban csak a lenini koncepcióval szemben értetlenül állók gondolhatják, hogy az imperialisták hitszegése a párizsi csúcskonferencia meghiúsítása a szűklátókörű, szektás nézeteket igazolja, hogy a jövőben most már értelmetlen és egyben lehetetlen a magasszintű tárgyalások, az ésszerű megállapodások útját járni, valótlan az általános és teljes leszerelés jelszavát hangoztatni, káros illúziót keltő erőfeszítés a kormányfők személyes találkozója.

A Szovjetunió, a szocialista tábor országai viszont — Lenint helyesen értelmezve — továbbra is azt vallják, hogy előbb vagy utóbb, ismét lehetségessé válnak *a legmagasabb szintű találkozások.*

Természetesen a tárgyalások lehetősége még önmagában korántsem jelenti azok hasznosságát. Lehetnek — és a közelmúltban voltak is — olyan tárgyalások, amelyek egy bizonyos ponton, bizonyos határon túl kimondottan károsakká váltak volna. Párizs után a genfi tízhatalmú leszerelési konferenciáról is ez mondható el. Genfben ugyanis a nyugatiak szabotázsa a legminimálisabb megegyezést is ellenző, a Szovjetunió ésszerű kompromisszumos javaslatait elutasító magatartása miatt a tár-

[18] Lásd *Lenin:* „Baloldaliság" = a kommunizmus gyermekbetegsége. *Lenin* Művei. 31. köt. 59. old.

gyalás értelmetlenné változott. Ez pedig — a szocialista országok további részvétele esetén — megtévesztette volna a világ közvéleményét.

A béke ügyére nézve természetesen rossz dolog, hogy az Egyesült Államok imperialistáinak ez alkalommal sikerült megtorpedózniuk a párizsi csúcskonferenciát és a genfi leszerelési értekezletet, amelyekhez a nemzetközi kapcsolatok normalizálását óhajtó közvélemény oly sok reményt fűzött. De láni kell a dolog másik oldalát is: *az agresszív erőknek nem sikerült becsapniuk a népeket, nem tudták a régóta várt csúcstalálkozót a népek ébersége elaltatásának eszközévé változtatni.*

Még kevésbé sikerült a nemzetközi helyzet alakulását meghatározó döntő tényezők hatását megszüntetniük. Az erőviszonyok eltolódása következtében az Egyesült Államok uralkodó körei addig már eljutottak, hogy a tárgyalásokat agresszív terveik megvalósítása érdekében *időnyerési szándékkal* szükségesnek tartják. De azok az objektív tényezők, amelyek már erre a felismerésre is rákényszerítették őket — tovább hatnak és a jövőben újabb lépésekre fogják sarkallni a ma még ellenálló erőket. A világpolitikát meghatározó döntő tényezők előbb vagy utóbb az amerikai uralkodó köröket is rákényszeríthetik a józanabb út keresésére, a békés egymás mellett élés elfogadására. „A szovjet kormánynak mély meggyőződése — mondotta Hruscsov elvtárs a párizsi előzetes konferencián —, hogy ha nem a mostani amerikai kormány, akkor egy másik, ha nem a másik, akkor a harmadik megérti majd, hogy nincs más kivezető út, mint a két rendszer, a kapitalista és a szocialista rendszer békés együttélése. Vagy békés együttélés vagy háború, amely pusztulásba sodorja azokat, akik most agresszív politikát követnek."[19]

Az általános és teljes leszerelés

A **békés** egymás mellett élésért vívott harc legfőbb feltétele napjainkban — az iszonyatos tömegpusztító fegyverek tömeggyártásának időszakában — *az általános és teljes leszerelés megvalósítása.* Imperializmus és leszerelés, fegyvergyártó monopóliumok és fegyverkezés beszüntetése — mondják egyesek — egymást kizáró ellentétpárok. Az általános és teljes

[19] Népszabadság, 1960. május 17.

leszerelés jelszava pedig — teszik hozzá — csupán illúziókeltésre alkalmas. Hasonló véleményeket lehetett hallani 10 évvel ezelőtt is, amikor először hangzott el az atomfegyverek eltiltására vonatkozó szovjet javaslat. Ha akkor valaki úgy tette fel a kérdést: mi a realitása a jelszónak *az adott helyzetben* — csak negatív választ kaphatott.

De egy jelszó — sohasem varázsszó. Program, amelynek — ha reális — harcra kell mozgósítania a tömegeket. Az atomfegyverek használatának eltiltására vonatkozó szovjet javaslatnak, tömegeket mozgató nagy erejének döntő szerepe volt abban, hogy 10 évvel később az Egyesült Államokra és a többi vezető imperialista hatalomra sikerült rákényszeríteni az ún. viszonylagos atomcsendet (az atom- és hidrogénfegyver-kísérletek felfüggesztését). Hozzájárult továbbá ahhoz, hogy a nemzetközi közvélemény nyomására a vezető nyugati hatalmak kénytelenek Genfben a hidrogénfegyver-kísérletek végleges betiltásáról is tárgyalni.

Az általános és teljes leszerelés javaslatáról sem hiszi a Szovjetunió azt, hogy egy csapásra meg lehet oldani. Éppen azért tesz ismételt engedményeket, keresi a kompromisszumos megoldásokat. Az imperialisták hímeznek-hámoznak, nemegyszer saját eredeti javaslatukat is visszavonják, mihelyt a Szovjetunió elfogadja azokat.

A nemzetközi közvélemény azonban figyelemmel kíséri a burzsoá manővereket. S közben mind jobban lelepleződnek a haditermelésben érdekelt, a maximális profitot hajhászó gáncsoskodó ellenőrök, mint a leszerelés és a béke ellenségei.

Rá tudják-e kényszeríteni a népek, a béke erői a burzsoá kormányokat, hogy beleegyezzenek a leszerelésbe? Ez a tömegek harcának lendületétől, erejétől, kitartásától függ!

A szocialista államok békeszerető külpolitikájának részét képező kormányfői látogatások, *a kapitalista országok népeivel* való találkozások jelentősen elősegítik e harc kibontakozását; megkönnyíti számukra a szocialista országok békepolitikájának helyes értelmezését, bátorítja őket, hogy saját kormányaikat is annak elfogadására kényszerítsék.

Ha ezek az utazások, látogatások csak a kancelláriák, a miniszterelnöki rezidenciák falai közötti, zártkörű megbeszélésekre korlátozódnának, úgy — a tömegek mozgósítása helyett — a bur-

zsoá kormányok békés szándékával kapcsolatos illúziókat tápláló régi diplomáciára emlékeztetnének. Azt a látszatot keltenék, hogy a burzsoá kormányok jószántukból is elfogadják békés javaslatainkat.

Lenin azonban mindig arról beszélt, hogy javaslatainkkal úgy kell a burzsoá kormányokhoz fordulni, hogy azok feje felett szavunk, igazságunk eljusson a néptömegekhez is. Hruscsov békeküldést jelentő külföldi útjai, nagyszerű példái annak, hogyan kell lenini módra összekapcsolni a békés egymás mellett élésért, a leszereléséért folytatott kormányfői megbeszéléseket a népekkel való közvetlen találkozóval, hogyan lehet a régi, tömegeket leszerelő és félrevezető titkos diplomáciát a tömegeket mozgósító és felvilágosító, nyílt eszmecserévé változtatni.

Összegezve tehát: a népek békeharcában a tét — háború vagy béke — rendkívül nagy. Kimenetelében közvetlenül érdekeltek a legkülönbözőbb felfogású és világnézetű emberek. Ezért különösen fontos külpolitikánkban, a nemzetközi munkásmozgalomban a maximális manőverezést, szűklátókörűségtől és szektás elzárkózástól mentes rugalmasságot érvényesítő taktikát alkalmazni. A kompromisszum, a megegyezés keresése azonban — lenini értelemben — nem a tömegek kikapcsolásának és demobilizálásának, hanem éppen ellenkezőleg: mozgósításának eszközét jelenti.

A revizionisták a békés egymás mellett élésről

A modern revizionisták viszont úgy értelmezik a békés egymás mellett élést, mint lemondást az imperializmus ellen vívott harcról, mint az imperialisták előtti fegyverletételt. Amikor „koegzisztenciáról" beszélnek — elméletet gyártanak a nemzetközi méretekben és a tőkésországokon belül folyó osztályharcot helyettesítő *„osztály-együttműködés"* gyakorlata számára.

De itt két teljesen különböző dologról van szó. A marxizmus—leninizmus hívei a békés egymás mellett élést a lemondásnak tekintik a háborúról, mint a különböző társadalmi rendszerű államok közötti vitás nemzetközi kérdések megoldásának eszközéről. A revizionizmus képviselői viszont a sajátosan értelmezett „koegzisztenciát" lemondásnak tekintik a szemben álló osztályok között nemzetközi méretekben és a tőkésországokban folyó osztályharcról.

Amikor a szocialista országok ellenzik az államok közötti háborút, mint a vitás nemzetközi kérdések megoldásának eszközét — egyáltalán nem mondanak le az imperializmus elleni politikai, ideológiai, gazdasági harcról. A békés egymás mellett élést nem a kapitalista rendszer tartósítására alkalmas szernek, hanem ellenkezőleg: végleges legyőzésére alkalmas stratégiai eszmének tekintik. E harc célja, hogy maguk a népek lássák: melyik rendszer jobb, melyik biztosítja a termelőerők leggyorsabb fejlődését, melyik rendszer gondoskodik a legjobban a dolgozó emberről. Az élet azt mutatja, hogy a békés egymás mellett élés elősegíti a nemzeti felszabadító mozgalom fellendülését Ázsiában, Afrikában, Latin-Amerikában, elősegíti az osztályharc fellendülését a kapitalista világban.

Ez természetesen nem jelenti a forradalom „exportjáról" szóló burzsoá „elmélet" igazolását, de nem is jelenti a forradalmi mozgalmakkal szembeni pacifista közömbösséget. Az osztályharc és a forradalom az egyes kapitalista országokon belül az antagonisztikus társadalom tőlünk nem függő belső fejlődési törvénye. A forradalmak olyan mértékben fejlődnek, amilyen mértékben élesednek a forradalmakat előidéző osztályellentétek.

A kommunisták azonban nem közömbös külső szemlélői a forradalmi mozgalmaknak. Elvetik a forradalom „exportjának", a forradalmak „csinálásának" hamis antimarxista elméletét, de kiállnak az antagonisztikus osztálytársadalom talaján, a belső erők harca következtében kibontakozó nemzeti felszabadító, demokratikus és szocialista forradalmi mozgalmak mellett. A kommunisták nem pacifisták, hanem forradalmárok, internacionalisták. És mint ilyenek teljes erejükkel, erkölcsileg, politikailag, gazdaságilag és — ha kell — fegyveresen is a felszabadulásukért küzdő népek mellé állnak az imperialista burzsoázia elleni harcban. Az internacionalizmus nagyszerű példáit, a békés egymás mellett élés helyes értelmezését adja a Szovjetunió, az egész szocialista tábor, amikor a nemzetközi méretekben folyó osztályharcban teljes erejével Kuba és Kongó, Afrika és Latin-Amerika népei mellé áll.

Ez a nemes cselekedet a haladó világ közvéleménye legteljesebb elismerését, és egyben — a dühöngő imperialisták örömére — a jugoszláv revizionisták szovjetellenes rágalmát váltja ki. Nyíltan nem védelmezhetik az ázsiai, afrikai, latin-amerikai

népeket évtizedeken, sőt évszázadokon át leigázó angol, francia, amerikai stb. gyarmatosítókat. De ugyanakkor burkoltan támadják, rágalmazzák a Szovjetuniót, a szocialista országokat. Általánosságban beszélnek a „gyarmatosításról", az „érdekövezet politikájáról". Így az 1959 decemberében Belgrádban megrendezett ún. „Földközi tenger melléki és közép-keleti népek III. antikolonialista konferenciáján" a jugoszláv szónokok a „neokolonializmus minden formája", a „gyarmati rendszerek" elleni harcra mozgósították az arab és afrikai küldötteket.

Közismert, hogy a kommunisták csak egyféle, a lenini megfogalmazás szerinti *imperialista* gyarmati rendszerről beszélnek, arról, amit a gyarmati népek kizárólag saját keserű tapasztalataik alapján megismertek. Ha a belgrádi konferencia jugoszláv szónokai mégis többesszámban „gyarmati rendszerekről" beszéltek — úgy a céljuk nem lehetett más, mint az állítólagos új gyarmati rendszert, a neokolonializmust megvalósító — nevezzük nevén — a szocialista Szovjetunió elleni hangulat felszítása. Jóllehet a „klasszikus" angol, francia stb. gyarmatosítás tényét még a belgrádi találkozón sem lehetett tagadni — a londoni rádió elégedett kommentátora szerint is „a belgrádi konferencia javára kell írni, hogy nem hagyta figyelmen kívül a szovjet gyarmatosítás veszélyét sem".

A legutóbbi kubai és kongói eseményekkel kapcsolatban pedig a Borba már nemcsak a „tömbszempontok miatt adott „segélynyújtással", hanem a béke veszélyeztetésével is megvádolja a Szovjetuniót. „A »segély« ilyen törekvései lényegében — írta a JKSZ központi lapjának, 1960. augusztus 2-i száma — az újonnan felszabadított országok területén folytatandó hidegháborúkhoz vezetnek. A gazdasági eszközökkel folytatott tömbharc súlyosan veszélyezteti a világbékét!"

A jugoszláv revizionisták — miután főképpen a magyarországi ellenforradalom időszakában játszott és leleplezett áruló szerepük miatt az európai munkásmozgalomban nehezebben tudják egységbontó tevékenységüket folytatni — most különösen a volt gyarmati országokban fejtenek ki fokozott aktivitást. Az ázsiai, afrikai, latin-amerikai országokban ébredő és az imperializmus ellen irányuló nacionalizmusnak — legalábbis kifelé ezt állítják — mind a Nyugat, mind a Kelet ellen kell irányulnia. A valóságban azonban amikor „tömbszempontok" miatt adott segélynyújtásról beszélnek — a politikailag függetlenné vált fiatal gyarmati országokat azzal ijesztgetik, hogy a lerázott

nyugati imperialista iga helyett új keleti jármot vesznek a nyakukba.

Nem nehéz válaszolni a kérdésre: kinek használ az, ha a politikailag függetlenné vált fiatal afrikai, ázsiai, latin-amerikai országokat a szocialista tábor által nyújtott, a tényleges önállóság megszilárdítását célzó önzetlen segélyről való lemondásra bírják. A szocialista országok iránt szított bizalmatlansággal a legnagyobb kárt a keleti népeknek okozzák. Haszonélvezőik pedig kizárólag a gyarmatosító hatalmak és a keleti országokon belüli reakciós támaszaik.

„Az imperialistáknak — állapította meg Muhitgyinov elvtárs az SZKP XXI. kongresszusán — az ázsiai és afrikai országokban kifejtett aknamunkájukban segítségükre sietnek a jugoszláv revizionisták, akik szűklátókörű, nacionalista és soviniszta érdekeikért elárulják a proletárnemzetköziség és a nemzetközi szolidaritás magasztos elvét. A revizionisták — abban a reményben, hogy megtéveszthetik a fiatal keleti köztársaságok egyes politikai vezetőit — bizalmatlanságot akarnak kelteni bennük a Szovjetunió és a többi szocialista ország politikájával szemben. A revizionisták tevékenységükkel ártanak az ázsiai és afrikai népek igazi érdekeinek."[20]

A jugoszláv revizionisták egységbontó tevékenységük fő színterének most a gyarmati uralom alól felszabadult országokat tekintik, s mindenekelőtt a szocialista tábor, valamint a fiatal ázsiai, afrikai és latin-amerikai köztársaságok közé igyekeznek éket verni. Továbbra sem lehet azonban a nyugati munkásmozgalmon és a szocialista táboron belüli revizionista veszélyt lekicsinyelni.

A szocializmusba való átmenet békés útja

A nyugati tőkésországok munkásmozgalma, a kommunista pártok, az SZKP XX. kongresszusának elvi útmutatásai, és saját forradalmi gyakorlatuk alapján vallják, hogy korunkban az új nemzetközi erőviszonyok között fennáll a szocializmusra való áttérés polgárháború nélküli, békés lehetősége. A kapitalizmus népellenessége ugyanis mind nyilvánvalóbb a tömegek számára.

De Gaulle tekintélyuralmi rendszerének Franciaországban, a kereszténydemokraták fasisztákkal paktáló jobbszárnyának Olasz-

[20] Az SZKP XXI. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1959. 318. old.

országban megnyilvánuló demokrácia, haladásellenes fellépése a francia és olasz néptömegek mind határozottabb ellenállásába ütközik. A legforradalmibb erőt képviselő munkásosztály a társadalmi megújhodásért folytatott harc során maga köré tömöríti a többi dolgozó osztály és réteg széles tömegeit.

A Tambroni-kormány megbuktatásáért kibontakozó népmozgalom 1960 nyarán megmutatta, hogy az olasz társadalomban fennáll a demokratikus és békés átalakulás lehetősége. A reakciós kormány megbuktatása egyfelől azt bizonyítja — állapította meg az Olasz Kommunista Párt —, hogy a nép megértette milyen veszély fenyegeti az olasz demokráciát és megtette azt, amit tennie kellett a fasizmus útjának eltorlaszolása érdekében. De másfelől a tömegek mindinkább felismerik azt is, hogy mit kell a jövőben tenniük a haladás, a társadalmi felszabadulás útjának megnyitása érdekében. Togliatti elvtárs a jelen antifasiszta harcaiból a jövő fejlődésére vonatkozó fontos következtetést is levont: „Az antifasizmus a nemzeti lét olyan tengelye, amelyben eggyé olvad a hazaszeretet, a ragaszkodás a demokrácia elveihez, a törekvés a szocializmus felé való haladás iránt."

A szocialista országok sikereinek példája ezt a folyamatot a Nyugat országaiban csak meggyorsíthatja. Újabb és újabb nem szocialista rétegek számára teszi vonzóvá a szocializmust. Meggyőződhetnek arról, hogy a szocializmus szorosan összekapcsolódik a békével, a növekvő jóléttel, az igazi szabadság és a tényleges demokrácia megteremtésével. Ilyen körülmények között a kommunista és munkáspártok egyes országokban sokkal inkább, mint régen megvalósíthatják, hogy vérontás nélkül, fegyveres felkelés és polgárháború nélkül kényszerítsék megadásra a burzsoáziát. A revizionisták azonban szándékosan összekeverik a szocializmusba való átmenet békés lehetőségéről szóló marxista tételt a kapitalizmusnak a szocializmusba való „békés belenövéséről" szóló opportunista elméleti hamisítvánnyal. Kétségbevonják a marxista felfogás kiinduló pontját: *az egyik rendszerből a másik rendszerbe való átmenet feltétele minden esetben az élcsapata vezette munkásosztály forradalmi harca és ennek eredményeként megvalósított proletárdiktatúra.* A revizionisták leveszik napirendről a kapitalista viszonyok forradalmi megszüntetését és kizárólag a kapitalista viszonyok békés „tö-

kéletesítéséről" elmelkednek. Elhallgatják a munkásosztály előtt azt, hogy az átmenet formájának — a békés, vagy a polgárháborús útnak — a megválasztása nemcsak és nem elsősorban a szocializmus híveitől függ.

A francia, az olasz és más nyugati ország kommunista pártja — az SZKP XX. kongresszusán, az 1957-es moszkvai értekezlet dokumentumait helyesen értelmezve — óvakodnak a békés utat a szocializmusból való átmenet egyetlen és kizárólagos formájának tekinteni. Következetesen, megalkuvás nélkül harcolnak soraikon belül a lefegyverző, a munkásosztályt örökös elnyomásra kárhoztató opportunista nézetek ellen. A leninizmus tanítása és a történelmi tapasztalatok alapján azt vallják, hogy az uralkodó osztályok nem engedik át önként a hatalmat. Ilyen körülmények között az osztályharc hevességének foka és formája nem annyira a proletariátustól függ, hanem attól, hogy a reakciós körök milyen mértékben állnak ellen a nép túlnyomó többsége akaratának, hogy ezek a körök milyen erőszakot alkalmaznak a szocializmusért vívott harc egyik, vagy másik szakaszán. Olyan viszonyok között — hangsúlyozta a kommunista és munkáspártok moszkvai Nyilatkozata —, amikor a kizsákmányoló osztályok a nép elleni erőszakhoz folyamodnak, feltétlenül számolni kell a második lehetőséggel is — a szocializmusba való nem békés átmenet lehetőségével.

A revizionizmus veszélye elsősorban azokban az országokban jelentkezik, ahol még érintetlenül fennállnak a tőkés viszonyok, ahol a burzsoázia még kezében tartja a politikai hatalmat, a tömegeket befolyásoló sajtószerveket és ideológiai fórumokat. De káros hatása érvényesül a szocializmust építő országokban is, ahol képviselőik — a kizsákmányoló osztályok maradványaival egyetemben — terjesztik a revizionizmus és a burzsoá ideológia nacionalista, szovjetellenes, pacifista és más tömegbénító nézeteit. A burzsoá nézetek képviselői — és ezt a munkásmozgalom történeti tapasztalatai ismételten bizonyították — a szocializmus elleni harcukban messzemenően felhasználják a szocializmus híveinek dogmatikus, szektás hibáit.

★

Ilyen körülmények között a jelenlegi nemzetközi helyzetből levont tanulságokat összegezve csakis egyféle végkövetkeztetésre lehet jutni: legfőbb feladat a kommunista és munkásmozgalom egységét veszélyeztető antimarxista irányzatok elleni következetes harc.

A dogmatizmus és szektásság megnehezíti a marxizmus—leninizmus elméletének fejlődését és alkotó alkalmazását olyan időszakban, amikor különösen fontos a változó viszonyok konkrét tanulmányozása, a nemzetközi helyzet alakulását tükröző rugalmas politikai vonalvezetés kidolgozása. A dogmatizmus és a szektásság a történelmet formáló tömegek mozgósítasa helyett elszakítja azokat a kommunista pártoktól, fékezi a békeért, a demokráciáért, a szocializmusért vívott harcukat.

A jelenkori revizionizmus, mint a burzsoá ideológia megjelenési formája viszont megbénítja a munkásosztály forradalmi energiáját, közvetlen segítséget nyújt a kapitalizmus fenntartásához, illetve visszaállításához. A revizionisták arra törekszenek, hogy megöljék a marxizmus forradalmi lelkét, megrendítsék a munkásosztálynak és a dolgozó népnek a szocializmusba vetett hitét.

A nemzetközi munkásmozgalom — eszmei-politikai egységéért — a marxizmus—leninizmus elméletének tisztaságáért, összeforrottságuk védelméért vívott kétfrontos harc napjainkban minden ország kommunista pártjának szent kötelessége.

Különösen nagy feladat és fokozott felelősség hárul a békéért folytatott küzdelem legfőbb tényezője, az egymilliárdos szocialista tábor kommunistáira. Ezt a felelősségérzetet tükrözik a Román Munkáspárt III. kongresszusán részt vett pártok közleményének programadó zárósorai: *„Az értekezlet résztvevői kijelentik, hogy a kommunista és munkáspártok a jövőben is erősítik a szocialista világrendszer országainak összefogását és mint szemük fényét óvják egységüket, a népek békéjéért és biztonságáért, a marxizmus—leninizmus nagy ügyének diadaláért vívott harcban."*

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK MEGSZILÁRDÍTÁSA ÉS GAZDÁLKODÁSUK TOVÁBBFEJLESZTÉSE

Napjainkban a két világrendszer közötti gazdasági verseny szemtanúi és részesei vagyunk, mely természetesen kiterjed a mezőgazdaság területére is. A szocialista világrendszerben összehasonlíthatatlanul jobbak a lehetőségek a mezőgazdaság termelőerőinek fejlesztésére is, mint a kapitalista országokban, mivel a szocializmusban összhangban vannak a termelőerők és a termelési viszonyok. Ahogyan kifejlődnek a szocialista termelési viszonyok a mezőgazdaságban, úgy bontakozik ki mindjobban ezen a területen is a szocialista rendszer fölénye.

Magyarországon is alapvető változás történt az utóbbi években a mezőgazdaság szerkezetében. A termelőszövetkezeti mozgalom erőteljes fejlődésével túlsúlyra jutott a szocialista szektor. A fejlődés számszerű helyzetét 1949-cel összehasonlítva az alábbi számok mutatják:

	1949. XII. 31.	1958. XII. 31.	1960. III. 31.	Növekedés 1958. XII. 31-hez viszonyítva
Term. szöv. száma	1 367	3 507	4 426	919
Művelésük alatt álló össz. földterület kh	316 400	1 771 400	7 005 300	5 233 900
Tagok száma	36 405	168 920	864 567	695 647

A mezőgazdaságban a szocialista szektor (állami gazdaságok, termelőszövetkezetek, termelőszövetkezeti csoportok, községi kezelésű gazdaságok) aránya 74,3 százalék; a termelőszövetkeze-

tek és termelőszövetkezeti csoportok összes földterülete a szocialista szektoron belül 58,1 százalék. A termelőszövetkezeti községek és városok száma 2399, az ország összes községeinek, illetve városainak 74 százaléka.

Jelentős a változás a termelőszövetkezeti tagság összetételében is. Az utolsó két évben tömegesen léptek be a termelőszövetkezetekbe kis- és középparasztok. A családok közel egyharmada 7 kh-on felüli földterülettel lépett be a termelőszövetkezetbe. Amíg 1958 végén a termelőszövetkezetek művelése alá.ló földterületnek csak 29,2 százaléka volt a tagok által bevitt föld, jelenleg 77 százaléka.

A mezőgazdaság termelése az 1934—1938-as évek átlagához képest a felszabadulástól napjainkig 15 százalékkal nőtt. A legnagyobb arányú a növekedés az utolsó három évben, amikor az előrehaladás — az előző 1954—1956-os évek átlagához képest — 13 százalék. Az utóbbi két-három évben a termelőszövetkezetek fölénye is egyre inkább kibontakozott az egyéni termelőkkel szemben. A korszerű gépek, a tudomány vívmányainak gyors terjedése, a termelőszövetkezetek tagjainak szorgalma eredményeként a főbb terményekben egységnyi területen 15—25 százalékkal haladták meg az egyéniek termésátlagait. A termelés emelkedésével együtt emelkedett a tagok jövedelme is.

A párt helyes politikája következtében a szabad felvásárlás keretében javult a mezőgazdasági termékek felvásárlása. Az 1954—1956-os évben begyűjtött termékeket 100-nak véve (amikor kötelező beszolgáltatás útján biztosítottuk a népgazdaság szükségleteit), a felvásárlási tervet 1958-ban 109 százalékra, 1959-ben 117,4 százalékra teljesítettük.

A Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusa egyik legfontosabb feladatként jelölte meg a termelőszövetkezeti gazdaságok megszilárdítását, a mezőgazdasági termelés és árutermelés színvonalának emelését.

Mezőgazdaságunk termelésének színvonalát, belterjes irányú fejlődését, árutermelő-képességének fokozását ma már döntően a szocialista szektor (állami gazdaságok és termelőszövetkezetek) fejlődése és ezen belül is a termelőszövetkezetek termelése és árutermelésének növekedése határozza meg. Csak így lehet biztosítani a második ötéves terv termelési és árutermelési cél-

kitűzéseinek — a termelés 30—32 százalékkal, a felvásárlás 45—50 százalékkal való emelése — teljesítését.

A mezőgazdasági termelés és árutermelés előirányzott növelésének megvannak a reális lehetőségei. A régi termelőszövetkezetek mellett jól indultak az újak is. A tervek teljesítését elősegíti, hogy a párt és a kormány sokoldalú anyagi-technikai támogatást nyújt a termelőszövetkezeteknek. Emellett azonban a hozamok kedvező alakulása, a beruházási tervek teljesítése, az alapok képzése, a tagok jövedelmének alakulása szempontjából döntő jelentőségű, hogy milyen a parasztság hangulata, termelési kedve, mennyire tekinti magáénak a termelőszövetkezetet, s szívügyének a jó terméseredményeket. Nagyon fontos a termelőszövetkezeti tagok bizalma az új gazdálkodási forma iránt és az, hogy saját erejükből is jelentősen hozzájárulnak a szövetkezeti gazdaságok erősítéséhez. A termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok helyes gazdaságpolitikai intézkedések — és az állam sokoldalú támogatása mellett —, képesek arra, hogy egyre jobban kielégítsék a lakosság élelmiszerszükségletét, az ipar nyersanyag-szükségletét, az exportszükségletet, s ezzel is hozzájáruljanak a szocialista világrendszer győzelméhez, a két rendszer között folyó gazdasági versenyben.

I. MEZŐGAZDASÁGI NAGYÜZEMEINK JELLEGE

A szocialista nagyüzemek túlsúlyra jutása a mezőgazdaságban egész sor fontos változással jár az ország társadalmi, politikai és gazdasági életében. Új alapokon, magasabb szinten valósul meg a munkásosztály és a dolgozó parasztság szövetsége; megszűnik a dolgozó parasztság társadalmi rétegeződése, kialakul az egységes szocialista paraszti osztály. A termelőszövetkezeti községekben igen sok — a társadalmi élettől eddig tartózkodó — dolgozó paraszt vesz részt az új élet kialakításában: szövetkezeti elnökként, vezetőségi tagként, brigádvezetőként, munkacsapat-vezetőként stb. A szocialista nagyüzemek túlsúlyra jutásával gyors fejlődésnek indulnak a mezőgazdaság termelőerői; a termelésben tervszerűség érvényesül az ösztönösséggel szemben; falun is uralkodóvá válnak a szocialista társadalmi

viszonyok. Mindez azt jelenti, hogy az új viszonyok között más módon kell dolgozni, mint eddig, az új helyzet szabta követelményeknek megfelelően kell befolyásolni a mezőgazdaság, a falu fejlődését.

Ennek egyik legfőbb feltétele, hogy párt- és állami aktivistáink, — de úgyszólván az egész társadalom — ismerjék a szocialista mezőgazdasági nagyüzemeket, azok működését, a vezetés legfőbb szabályait, elveit, problémáit.

A szocialista mezőgazdasági nagyüzemek fő formái

A szocialista mezőgazdaságban a nagyüzemeknek három fő formája alakult ki: az állami gazdaság, a termelőszövetkezet és a gépállomás. A szocialista mezőgazdasági nagyüzem e három formájának számos hasonló vonása van. Ugyanakkor több lényeges dologban eltérnek egymástól. A közös jellemvonásaik közül alapvetőek a következők:

a) Mindháromnak alapja a szocialista tulajdon. Egy részük a szocialista tulajdon állami formájához, más részük a szocialista tulajdon szövetkezeti formájához tartoznak. A termelési eszközök zöme a szövetkezeti formánál is a közösség tulajdonában, szocialista tulajdonban van.

b) Mind az állami, mind a szövetkezeti mezőgazdasági nagyüzemek vállalati önállósággal rendelkeznek, de éves, sőt több éves terveik beilleszkednek a népgazdaság terveibe. Ily módon a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek szerves részeivé válnak tervszerűen fejlődő népgazdaságunknak és — mint a népgazdaság egyéb területei —, a dolgozó nép szükségleteinek egyre jobb kielégítését szolgálják.

c) Mind az állami, mind a szövetkezeti mezőgazdasági nagyüzemek önálló gazdasági elszámolás alapján működnek, egyszámlával rendelkeznek és beilleszkednek a népgazdaság egységes pénz és bankszámla rendszerébe.

d) A szocialista mezőgazdasági nagyüzemek dolgozói, a szövetkezetek tagjai — a szocializmus elveinek megfelelően —, végzett munkájuk arányában részesednek a gazdaság jövedelméből. Gyakorlatilag tehát ezekben az üzemekben megszűnt az embernek ember által való kizsákmányolása, amely a korábbi kapitalista, kisárutermelő viszonyokat még jellemezte.

e) Mind az állami, mind a szövetkezeti mezőgazdasági nagyüzemek jövedelmük egy részét a termelés bővítésére, gazdaságuk továbbfejlesztésére használják fel.

Ezek a jellemvonások tekinthetők az állami és szövetkezeti mezőgazdasági nagyüzemekben a fő közös közgazdasági jellemvonásoknak s egyben a szocialista jelleget is kifejező alapvető tényezőknek.

E két gazdasági típus a hasonlóság mellett azonban sok tekintetben eltér egymástól. A legfőbb eltérő jellemvonások a következők:

a) Amíg az állami gazdaságoknál és gépállomásoknál a termelési eszközök az állam tulajdonát képezik, addig a termelőszövetkezeteknél a termelési eszközök egy része egyéni, másrésze csoport, a harmadrésze állami tulajdonban van. A mi viszonyaink között például egyéni tulajdonban marad a föld; csoporttulajdonná válik az állat és a kisebb gazdasági felszerelések zöme; állami tulajdonban van a gépállomás gépparkja, amellyel termelőszövetkezeteink túlnyomó többsége a szántóföldi munkák nagyobb részét végzi.

b) Az állami gazdaságok termékeinek sorsáról az állam dönt, felhasználását teljes egészében az állam határozza meg. A termelőszövetkezeteknél a termékek felhasználásáról viszont a tagság dönt. Nyilvánvaló, hogy az államnak módjában van befolyásolni a termelőszövetkezeti tagság döntését — és befolyásolja is —, de hogy milyen eszközökkel és milyen irányban, azt gazdaságpolitikai megfontolások, döntően a politikai célszerűségek határozzák meg.

c) Az állami vállalatok dolgozói végzett munkájukért az ipari üzemek dolgozóihoz hasonlóan munkabért, s év végén — a gazdaság eredményes munkájától függően — nyereségrészesedést kapnak. A termelőszövetkezeti tagok viszont az állami kötelezettségek teljesítése, a különböző tartalékolás után a fennmaradó jövedelmet a tagok által teljesített munkaegység arányában szétosztják. Ily módon jövedelmük teljes egészében a gazdaság eredményességétől, saját munkájuktól, szorgalmuktól függ.

d) Az állami vállalatok termelési és beruházási alapjai függetlenek egymástól, mivel a termelés eredményeinek felhasználásáról az állam dönt s a beruházások összege és iránya tekinte-

tében is az állami szervek határoznak. A termelőszövetkezeteknél viszont a termelés bővítése csupán a tiszta jövedelem egy részének a felhasználásával válik lehetővé. Ezért a beruházás összege a tiszta jövedelem alakulásától függ. (Ugyanakkor meghatározott feltételek mellett az állam is segít.)

e) Az állami vállalatoknál a vezetőket kinevezik, egyszemélyi vezetés van. A termelőszövetkezeteknél viszont a vezetőket közgyűlésen választják, a kollektív vezetés elve érvényesül. Ez kifejezésre juttatja, hogy a szövetkezet gazdája a termelőszövetkezet tagsága.

Ha összevetjük az állami és szövetkezeti nagyüzemek eltérő vonásait, akkor láthatjuk, hogy *mindkét üzemtípus szocialista jellegű.* Az államhoz, a munkához való viszony és a jövedelemelosztás módja szocialista jellegű. Mindkettő nagyüzem, ahol érvényesülhetnek a modern nagyüzemi gazdálkodás összes előnyei: a fejlett technika és tudomány, a korszerű termelési eljárások alkalmazása.

Az állami gazdaságok szerepe

Az állami gazdaságok szerepe kettős: *egyrészt* támogatják a szövetkezeti gazdaságokat szakmai tanácsadással (szakemberek átadásával, tenyészállatokkal, minőségi vetőmaggal stb.) *másrészt* fontos szerepük van a népgazdaság szükségleteinek kielégítésében, az árutermelésben. Emellett a szocialista átalakítás időszakában, mint nagyüzemeknek jelentős részt kell vállalniuk a dolgozó parasztság szövetkezeti útra való áttérésének elősegítésében is.

Az állami gazdaságok száma jelenleg 239, a művelésük alatt álló összes terület 1 530 000 kh, amelyből 1 032 000 kh szántóföld. Állami gazdaságaink zöme példamutatóan gazdálkodik. Alkalmazza és terjeszti a szocialista nagyüzem élenjáró módszereit. 1959-ben mintegy 700 termelőszövetkezetet patronáltak. A szakmai tanácsadás (nagyüzemi szervezési és termelési módszerek ismertetése) mellett gépi munkával, építőbrigádokkal, tanfolyamokkal is segítették a szövetkezetek megszilárdítását, sőt 600 nagyüzemi gyakorlattal rendelkező szakembert 6000 vagon jó minőségű vetőmagot, 44 000 db tenyészszarvasmarhát, sertést és juhot adtak át a termelőszövetkezeti gazdaságoknak:

Gépesítés, a gépállomások szerepe

A magyar mezőgazdaság gépesítésének fejlesztése a szocialista átalakítással egy időben, 1948—1949-ben kezdődött meg. A háború előtt a magyar mezőgazdaság gépesítettsége rendkívül alacsony színvonalú volt. Ebből is a traktorparknak mintegy 50 százaléka a háborúban elpusztult. Ezért a pártnak és a kormánynak a mezőgazdasági termelés fejlesztése, a mezőgazdaság szocialista átalakítása érdekében nagy erőfeszítéseket kellett tenni a mezőgazdaság technikai bázisának megteremtésére. Az országban jelenleg 245 gépállomás működik. Traktorállományunk meghaladja a 31 000-et. Ennek egy részével az állami gazdaságok, döntő többségével a gépállomások rendelkeznek és ma már számos termelőszövetkezetnek is van saját traktora. A fejlődés ütemére jellemző, hogy traktorparkunk 1960-ban 30 százalékkal nő, a második ötéves terv irányelvei alapján pedig 1965-re 62—63 000 darabra kell emelni traktorállományunkat. Ha ezt megvalósítjuk, akkor a második ötéves terv végén országosan a talajművelést 75—80, a gabonavetést 100, a gabonabetakarítást 75 százalékban géppel végezhetjük.

A gépállomások fő feladatát a forradalmi munkás-paraszt kormány 1957. évi márciusi határozata szabta meg: *„A gépállomások alapvető feladata a mezőgazdasági termelés növelése,* a mezőgazdaság szocialista átszervezésének gazdasági és politikai *elősegítése."* E határozat alapján alapvető változások történtek a gépállomások szervezetében és működésében. A gépállomások a költségvetési gazdálkodásról áttértek a vállalati gazdálkodásra. Ezzel egyidejűleg az önköltség alapján kidolgozták a gépi munkadíj-tételeket is, tekintettel arra, hogy a kormány határozata értelmében a gépállomások munkájában és irányításában jobban érvényre kellett juttatni a gazdaságosság elvét.

Az első időkben a gépállomások sok hibával látták el feladatukat. A munka szervezettsége s a gépi munkák minősége 1957-től kezdve azonban jelentősen javult. A gépállomások szerződéses viszonyban vannak a termelőszövetkezetekkel, s kötelezettségeiknek egyre pontosabban tesznek eleget. (Ezt elősegíti az a munkaszervezési rendszer is, hogy a gépeket állandó jelleggel kihelyezik a termelőszövetkezetekbe.) Az állam a gépállomásokon keresztül kedvezményes gépi munkadíjakkal támogatja a

szövetkezeteket, elsősorban az újakat és azokat, amelyeknek területe jelentősen megnövekedett.

Az utóbbi időben a termelőszövetkezetek is vásárolhatnak új gépeket — 1960-ban pl. 3500 traktort vásároltak —, s ez a lehetőség a jövőben a termelőszövetkezetek fejlődésével párhuzamosan mindinkább szélesedik.

II. A TERMELŐSZÖVETKEZETEK ÁLLAMI IRÁNYÍTÁSA

A termelőszövetkezetek a csoporttulajdon alapján álló szocialista mezőgazdasági nagyüzemek, amelyeket a szövetkezeti demokrácia elveinek megfelelően a tagok, illetve választott szerveik vezetnek. A szövetkezet jó vagy rossz vezetésétől függ, hogyan használják ki a nagyüzemi gazdálkodásban rejlő lehetőségeket, s hogyan veszik ki részüket a tagok a termelőmunkából, a termelés fokozásából.

Nem kisebb jelentőségű azonban az a szerep, amit a termelőszövetkezetek szervezeti és gazdasági megszilárdításában, a modern szocialista mezőgazdasági nagyüzemek megteremtésében az állami irányítás tölt be. Népi demokratikus rendszerünkben a termelőszövetkezetek önállósága igen nagy. Be kell azonban illeszkedniük a szocialista népgazdaság rendszerébe. A termelés tervszerű befolyásolása révén a termelőszövetkezetekre is kiterjed a népgazdaság tervszerű irányítása. A termelőszövetkezetek működésének alapelveit, gazdálkodásuk rendjét — az 1959. évi 7. sz. törvényerejű rendelettel egybefoglalt — állami rendelkezések szabályozzák. Az állami irányítás hatékonyságán múlik jelentős mértékben, hogy a termelőszövetkezetek minél előbb korszerűen felszerelt, a bővített újratermelésre képes, magas termelékenységű szocialista nagyüzemek legyenek.

A termelőszövetkezetek állami irányításának módszere az utóbbi években jelentősen megváltozott. Szakítottunk a merev tervezési és termelési előírásokkal, mely nem tette lehetővé a termelőszövetkezetek kezdeményező készségének kibontakozását. Ugyanakkor működésükhöz, eredményes gazdálkodásukhoz egyre több anyagi-technikai és szakmai támogatást kapnak az államtól. Ennek kedvező hatásaként a termelőszövetkezetek —

újak és régiek egyaránt — egyre nagyobb fölénye bontakozik ki a termelés fokozásában és a gazdálkodás jövedelmezőségében a még egyénileg gazdálkodókkal szemben.

Állami szakigazgatás szerepe

Az állam széleskörű irányító tevékenységében jelentős szerepet tölt be az állami szakigazgatás, melynek tevékenységi körébe tartozik a növénytermesztési, állattenyésztési és állategészségügyi, a kertészeti, erdészeti, vadászati, földrendezési, valamint az egyéb hatósági igazgatással (adóügy stb) kapcsolatos feladatok ellátása.

A termelőszövetkezeti mozgalom fejlődése következtében kialakulóban van a mezőgazdasági szakigazgatás új ága, a termelőszövetkezeti igazgatás. Ennek tartalmát és célkitűzéseit a termelőszövetkezetek sajátos tulajdonviszonyai és a termelőszövetkezeti demokrácia követelményei határozzák meg. Fő feladata annak biztosítása, hogy a termelőszövetkezetek és tagjaik megtartsák a termelőszövetkezet belső életének rendjét, az alapszabályt és annak megszegése esetén feljogosítson valamely szervet arra, hogy egyfelől a termelőszövetkezet közgyűlésére, illetőleg vezetőségére, másfelől a tagságra kötelező határozatot hozzon, amelynek végrehajtását törvényesen is érvényesíthesse. Pl. az állami szakigazgatási szerv, illetve a járási tanács végrehajtó bizottsága a termelőszövetkezetekben a munkafegyelem megszilárdítása érdekében, az egyes tagok ellen indított fegyelmi határozatot elbírálja (a közgyűlés által hozott fegyelmi határozat ügyében jogorvoslati úton a járási tanács végrehajtó bizottsága hivatott dönteni). A vezető beosztású személy ellen indított fegyelmi eljárásba pedig a szabályok értelmében be kell vonni a járási tanács mezőgazdasági osztályának vezetőjét is. Bizonyos mértékig közvetve az állami irányítás érvényesül azokban az esetekben is, amikor a munkarend, a munkafegyelem megsértése vagy egyéb szabályellenes magatartás miatt keletkezett kártérítési ügyben — ugyancsak jogorvoslati úton — a bíróság szerez érvényt döntésével a termelőszövetkezet működésére, valamint a tagok jogaira és kötelezettségeire vonatkozó rendelkezéseknek.

Mai helyzetünkben, mivel a termelőszövetkezeti igazgatás még nem alakult ki teljesen, államigazgatási szerveink — elsősorban a járási tanácsok végrehajtó bizottságai és azok mezőgazdasági

osztályai — nem minden esetben tudnak hatásosan fellépni a jogszabályt vagy az alapszabályt sértő közgyűlési határozat ellen. Bár már hoztunk néhány intézkedést, pl. ha a termelőszövetkezet úgy határoz, hogy nem fizet földjáradékot, a járási tanács végrehajtó bizottsága hatályon kívül helyezheti az erről szóló közgyűlési határozatot és szükség esetén maga intézkedhet a földjáradéknak a termelőszövetkezet számlájáról történő kifizetéséről. A 3004/2/1959. sz. kormányhatározat, illetőleg az 1959. évi 7. számú törvényerejű rendelet is — bizonyos korlátozások között — lehetővé teszi, hogy ha a termelőszövetkezet működése vagy gazdálkodása törvényellenes, fellépjenek vele szemben, elsősorban az államtól kapott kedvezmények megvonásával.

Az állami szakigazgatás általános szabályai és az állami szakigazgatási szervek általános intézkedései természetszerűleg éppen úgy érvényesülnek a termelőszövetkezetekkel szemben, mint az állami vállalatokkal, vagy az egyénileg termelőkkel szemben, hiszen a törvények megtartása mindenkire kötelező.

A termelőszövetkezetek üzemgazdasági irányítása

Az állam irányító tevékenységének az állami szakigazgatás mellett másik, és jelenlegi helyzetünkben legjelentősebb ága a termelőszövetkezetek üzemgazdasági irányítása. Az állami irányításnak ez az ága még eléggé kialakulatlan. Kétségtelen, hogy a termelőszövetkezeti gazdaságoknak is legalább annyi belső üzemgazdasági és üzemszervezési problémával kell megbírkózniuk, mint az állami vállalatoknak. Így pl. a termelőszövetkezeti üzem megszervezése, a vezetés kialakítása, a tervezés, a beruházások, a munkaszervezés, a számvitel, a pénz- és hitelgazdálkodás, a jövedelmező gazdálkodás kialakítása stb. mind egy-egy megoldandó feladat. Az állami vállalatok helyzete annyival könnyebb, hogy üzemszervezési és gazdálkodási feladataik megoldását felettes gazdasági irányító szerveik szervezik. Pl. az állami gazdaságok központi irányítását a Földművelésügyi Minisztérium Állami Gazdaságok Főigazgatósága végzi. A középfokú irányítást pedig — a fölé- és alárendeltségi viszony alapján — a termelési igazgatóságok látják el, amelyek utasításokkal irányítják az alájuk tartozó állami gazdaságokat. A földművesszövetkezeteknél és a kisipari szövetkezeteknél is a szövetkezeti központok, illetve szövetségek látják el

az irányító tevékenységet. A termelőszövetkezeteknek azonban nincsen ilyen gazdasági irányító szerve, szövetkezeti központja. A gazdálkodás bizonyos mértékű irányítását, illetőleg befolyásolását a jelen helyzetben részben a szakigazgatási szervek, részben a gépállomások, illetőleg egyes, a termelőszövetkezetekkel szerződő vállalatok végzik.

Helytelen lenne, ha a termelőszövetkezetek üzemgazdasági irányítása utasításokban nyilvánulna meg. Az üzemgazdasági irányítás helyes módja a tervszerű gazdasági befolyásolás és a szakmai tanácsadás. Ennek megfelelően, az üzemgazdasági irányítás általános eszközei: a mezőgazdasági ár- és felvásárlási politika, az adó-, hitel- és beruházási politika, a vetőmag-, műtrágya-, tenyészállat-ellátás stb. Ezeket kell a termelőszövetkezetek adottságainak megfelelően alkalmazni, illetve felhasználásukkal kialakítani a tervszerű gazdasági befolyásolás helyes módszereit.

A termelőszövetkezetek állami irányításának hatékonysága az irányítás módszerein múlik. Mivel a termelőszövetkezetek üzemgazdasági irányítása még eléggé kialakulatlan, különösképp fontos tehát az irányítás egységes módszereinek kialakítása. Igen lényeges — különösen az üzemgazdasági irányításban — az is, hogy a javaslattételt, a szakmai tanácsadást, a befolyásolás eszközeit milyen szervezettséggel alkalmazzák.

Az állami irányítás hatékonyságában jelentős szerepe van az anyagi ösztönzés különböző formáinak. Az államigazgatási szervek feladata, hogy a termelés, a gazdálkodás tervszerű befolyásolása útján, a helyi adottságok feltárásával és a rendelkezésre álló keretek helyes felhasználásával elősegítsék, hogy a termelőszövetkezetek az állam által nyújtott támogatást és kedvezményeket minél célszerűbben használják fel. A kedvezmények megvonásáról és egyéb megtorló gazdasági intézkedések alkalmazásáról — mint irányító és befolyásoló eszközről — csak végső esetben lehet szó.

III. A TERMELŐSZÖVETKEZETEK MŰKÖDÉSÉNEK ALAPVETŐ SZABÁLYAI

Hazánkban a mezőgazdaság szocialista átalakításának fő útja a mezőgazdasági termelőszövetkezet. Ez a szövetkezeti forma lényegét tekintve szocialista mezőgazdasági nagyüzem, melyben a

termelés és az elosztás szocialista elve érvényesül. A jövedelem többségét a végzett munka alapján osztják el, kisebb részét — a bevitt föld után — földjáradék formájában adják ki. A mezőgazdasági termelőszövetkezetek mellett működnek még termelőcsoportok és a földművesszövetkezet keretében szakcsoportok és társulások is. Ezek a szövetkezeti gazdálkodás kezdeti lépcsőfokai. Működésükben a szocialista elemek is csak kis mértékben érvényesülnek. Mivel a termelőszövetkezeti mozgalomban a döntő súlyt a mezőgazdasági termelőszövetkezetek képviselik és ez a legfejlettebb típusú szövetkezeti forma, ezért mindenekelőtt a mezőgazdasági termelőszövetkezetek működésére vonatkozó szabályok ismerete a fontos.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek működésének szabályait az 1959. évi 7. sz. törvényerejű rendelet foglalja össze.

A termelőszövetkezet megalakításának feltételei

E rendelet értelmében termelőszövetkezet alakításához legalább 15 tag és 100 kh földterület, valamint a szövetkezeti nagyüzemi gazdálkodás gazdasági feltételeinek fennállása szükséges. A fejlődés ezeket a feltételeket, különösen a területre vonatkozó feltételt, túlhaladta. A termelőszövetkezetek átlagterülete — az újaké is — meghaladja az 1400 kh-at. A gazdasági feltételek vizsgálatánál már több a teendő. Minden új termelőszövetkezet megalakulásánál ki kell dolgozni a község adottságainak legmegfelelőbb tervet. A nagyüzem adta lehetőségeket figyelembe véve a tervnek tartalmaznia kell a nagyüzem megszervezésével kapcsolatos termelési — vetésszerkezet stb. — és beruházási feladatokat is, különös tekintettel arra, hogy mielőbb megvalósuljon a jövedelmező gazdálkodás.

A termelőszövetkezet megalakításáról, a belépésre jelentkezők felvételéről, valamint az alapszabály megállapításáról az alakuló közgyűlés határoz. Közgyűlésen választják meg a termelőszövetkezet elnökét, vezetőségét és az ellenőrző bizottság tagjait is.

Kik lehetnek a termelőszövetkezet tagjai

A termelőszövetkezet tagjai mindenekelőtt olyan személyek lehetnek, akik élethivatásszerűen foglalkoznak a mezőgazdasági munkával. Az élet úgy alakult, hogy lehetővé vált a volt nagygazdák, a volt falusi kizsákmányolók felvétele is. Az elhatározás azonban a falu dolgozóitól, illetve a közgyű-

léstől függ. A termelőszövetkezetbe felvehetők a mezőgazdasági szakemberek és a mezőgazdasági termeléssel szakmájuknál fogva élethivatásszerűen nem foglalkozó személyek, kisiparosok is.

Lehetnek a termelőszövetkezetnek pártoló tagjai is olyan egyénekből, akik állami vagy társadalmi szervnél munkaviszonyban állanak. Ha a pártoló tagnak földje vagy egyéb mezőgazdasági termelőeszköze van, köteles azt a többi tagokra vonatkozó szabályok szerint a termelőszövetkezetbe bevinni (a föld után földjáradék, termelőeszközeiért térítés illeti meg és háztáji gazdaságra is jogosult). A pártoló tag nem köteles részt venni a közös munkában, s a közgyűlésen tanácskozási és javaslattételi joggal vesz részt. A pártoló tag fő feladata, hogy tanácsaival segítse a termelőszövetkezet működését.

A termelőszövetkezetbe való belépést belépési nyilatkozat aláírásával kell kérni. Helytelen, hogy egyes helyeken nem töltik ki gondosan a belépési nyilatkozatot, nem tisztázzák belépéskor a tag jogait és kötelességeit. Így előfordul az is, hogy a belépési nyilatkozatot a belépő kikötésekkel írja alá (pl. csak akkor lépek be, ha háztáji földemet itt vagy ott adják ki stb.) Ilyen feltételekkel nem lehet felvenni tagokat a termelőszövetkezetbe.

A tsz-tagok jogai és kötelességei

Rendkívül fontos, hogy a termelőszövetkezet tagjai és vezetői tisztában legyenek jogaikkal és kötelességeikkel. Alapelv az, hogy a tagoknak a tagsági viszonyon alapuló jogai és kötelességei egyenlőek. Ez azt jelenti, hogy pl. a termelőszövetkezet tagjai az általuk bevitt földterület nagyságától függetlenül azonos joggal vesznek részt a szövetkezet közgyűlésein, a vezetők megválasztásában, az alapszabály elfogadásában, a háztáji terület igénylésében stb. Egyenlőek a kötelességeik is a közös munkában való részvételt, a közös vagyon védelmét illetően stb. Ugyanakkor azonban egyes vagyoni jogok és kötelezettségek mértéke — a földjáradék mértékére vonatkozó igény, a háztáji gazdaság keretét meghaladó vagyontárgyak egy részének a közös alaphoz való csatolása stb. — a vagyoni hozzájáruláshoz igazodik.

A tagokat megillető jogok közül a legfontosabbak azok, amelyekkel a közgyűléseken élhetnek. E jogok alapján a tsz-tag közvetlenül részt vesz a termelőszövetkezeti gazdálkodás irányításában. A tisztségviseléssel kapcsolatos jognak kettős tartalma van: a tag választó és választható.

A közös munkában való részvétel elsősorban kötelesség, de ugyanakkor jog is, mert a közös munkában való részvétel rendkívül fontos érdeke a termelőszövetkezet tagjainak. (Az alapszabály megállapításakor a családfők mellett a családtagok munkába való bevonásáról és ennek ösztönző feltételeiről is gondoskodni kell.)

A közös jövedelemből való részesedés joga a következőképpen érvényesül: a termelőszövetkezet feloszthatő jövedelméből a tagok és családtagok túlnyomó részben munkájuk alapján részesednek a jövedelemből. A jövedelem kisebb részét a közös használatba adott földek után földjáradékra fordítják. A tsz-tag a szövetkezet lehetőségeinek keretén belül végzett munkája után rendszeres előlegre, valamint a közgyűlésen meghatározott prémiumra is jogosult. Emellett a tsz-tag jogosult háztáji föld tartására, az alapszabályban és közgyűlésen megállapított ellenszolgáltatás mellett a közös gazdaság üzemeinek, eszközeinek használatára, szociális ellátásra, nyugdíjra és más kedvezményekre.

A termelőszövetkezetben idegen munkaerőt foglalkoztatni nem szabad, minden munkát a tagok és azok családtagjai végeznek. (Alkalmazott lehet a mezőgazdász, a könyvelő vagy valamilyen speciális szakmunkás.) A munka hanyag, rossz minőségű elvégzéséért a tagot felelősség terheli. Az elnök, a mezőgazdász, a brigádvezető jogosult arra, hogy az ilyen munkát újabb munkaegység-jóváírás nélkül kijavíttassa. Ha súlyosabb az eset, akkor fegyelmi rendszabály alkalmazására is sor kerülhet. Ha a tsz-tag anyagi kárt okozott a termelőszövetkezetnek, anyagi felelősség is terheli.

A termelőszövetkezet tagja — átmenetileg — a vezetőség engedélyével, elsősorban a téli időszakban, máshol is vállalhat munkát. Ez azonban nem sértheti a közös gazdaság érdekét. Önkényes munkavállalás esetén az alkalmazó vállalat vagy intézmény a vezetőség felszólítására köteles a tsz-tagot elbocsátani.

A kisiparosok, különösen az építő szakmunkások, kovácsok, bognárok stb. rendkívül fontos munkát végeznek a termelőszövetkezetben. Arra kell törekedni, hogy a kisiparosok munkájukat elsősorban szakmájukban végezzék. Ez természetesen nem zárja ki, hogy időszakonként — különösen a munkacsúcsok idején — mezőgazdasági munkát is végezzenek. A kisiparos tagnak lehetővé kell tenni — ha a közös gazdaság érdekével nem el-

lenkezik —, hogy iparjogosítvány alapján mind a tagok, mind a lakosság részére végezhessen ipari szolgáltató jellegű tevékenységet. Ez azonban csak lehetőség és ha a termelőszövetkezet azonos szakmában segéd- vagy feldolgozó üzemi tevékenységet folytat, köteles az iparjogosítványt visszaadni és ipari tevékenységét a termelőszövetkezeten belül végezni, ha szükséges még a lakosság részére is a termelőszövetkezet vállalkozásában. A közgyűlés kivételesen hozzájárulhat ahhoz is, hogy teljes anyagi felelősség mellett (adó stb.) a kisiparos saját számlájára végezzen munkát (pl. a fodrász).

Mit köteles a tag bevinni a termelőszövetkezetbe

A legfőbb szabály az, hogy a tag köteles a saját, valamint a vele közös háztartásban élő családtagok tulajdonában, haszonélvezetében, haszonbérletében vagy bármilyen jogcím alapján használatában levő összes földet — ide értve a legelő- és erdőilletőséget is — a termelőszövetkezet közös használatába adni. Kivéve a törvényesen visszatartható, a közgyűlés által meghatározott nagyságú háztáji földet. A beviteli kötelezettség kiterjed arra a földre is, amelyet a tag vagy a vele közös háztartásban élő családtag a belépés után tulajdonul vagy haszonélvezet jogcímén szerzett.

Pl. ha egy családból belép az édesapa, akkor a saját földjén kívül a felesége és vele közös háztartásban élő gyermekei és egyéb családtagjai földjét is köteles a termelőszövetkezetbe bevinni, tekintet nélkül arra, hogy ezek a földek milyen jogcímen vannak a kezelésében. Ugyanez a helyzet, ha az édesanya lép be. Ha özvegy édesanya lép be és a földet korábban gyermekei örökölték, a haszonélvezet azonban az özvegyé, továbbá, ha a gyermekeivel közös háztartásban él, a földet ugyancsak be kell vinni. Ha a gyermekeivel nem közös háztartásban él, akkor a föld beviteléhez azok írásbeli hozzájárulása is szükséges. Ha a termelőszövetkezetbe csupán valamelyik családtag lép be, akkor a saját tulajdonában (haszonbérletében stb.) levő földön kívül más földet (szülőét, testvérét) csak akkor vihet be a termelőszövetkezetbe, ha azok élethivatásszerűen nem földműveléssel foglalkoznak.

Előfordul, hogy a termelőszövetkezetbe lépő személy földjét már korábban haszonbérbe adta. Ilyen esetben a gazdasági év végével már megszűnik a haszonbérleti szerződés. Ha a beviteli

kötelezettség alá eső földön valaki másnak. van haszonélvezeti joga, akkor a föld beviteléhez a haszonélvező írásbeli hozzájárulása szükséges. Ha a megállapodás értelmében a belépő ingyenesen használja a földet, ilyen hozzájárulás nem szükséges.

A tulajdonos írásbeli hozzájárulása a haszonbérelt föld beviteléhez is szükséges, kivéve ha a haszonbérbe adó és a belépő tag közös háztartásban élő családtag. Ha a tulajdonos hozzájárult a föld beviteléhez, akkor az új szerződő felek most már a tulajdonos és a termelőszövetkezet. A szerződés változatlanul érvényes, illetve a termelőszövetkezet megállapodhat a tulajdonossal másképpen is, mindenesetre köteles a helyben szokásos haszonbért a tulajdonosnak fizetni.

Ha a tulajdonos a föld beviteléhez nem járul hozzá, akkor az ilyen földet betagosítani sem lehet. Ha a gazdasági év végéig a tag használta és így a termelőszövetkezet kezelésébe került, a tulajdonos kérésére a gazdasági év végén, a kilépésre vonatkozó szabályok szerint, a haszonbérelt vagy haszonélvezett földet ki kell adni.

A termelőszövetkezeti tag vagy családtagja halála esetén a termelőszövetkezet közös használatába levő földtulajdon öröklésére az általános szabályokat a következő eltérésekkel kell alkalmazni:

Ha az örökös termelőszövetkezeti tag, úgy kell tekinteni a földet, mintha azt az örökös adta volna a termelőszövetkezet használatába. Ha az örökös kívülálló és élethivatásszerűen mezőgazdasági termeléssel foglalkozik, kérésére a földjét a gazdasági év végén — az erre vonatkozó szabályok szerint — ki kell adni. Ha a kívülálló örökös élethivatásszerűen mezőgazdasági termeléssel nem foglalkozik, a termelőszövetkezet kérésére — az örökös és a termelőszövetkezet között — tartós, határidő nélküli haszonbérleti jogviszony jöhet létre. Ha a földet az állam örökli, akkor a termelőszövetkezet ingyenes és örök használatában marad.

A termelőszövetkezetek működésére vonatkozó szabályok értelmében a háztáji gazdaság kereteit meghaladó valamennyi vagyontárgyat (föld, állat, gazdasági felszerelés stb.) be kell vinni a közös gazdaságba. A beviteli kötelezettség kiterjed a közös szőlőgazdálkodás céljára szükséges és a háztáji szőlő szükségletét meghaladó pincére, szőlőfeldolgozó felszerelésre és hordókra is.

Ami a közös gazdálkodáshoz szükséges vagyontárgyakat illeti, míg a föld a termelőszövetkezet közös használatába kerül, de magántulajdonban marad, addig az állatok, a gazdasági felszerelés stb. a termelőszövetkezet tulajdonává válik. Ezek ellenértékét a termelőszövetkezet a tenyészállatok esetében egy év alatt, egyébként pedig négy év alatt köteles megtéríteni. Ha a belépő a belépés előtt eladta e vagyontárgyait, s a földjéhez képest aránytalanul keveset visz a közös gazdaságba, akkor a közgyűlés pénzbeli hozzájárulást állapíthat meg. Ha a tag belépése előtt ezeket a tárgyakat másnak használatba, vagy bérbe adta, a szerződést meg kell szüntetni.

Egyébként ha csupán a családtag lép be a termelőszövetkezetbe, akkor a családfőnek vagy a család többi tagjának a tulajdonában levő egyéb termelési eszközöket is csak abban az esetben viheti be, ha a tulajdonos nem foglalkozik élethivatásszerűen földműveléssel.

A belépő kisiparos szintén köteles az általa használt gépet, felszerelést a termelőszövetkezetbe bevinni.

Igen fontos a termelőszövetkezetek közös állattenyésztésének fejlesztése is. Éppen ezért igen körültekintően kell eljárni a háztáji gazdaság kereteit meghaladó állatállomány bevitelénél. A közös állatállomány kialakítása csak a feltételek — a közös nagyüzemi férőhelyek és a takarmányalap — megteremtésével fokozatosan történhet. Az átmenetileg háztájiban maradt állatállomány gondozásáért a termelőszövetkezeti tag felelős mindaddig, amíg be nem viszik a közös gazdaságba. Így a haszon is őt illeti meg.

A földjáradék A közös használatba adott saját földje után a termelőszövetkezeti tagot földjáradék illeti meg. A földjáradék fizetése kötelező. Ez alól a földművelésügyi miniszter és a Termelőszövetkezeti Tanács elnöke adhat indokolt esetben legfeljebb egy évre felmentést. A földjáradék mértéke a bevitt saját föld kataszteri tiszta jövedelmének minden aranykoronája után 5—10 kg búza állami felvásárlási áron számított forintértéke. A kataszteri tiszta jövedelem 16 aranykoronán felüli értékét — a termőszőlőt és a gyümölcsöst kivéve — nem lehet figyelembe venni.

A földjáradék nagyságát — a jogszabályban lefektetett határok között — a közgyűlés állapítja meg. Helyes, ha azok az idő-

sebb vagy csökkent munkaképességű tagok, akiknek megélhetésük jórészt a földjáradéktól függ — az 5—10 kilós értékhatárok között —, másokhoz képest magasabb földjáradékot kapnak, és ezt kivételesen családi szükségletük erejéig természetben adják ki részükre.

A termelőszövetkezet közös használatába adott szőlő után — ide értve a még nem termő 4 évesnél fiatalabb szőlőket is — a szőlő állagának és hozamképességének megfelelő földjáradékot kell fizetni. A szőlő és gyümölcsös után a közgyűlés magasabb földjáradékot állapít meg. Mivel az aranykorona nem pontosan fejezi ki a szőlő állagát és hozamképességét, ezért — eltérően a bevitt szántóföld után fizetendő földjáradéktól — értékét a szőlő kora, fajtája, tőkebeállottsága, gondozottsága, fekvése, talaja, valamint a közteskénti telepített gyümölcsfák értékét figyelembe véve kh-anként pontszám szerint kell megállapítani.

A földjáradékot az év végén, a zárszámadás alkalmával kell kifizetni.

A háztáji gazdaság

Az 1959. évi 7. sz. törvényerejű rendelet 27. §-a szerint minden olyan termelőszövetkezeti tag, akinek önálló háztartása van, a vele közös háztartásban élő családtagjaival együtt személyes használatra háztáji gazdaságra jogosult. A háztáji föld nagysága 800—1600 négyszögöl lehet. Ezen belül a szőlő és a gyümölcsös területe nem haladhatja meg a 400—600 négyszögölet.

Szőlőt és gyümölcsöst azonban csak annak a tagnak lehet kijelölni, aki legalább 400—600 négyszögölet vitt a közös gazdaságba.

A lakóépületek által elfoglalt terület és az udvar legfeljebb 300 négyszögölig nem számít be a háztáji földterületébe. Az udvarhoz tartozik a széna, a szalma és a trágya elhelyezéséhez szükséges rakodótér és a szérűskert is. Ezen kívül a háztáji gazdaságban megtartható egy tehén, egy-két növendékmarha, egy-két anyakoca malacaival, évente három-négy hízósertés, öt juh, vagy kecske, korlátlan számú baromfi, házinyúl és méhcsalád.

A háztáji gazdaság a termelőszövetkezetbe belépett családot illeti meg. A családban levő fiataloknak, még ha tagjai is a termelőszövetkezetnek, nem jár külön háztáji föld. A család fiatal tagja csak akkor jogosult külön háztáji földre, amikor házasságot köt vagy önálló háztartást alapít. A jogosultság megszerzé-

sének nem előfeltétele a különélés. Ha a közös fedél alatt lakó termelőszövetkezeti tagok nem vezetnek állandó jelleggel külön háztartást, akkor is csak egy család jogán tarthatnak fenn háztáji gazdaságot.

Önálló háztartással rendelkezőnek tekintendő az az öreg vagy munkaképtelenné vált szövetkezeti tag is, aki olyan személlyel vagy személyekkel él közös háztartásban, akik nem termelőszövetkezeti tagok, vagy ha azok is, de nincs háztáji gazdaságuk. A termelőszövetkezet vezetősége a községi tanáccsal együtt dönti el, hogy kiket tekint önálló háztartású tagoknak. A döntés joga a közgyűlést illeti meg. Az érvényben levő jogszabályoktól eltérő határozatot azonban a közgyűlés sem hozhat.

A közös vagyon védelme és állandó gyarapítása

Jól működő, jövedelmezően gazdálkodó termelőszövetkezetek példája bizonyítja, hogy a közös vagyon védelme, annak állandó gyarapítása, alapvető érdeke a termelőszövetkezetnek, illetve a termelőszövetkezet tagjainak. A termelőszövetkezet közös vagyonához tartozik minden vagyontárgy, amely a termelőszövetkezet tulajdonában vagy állandó jellegű használatában van. Közös vagyont képeznek a termelőszövetkezetbe bevitt vagyontárgyak; a gazdasági felszerelés, az állatok, az épületek stb. A közös vagyonhoz tartozik a tagok tulajdonát képező föld is, használati jelleggel. A termelőszövetkezet közös vagyonát csökkenteni nem lehet.

A közös szövetkezeti vagyon növelése, állandó gyarapítása érdekében a mezőgazdasági termelőszövetkezetek a közös vagyon keretében fel nem osztható szövetkezeti alapot létesítenek. A fel nem osztható szövetkezeti alap magában foglalja a termelőszövetkezet állóeszközeinek tehermentes részét, valamint az állóeszközök létesítésére tartalékolt pénzösszegeket. Állóeszköz az olyan termelési eszköz, amely csak huzamosabb idő alatt használódik el, vagy komolyabb értéket képvisel (gép, állat stb.) Tehermentes pedig az, ami már ki van fizetve, illetőleg amit már nem terhel tartozás.

A termelőszövetkezet erősödésének legfontosabb feltétele a fel nem osztható szövetkezeti alapba helyezett vagyon növekedése. Minél nagyobb ez, annál szilárdabb a szövetkezet. Így növelheti beruházásait, fejlesztheti belterjessé, teheti jövedelmezőbbé a közös gazdaságot. A fel nem osztható alapban levő va-

gyont nem szabad a tagok között felosztani, még megosztottan nyilvántartani sem, hanem a tagok jólétének fokozása érdekében állandóan növelni kell.

Mi tartozik a fel nem osztható szövetkezeti alapba:

a) A tagok által bevitt jószág és felszerelés értékének 20—35 százaléka. Ez azt jelenti, hogy a bevitt jószág, felszerelés értékéből — aszerint, hogy az alapszabály erre nézve hány százalékot állapított meg — 20—35 százalékot a belépő tagnak nem fizetnek ki, hanem a fel nem osztható szövetkezeti alaphoz csatolják. A termelőszövetkezet közgyűlése a vagyonbeviteli kötelezettséget pénzben is megállapíthatja (kh-anként vagy tagonként meghatározott összegben). Ilyenkor a bevitt vagyontárgyak, állatok értékéből külön levonást nem kell eszközölni.

b) A fel nem osztható szövetkezeti alaphoz kell csatolni a tagok között kiosztható jövedelemnek legalább 10 százalékát is. Ha pl. az évvégi zárszámadás szerint az összes kötelezettségek teljesítése után kiosztható részesedés összértéke 3 000 000 Ft, akkor a fel nem osztható szövetkezeti alaphoz legalább 300 000 Ft-ot kell csatolni. A gyakorlatban azonban ez nem azt jelenti, hogy pontosan ennyivel csökkentik a tagok részesedését és ilyen forintösszegű készpénzt vagy terményt helyeznek tartalékba, mivel a legalább 10 százalékos tartalékba sok minden, már a gazdasági év közben keletkezett értéket be kell számítani. Ilyenek pl. a saját pénzbefektetéssel épített épületek, a saját pénzből vásárolt állatok, felszerelések, gépek stb. értéke; vagy a házi építkezéssel előállított épületanyagok, folyó évi jövedelmet terhelő értéke; a tagok munkájával felépített épületek; a termelőszövetkezet kovács- és bognárműhelyében előállított tárgyak, szekerek stb. értéke. Végül be kell számítani azt a pénzt is, amit a termelőszövetkezet beruházási tartozásainak törlesztésére év közben kifizetett.

A fel nem osztható alapba kell helyezni az állóeszközökhöz tartozó állatállomány értéknövekedését is, vagyis ezeknek az állatoknak évközi súlynövekedését, továbbá szaporulatát, amennyiben azt felnevelik, tehát továbbtartják.

A szövetkezeti alapban nyilvántartják azokat a pénzösszegeket, amelyeket beruházási célokra tartalékolnak.

Itt kell nyilvántartani azt a különbözetet is, ami az állóeszközök esetleges értékelése során mint többlet, illetőleg értéknövekedés jelentkezik.

A fel nem osztható szövetkezeti alapba kell helyezni végül az összes ingyenes állami juttatásokat. Ilyennek kell tekinteni minden hitelelengedést és hiteltörlést is.

Ha a termelőszövetkezet valamelyik állóeszközét értékesíti, ennek ellenértékével a szövetkezeti alapot nem csökkentheti, hanem a befolyt összeget beruházási tartalékszámlára helyezi és csak újabb beruházás céljára használhatja fel. Pl. a kiselejtezett marhák értékesítéséből befolyó összeget tehenek vagy növendékmarhák, az értékesített gépek ellenértékét lehetőleg jobb, korszerűbb gépek vásárlására kell fordítani. Természetesen az nem kötelező, hogy a termelőszövetkezet az állatok vételárán csak állatot, a gépek ellenértékéből csak gépet szerezzen be. Az a fontos, hogy az értékesített vagyontárgy beszerzési értékén (hogy az alap ne csökkenjen) valamilyen új beruházást valósítsanak meg.

A termelőszövetkezet gyarapodását a fel nem osztható szövetkezeti alap növekedése jelzi legjobban. Ez a legfontosabb mutatója az eredményes gazdálkodásnak. A növekedés kifejezi azt is, hogy a tagok tisztában vannak a közös vagyon jelentőségével és szívükön viselik a közös gazdaság fejlesztését. A szövetkezeti alap növekedése a részesedés növekedésének előfeltétele. A szövetkezeti alap növelésének legegyszerűbb és legközvetlenebb útja, ha a beruházások jelentős részét saját erőből fedezik, mivel a tagság munkájával, saját erőfeszítésével létrehozott érték teljes egészében a szövetkezeti alapot növeli. Ha pl. állami vállalat épít a szövetkezetnek istállót, ez önmagában még nem növelte a szövetkezeti alapot. Ez nem teher nélküli tulajdona a termelőszövetkezetnek; az épületet még ki kell fizetni, illetőleg az erre a célra felvett állami hitelt le kell törleszteni. Ha azonban a szövetkezet — tegyük fel — 50 000 forint hitelt vesz fel anyagvásárlásra, és az istállót a tagok a maguk erejéből építik fel, akkor a 160 000 forintot érő istállóból 110 000 forint — vagyis a tagok munkája teljes egészében —, a szövetkezeti alapot növeli és a hitelből származó 50 000 forint amíg nincs kifizetve, nem kerül be a szövetkezeti alapba.

Azért hoztuk fel éppen a házi építkezést példának, mert ez az egyik legnagyobb lehetőség a beruházott közös vagyon saját erőből történő gyarapítására. Vonatkozik ez az építkezési anyagok előállítására éppúgy, mint az építőbrigádok megszervezé-

sével a házi kivitelezésű építőmunkára. A saját erőből történő beruházáshoz tartozik az is, ha a termelőszövetkezet felszerelési tárgyait maga állítja elő vagy javítja. Ez mind a teher nélküli szövetkezeti vagyont növeli. E téren még ma is nagy lehetőségek vannak kiaknázatlanul.

Saját erőből eszközölt beruházásnak számít a tenyészállat-állomány értéknövekedése is.

Termelőszövetkezeteink fontos érdeke az is, hogy pontosan visszafizessék az esedékes beruházási hiteleket, mert ez is növeli a saját erőt, gyarapítja a termelőszövetkezet fel nem osztható közös alapját.

Termelőszövetkezeteink vezetőinek, mezőgazdasági szakembereinknek és a termelőszövetkezetek legaktívabb tagjainak fontos feladata, hogy biztosítsák a közös vagyon gyarapítását és feltárják azokat a lehetőségeket, amelyek megteremtik a termelőszövetkezeti gazdálkodás biztos alapjait. Az ő feladatuk, hogy megmagyarázzák az új belépőknek és a termelőszövetkezet tagságának, hogy elsőrendű érdekük a saját erő minél teljesebb felhasználása, az állatállomány saját tenyésztésből történő nagymértékű növelése; az építkezések helyi, egyszerű módszereinek elterjesztése; a bevitt vagyontárgyak nagyobb hányadának a közös alaphoz való csatolása; a fel nem osztható alap tervszerű növelése és a termelési alapok bővítése. Csakis ezen az úton lehet a termelőszövetkezetet gyorsan megszilárdítani, a termelés és az árutermelés növekedését, a gazdálkodás jövedelmezőségét biztosítani. Csak így tudja a termelőszövetkezet biztonságos alapra helyezni a tagok jövedelmét, ez teszi lehetővé a tagok életszínvonalának állandó, egyenletes emelkedését. Nagyrészt ettől is függ, hogy milyen mértékben részesülhetnek a 3004/2. számú kormányhatározatban biztosított kedvezményekből.

A termelőszövetkezetek — újak és régebben működők egyaránt — tehát sokféleképpen növelhetik saját erőből a közös vagyont.

A vetőmagalap A közös művelés alá vont földterületek vetőmag-szükségletét vetőmagalappal kell biztosítani. Ez elengedhetetlen a termelőszövetkezet eredményes gazdálkodásához.

Ha a termelőszövetkezetnek valamilyen ok — elemi kár vagy más hasonló körülmény — miatt nem áll rendelkezésére vető-

mag, akkor ezen a címen megfelelő összegű pénzt kell az alapba helyezni. Az új belépők kötelesek a termelőszövetkezetbe adott földterület elvetéséhez szükséges vetőmagvakat a termelőszövetkezet rendelkezésére bocsátani, melynek ellenértékét vagy a bevitelkor pénzben, vagy az új termésből természetben kapják meg.

Célszerű, ha a termelőszövetkezetek biztonsági vetőmagalapot is létesítenek. Ennek az a célja, hogy a gyenge termes vagy esetleges elemi kár esetén pótolja a terméskiesést. A tartalék mértékét a közgyűlés állapítja meg. Célszerű az évi vetőmagszükségletnek mintegy 10 százalékát félretenni.

Takarmányalap A takarmányalapba évente annyi szálas- és abraktakarmányt kell helyezni, hogy abból a meglevő és várható közös állatállománynak és szaporulatának eltartása a következő termésig biztositható legyen.

A takarmányalap létesítése nemcsak a meglevő állatállomány takarmányozása szempontjából fontos, hanem azért is, hogy a meglevő állattenyésztési üzemágat állandóan fejleszthessék. Ez a feltétele annak, hogy a termelőszövetkezet fejlett szarvasmarha-, sertés-, juh-, baromfitenyésztéssel rendelkezzen és teljesíthesse árutermelési feladatait.

A termelőszövetkezetnek a takarmányalap létesítésénél gondolni kell a tagok háztáji állatállományára is. Természetesen figyelembe kell venni a háztáji földön termeszthető takarmányt is. Ugyanúgy, mint a vetőmagalapnál, ha a termelőszövetkezetnek valamilyen ok — elemi kár vagy más hasonló körülmény — miatt nem áll rendelkezésre elegendő takarmány, akkor erre a célra pénzt köteles a takarmányalapba helyezni. Az új belépőnek pedig kötelessége, hogy a bevitt állatok eltartásához az új termésig szükséges takarmányt a termelőszövetkezet rendelkezésére bocsássa, melynek ellenértékét a szövetkezet megtéríti.

A termelőszövetkezet közgyűlésének szerepe A termelőszövetkezet legfőbb vezető szerve a közgyűlés. Minden lényeges kérdésben, amely a termelőszövetkezet életével, működésével összefügg, a tagok összességét képviselő közgyűlés dönt. A közgyűlés hatáskörébe tartozik az alapszabály megállapítása, módosítása; az új tagok felvétele; a vezetők megválasztása, visszahívása; az éves termelési terv;

a bevétel-kiadási költségvetés, valamint a zárszámadás és gazdasági beszámoló jóváhagyása, illetve módosítása; a jövedelemelosztás mértékének megállapítása; hitelfelvétel jóváhagyása; a földjáradék és a háztáji gazdaság mértékének megállapítása; a bevitelre kötelezett vagyontárgyak ellenértékének megállapítása; egyesülés jóváhagyása stb.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek működésére vonatkozó szabályok lehetővé teszik, hogy a közgyűlés jogkörét küldöttgyűlés lássa el. A küldöttgyűlésnek különösen ott van jelentősége, ahol nehézségekbe ütközik valamennyi tag összehívása. (Ha pl. a termelőszövetkezet tanyavilágban alakult és a tagok egymástól, valamint a termelőszövetkezet üzemi központjától távol laknak, vagy a termelőszövetkezet üzemegységei egymástól távol esnek, rosszak az útviszonyok, nincs az összes tag befogadására alkalmas helyiség, a taglétszám legalább 200 fő stb.)

Az alapszabályban kell meghatározni, hogy a küldöttgyűlés milyen mértékben tölti be a közgyűlés jogkörét, és melyek azok az ügyek, amelyekben küldöttgyűlés esetén is közgyűlési határozat szükséges. A küldötteket a jól dolgozó és erre a megbízatásra méltó tagok közül, az egyes munkaszervezeti egységek figyelembevételével választják meg. Létszáma a termelőszövetkezet taglétszámának 15 százalékánál kevesebb nem lehet.

A küldöttgyűlésnek a vezetőségi tagok, a brigádvezetők és az ellenőrző bizottság elnöke e megbízatásuknál fogva tagjai. Küldöttgyűlést legalább 2 havonként kell tartani. A megválasztott tagok az őket kijelölő munkaszervezeti egységek, brigádok vagy munkacsapatok képviselői, ezért a küldöttgyűlés előtt kötelesek társaikkal ismertetni és megvitatni a tárgysorozatban szereplő ügyeket, és a hozott határozatokról brigádértekezleten vagy más formában beszámolni. A küldöttgyűlés határozatai, melyeket az alapszabályban meghatározott törvényes hatáskörében hozott, a vezetőkre és a tagokra egyaránt kötelezőek.

A vezetőség jogköre, feladatai

A két közgyűlés közötti időszakban a termelőszövetkezet ügyeit a vezetőség intézi. A vezetőség tagjainak a számát és megbízatásának idejét az alapszabály határozza meg. A gyakorlat szerint, 100-nál több tagot számláló termelőszövetkezetben 7, ennél kisebb szövetkezetben 5 tagú vezetősé-

get választ a közgyűlés. A vezetőség saját soraiból választ elnököt, s önállóan állapítja meg ügyrendjét. Helyes, ha a vezetőség legalább 2 hetenként ülést tart.

A vezetőség feladatai:

A termelőszövetkezeti gazdálkodás jövedelmezősége attól függ, hogy a szövetkezet vezetői hogyan szervezik meg a tervfeladatok végrehajtásának irányítását és ellenőrzését. Az utóbbi években a tsz-ek vezetőségeinek ilyen irányú munkája sokat javult. Ez a javulás összefügg a termelőszövetkezetek politikai és szakmai vezetésének erősítése érdekében hozott intézkedésekkel. Jelenleg a termelőszövetkezeti elnökök 9,5 százalékának egyetemi vagy főiskolai, 7,5 százalékának középiskolai, 34,5 százalékának pedig elnökképző iskolája, vagy valamilyen mezőgazdasági szakiskolai végzettsége van. Az agronómusok, állattenyésztők 40,9 százaléka végzett egyetemet vagy főiskolát, a többi ennél alacsonyabb végzettséggel rendelkezik. A javulás összefügg azzal is, hogy az utóbbi időben több száz politikailag és szakmailag felkészült elvtárs ment falura termelőszövetkezeti munkára. Az általános javulás ellenére még mindig előfordul, hogy nem kielégítő a vezetőség munkája, és ez minden esetben kihat a termelőszövetkezet fejlődésére.

A termelőszövetkezeti elnök, a szakvezetők és a vezetőség legfőbb feladata az éves terv és költségvetés alapján a jövedelmező gazdálkodás fejlesztése és biztosítása. *Az irányításnak a tervfeladatok teljesítésére, a terméseredmények fokozására, az árutermelési mutatók teljesítésére kell összpontosulni.* Ha a termelőszövetkezet vezetői ezeknek a fő feladatoknak megvalósítását biztosítják, az év gazdálkodása feltétlenül eredményes lesz.

A termelőszövetkezeti vezetőség tevékenysége igen szerteágazó. Ezért rendkívül fontos, hogy pontosan meghatározzák az elnöknek, a szakvezetőknek és a vezetőség tagjainak a feladatait.

a) Az elnök fő feladata a munka megszervezése és összehangolása, a szakvezetők, a brigádvezetők és egyéb részlegvezetők munkájának ellenőrzése.

b) A termelőszövetkezet mezőgazdásza a termelőszövetkezet szakmai irányításáért felelős. Ennek megfelelően feladata a termelési feladatok elvégzésének ellenőrzése. Amennyiben a termelőszövetkezet főmezőgazdásszal és több mezőgazdásszal rendelkezik, a szakembereket az egyes brigádok és területek szakmai irányításáért és ellenőrzéséért kell felelőssé tenni. Minden-

esetre célszerű valamennyi termelőszövetkezetben arra törekedni, hogy a növénytermesztési és állattenyésztési brigádvezetők, valamint az állattenyésztők szakmailag képzettek legyenek.

c) A vezetőség nem függetlenített tagjai is nyújtsanak segítséget az ellenőrzésben. Ők, saját maguk is érzik az irányítás és ellenőrzés hatékonyságát, eredményeit és hibáit, éppen ezért legyenek aktívak és példamutatók azon a munkaterületen, ahol dolgoznak. E feladat megvalósítása érdekében célszerű, amennyiben a termelőszövetkezetben több növénytermesztő, kertészeti és állattenyésztő brigád van, ha a vezetőség egy-egy tagját ezekbe a munkaszervezeti egységekbe osztják be.

Az ellenőrzési feladatok elvégzésébe a termelőszövetkezet tagjait is be kell vonni. Így a vezetőség ellenőrző munkája a széles termelőszövetkezeti tagság ügyévé válik.

A munka megszervezése

Rendkívül nagy szerepe van annak, hogy a helyi körülményeknek megfelelően hogyan alakítják ki a szocialista munkaszervezetet. A vezetőség a termelőszövetkezet munkaszervezetének alapján (brigád, munkacsapat) elkészített munkarend szerint határozza meg a munkák elvégzésének rendjét, kijelöli a szövetkezet vagyontárgyaiért felelős vezetőket és az egyes beosztott tagokat. A vezetőség által kialakított munkarend alapvető feltétele a munkafegyelem megszilárdításának, mivel pontosan meghatározza, hogy a különböző munkákra beosztott tagok a rájukbízott feladatokat milyen rendben végezzék el.

A munkarendet a termelőszövetkezeti gazdálkodás minden területén, tehát a növénytermesztésben, az állattenyésztésben, a kertészeti kultúrák termelésében, a termelőszövetkezeti irodában, a raktárban, magtárban és a műhelyekben egyaránt ki kell alakítani, közgyűlésen megtárgyalni és jóváhagyni. Az elfogadott munkarendet a munkahelyen ki kell függeszteni. A termelőszövetkezet közgyűlése által jóváhagyott munkarend megsértőit az alapszabály erre vonatkozó előírásai szerint felelősségre kell vonni, ugyanakkor a jól dolgozó tagokat minden esetben meg kell dicsérni.

A munkarend elősegíti az ellenőrzés hatékonyságát, hogy a vezetőség munka közben intézkedhessen az esetleges hibák és hiányosságok kijavításáról.

Az ellenőrző bizottság működése

A termelőszövetkezetek sajátos helyzetéből következik a társadalmi ellenőrzés rendkívül nagy szerepe. A társadalmi ellenőrző szerv szerepét az ellenőrző bizottság látja el, melynek számát az alapszabályban kell megállapítani. (Háromnál kevesebb nem lehet.) A bizottság tagjait a közgyűlés választja 3 évre, olyan tsz-tagokból, akik példamutatóan vesznek részt a közös munkában, a termelésben és közmegbecsülésnek örvendenek.

Az ellenőrző bizottság feladatait a következőképpen csoportosíthatjuk: a vagyonkezelés, a pénzgazdálkodás és a számvitel ellenőrzése, az alapszabály betartásának, a kötelezettségek teljesítésének ellenőrzése.

A bizottság köteles évenként kétszer általános vizsgálatot, az egyes munkaterületeken (gazdálkodási ágakban) pedig negyedévenként ellenőrzést tartani.

Vigyázni kell arra, hogy a vizsgálat és az ellenőrzés a szükséges időre korlátozódjék, hogy az ellenőrzésnél jelen legyen a termelőszövetkezet könyvelője (számviteli vezetője), továbbá a vizsgált munkaterület felelőse (pl. a brigádvezető). Az ellenőrző bizottság bármely termelőszövetkezeti tagtól kérhet felvilágosítást. A járási mezőgazdasági osztálytól adatokat, sőt illetékes szervektől és intézményektől szakvéleményt kérhet és szakértőt is igénybe vehet.

A vizsgálatoknál és ellenőrzéseknél a pontosságra és szakszerűségre kell törekedni. Ezért az ellenőrző bizottság a nyilvántartásokat, okmányokat, iratokat, bizonylatokat, számlákat részletesen vizsgálja meg. A raktárkönyvbe, anyagnyilvántartásokba bejegyzett adatok helyességét hasonlítsa össze a valóságos helyzettel, vagyis a könyvek vezetésének pontosságát a helyszínen az anyagok, termények mennyiségének megvizsgálása, esetleg lemérése útján is ellenőrizze.

A vizsgálatról és ellenőrzésről jegyzőkönyvet kell készíteni. Ha az ellenőrző bizottság rendellenességet tapasztalt, köteles az elnököt figyelmeztetni és ha ennek nincs eredménye, a közgyűlés összehívását kezdeményezni. Ha súlyosabb mulasztás vagy esetleg bűncselekmény alapos gyanúját állapítják meg, haladéktalanul köteles további intézkedéseket, illetőleg büntető feljelentést tenni.

Az ellenőrző bizottság munkájáért a közgyűlésnek felel. Tagjait az ellenőrző munka idejére felmentik a termelőmunka alól és a közgyűlés munkaegységjóváírásban részesíti (mértéke az előző év azonos időszakában általuk teljesített munkaegységek száma).

Az ellenőrző bizottság igen fontos szerve a termelőszövetkezetnek. Jelentése nélkül pl. az év végi mérleg megállapítása, a tiszta jövedelem felhasználása és a zárszámadás elfogadása felől a közgyűlés nem hozhat határozatot. Működésének jelentőségét sok helyen nem ismerték fel és ezért nem töltik be azt a feladatot, amire hivatottak. Munkájuk sok helyen formális, és csak rendszertelen ellenőrzésekre szorítkozik. Ezt a helyzetet meg kell szüntetni és az ellenőrző bizottságot minden termelőszövetkezetben eleven, hatékony, hivatását és rendeltetését a jogszabálynak megfelelően, teljes mértékben betöltő szervvé kell változtatni.

Az ügyvitel, a számvitel, a gazdálkodás és ellenőrzés tisztasága megköveteli, hogy ezeken a munkaterületeken dolgozók vagy tisztséget viselők függetlenek legyenek egymástól. A vezetőség, az ellenőrző bizottság tagjai, valamint a számvitel vezetője (könyvelő) nem állhatnak egymással házastársi, fel- és lemenő ágon (szülő, gyermek, unoka), valamint oldalágon elsőízig (testvér) rokoni kapcsolatban.

*

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek vezetésében a lehető legszélesebb demokratizmus érvényesül, mely abból következik, hogy a termelőszövetkezet a dolgozó parasztok önkéntes szövetkezése révén jön létre; a föld egyéni tulajdonban marad (de a termelőszövetkezet közös használatába kerül), egyéb termelési eszközök és vagyontárgyak pedig szövetkezeti tulajdonba kerülnek. Ilyen módon a szövetkezet gazdái a tsz tagjai, ők döntenek a működés és gazdálkodás legfontosabb kérdéseiről.

A szövetkezeti demokráciát úgy kell értelmezni, hogy a termelőszövetkezet köteles működésében az állami törvényeket megtartani, ettől eltérő határozatokat a közgyűlés sem hozhat.

A szövetkezeti demokrácia tiszteletben tartása kötelessége valamennyi párt- és állami szervnek. A gyakorlati élet követelményeit figyelembe véve kell megtalálni a legjobb módszert

ahhoz, hogy a termelőszövetkezetek az 1959. évi 7. sz. törvényerejű rendelet érvényesítésén keresztül mielőbb korszerűen felszerelt szocialista nagyüzemekké váljanak.

IV. A TERMELŐSZÖVETKEZETI ÜZEMEK TERMELÉSÉNEK FŐBB SZERVEZÉSI KÉRDÉSEI

A termelőszövetkezetek megalakulásával létrejönnek a modern szocialista nagyüzemi gazdálkodás alapjai. A valóban modern szocialista nagyüzem kiépítése több éves körültekintő szervező munkát igényel. E munka során kell kialakítani a termelőszövetkezet üzemi szervezetét (a termelés tagolását, a termelés irányításának megszervezését, a munkaszervezetet), a nagyüzemi termeléshez feltétlen szükséges táblásítást; megépíteni a szükséges gazdasági épületeket; megszervezni a nagyüzemi állattenyésztést stb. Az üzem gazdálkodásának megszervezésénél tett intézkedések — táblásítás, épületek típusa, elhelyezése — több évre szólnak, s a termelésre, az üzem jövedelmezőségére gyakorolt hatásuk is attól függ, milyen körültekintően jártunk el. Csak a legnagyobb körültekintéssel, a távolabbi feladatok állandó szem előtt tartásával biztosítható az a célkitűzés, hogy a termelőszövetkezetek minél gyorsabban jól és jövedelmezően gazdálkodó — a kisparaszti gazdaságok termelését jóval meghaladó — szocialista nagyüzemekké váljanak.

A belterjesség A termelőszövetkezetek a második ötéves terv irányelveiben meghatározott termelési színvonalat csak üzemeik termelésének belterjes irányú fejlesztésével érhetik el. Mezőgazdaságunk termelésének 30—32 százalékos növekedését nagyjából azonos földterületen kell megvalósítani, mivel a termőterület bővítésére jelentősebb lehetőségünk nincs. A mezőgazdaság, vagyis a termelőszövetkezeti gazdaság belterjes irányú fejlesztése azt jelenti, hogy egységnyi területen egyre nagyobb termelési értéket érjenek el. Az egyes termelési ágaknak a nagyobb befektetésekkel arányos magasabb termelése csak akkor valósul meg, ha a rendelkezésre álló eszközeinket a legésszerűbben használjuk fel. Az ésszerűen alkalmazott belterjesítés — több élő munka, több gép, szerves- és műtrágya, nagyobb állatsűrűség és az értékesebb kultúrák termesztésének kibővítése, fejlett termelési módok bevezetése — meghozza az

eredményt és növeli a termőterület hatékonyságát. Jól szemlélteti ezt termelőszövetkezeteink 1959. évi gazdálkodásának elemzése is. Azok a termelőszövetkezetek értek el nagyobb gazdasági eredményt, amelyek belterjesebben gazdálkodtak.

	Egy tagra jutó szántóegység	Egy szántóegységre jutó munkaegység	Egy szántóegységre jutó beruházott vagyon	Egy szántóegységre jutó termelési alap	Egy tagra jutó gazdálkodási eredmény*
I.	7,0	54,2	4459	1312	20 602
II.	8,9	45,0	3457	1039	15 685
III.	9,9	38,2	3355	881	7 968

* Csak régi termelőszövetkezetek adatai.

A belterjesebben gazdálkodó termelőszövetkezetek tagjai tehát kisebb földterületen nagyobb gazdasági eredményt értek el, mint a kevésbé belterjesen gazdálkodók nagyobb földterületen.

A belterjesebben gazdálkodó termelőszövetkezetekben magasabb volt a munka termelékenysége és jövedelmezőbb a gazdálkodás. A termelőszövetkezetek adottságainak megfelelő belterjes irányú fejlesztése egyaránt érdeke a népgazdaságnak és a szövetkezetnek, a szövetkezeti tagságnak is.

A termelőszövetkezeti gazdaság termelését befolyásoló főbb tényezők

a) A termelőszövetkezetek termelésének megszervezésénél figyelembe kell venni a természeti viszonyokat. Minél kedvezőbb az éghajlat, annál változatosabb termelést lehet folytatni.

Nagyon fontos körülmény a talaj összetétele, szerkezete, tápanyag-készlete, a termelésre való alkalmassága. Üzemi szempontból elsősorban a talaj minőségétől függ az, hogy a különböző növényfajták milyen eredménnyel termelhetők. A talaj termelékenysége azonban befolyásolható, minősége javítható szerves- és műtrágyázással, alagcsövezéssel stb. A talaj minősége mellett jelentősen befolyásolja a termelést a talaj domborzata is. Dombos vidékeken az egyes területek termelőképessége a talaj fekvése miatt nagyon különböző. Általában a délre néző területek teremnek többet és itt termelhető a legtöbb növényfajta is.

b) A szövetkezeti gazdaságok termelésének megszervezését meghatározzák a közgazdasági tényezők is. Mindenekelőtt a népgazdaság szükségletei, az üzemek távolsága a fogyasztóhe-

lyekhez (felvevő piac vagy feldolgozó helyek), a szállítás körülményei (útviszonyok), a munkaerőhelyzet stb. A szövetkezeti üzemek nem kapnak kötelező tervszámokat, de a tervezéshez adott irányszámok, a beruházások, a hitelpolitika, az anyagi érdekeltség érvényesülése, a széles szerződéses rendszer kedvező irányban befolyásolja termelésüket.

A tájtermelés, a termelési hagyományok szintén nagy erőt jelentenek a termelés növelése szempontjából. Így például a makói hagyma, a szegedi paprika, a tokaji bor külföldön is általánosan elismert termékek. E területeken más kultúrák előtérbe helyezése, a hagyományos kultúrák elhanyagolása nagy gazdasági károkkal járna.

A termelési költségeken belül jelentősek a szállítás költségei. Ezért különösen fontos, hogy az üzemből kikerülő mezőgazdasági termékeket — ipari növények, zöldségfélék, gyümölcs — minél közelebb termeljük meg a fogyasztó, illetve a feldolgozó helyhez. Nagyobb ipari gócpontok közelében különösen fontos — ha egyébként a természeti feltételek is megengedik — a friss tej, zöldség és tojástermelés, hogy e termékeket ne kelljen nagy távolságokról szállítani.

A közgazdasági tényezőkön belül az üzem termelésének megszervezésénél különösen fontos *a munkaerő-ellátottság és a dolgozók szakképzettsége*. A termelőszövetkezetekben gondoskodni kell arról, hogy a rendelkezésre álló munkaerőt — lehetőleg egész éven át — egyenletesen foglalkoztassuk és ha a munkaerő korlátozott, a gépesítés színvonalát figyelembe véve ennek megfelelően állapítsuk meg a cukorrépa, zöldség és egyéb nagyobb munkaigényű kapások területének nagyságát. A különleges képzettséget igénylő kultúrák elterjesztése is csak a szükséges szakképzettség arányában lehetséges.

E körülmények alapos mérlegelése után kerül sor a termelőszövetkezet termelési irányának a meghatározására.

Mit jelent a termelés irányának meghatározása

A termelési irány kitűzése azt jelenti, hogy a termelőszövetkezet bizonyos termékek termelésére — elsősorban olyanokra, amelyek termelése a természeti és közgazdasági viszonyainak legjobban megfelel — rendezkedik be. Gazdasági tevékenysége során erre fordítja a legfőbb figyelmet és ehhez alakítja berendezéseit is. Termelőszövetkeze-

teink termelésére a sokféleség jellemző, bár a szövetkezetek egy részében van néhány főtermék, amely jellemzi a termelés irányát. Pl. vannak szarvasmarha-tenyésztő, sertéstenyésztő, baromfitenyésztő, gabonatermesztő, iparinövény-termesztő, zöldségtermesztő, szőlő- és gyümölcstermesztő szövetkezeteink. A termelési irány meghatározza a szövetkezeti gazdaság fejlesztésének fő irányát is.

Termelőszövetkezeteink nagy többségében nincs kifejezett termelési irány, egyrészt mert a termelőszövetkezet sem törekedett erre, másrészt mert a különböző szerződtető vállalatok megbízottai az üzem adottságait figyelmen kívül hagyták. A termelési irány kitűzésénél figyelembe kell venni az átszervezés előtt kialakult állapotot. Ebből kiindulva fokozatosan, ahogy a nagyüzemi termelés kialakul, csökkenteni kell a termesztendő növények számát — 30—40 féléről 15—20 félére — és így megvalósítani a termelés bizonyos szakosodását. A szakosítást ugyanakkor nem szabad túlzásba sem vinni, mivel az nem köti le egyenletesen a szövetkezeti tagok munkaerejét, a munkacsúcsok idején pedig képtelen az üzem a szükséges munkaerőt biztosítani. Hátránya még a túlzott szakosításnak, hogy nem tudják kihasználni azokat a lehetőségeket, amelyek az egymást kiegészítő üzemágakban rejlenek. (Azok a szövetkezetek pl., amelyek a szarvasmarha-tenyésztést határozzák meg mint termelési irányt, ezzel együtt jövedelmezően foglalkozhatnak fehérhússertés-tenyésztéssel, mivel ebben az üzemágban az állati fehérje — a fölözött tej, melyet a tehenészet biztosít — nagy szerepet játszik.)

A tervkészítés A termelési irány meghatározása után a termelőszövetkezet vezetőségének legfontosabb feladata az éves termelési terv elkészítése. A terv elkészítése során történik — a járási tanács által megadott irányelvek alapján — a helyi lehetőségek és célkitűzések összehangolása a népgazdaság érdekeivel. Helyes, ha az éves tervvel egy időben egy vagy néhány termelési ág termelését hosszabb időre is megtervezik. Így például, ha az üzem termelésének fő iránya a szarvasmarha-tenyésztés, akkor helyes több évre megtervezni az állomány növekedésének ütemét, a szükséges férőhelyek építé-

sét és a takarmánybázist. Az éves tervben törekedni kell a távlati célok erre az időszakra eső részének megvalósítására is. Az egész üzem vagy egyes főbb termelési ágak távlati tervezése céltudatosabbá teszi az üzem vezetését.

A termelési terv egyik legfőbb követelménye, hogy ne legyen túl laza, de túl feszített sem, ne tartalmazzon olyan célkitűzéseket, amelyek megvalósítása nincs biztosítva. Sok termelőszövetkezetben előfordult például az, hogy szarvasmarha-hizlalással foglalkoznak, de a hizlaláshoz szükséges állatok túlnyomó részét az állami kereskedelmi szervektől akarják megvásárolni. Ugyanez a helyzet a sertéshizlalással is. Mivel a termelőszövetkezetek nagy részében kevés az anyakoca, a hízóalapanyagot vásárlással akarják biztosítani. A megoldás az, hogy minél előbb megfelelő számú tenyészkocát állítsanak be.

A terv kidolgozásánál biztosítani kell, hogy különböző részei — a növénytermesztés, az állattenyésztés, a segéd- és feldolgozóüzemek, a beruházások és anyagok, a munkaerő- és munkaegység-felhasználás és a termény- és termékfelhasználás terve — egymással összhangban legyenek. Ha például az állattenyésztési tervben meghatározott létszámnövekedést nem támasszuk alá a növénytermesztési tervben a takarmánytermesztés növelésével, akkor a tervben feszültség támad és az egyes célkitűzések megvalósíthatatlanná válnak.

A termelési terven kívül készül el a bevétel-kiadási költségvetés, mely a szövetkezeti gazdaság pénzügyi mérlege. A bevétel-kiadási költségvetésben tervezzük meg a különböző termékek eladásából, a melléküzemek termeléséből származó bevételeket és a gazdaság termelésével összefüggő kiadásokat. A bevétel-kiadási költségvetés tartalmazza az évi jövedelem felosztását. A bevétel-kiadási költségvetés a termelési tervre épül, ezért a termelés területén jelentkező problémák azonnal éreztetik hatásukat a bevétel-kiadási költségvetésben.

A termelési terv megvalósíthatósága, belső összefüggéseinek biztosítása a feltétele a szövetkezeti tagság mozgósításának a különböző termelési feladatokra, amitől végső soron a termelési terv maradéktalan teljesítése, illetve túlteljesítése függ.

A termeléshez szükséges eszközök biztosítása

A termelőszövetkezeti nagyüzem termelési feladatait csak akkor tudja megoldani, ha a termeléshez megfelelő üzemi berendezésekkel, termelési eszközökkel rendelkezik. Az üzem berendezését a termelőszövetkezetnek az adottságoknak és a termelés fő célkitűzéseinek megfelelően kell elvégezni. Ez nagyon alapos, körültekintő felmérést és számítást igényel, mivel a helytelen döntés később zavart idézhet elő a termelésben. A nem célszerűen alkalmazott berendezés drágítja a termelést. Így pl. ha a tehenészetet olyan helyre telepítjük, ahol rosszak az útviszonyok, a sok szállítási munkát lekötő lédús takarmányok a férőhelytől távol vannak, ez nagymértékben drágítja a termelést. A berendezések megteremtésénél — mivel ezek a legtöbb esetben több évre szólnak — minden esetben mérlegelni kell a távlati szempontokat is.

A termeléshez szükséges eszközök egyik részét az *állóeszközök képezik.* Ide tartoznak az épületek, építmények, ültetvények, fásítások, telepítések, erő- és munkagépek, egyéb gépi berendezések, járművek, tenyész- és igásállatok, beruházási célra szolgáló különböző anyagok és a beruházási célra tartalékolt pénzeszközök. Az állóeszközök — innen a neve is — huzamosabb ideig vesznek részt a termelésben, értékük elhasználódásuk során több év alatt megy át az előállított termékekbe. Az állóeszközök tehát évek során elhasználódnak, amelyet pótolni kell. (Termelőszövetkezeteink jelenleg még nem számolnak amortizációt, az állóeszközök értékcsökkenését, így az állóeszközöket is általában bekerülési értékükön tartják nyilván.)

A termeléshez szükséges eszközök másik részét a *forgóeszközök* alkotják. A termelőszövetkezet forgóeszközei a vetőmagvak, a takarmányok, a különböző, nem beruházást szolgáló anyagok, fogyóeszközök, haszonállatok (hízók), a befejezetlen termelés, a tagok munkaegység-részesedése, az értékesítésre szánt termékek és a fenti célokra tartalékolt pénzeszközök. A forgóeszközök egy termelési folyamat alatt, egy termelési szakaszban elhasználódnak és értékük teljes egészében bekerül a felhasználásukkal előállított termékek értékébe. Törekedni kell arra, hogy a szövetkezet a termeléshez szükséges forgóeszközök döntő részét a termelés jó megszervezésével (késztermékek eladásából rendszeres pénzbevétel biztosítása) és az árutermelés növelésével saját forrásból biztosítsa. Nagyon fontos az is, hogy termelőszövetke-

zeteink gazdasági erejükhöz képest képezzenek a forgóeszközökből megfelelő tartalékokat, mert ez nagymértékben növeli a gazdaság szilárdságát, biztonságát.

Termelőszövetkezeteink termeléshez szükséges eszközeiket, különösen az állóeszközöket, a tagok által bevitt, majd a közös tevékenység során felhalmozott saját erőből és az ezt kiegészítő állami hitelből szerzik be.

A szövetkezeti gazdaságok csak úgy válhatnak minél gyorsabban modern, magas jövedelmet biztosító nagyüzemi gazdasággá, ha jövedelmükből rendszeresen gyarapítják a közös vagyont. Sok termelőszövetkezetben nem fordítanak gondot az állóeszközök növelésére, igyekeznek minél többet kiosztani a tagságnak. Az ilyen szövetkezetekben néhány évi túlosztás után csökken a jövedelem; míg ahol rendszeresen bővítik saját erőből a termelést, ott állandóan emelkedik a jövedelem. A nagyobb állóeszközellátottsággal rendelkező termelőszövetkezetek hatékonyabban használják ki a földet, többet termelnek, így több árut is értékesítenek és magasabb az egy tagra eső gazdálkodási eredményük is.

Kategóriák	Egy tagra jutó szántóegység	Egy szántóegységre beruházott vagyon	Száz szántóegységre eső áruértékesítés (ezer forintban)	Egy tagra jutó gazdálkodási eredmény*
I.	7,0	4459	213,6	20 602
II.	8,9	3457	148,1	15 685
III.	9,9	3355	104,1	7 968

* Csak régi termelőszövetkezetek adatai.

A harmadik kategóriába eső termelőszövetkezeteknél a rendelkezésükre álló állóeszközökkel szemben aránytalanul alacsony áruértékesítés, és egy tagra jutó gazdálkodási eredmény nagymértékben az állóeszközök rossz kihasználásából adódik.

Az állóeszközök saját erőből történő növeléséhez nagymértékben hozzájárulnak a különböző átalakítások, az egyszerű építkezések és ezek építőanyagainak (vályog) házi előállítása és az igényesebb építkezésnél a kisegítő munkaerő, a szövetkezeti tagok, szövetkezeti építőbrigád részvétele. A saját erőből történő építkezést államunk jelentős kedvezményekkel támogatja. Így az új termelőszövetkezetek a saját erőből végzett beruházás összegének megfelelő, míg a régebbi, már erős termelőszövetkezetek a kötelező felhalmozáson túl (tagok között kiosztható jövedelem 10 szá-

zaléka) saját erejéből végzett beruházásoknak megfelelő hitelelengedést kapnak. A beruházások után nyújtott összes hitelelengedés azonban nem haladhatja meg az év folyamán a termelőszövetkezetben végzett összes beruházások értékének 50 százalékát.

A növénytermesztés feladatai

Termelőszövetkezeteink vezetőségeinek és pártszervezeteinek nagy feladatot jelent a növénytermesztés, az állattenyésztés és egyéb melléküzemágak megszervezése. Figyelembe véve a népgazdaság igényeit is, elsősorban azoknak a növényeknek termesztését kell megszervezni, amelyek az adott talaj és éghajlati viszonyok között a legnagyobb hozamot biztosítják, alapot adnak az állattenyésztés fejlesztéséhez és ugyanakkor előállításuk a legkisebb költséggel történik.

Termelőszövetkezeteinknek a jövőben a növénytermesztésen belül néhány termelési ágra fokozottabb gondot kell fordítaniuk. Így mindenekelőtt biztosítani kell az ország kenyérgabona-ellátását. Ezért termőterülete csak akkor csökkenhet, ha megfelelő arányban növeljük a terméshozamokat. Ezt a célt elő kell segíteni a jelenleginél nagyobb hozamú búzafajták kipróbálásával és elterjesztésével.

Állattenyésztési terveink teljesítése megköveteli a takarmánytermesztés növelését. Ezt elsősorban nem a területek növelésével kell biztosítani, hanem az egységnyi területre eső hozamok növelésével, a takarmánytermő területek hatékonyságának emelésével. Meg kell javítani a kevés hozamot adó legelőinket, rétjeinket, növelni kell a kukorica és silókukorica vetésterületeit. Hogy rendelkezzünk a szükséges fehérjemennyiséggel is, növeljük a fehérjében gazdag őszi árpa, borsó és egyéb hüvelyes növények vetésterületét. A takarmánytermesztés növelésében még nagy tartalékkal rendelkezünk. A beltenyésztéses hibridkukoricavetőmagvak széleskörű elterjesztésével általában 20—25 százalékkal lehet növelni a hozamokat. A takarmánytermesztés növelését segíti elő a fokozottabb gépesítés is. Ezáltal jelentősen csökkenthetők a betakarítási veszteségek. A takarmányozás területén ma még nagy lehetőségeket biztosít az ésszerű takarékosság is.

Jelentős bevételi forrást jelent és sok, elsősorban könnyebb munkára alkalmas munkaerőt köt le a konyhakertészet. Ezért ahol erre lehetőség van (talaj, víz, szakértelem) foglalkozni kell

a konyhakertészettel úgy a falu, mint a közeli nagyobb ipari jellegű városok friss zöldség-ellátása érdekében.

A szántóföldi művelésre nem alkalmas területeken fokozzuk a nagyüzemi szőlő és gyümölcs telepítéseket. A szőlőből a csemege fajtákat, a gyümölcsből a bogyós gyümölcsűeket — barack, ribizli, szamóca stb. — kell előnyben részesíteni.

A növénytermesztés célkitűzéseit nagymértékben elősegíti az öntözés, a talajjavítás, a nagyobb mennyiségű mű- és szervestrágya biztosítása, valamint a helyes növényi sorrend, ami szintén egyik eleme a talajerő-gazdálkodásnak.

A növénytermesztés feladatainak teljesítésében — különösen addig, amíg korlátozott mértékben áll rendelkezésünkre megfelelő erő- és munkagép — nagy szerepe van a kézi munkának. Ezért ahhoz, hogy az átszervezett községekben már az első évben többet termeljünk, mint korábban a kisparaszti gazdaság viszonyai között, legalább annyi élő munkára van szükség, mint korábban. Amennyiben ezt a családtagok bevonásával és egyéb módon (munkanap megfelelő kihasználása) biztosítjuk, úgy a rendelkezésre bocsátott több gép, műtrágya és nemesített vetőmag felhasználásával a szövetkezetek feltétlen többet termelhetnek és több árut adhatnak a népgazdaságnak, mint korábban a kisparaszti gazdaságok.

Az állattenyésztés feladatai

A termelőszövetkezet másik jelentős termelési ága az állattenyésztés. Az életszínvonal emelkedése szükségessé teszi az állattenyésztés termékeinek növelését. A második ötéves terv is nagy feladatok elé állítja a mezőgazdaságot annak érdekében, hogy egyre jobban elégíthessük ki dolgozóink szükségleteit hússal, tojással, tej és tejtermékekkel. De a közös állattenyésztés állandó fejlesztése, minőségének javítása, hozamaiknak fokozása a termelőszövetkezetek jövedelmező gazdálkodásának is elengedhetetlen feltétele. A termelőszövetkezetek az állattenyésztés révén értékesítik a növénytermesztésben megtermelt termékeik jelentős részét. Az állattenyésztés nagysága ugyanakkor nagymértékben befolyásolja — a rendszeres trágyázás megvalósításával — a növénytermesztés hozamainak növelését, és amellett rendszeres elfoglaltságot és egyenletes bevételt biztosít termelőszövetkezeteinknek.

A közös állattenyésztés kialakítása nem valósítható meg máról holnapra, csak fokozatosan a férőhelyek megteremtésének, a takarmánybázis biztosításának arányában. Ezért sok termelőszövetkezetben az állomány egy része átmenetileg háztáji gondozásban marad, melyet a közösből kell ellátni takarmánnyal.

Mivel a közös állatállomány csak fokozatosan szervezhető meg, szükséges az is, hogy a termelőszövetkezetek a tenyészállatok biztosítása érdekében támaszkodjanak a háztáji gazdaságokra is (háztáji tehén növendékeinek a közösbe történő bevitele, hízóalapanyag biztosítása a háztáji anyakocáktól). A közös gazdaságnak azért kell segítenie takarmánnyal a háztáji gazdaságot és támogatnia — elsősorban az új termelőszövetkezetekben — azokat az átmeneti intézkedéseket, amelyeket, különösen a sertéshizlalás fokozása érdekében kormányzatunk bevezetett.

A közös állatállomány biztosítása és állandó számbeli növekedése elsősorban a tenyésztői munka eredményeként valósulhat meg. Véget kell vetni ezért annak a helytelen gyakorlatnak, hogy sok termelőszövetkezetünk csak állattartással és hizlalással foglalkozik és azt várja, hogy a tenyészállatot más nevelje fel a részére. A jövőben nem is számíthatnak termelőszövetkezeteink több hízóalapanyagra és tenyészállatra, mint amennyit a járási tanács megállapít.

A termelőszövetkezetek előtt álló szervezési, gazdasági feladatok csak a szövetkezeti tagság támogatásával oldhatók meg. A szövetkezeti tagság ereje, aktivitása, a nagyüzemi gazdálkodásba vetett bizalma képezi azt az erőt, amely — ha a szövetkezet vezetői jól sáfárkodnak vele — biztosítja a különböző rendelkezésre álló eszközök kihasználását, a termelés állandó emelését, az egyre jövedelmezőbb modern nagyüzemi gazdálkodást.

V. A SZÖVETKEZETI NAGYÜZEMI GAZDÁLKODÁS EREDMÉNYESSÉGÉNEK ELEMZÉSE, AZ EREDMÉNY NÖVELÉSÉNEK LEGFŐBB TÉNYEZŐI

A termelőszövetkezeti üzemeknek — mint minden szocialista vállalatnak — a termelés mennyiségi növelése mellett nagy gondot kell fordítaniuk a termelés gazdaságosságára, jövedelmezőségére is. Csak a jövedelmező gazdálkodás teszi lehetővé a termelés állandó bővítését (a beruházott vagyon, a tenyész- és hízó-

állomány növelését) az államnak járó kötelezettségek rendezését, csak így biztosítható a szövetkezeti tagság jövedelmének megfelelő színvonala.

A gazdálkodás eredményességének mutatói

A szövetkezetek tevékenységének értékelése szempontjából nagy jelentőségű az egyes szövetkezetek jövedelmezőségi színvonalának összehasonlítása más szövetkezetekkel, vagy a járás, a megye szövetkezeteivel, vagy az egyes évek termelési színvonalával, vagy a tervezett termelési színvonallal. Az összehasonlításra meghatározott mutatókat használunk. Ilyen mutató lehet például — attól függően, hogy a könyvelés mit tud kimutatni — az egységnyi területre eső termelési érték, a gazdálkodási eredmény, az átlagtermések, a hozamok, a 100 kh-ra eső búzatermesztés vagy értékesítés búzából, tejből, gyapjúból stb. A legtöbb esetben több mutatót együttesen kell használni, mivel így a gazdálkodás sokoldalúbban elemezhető. A gazdasági eredmények elemzésénél csak egymással azonos, illetve azonosan képzett mutatók hasonlíthatók össze. Például két termelőszövetkezet önköltsége csak akkor hasonlítható össze, ha mindkét termelőszövetkezetben azonos módon számolták el az élő munkát.

Az egyes termelőszövetkezetek mutatóinak vizsgálata alapján megállapíthatók az eltérések az átlagtól, vagy a legjobbaktól. Az eredmények okát vizsgálva megállapítható az is: hogyan használták ki adottságaikat. Ugyanezen az úton feltárhatók és kiküszöbölhetők a hiányosságok is. A termelőszövetkezetek gazdasági tevékenységének elemzése megfelelő alapot ad az éves és távlati tervek elkészítéséhez, valamint a tervek teljesítésének méréséhez. Ha év közben is — és nemcsak a zárszámadáskor — értékeljük a termelőszövetkezetek gazdasági tevékenységét, a levont tanulságok felhasználásával könnyebben felszámolhatjuk a hibákat. A termelési terv előkészítése során — a terv keretében — hathatós intézkedéseket tehetünk a szövetkezet gazdálkodásában észlelt hibák megszüntetésére.

Termelőszövetkezeteink gazdasági tevékenységének mérésére jelenleg — mivel a könyvelés színvonala ezt teszi lehetővé — az egy szántóegységre eső *gazdálkodási eredményt* használjuk. A gazdálkodási eredmény magában foglalja: a termelőszövetkezet egy évi saját erőből teljesített vagyongyarapodásának össze-

gét és a szövetkezeti tagság közös gazdaságból származó összes közvetlen jövedelmét. A termelőszövetkezetek gazdálkodási eredményeik szerinti csoportosítása és besorolása mutatja az egyes termelőszövetkezetek gazdálkodásának színvonalát. A gazdálkodási eredmény több tényező hatására alakul jól, közepesen vagy gyengén. Ezért a gazdálkodási eredmény összefüggése a tagsűrűséggel, az élő- és holtmunka-ráfordítással, állóeszköz-ellátottsággal, árutermeléssel, rámutat az elért gazdasági eredményt meghatározó főbb tényezőkre. Az ilyen vizsgálódás, elemző munka lehetővé teszi annak feltárását, hogy milyen módon növelhető a gazdálkodási eredmény.

A termelőszövetkezeteket 1959-ben országosan, egységes rendszer — az egy szántóegységre eső gazdálkodási eredmény — szerint 3 csoportba sorolták. Az első csoportba kerültek azok, amelyeknél a gazdálkodási eredmény szántóegységenként meghaladta a 2200 Ft-ot, a második csoportba az 1200—2200 Ft közöttiek és a harmadik csoportba az 1200 Ft alattiak. A termelőszövetkezetek fenti csoportosítását minden járás és megye elvégezte és intézkedéseket hozott a kevésbé jó eredménnyel gazdálkodó termelőszövetkezetek munkájának megjavítására.

Termelőszövetkezeteink országos átlagban egy szántóegységre az 1958. évi 1510 Ft-tal szemben 1959-ben 2156 Ft gazdálkodási eredményt értek el. Ennek megfelelően növelték a saját erőből történő felhalmozást is. 1959-ben az előző évi 12 százalékkal szemben a tagok részesedésének 16 százalékát fordították erre a célra. Hogy a szövetkezeti gazdálkodásban milyen nagy tartalékok és lehetőségek vannak, azt az országos termelési versenyben részt vevő termelőszövetkezetek eredményei bizonyítják. Így pl. 1959-ben 30 termelőszövetkezet átlagában ezek a termelőszövetkezetek az országos egy szántóegységre jutó 2156 Ft-tal szemben 3666 Ft gazdálkodási eredményt értek el. De például a székesfehérvári „Szabad Élet" 5676 Ft, a makói „Úttörő" 4929 Ft gazdálkodási eredményt ért el szántóegységenként.

Mezőgazdaságunk termelésének fejlesztése a termelés belterjesítése útján valósítható meg. Több, olcsóbb terméket csak az észszerűen megvalósított pótlólagos befektetések biztosítanak. Ezért a több élő- és holtmunka-befektetéseknél körültekintően kell eljárni.

A termelőszövetkezetek 1959. évi — a belterjesség szempontjából történt — vizsgálata fontos tanulságok levonását teszi le-

hetővé, és emellett az összehasonlítás és az elemző munka példát mutat egyéb más mutatók összehasonlítására is.

Belterjesség mutatói

Kategóriák:	1 tagra jutó szántóegység	1 szántóegységre jutó munkaegység	1 szántóegységre jutó beruházott vagyon	1 szántóegységre jutó termelési alap	1 szántóegységre jutó gazdálkodási eredmény	1 tagra jutó gazdálkodási eredmény Ft
			régi			
I.	7,0	54,2	4459	1312	2926	20 602
II.	8,9	45,0	3457	1039	1758	15.685
III.	9,9	38,2	3355	881	805	7 968
Átlag:	8,2	47,6	3843	1121	2063	16 876

A termelőszövetkezetek egyes csoportjainak néhány főbb belterjességi mutató alapján való összehasonlítása is azt bizonyítja, hogy a rendelkezésre álló élő és holt munka ésszerű felhasználásával, belterjes fejlesztéssel kisebb földterületen is jelentősen növelhető termelőszövetkezeti üzemeink termelésének hatékonysága, aminek eredményeképpen egységnyi területről egyre több termék és áru biztosítható. Az elemzés azt is mutatja, hogy bár a belterjesebben gazdálkodó termelőszövetkezetek több élő munkát használtak fel szántóegységenként, mégis — mivel az egy tagra eső gazdálkodási eredmény az első kategóriában jelentősen nagyobb a többinél — emelkedett a munka termelékenysége is. Amennyiben a régi termelőszövetkezetek beruházott vagyonát az első és a harmadik kategóriában összevetjük, azt tapasztaljuk, hogy sokkal kevesebb a különbség közöttük, mint az egy szántóegységre eső gazdálkodási eredmény között. Ez annak következménye, hogy ezek a termelőszövetkezetek beruházott vagyonukat nem használják ki, vagy fölösleges beruházásokat is eszközöltek.

Az ismertetett adatok is alátámasztják, hogy a belterjes fejlesztés népgazdasági és szövetkezeti érdek egyaránt. A belterjesebben gazdálkodó termelőszövetkezetek több árut is adnak a népgazdaságnak, amelyet jól szemléltetnek az alábbi adatok.

Kategóriák	Áruértékesítés (1000 Ft-ban 100 kh-ra)	A szövetkezeti tag közösből származó jövedelme*
I.	213,6	14 956
II.	148.1	11 653
III.	104,1	8 003
Átlag	166,9	12 674

* Csak régi termelőszövetkezetek adatai.

A magasabb árutermelés tehát együttjár a szövetkezeti tagok magasabb jövedelmével. Ugyanakkor az árutermelés fejlesztése a legfontosabb feltétele a rendszeres előlegfizetésnek is. Ez befolyásolja a szövetkezeti tagok részvételét a munkában, a fiatalok szövetkezetben maradását, az üzemvitelhez szükséges pénzmennyiség fedezését saját forrásból stb. Mindezek alapján a termelőszövetkezeteknek törekedniük kell termelésük belterjesítésére, növelniük kell — ésszerű határok között — az élő- és holtmunka-ráfordítást.

A termelési eredmények fokozását döntően befolyásolja a jobb agrotechnika, a jobb, produktívabb fajták, a korszerű művelési, tenyésztési módok bevezetése, a jövedelmezőbb üzemágak, különösen az állattenyésztés kiszélesítése. A gazdálkodás eredményessége tehát egyre nagyobb szaktudást követel, aminek eredményeképpen még azonos termelési adottságok és feltételek között is nagymértékben fokozható a termelési eszközök hatékonysága.

A gazdálkodási eredményt kedvezően befolyásolja a ráfordítások csökkentése. Ezért minden költségtényezővel takarékoskodni kell. Nagyon fontos, hogy a gépeket a legnagyobb hatásfokkal üzemeltessük és kiküszöböljük az üresjáratokat.

A költségek csökkentésénél igen jelentős az élő munkával történő takarékosság, mivel az egyes termékekben — a gépesítés fokától függően — az élőmunka-hányad pénzben kifejezett értéke 30—60 százalékot tesz ki. Az állattenyésztés jövedelmezősége is nagymértékben attól függ, hogy milyen olcsón termeljük a takarmányt és a tartási viszonyokon milyen változtatásokat hajtunk végre. Állami gazdaságokban ma már nem ritka, hogy egy gondozó a régi norma szerinti 30—50 növendék-szarvasmarhával szemben 100 db növendékmarhát gondoz. A tartási viszonyok javítása nagy lehetőségeket rejt magában a sertés- és a baromfitenyésztésben is. Ezt elsősorban az új férőhelyek építésénél kell figyelembe venni, mert hiába építünk drága férőhelyeket, ha a tartási viszonyok nem változnak, nem javulhat a termelés jövedelmezősége sem.

A gazdaság jövedelmezőségét eredményesen befolyásolja az üzemágak helyes aránya, az olyan üzemágak nagyobb súlya, amelyek az adott természeti és közgazdasági viszonyok között a legnagyobb jövedelmezőséggel üzemeltethetők. Az egyes üzemágak tervezésénél, kialakításánál ezért is fontos a megfelelő ará-

nyok betartása. Hiába akarjuk fokozni az állattenyésztés termelését, ha közben nem gondoskodunk az ehhez szükséges takarmányról. Jelentős jövedelmezőséget növelő tényező, különösen a nem régen alakult termelőszövetkezeteinkben a vetésszerkezet megfelelő kialakítása, a jelenleg termelt sokféle növény számának csökkentése.

Az elmondottak különösen indokolják, hogy a termelőszövetkezet és a pártszervezet vezetősége végezzen ilyen gazdasági-elemző tevékenységet. Az elemző munka során kialakuló gazdaságossági szemlélet magasabb szintre emeli a vezetést. Ez pedig elengedhetetlen feltétele a termelőszövetkezetek előtt álló gazdasági feladatok megoldásának.

VI. MUNKASZERVEZÉS A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEKBEN

A mezőgazdasági szocialista nagyüzemek megszervezésével járó előnyök kihasználásának feltétele a szövetkezeti tagság szorgalmas munkája és a munka jó megszervezése az egyes időszaki munkák időben és jó minőségben való elvégzése érdekében. Mezőgazdaságunk évente nagy mennyiségű beruházást kap épületekben, gépekben és egyéb felszerelésekben. Így például 1959-ben a gépállomások és a termelőszövetkezetek erőgép-állománya több mint 4500 traktorral és egyéb erőgéppel, valamint nagy mennyiségű munkagéppel gyarapodott. Ez 1960-ban tovább emelkedik: csupán a traktorállomány mintegy 10 000 db-bal nő. A korszerű erő- és munkagépek jelentős növekedése megköveteli, hogy a munkaszervezés állandó tökéletesítésével növeljük kihasználtságuk fokát. Ez különösen fontos azért, mert bármennyire is nagyarányú a mezőgazdaság gépellátása, a termelőszövetkezetek igényét jelenleg még nem tudjuk megfelelő mennyiségben kielégíteni. Ezért a fogatokat és a fogatos eszközöket is ki kell használni, sőt átmenetileg a már régebben magasabb fokon gépesített munkáknál is — aratás, szénabetakarítás — nagyobb mennyiségű élő munkára van szükség a munkák időben történő elvégzése érdekében. A szükséges élőmunka-mennyiség — a szövetkezeti tagság munkaereje mellett — a legtöbb esetben a családtagok bevonásával érhető el. A családtagok bevonását elősegíti, ha a munkaszervezés során — elsősorban a kapásoknál — alkal-

mazzuk az anyagi érdekeltség növelését elősegítő (egyéni, családi parcella, premizálás) díjazási formákat.

A munkaerő-gazdálkodásnak, a helyes munkaszervezésnek nagy szerepe van a termelés növelésében, a gazdálkodás eredményességében. E feladatok megoldásában sokat segítenek az állami gazdaságok tapasztalatai, ahol a fejlettebb vezetési és nyilvántartási módszerek lehetővé teszik az egyes munkafolyamatok elemzését, a különböző munkaszervezeti intézkedések hatásának lemérését. Új termelőszövetkezeteink ugyanakkor hasznosítsák a régiek egy évtizedes tapasztalatait is. Az állami gazdaságok és a régi termelőszövetkezetek legjobb munkaszervezési tapasztalatainak általánosítása, a Szovjetunió és a többi szocialista ország gazdag tapasztalatainak felhasználása nagymértékben hozzájárul szocialista nagyüzemeink gazdasági eredményeinek fokozásához.

Az üzemi szervezet

A termelőszövetkezeti üzemek előtt álló munkaszervezési feladatok megvalósítását nagymértékben befolyásolja az adottságoknak megfelelően kiépített üzemi szervezet. Az üzemi szervezet magában foglalja a közös termelés üzemen belüli tagolását, a termelés irányításának a felépítését és a szövetkezet munkaszervezetét, munkaszervezeti formáit.

Annak megfelelően, hogy milyen a termelés üzemen belüli tagoltsága — az állattenyésztés szervezetileg el van-e választva a növénytermesztéstől, vagy egy nagyobb területen az összes termelési ágak egy egységbe vannak szervezve — épül fel a termelőszövetkezet munkaszervezete, alakul a munkaszervezeti egységek irányítása. A termelőszövetkezetek nagy többségében jelenleg *a termelés fő ágaira épített munkaszervezet működik.* Így vannak növénytermesztő, állattenyésztő és egyéb brigádok. Helyenként, elsősorban a régebbi termelőszövetkezetekben, *összetett munkaszervezeti egységek* kialakítására törekszenek. Az összetett munkaszervezeti egységek végzik a növénytermesztést és az állattenyésztést, sőt helyenként az erőgépeket is beosztják az összetett brigádokhoz. Az ilyen brigádokat *komplexbrigádoknak* nevezzük. A komplexbrigádnak attól függően, hogy milyen termelési ágakat foglal magában, több formája alakult ki. A komplexbrigád-forma a Szovjetunió kolhozaiban a gépek átadása után alakult ki tömegesen.

A nagy, több ezer holdas termelőszövetkezetek egy részében az irányítás könnyebbé és hatékonyabbá tétele érdekében *üzemegységeket* is szerveztek. Az üzemegység olyan területi termelési egységet jelent, amely magában foglalja az üzemegység területén levő összes termelési ágat.

A termelőszövetkezetek üzemi viszonyainak fejlődésével együtt fejlődnie kell az üzemi szervezetnek, a munkaszervezeti formáknak is. A munkaszervezeti formák továbbfejlesztésénél — a jelenlegi viszonyok között — a gépesített szántóföldi brigád és a komplexbrigádok különböző változatai jöhetnek számba.

VII. A MUNKA TERMELÉKENYSÉGÉNEK EMELÉSE TERMELŐSZÖVETKEZETEINKBEN

Minél termelékenyebb a szövetkezeti tagság munkája, annál gyorsabban erősödik a szövetkezeti gazdaság; a szocialista társadalom; annál nagyobb a lehetőség a dolgozók jólétének fokozására. A munka termelékenységének problémáival a Magyar Szocialista Munkáspárt VII. kongresszusa is behatóan foglalkozott. Felhívta a figyelmet a legfontosabb tennivalókra, és célul tűzte ki a mezőgazdaság termelésének 30—32 százalékos növekedését, elsősorban a munka termelékenységének növelése útján. E feladat megoldásából termelőszövetkezeteinknek is egyre nagyobb mértékben kell kivenni részüket.

A nagyüzemi gazdaság lehetőségeinek maradéktalan kihasználása érdekében a termelékenység növekedésének eredményeként az egyes ágazatoknál felszabaduló munkaerők átcsoportosíthatók más termelési ágakra (állattenyésztés, ipari növények termesztése, építkezés stb.). A munka termelékenységének növelése tehát elősegíti a mezőgazdasági termelés belterjes fejlődését, mezőgazdaságunk produktivitásának nagyarányú növelését.

A munkatermelékenység a mezőgazdaságban

A munkatermelékenység a mezőgazdaságban is azt jelenti, hogy az emberi munka egységnyi idő alatt meghatározott termékmennyiséget állít elő. Az emberi munkaráfordításnál figyelembe kell venni azt az időt, amelyet a szövetkezeti tagok a különböző munkáknál naponta végeznek, és azt az időt, amely a már korábban kifejtett emberi munka erед-

ményeként a gépekben, a vegyszerekben, a műtrágyákban megtestesül. Ez utóbbit tárgyiasult vagy holt munkának nevezzük. A munka termelékenysége akkor nő, ha az egyes termelési folyamatok (búzatermesztés, tejtermelés) munkáinak elvégzésénél úgy csökkentjük az élő és növeljük a holt munka arányát, hogy az egységnyi termékben (1 q búza, 1 q tej stb.) csökkenjen az élő és a holt munka összege. Hogy milyen mértékben csökkenhet az élő munka mennyisége az adott időszakban, azt a gépesítés színvonala, a gépek kihasználási foka dönti el. A munkatermelékenység növelése érdekében tehát nemcsak az élőmunkaráfordítással, hanem a felhasznált anyagokkal, eszközökkel, vagyis a holt munkával is takarékoskodni kell. Termelőszövetkezeteink döntő többségénél azonban a nyilvántartás jelenlegi színvonala miatt — az önköltséget számító termelőszövetkezetek kivételével — a tárgyiasult munka nyilvántartása nem lehetséges. Ezért a munka termelékenysége általában és legegyszerűbben csak az élő munka számbavétele útján mérhető. Ha az élő munkát munkaórában vagy munkanapban akarjuk kifejezni, akkor kiegészítő nyilvántartásra van szükség, amelyben a felhasznált élő munkát ágazatonként tartják nyilván.

A termelőszövetkezetekben leginkább alkalmazható termelékenységi mutatók

A munkatermelékenység színvonalának mérésére különböző mutatókat használunk. A legideálisabb mutatók elterjedését még akadályozza a termelőszövetkezetek nyilvántartásának alacsony színvonala. Ezért az egyes termelőszövetkezetek adottságaiknak és különösen nyilvántartásuk fejlettségének megfelelően választják ki a számukra legalkalmasabbat.

A termelékenység mérésének legpontosabb mutatója a szövetkezetekben az egységnyi termékre felhasznált élő munkának munkaórákban vagy munkanapokban való kifejezése. Ez nemcsak a termelékenység színvonalának országos mérésére alkalmas, hanem nemzetközi összehasonlításra is. A munkaóra külön nyilvántartását a legegyszerűbben úgy oldhatjuk meg, hogy a különböző ágazatoknál felhasznált és nyilvántartott munkaegységek mellett nyilvántartjuk azt is, hogy a szövetkezeti tag hány munkaórát dolgozott. Ennek megfelelően készül a mun-

kacsapat- és brigádösszesítő, valamint a központi nyilvántartás is.

Azokban a termelőszövetkezetekben, ahol a munkaegységet növényenként, illetve állatfajonként vagy hasznosítási áganként tartják nyilván, a termelékenység mérésére felhasználható az egységnyi termékre felhasznált munkaegységek száma is. A munkaegység a termelőszövetkezetek közötti termelékenységi színvonal megállapításánál és összehasonlításánál — tekintettel a helyi normamegállapításokra s az egyes munkaegységek mögött levő különböző teljesítményekre — csak fenntartással fogadható el.

A munka termelékenységének színvonalában termelőszövetkezeteink már jelentősen túlszárnyalták a kisparaszti gazdaságokat. Amíg például az egyéni gazdaságokban 1 kh búzaterületre 100—120 munkaóra szükséges, addig a termelőszövetkezetekben 60—65 munkaóra a szükséglet, ami 10 q átlagtermés mellett 1 q búzára kisüzemben 10—12, szövetkezeti nagyüzemben 6—6,5 munkaórát jelent. Hasonló a helyzet az állattenyésztésnél is. Míg a kisparaszti gazdaságokban 1 mázsa tej előállítása 44 munkaórát igényel, a termelőszövetkezetekben ennek alig felét, 20—22 munkaórát. Termelőszövetkezeteink azonban e nagy lehetőségek kihasználására csak az első lépéseket tették meg. Állami gazdaságaink, különösen a Szovjetunió szocialista nagyüzemei, jóval nagyobb eredményeket értek el a munka termelékenységének növelésében.

Megnevezés	Egy q termékre fordított munkaóra		
	Tsz	Állami gazd.	Szovhoz
Kenyérgabona	7,3	4,29	1,8
Cukorrépa	3,4	2,94	2,1
Tej	19,2	11,90	9,9

A munka termelékenységének átlagszámaitól igen jelentős eltérések tapasztalhatók. Vannak termelőszövetkezetek, ahol a munka termelékenysége az országos átlag kétszerese. Ez is mutatja szövetkezeti nagyüzemeinkben a munka termelékenységének fokozása érdekében kihasználható nagy lehetőségeket. Különösen jól mutatja ezt az egy szövetkezeti tagra eső halmozatlan bruttó termelési érték alakulása országos átlagban a régi jó, közepes és gyenge, valamint a mintaszerűen gazdálkodó termelőszövetkezetekben.

*EGY TAGRA JUTÓ HALMOZATLAN BRUTTÓ TERMELÉSI ÉRTÉK Ft**
(1959)

Jó tsz-ek	34 980
Közepes tsz-ek	29 536
Gyenge tsz-ek	20 874
Átlag	30 839
Székesfehérvári „Szabad Élet"	84 700
Barcsi „Vörös Csillag"	78 739
Besnyői „Sallai"	57 698
Mihályi „Táncsics"	41 483

* Csak régi termelőszövetkezetek adatai.

A termelékenység emelésének legfőbb tartalékai a mezőgazdaságban

A munka termelékenysége emelésének egyik legfontosabb előrelendítője a termelési folyamatok gépesítése. A gépesítés minden munkafolyamatban jelentős munkaidő-megtakarítást eredményez. A gépesítés eredményeképpen is csak akkor emelkedik megfelelően a munka termelékenysége, ha a gépeket rendeltetésüknek megfelelően használják fel. Olyan esetekben, amikor az erőgépek nem kellő leterheléssel működnek, vagy egyes munkák elvégzésénél a szükséges lóerőnél jóval többet használnak fel, gátolják a munka termelékenységének a növelését. Különösen fontos, hogy egy-egy munkafolyamatban a kiegészítő munkákat is úgy gépesítsük, hogy azok ne akadályozzák a termelékenység növelését. (Pl. a kombájnszérű gépesítésének elhanyagolása jelentősen csökkenti a betakarítási munkáknál a kombájn hatékonyságát.)

A munka termelékenységének növelésében nagy szerepe van az egyes munkák jó megszervezésének. Csak így növelhetjük a gépek, valamint a munkaidő kihasználását. A munkaszervezésnél a legjobb megoldásokat, munkafogásokat, a gépek, fogatok és kézi erő együttműködésének leghatékonyabb szervezeti formáit bátran kell alkalmazni, mivel ezek jelentős termelékenységi tényezők.

A termelékenység növekedésének egyik legfőbb mutatója a termésátlagok emelkedése. Hazánkban ez különösen fontos és a

mezőgazdaság belterjes fejlesztése megköveteli, hogy a munka termelékenysége a hozamok, az árutermelés növelésével járjon együtt. A termésátlagok jelentős növekedésével csökken az egységnyi termékre eső élőmunka-ráfordítás és az önköltség, tehát gazdaságosabb a termelés.

A termelékenység növekedésének fontos mutatója az állattenyésztésben is a hozamok emelkedése. Emellett nagy tartalékok rejlenek a tartási viszonyok megváltoztatásában is. A szarvasmarha-tenyésztés területén pl. a növendékek nevelésénél a szabadtartás bevezetésével a munka termelékenysége 3—4-szeresére növekedhet. Hasonlóak a változások a baromfi- és sertéstenyésztésben is, elsősorban az önetetés és egyéb új eljárások bevezetésével.

A termelékenység növekedésének jelentős tartaléka a laza normák megszüntetése, illetve az új normák megállapítása a fejlődő technika, a nevelési, tartási módok változásának megfelelően. A munkaegységkönyv alapján ezért helyes minden évben számbavenni azokat a változtatásokat, amelyeket a termelés területén a folyó évben bevezettek és ezekre a munkaerőkifejtéssel arányos normát megállapítani, ami ösztönöz a nagyobb teljesítményre.

A termelőszövetkezeti gazdálkodásban az üzem jó megszervezése, a tudomány legújabb vívmányainak gyors bevezetése, a szövetkezeti vezetők és tagok szakmai képzettségének fokozása szintén jelentős termelékenységet növelő tényező. A termelékenység emelése a munkaverseny keretein belül függ a szövetkezeti tagság alkotó kezdeményezéseinek támogatásától, az újítások gyors felhasználásától. Minderre szövetkezeti vezetőinknek nagy gondot kell fordítaniuk.

Munkaerő-gazdálkodás

A termelőszövetkezetben a munkát a szövetkezet tagjai végzik, akik egyben tulajdonosai is a szövetkezetnek. Alapvető érdekük, hogy a rendelkezésre álló munkaerő tervszerű felhasználásával minden munkát időben és jó minőségben végezzenek el. A helyes munkaerő-gazdálkodás megköveteli, hogy szövetkezeti vezetőink gondoskodjanak a tagság állandó foglalkoztatásáról. Ez azonban nem jelentheti azt, hogy pazaroljuk a tagság munkaerejét. Igen fontos, hogy a ledolgozott munka mögött megfelelő teljesítmény legyen, mert ha a munkaráfordítás arányában nem növekszik a

szövetkezet termelése, akkor csökken a munkaegységre eső jövedelem.

A termelőszövetkezetek munkaerő-létszámát a munkaképes tagok és a munkába bevonható családtagok képezik. A létszámból kiindulva állapíthatjuk meg a termelőszövetkezet munkanap-állományát, amelyet a termelőszövetkezet munkaképes tagjainak és az évben ledolgozható munkanapok számának a szorzata ad. A ledolgozható munkanapok száma más a növénytermesztésben, mint az állattenyésztésben, a férfiak több munkanapot képesek teljesíteni az év során, mint a nők, a fiatalok és az idősek. Mindezt a számításoknál figyelembe kell venni.

A növénytermesztésben a mezőgazdasági munkára alkalmas munkanapok száma — átlagos időjárást feltételezve — a törvényes munkaszüneti napok levonása után az alábbiak szerint alakul havonta:

Megnevezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.	Évi össz.
Férfiak	12	18	20	21	22	23	24	24	23	22	20	16	245
Nők, fiatalok, idősek	5	6	10	10	18	18	20	20	18	10	10	5	150

Az állattenyésztésben viszont a munkanap-szükséglet minden hónapban 30 nap; a segédüzemekben és az irodában átlagban 25 munkanap.

A havonta szükséges munkamennyiség, összevetve a havonta rendelkezésre álló munkanap-állománnyal mutatja azt, hogy a termelőszövetkezet rendelkezik-e az egyes időszakokban szükséges munkaerő-mennyiséggel. Ezt a felmérést a termelési terv elkészítésével egy időben kell elvégezni. E feladat elvégzése után kell elkészíteni a munkaerő-mérleget.

A munkaerő-mérleg alapján — attól függően, hogy munkaerőhiány vagy -felesleg jelentkezik — tehetünk távolabbi kihatású intézkedéseket, mind a munkaszervezés, mind a termelés, a termelés technikai feltételeinek javítása területén.

A munkaerő-mérleg elkészítésével már a gazdasági év elején megtudjuk, hogy rendelkezünk-e a kitűzött termelési feladatok megoldásához elegendő munkaerővel vagy sem, továbbá, hogy az év folyamán milyen időpontban jelentkezik munkaerő-hiány vagy -felesleg. A mérleg alakulása az előző évihez viszonyítva

befolyásolhatja a termelés szerkezetének alakulását is. Így pl. a nagyobb arányú gépesítés következtében felszabaduló kézi munkaerő átcsoportosításával fejleszthetjük az állattenyésztést, növelhetjük a kevésbé gépesített, nagy élőmunka-igényű kultúrák (cukorrépa, dohány, fűszerpaprika) területének arányát, ami a termelés belterjes fejlesztését jelenti. Ezért a munkaerő-mérleg elkészítése nemcsak a munkaerő-gazdálkodás, hanem a termelés szerkezetének alakítása szempontjából is jelentős.

A munkaerő-mérleget a termelési feladatokból adódó munkaerő-szükséglet és a rendelkezésre álló munkaerő egybevetésével kell elkészíteni. Összeállításának alapját *egyrészt* a termelési tervben meghatározott feladatok elvégzéséhez szükséges munkák mennyisége, *másrészt* a rendelkezésre álló kézi munkaerő képezi.

A munkaerő-szükséglet megállapítását elsősorban azokban a termelési ágakban kezdjük — állattenyésztés, melléküzemágak stb. — ahol a szövetkezeti tagság foglalkoztatottsága az egész év folyamán egyenletes. Ezt a területet kell előbb rendbetenni, utána kell megállapítani a növénytermesztés munkaerő-szükségletét.

Minden terület munkaerő-szükségletét a helyi teljesítménynormák alapján állapítjuk meg.

A teljesítménynormák alapján célszerű a különböző növények kézi munkaerő-szükségletére táblázatot készíteni. (A különböző növények évi kézi munkaerő-szükségletét a 3. számú melléklet mutatja.)

A táblázatból megállapítható, hogy az egyes növények élőmunka-szükséglete a termelés szempontjából fontosabb öt főbb időszakban hogyan oszlik meg. Így pl. az őszi búza élőmunka-igénye a legnagyobb a betakarítás idején (83,4 százalék), a kukoricáé a növényápolás idején (45,1 százalék), a silókukoricáé a betakarítás idején (62,3 százalék) stb. (A 3. sz. mellékleten közölt adatok a felsorolt növényeknek közepes gépesítése mellett, mint irányszámok bárhol felhasználhatók.)

A gazdaságban termelt növények évi munkaerő-szükségletét az alábbi időszakos bontásban célszerű megosztani:

1. Elmaradt őszi vetés, őszi mélyszántás, trágyahordás, magtári munkák, vízlevezetés stb. Ez az időszak november 1-től február 28-ig tart.

2. Tavaszi talajelőkészítés és vetés, ősziek és évelő pillangósok növényápolása. Ez az időszak március 1-től április 30-ig tart.

3. Növényápolás és szénabetakarítás. Ez az időszak május 1-től június 30-ig tart.

4. Gabonaaratás, cséplés, tarlóhántás, nyári mélyszántás és trágyázás. Ez az időszak július 1-től augusztus 30-ig tart.

5. Vetőszántás, őszi vetés, őszi betakarítás, őszi mélyszántás és trágyázás. Ez az időszak szeptember 1-től december 31-ig tart.

A 3. sz. melléklet adatai alapján 67 kh burgonya évi kézi munkaerő-szükségletének megoszlása:

Összes munkanap-szükséglet 19,5 m. nap/kh	Időszak I.	II.	III.	IV.	V.
1306	6,0	173,0	134,0	27,0	966,0
Az összmunkanap-szükséglet százalékos megoszlása	0,4	13,2	10,3	2,1	74,0

A növénytermesztési munkák tervszerű elvégzése, a kézi, gépi és fogatmunka jobb kihasználása érdekében helyes minden időszakra — a téli időszakot kivéve — a munkaerő-mérleg szerinti megosztásban *kampánytervet* készíteni. A kampánytervek elkészítésével előre megállapítható, hogy a növénytermesztési munkák végzésében milyen időszakban jelentkeznek a munkacsúcsok. Így időben megfelelő intézkedéseket tehetünk s ezzel a nagyobb károkat elkerülhetjük.

A kampányterv elkészítését megkönnyíti, hogy már a munkaerő-mérlegben megközelítően helyesen megállapították az egyes időszakokban elvégzendő munkákat. Ez — amennyiben a földterületben, a vetésszerkezetben, a taglétszámban, a gépesítettség mértékében, a munkamérleg elkészítése óta különösebb változás nem volt — a kampányterv elkészítésének alapjául szolgál. Amennyiben változás történt, azokat természetesen figyelembe kell venni.

A kampányterv elkészítésénél a következő főbb tényezőkre kell ügyelni:

a) a termelési tervben meghatározott feladatok elvégzése érdekében a kampány-időszakban milyen kézi, gépi és fogatmunkákat kell elvégezni;

b) a különböző munkák elvégzésére milyen kézi, gépi és fogaterő áll rendelkezésre;

c) a helyi teljesítmény-normák alapján a rendelkezésre álló munkaerővel hogyan végezhetjük el a tervidőszakban a termelési feladatokat;

d) milyen intézkedésekre van szükség a munkák elvégzésében mutatkozó hiányok leküzdésére vagy a felesleges kézi-, gépi- és fogat-munkaerő foglalkoztatására.

A kampányidőszak alatt elvégzendő munkákat 10 napos dekádokra kell felosztani. A dekádokon belül egy munkanapot minden esetben tartalékolni kell elsősorban az esőzésekből származó kiesésekre. Az egyes kampányidőszakok munkálatainak megkezdése előtt meg kell vizsgálni a gépállomási és a saját erő- és munkagépek állapotát, a kisüzemi gazdaságban használt termelési eszközök, lókapák, fogatos fűkaszák stb. állapotát. Meg kell vizsgálni a tartalékalkatrész-helyzetet és az üzemanyag-ellátást. A hiányok pótlásáról, a gépek és munkaeszközök kijavításáról és zavartalan üzemeltetéséről előre gondoskodni kell.

A kampánytervek elkészítésére példaként mellékeljük a sarkadi „Lenin" Termelőszövetkezet kampánytervét 1960. V. 1-től 15-ig. (5. sz. melléklet.)

A tervszerű munkaerőgazdálkodás megkívánja, hogy lehetőleg minden termelőszövetkezetben készítsék el az évi munkaerőmérleget és az egyes időszakok kampánytervét. Ez feltétele a jó szövetkezeti vezetésnek és nagymértékben elősegíti a gazdálkodásban rejlő lehetőségek minél hatékonyabb kihasználását.

VIII. A MUNKASZERVEZET KIALAKÍTÁSÁNAK FŐBB ALAPELVEI A TERMELŐSZÖVETKEZETEKBEN

A szocialista szövetkezeti nagyüzem a régi kisparaszti gazdálkodással szemben nemcsak a termelési viszonyok tekintetében és a munka technikai feltételeiben jelent változást, hanem a munka megszervezésében is. A szövetkezeti nagyüzemekre a kollektív munka a jellemző és ennek megfelelően a munkaszervezeti formák kialakítása feltételét képezi a kollektív munkában rejlő előnyök kihasználásának. A munkaszervezeti formák megválasztása a közgyűlés hatáskörébe tartozik, melyre vonatkozóan az alapszabályminta az alábbiakat írja elő. „A közös munkát a közgyűlés által megállapított munkaszervezetben és munkarend szerint végezzük. Munkaszervezetünk alapegysége az állandó

jelleggel szervezett brigád. A brigádon belül a szükséghez képest munkacsapatokat kell alakítani. A brigád tevékenységét az elnök vagy a szakvezető (mezőgazdász, állattenyésztő stb.) irányítja. A munkaszervezet kialakításáról és a munkaszervezeti egységek irányításáról a közgyűlés a munkarend megállapításával határoz. A munkarendnek ezen felül tartalmaznia kell:

— a munkák végzésénél követendő napirendet;

— az istállók és ólak rendjét;

— a legfontosabb egészségvédelmi és balesetelhárítási óvórendszabályokat, valamint a tűzrendészeti előírásokat, végül

— a legfontosabb állategészségügyi rendszabályokat."[1]

A munkaszervezeti formák nem merevek, alkalmazkodniuk kell az adott termelőszövetkezetek viszonyaihoz, munkaerőhelyzetéhez, a termelendő kultúrák igényeihez, gépesítési fokához. Azokat a formákat, munkaszervezési megoldásokat kell alkalmazni, amelyek a legjobban segítik a gépek alkalmazásában rejlő előnyök hatékony kihasználását; a munka termelékenységének a növelését; a szövetkezet minden munkájának időben és jó minőségben való elvégzését; ennek alapján a hozamok növelését; a tagság szocialista szellemben való nevelését; a végzett munka pontos mérését és nyilvántartását.

A helyesen megválasztott különböző munkaszervezeti formák sokat segíthetnek, de végső soron a termelőszövetkezet előtt álló termelési feladatok megfelelő elvégzését *a szövetkezeti tagság munkaakarata és szorgalma dönti el.* Ha a szövetkezet tagjai érzik, hogy nemcsak munkásai a termelőszövetkezetnek, hanem tulajdonosai is, és munkájuk eredménye a közös nagyüzemi gazdaság erősítésével saját jólétük növelését is szolgálja — akkor jól megy a munka. Sok jól dolgozó, becsületes szövetkezeti tag munkakedvét lerontja az, ha a brigádon belül elnézik a hanyagok hibáit, mulasztásait. Ezért a gyengébb minőségű munkát kevesebbért kell elszámolni, vagy kötelezni kell az illetőt, hogy újra végezze el. A szocialista nagyüzemben feltétlen szükséges szervezettséget sok esetben aláássa az, ha például a gyülekezésnél a tagság egy része nem jelenik meg pontosan és ezáltal gátolja a többi munkáját. Ha emellett még a járművet is álldogálásra kényszerítik, ezzel jelentős károkat is okoznak. Az egyes munkák szervezésénél ezért feltétlenül a legnagyobb fokú szervezettség

[1] Alapszabályminta 1959. év. 8. old.

és fegyelem szükséges, mivel sok száz ember erejének összefogása hatalmas erőt képvisel. A szervezetlenség, a fegyelmezetlenség összeférhetetlen a szocialista nagyüzem munkaerkölcsével s ellene szövetkezeti pártszervezeteinknek, a szövetkezeti vezetőknek harcolniuk kell. A legjobb nevelőeszköz a kommunisták példamutatása, fegyelmezett, jó minőségű munkája.

A termelőszövetkezetek munkaszervezésénél nagy jelentőségű a gépek, a fogatok és a kézi munkaerő összhangjának a biztosítása. Sok esetben a modern, nagy teljesítményű erőgépet azért nem használják ki megfelelően, mert a kiegészítő munkafolyamatokat nem jól szervezik meg, vagy a kiszolgáló személyzet elégtelen. Ha pl. a szállítási munkáknál a rakodók létszámának elégtelensége miatt sok a rakodási idő, akkor kevesebb idő jut a szállításra, aminek következtében csökken a fordulók száma és a szállított anyagok mennyisége. A gépi, fogat, és kézi erő legtöbb esetben a munkafolyamatban egy időben vesz részt. Ebben az esetben az egyéb munkaerőt a legnagyobb gép teljesítményéhez kell igazítani. A munkák ilyen szervezése a legnagyobb fegyelmet követeli meg az egyes dolgozóktól, mert ha egy láncszem kiesik, az az egész munkát akadályozza.

A technika hatása a munkaszervezeti formákra, az egyes munkák megszervezésére megköveteli, hogy *a gépállomás és termelőszövetkezet a legszorosabban együttműködjön.* Ennek elősegítése érdekében a párt és a kormány már 1958-ban olyan intézkedést hozott, hogy a 200 kh-nál nagyobb termelőszövetkezetekbe — a leszerződött gépi munka mennyiségének megfelelően — a gépállomások állandó jelleggel helyezzék ki a traktorokat, illetve a traktoros brigádokat, akiknek munkáját a termelőszövetkezet elnöke irányítja. Ez az intézkedés már eddig is jelentős eredménnyel járt; szorosabbá vált a traktoros brigádok és növénytermesztő brigádok együttműködése, sokat javult a termelőszövetkezetekben végzett munka minősége.

A nagyüzemi munkaszervezet kialakításának fontos követelménye az ún. *„brigád-állandóság"* elvének betartása. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a brigádoknak állandó területük legyen, lehetőleg a vetésforgó egész idejére, de legalább 3—4 évre. Így a brigád alaposan megismeri területének minden egyes tábláját mind a talaj minősége, mind a munkák végezhetősége szempontjából. Ez igen jelentős a trágyázás, a talajjavítás és az egyéb — a talajerő-gazdálkodással összefüggő — munkák helyes elvég-

zése szempontjából, hisz mindez feltétele a nagy terméshozamok elérésének. Az állandóság biztosítása az állattenyésztésben is nagyon fontos. Csak így érvényesíthető a felelősség a növendékek neveléséért, a törzskönyvezésnél a származási lapok vezetéséért stb.

A munkaszervezetek kialakításánál a személyi állandóságot is biztosítani kell. A termelés céljának megfelelően kell beosztani a brigádokba a szövetkezeti tagokat — vagyis figyelembe kell venni szakképzettségüket. A termelési feladatok sikeres megoldásának ez az egyik alapvető feltétele. A személyi állandóság lehetővé teszi, hogy a szövetkezet tagjai bátran kezdeményezzenek távolabbi kihatású hozamnövelő eljárásokat, hogy a dolgozók alaposan megismerjék egymást, munkaterületüket, az általuk termesztett növények agrotechnikáját, a gondjaikra bízott állatok sajátosságait stb. Ha nincs meg a személyi állandóság, ez — az esetek többségében — kedvezőtlenül befolyásolja a termelési eredményeket, hiszen a dolgozók anyagi érdekeltsége és felelőssége a cserélgetések következtében nem érvényesül megfelelően.

A brigád jó munkájának fontos feltétele még, hogy a terv teljesítéséhez szükséges felszerelés és fogatok a brigád rendelkezésére álljanak. Ez nemcsak a termelés zavartalanságát biztosítja, hanem növeli a brigádok felelősségét is az eszközök helyes kezeléséért. Egyes termelőszövetkezetekben, igen helyesen, nagyobb munkák előtt szemlét tartanak, és a vezetőség ellenőrzi a gépek kijavítását, karbantartását.

Mindezeknek az alapelveknek a betartása elősegíti azt, hogy a brigád a maga területén teljes felelősséggel végezze munkáját, mivel tagjai érdekeltek a kitűzött termelési feladatok megoldásában.

E főbb alapelveket nem szabad mereven kezelni, mivel a gyakorlati élet sok egyéb megoldást is kíván. Olyan termelőszövetkezetben pl. ahol cukorrépatermesztésre nem alkalmas a termelőszövetkezet minden területe, ott az nem osztható szét a brigádok között. Ezért valamelyik brigád területén kell elvetni az egész mennyiséget és a táblát kell megosztani a különböző brigádok között. Ha pl. a termelőszövetkezet 80 kh cukorrépát vetett el az egyik brigád területén és 4 brigád van, akkor minden brigádnak jut 20 kh cukorrépa. A brigád-állandóságot nem sza-

bad úgy értelmezni, hogy az elszigeteltséget jelentsen a többi brigádtól. A brigádokat — elsősorban a brigádvezetőket — úgy kell nevelni, hogy legyenek segítőkészek egymással szemben, segítsék ki egymást olyan esetekben, amikor a termelés, a közösség érdeke ezt megköveteli. Ebben sokat segíthet a pártszervezet.

A termelőszövetkezetek munkaszervezeti egységeinek kialakítása

A mezőgazdasági termelőszövetkezetben a legelterjedtebb munkaszervezeti egység az állandó brigád. A brigádokat általában termelési áganként szervezzük: külön a növénytermesztésre; a szőlő- és gyümölcstermesztésre, valamint az állattenyésztésre. Az utóbbi időben az egy termelési ágra szervezett brigádok mellett kezdenek terjedni a traktoros szántóföldi brigádok és a komplex- (a növénytermesztés és állattenyésztés összevonásával) brigádok. A komplexbrigádok egy részéhez be van osztva a munkaszervezetbe a terület gépi munkájának elvégzését szolgáló géppark is. Több brigád összevonásával pedig — elsősorban nagy, több ezer holdas termelőszövetkezeteink egy részében — üzemegységet is szerveztek.

A brigádok kialakítása, a brigádok létszámának megállapítása a munkaerő-gazdálkodásnál ismertetett módon a brigádterület munkaerő-szükségletének felmérése és a rendelkezésre álló munkaerő egybevetésével történik. A brigádok is törekedjenek arra, hogy tagjaiknak a brigád területén viszonylag rendszeres elfoglaltságuk legyen. Ez leginkább a magasabb típusú munkaszervezeti formáknál valósítható meg, mivel itt az állattenyésztés egyenletesebb lekötöttséget teremt. Az állandó foglalkoztatottságra való törekvés nem vonhatja maga után a felesleges munkaalkalmak teremtését — nem termelő foglalkozás —, mert ez drágítja a termelést és csökkenti a jövedelmet.

A növénytermesztés munkaszervezete

A növénytermesztés munkaszervezetét két fő ágra lehet felosztani: a szántóföldi növénytermesztésre és a kertészeti termelésre. A brigádok nagyságának megállapításánál figyelembe kell venni *egyrészt* a termelőszövetkezetek vezetőinek felkészültségét, a vezetésben való jártasságát, *másrészt* a közös gazdaság üzemi viszonyait (a gépesítettséget, a belterjes-

séget, a brigád területén a magas munkaigényű növények arányát stb.).

A brigádok létszámát általában úgy kell megállapítani, hogy a nagy teljesítményű gépeket is zavartalanul üzemeltethessék. Több kombájn egy időben történő működése esetén is biztosítani kell a gépek kiszolgálását, a kombájnszérű üzemelését és emellett el kell látni a brigád területén ez időszakban adódó egyéb feladatokat is. E feladatokat általában 60—80 fős brigád végezheti el.

A termelőszövetkezeti gazdálkodás első éveiben kisebb létszámú brigádok alakítására kell törekedni, mivel az induláskor még hiányzik a kellő tapasztalat a munkaszervezésben és a tagság sincs eléggé összeforrva. Ilyenkor egy-egy brigádba csak annyi tagot helyes beosztani, amennyit egy brigádvezető képes összefogni és irányítani (kb. 40—60 főt). Ahogy gyűlik a tapasztalat a közös munkák szervezésében, irányításában, úgy növelhető a brigád nagysága 70—100 főig és ennek megfelelően a terület 800—1200 kh-ig. Több éve működő, jól szervezett termelőszövetkezetekben, ahol a szövetkezeti tagság szocialista gondolkodása, magatartása már kialakultabb, ott 100 főn felüli brigádok is szervezhetők 1200—1500 kh földterülettel.

A brigádok megszervezésénél a szövetkezeti tagokat kor, szaktudás és nem szerint lehetőleg egyenlően kell elosztani, figyelembe véve, hogy azokba a brigádokba, ahol több a könnyebb munka, oda nagyobb arányban kell nőket és fiatalokat beosztani. A beosztásnál ügyelni kell a rokoni kapcsolatokra, a települési viszonyokra is. Az új belépőket lehetőleg a régi brigádok között osszuk szét, figyelembe véve ez irányú kívánságaikat is, hogy ismerőseikkel, rokonaikkal, szomszédaikkal lehessenek egy brigádban.

A szántóföldi növénytermesztő brigád felszereléséhez szorosan hozzátartoznak a fogatok és a fogatos munkaeszközök. A fogatosokat általában külön munkacsapatba szervezik. Helyenként a fogatosokat külön brigádba szervezik. Ez nem helyes, mert a tapasztalatok azt bizonyítják, hogy hátrányos mind a szállítási munkák, mind a brigádoknál végzendő egyéb fogatos munkák szempontjából. Az a leghelyesebb, ha a brigádterületre biztosított fogatokkal kizárólag a brigádvezető rendelkezik. A gépesítés jelenlegi színvonala mellett, különösen új termelőszövetkezeteinkben, a fogatokra még nagy szükség van. Ezért 30—40 kh

szántóra legalább egy kettes lófogatot meg kell hagyni. A szállítási munkák mennyiségének megállapításánál gondolni kell a szövetkezeti tagok háztáji gazdaságával összefüggő szállítási munkákra is, ami jelentős mennyiséget tesz ki.

A szántóföldi növénytermesztő brigádok munkaterületén a talajműveléssel, vetéssel, növényápolással és betakarítással kapcsolatos munkák nagy részét a gépállomás vagy a termelőszövetkezet saját gépeivel végzi. Ezért a brigádon belül egyre nagyobb jelentősége lesz a gépállomás kihelyezett traktoros brigádjának, vagy a termelőszövetkezet saját traktoros brigádjának. A munkaszervezési formákra, az egyes munkák megszervezésére rendkívül nagy hatással van a gépesítés. Ezért a traktoros brigáddal nagyon szorosan együtt kell működni. A traktoros brigád szervesen kapcsolódjon a növénytermesztő brigád szervezetébe. Helyes, ha a traktorosok munkáját a növénytermesztő brigád vezetője irányítja, mivel a traktoros brigád az ő területén dolgozik és a gépek üzemeltetéséhez szükséges kisegítő munkaerőt a növénytermesztő brigád szolgáltatja. Ha ez nem lehetséges, akkor is az irányítás összhangját biztosítani kell. Ha az együttműködés a traktoros részleg és a növénytermesztő részleg között nem kielégítő, ebből rendszerint komoly anyagi kár keletkezik. Éppen ezért minden esetben a traktoros brigád menetirántyertét a növénytermesztő brigád vezetőjének közreműködésével kell elkészíteni és minden alapvető termelési kérdést közösen kell megbeszélni.

Ott, ahol a gépi munkákat részben a szövetkezet, részben a gépállomás gépeivel végzik, helyes, ha a saját gépeket egy brigádhoz helyezik ki állandó munkára, míg a többi brigádhoz a gépállomás gépeit osszák be. Olyan esetben, ha a saját géppark főleg univerzáltraktorokból áll, a gépállomás viszont a kihelyezett brigádba nem tud kellő számú univerzálgépet adni, helyes, ha az univerzálgépeket arányosan szétosztják a növénytermesztő brigádok között. A rendelkezésre álló gépkapacitás jó kihasználása érdekében törekedni kell az egyes munkafolyamatok komplex jellegű gépesítésére. Ezért az erő- és munkagépeket a szükséghez mérten összpontosítani kell egy-egy munkafolyamat elvégzésére.

A tapasztalatok szerint a brigádhoz állandó munkára kihelyezett erő- és munkagépeket igen jól kihasználják, óvják a

károsodástól és nagy gondot fordítanak karbantartásukra. Ez érthető, hisz a gépek zavartalan üzemeltetésétől nagymértékben függ a brigád teljesítménye.

Kertészeti brigád szervezése

A termelőszövetkezetben a zöldség-, szőlő- és gyümölcstermesztés mértékétől függően célszerű speciális kertészeti brigádokat szervezni. Önálló brigád szervezése indokolt: szőlő- és gyümölcstermesztés esetén, ha a terület eléri az 50—60 kh-t, öntözéses zöldségtermesztésnél a 25—30 kh-t, száraz kertészetnél az 50—60 kh-t. A speciális kertészeti brigád létszáma a területén folyó munkaintenzív-növények termesztésétől, illetve a belterjesség fokától függően általában 20—25 fő.

Olyan vidékeken, ahol hagyományosan foglalkoznak szántóföldi zöldségtermesztéssel (pl. fűszerpaprika, hagyma, paradicsom), rendszerint nem szerveznek külön kertészeti brigádot, hanem a növénytermesztő brigádon belül a termesztett zöldségféle területétől függően 1 vagy több speciális munkacsapatot szerveznek, a növénytermesztő brigád vezetőjének irányításával.

Ha a gyümölcs, szőlő és zöldség területe nem éri el az egy brigád felállításához szükséges, már ismertetett terület nagyságát, akkor helyes munkacsapatokat szervezni.

Több helyen a gyümölcs-, szőlő- és zöldségtermesztés munkálatainak elvégzésére vegyes kertészeti brigádot szerveznek, ahol az egyes kultúrák termesztését speciális munkacsapatok végzik a kertészeti brigádvezető irányításával.

A kertészeti brigád szervezésénél fontos a területi és a személyi állandóság legalább 4—5 évre szóló biztosítása.

A személyi összetételnél kívánatos, hogy az állandó tagok többsége szakmunkás legyen, ismerje a speciális gyakorlati termelési feladatokat. A gyakorlott szakmunkások mellett a kertészetben sok női munkaerőt és idősebb, csökkent munkaképességű tagot lehet foglalkoztatni.

A kertészeti brigádok működésében gyakori probléma a brigádtagok egyenletes foglalkoztatottságának hiánya. Ilyen esetben az időszakonként felszabaduló munkaerőt más területen kell foglalkoztatni, viszont munkacsúcsok idején (pl. permetezés, szüret stb.), más területről — főleg a munkaképes családtagok bevonásával kell a munkaerő-hiányt pótolni.

A munkacsapat A növénytermesztési brigádokon belül a végzett munka ellenőrzése, nyilvántartása, valamint az egyéni felelősség növelése érdekében munkacsapatokat kell szervezni.

A munkacsapatok létszáma általában 10—15 fő. A brigádokhoz hasonlóan, itt is törekedni kell a személyi összetétel és a vezetés állandósítására. A munkacsapat irányítását a tagok közül kijelölt munkacsapat-vezető végzi, a brigádvezető utasításai szerint.

A munkacsapat termelői tevékenysége nagymértékben függ az egyes termelési folyamatok gépesítettségétől. A viszonylag jól gépesített gabonaaratást, a szénakaszálást és gyűjtést a munkacsapatok közösen végzik. A kevésbé gépesített, sok kézi munkát igénylő kapásnövényeket helyes a munkacsapatok között felosztani és a terület művelését egész évben állandó jelleggel a munkacsapatra bízni.

Napjainkban a gyakorlatban kiterjedten alkalmazzuk — elsősorban a szétszórt vetésterületű új és az erősen megnövekedett termelőszövetkezetekben — a munkacsapaton belül *a kevésbé gépesített kapások területének egyénekre való kiosztását.*

Ezzel a módszerrel nagyobb lehetőség nyílik a családtagok munkába vonására, növelhető a felelősség a végzett munka minőségéért, fokozható az anyagi érdekeltség. A növényápolásban elért jó eredmények nagyrészt annak köszönhetők, hogy a munkaigényes növények területét a szövetkezetek nagy részében egyénekre osztották szét.

A területfelosztás hátránya, hogy pl. a munkálatokat esetenként nem egyszerre végzik el és a tagok elsősorban csak a részükre kiosztott területért éreznek felelősséget. Ez helyes munkaszervezéssel, a munkák rendszeres ellenőrzésével kiküszöbölhető. Ezért a munkacsapat-szervezetet az egyéni területfelosztás mellett is fenn kell tartani.

A munkacsapatok összeállításánál gyakran követik azt a helyes elvet, hogy a teljes munkabírású férfiakat, a nőket és az idős tagokat külön-külön munkacsapatba osztják be. Ilyen megoldást választott pl. a kocsi „Dózsa" Termelőszövetkezet is. Ezáltal lehetőség nyílik arra, hogy a nehezebb fizikai munkát igénylő munkák elvégzésére (pl. zsákolás), a férfi munkacsapatokat küldik, míg viszont a könnyebb munkák elvégzésére (pl. borsószedés, gyümölcsszedés stb.) a női munkacsapatokat. Hasonló

megoldás lehetséges az idős tagokból szervezett munkacsapatok foglalkoztatására is. Az elmondottakon túl, még az is előnye az ilyen munkacsapat-szervezésnek, hogy a munkacsapat területét a településhez, lakóhelyhez közelebb fekvő táblákon lehet kimérni. Ezzel lehetővé válik az asszonyok számára, hogy a háztartási és a ház körüli munkák elvégzése mellett a nap folyamán a részükre legjobban megfelelő időpontban menjenek ki dolgozni.

Néhány új termelőszövetkezetben csak a brigádvezetőket jelölték ki és a tagokat alkalomadtán vonták be egyes munkákra. Kevés kivételtől eltekintve — ez a megoldás nem vált be. A munkacsapatok szervezése, különösen a tegnap még egyénileg gazdálkodó dolgozó parasztok esetében rendkívül fontos, mert ez szervezettségre, fegyelemre és kollektív szocialista együttműködésre neveli a tagokat.

Az állattenyésztés munkaszervezete

Az állattenyésztés jövedelmezősége is elsősorban attól függ, hogy az állattenyésztésben dolgozók milyen lelkiismeretesen és milyen szervezettséggel végzik munkájukat. Különösen fontos tehát az itt dolgozó emberek munkájának jó megszervezése. Az egyes munkafolyamatokat szinte óramű pontossággal, az állattenyésztésben alkalmazott legkorszerűbb technika felhasználásával kell elvégezni.

Termelőszövetkezeteink többségében az állattenyésztés munkaszervezete — annak ellenére, hogy az itt folyó munka több vonatkozásban eltér a növénytermesztés munkáitól —, többékevésbé hasonló a növénytermesztés munkaszervezetéhez. A széles körben elterjedt brigádrendszer, mint munkaszervezési forma, az állattenyésztésben is elfogadható megoldásnak tekinthető. Természetesen ez a forma itt sem tekinthető véglegesnek. A gépesítés, a termeléstechnika, az építkezés fejlődésével a szervezeti formákat tovább kell fejleszteni.

Szövetkezeteink többségében jelenleg az állatlétszámot és az elhelyezést tekintve, egy vegyes állattenyésztési brigádot szerveznek. Nem vált be a gyakorlatban az a közelmúltban használt módszer, hogy a kislétszámú tehenészet és a sertéstenyésztés dolgozóiból — annak ellenére, hogy ott csak 3—4 ember dolgozott —, külön-külön brigádokat szerveztek. Az ilyen létszámú dolgozó kollektíva részben számszerűsége, részben a végzett

munka jellege miatt nem brigád. Helyesebb megoldás, ha ilyen esetben egy vegyes állattenyésztési brigádot szervezünk, és ezen belül állatfajonként, esetleg koresoportonként vagy hasznosítási csoportonként munkacsapatokat.

Az ilyen vegyes állattenyésztő brigád vezetőjét az új és erősen megnövekedett termelőszövetkezetekben helyes függetleníteni, még akkor is, ha átmenetileg kicsiny az állatlétszám és kevés az állattenyésztésben dolgozók száma, mivel az állatok összevonásával, elhelyezésével, az állatlétszám növelésével kapcsolatos feladatok elvégzése egy hozzáértő, függetlenített vezetőt kíván. Ez a szövetkezetnek kifizetődik, mert a szétszórt elhelyezésű állomány takarmányozásával, gondozásával kapcsolatos ellenőrzés csak így oldható meg.

Napjainkban elég gyakori — különösen több szövetkezet egyesítése esetén —, hogy csak 2—3 állatfaj tenyésztésével és hizlalásával foglalkoznak. Ilyen esetben az állatlétszámtól függően, fajonként szervezünk munkacsapatokat. Ha kevés az állatlétszám, akkor a munkacsapat egyszerre több állatfaj gondozását látja el. A munkacsapat vezetője ilyenkor sem függetlenített, de felügyeleti munkájáért külön díjazás jár.

Olyan gazdaságokban, ahol az állattenyésztés aránya már kialakult és az állatállomány nagysága évi átlagban eléri vagy meghaladja a 400 db vegyes számosállatot, indokolt több állattenyésztő brigád szervezése. Ilyen esetben az állatlétszámtól függően fajonként kell a brigádot megszervezni és ezen belül istállónként, illetve hasznosítási csoportonként (szarvasmarhatenyésztésben tehenész, növendékállat-nevelő, sertéstenyészetben elletó, hizlaló stb.), munkacsapatokat kell szervezni.

Ott, ahol 200 db fejőstehenet, továbbá 100 db anyakocát tartanak és a szaporulatot továbbtenyésztésre felnevelik, illetve a selejtet meghizlalják, célszerű külön szarvasmarha- és sertéstenyésztő brigádot szervezni. Ilyen állatlétszám mellett a dolgozók száma a takarmányosokkal együtt meghaladja a 15 főt.

A juhtenyésztésben — egyes nagy szövetkezeti juhászatokat kivéve — rendszerint csak munkacsapatokat szükséges szervezni.

Több állattenyésztő brigád szervezése esetén helyileg kell eldönteni, hogy melyik brigád vezetőjét függetlenítsék. Olyan gazdaságban, ahol nagy az állatlétszám, rendszerint már függetlenített állattenyésztő agronómus is van, ezért a brigádvezetőt csak ott kell függetleníteni, ahol a termelőfolyamatok rendszeres ellenőrzést (pl. tehenészet), kívánnak és lekötik egy szakember munkáját. Más helyeken a felügyelettel az egyik legképzettebb dolgozót kell megbízni, aki az állattenyésztési agronómus irányítása szerint fizikai munkája mellett, mint telepvezető, ezt a munkát is ellátja —, amiért külön díjazást kap.

Az állattenyésztési brigádon belül is munkacsapatokat kell szervezni. A munkacsapat-vezetők itt sem függetlenítettek. Munkájuk ellátásáért viszont megkapják a munkaegységkönyvben előírt javadalmazást. A munkacsapatokat állatfajonként, istállónként, vagy istállócsapatonként célszerű megszervezni. Helyes, ha egy-egy munkacsapatba szervezzük egy 50—100 férőhelyes szarvasmarha-istálló dolgozóit, vagy az azonos telepen dolgozó sertésgondozókat (fiaztatók, hizlalók), juhgondozókat. Az állattenyésztő munkacsapatok létszáma a növénytermesztéstől eltérően nagyobb ingadozást mutat és a körülményektől függően általában 5—12 fő között változik.

Az állatállomány takarmány- és alomellátására takarmányos munkacsapatot kell szervezni. A takarmányos munkacsapat létszáma, 80—100 vegyes számosállatra 2—3 fő, a fogatossal együtt. Több helyen célszerű megoldásként használják — ott, ahol az istállótrágyát a tábla szélén szarvasban kezelik —, hogy a napi istállótrágyát kihordó fogatot kocsissal együtt a takarmányos munkacsapatba osszák be. Ilyen esetben elkerülhető, hogy a növénytermesztési brigádvezető ezt a fogatot más munkára irányítsa és az istállótrágya kihordása emiatt csak 4—5 napos késéssel történne meg.

Törekedni kell arra, hogy az állattenyésztési dolgozók részére szolgálati lakást biztosítsunk. Ez különösen akkor indokolt, ha az állattenyésztő-telep távol esik a falutól. Ezenkívül gondoskodni kell a heti szabad napról. Ennek érdekében célszerű 6 állatgondozó mellé egy váltó gondozót beállítani, aki tervszerű ütemezésben felváltja az állandó jelleggel beosztott gondozókat.

A kisegítő üzemágak munkaszervezete

Az épületek karbantartása, az egyszerűbb építkezések elvégzése, a termelőmunka zavartalan menetének biztosítása szükségessé teszi kisegítő üzemágak szervezését.

A kisegítő üzemágak közül brigádot általában csak az egyszerűbb építési, tatarozási munkák és több szállító jármű esetén a szállítások elvégzésére szervezünk.

Építőbrigádok szervezésére a közös állatállomány befogadására alkalmas épületek gyors elkészítése és olcsó kivitelezése érdekében a legtöbb helyen szükség van. A helyi erőforrások kihasználását, különösen az építkezésre alkalmas nyersanyagok feldolgozását építőbrigádokkal lehet legjobban elősegíteni. De ezentúl az építkezések az úgynevezett „munkavölgyekben" munkaalkalmat teremtenek a növénytermesztésben dolgozó tagok számára is.

Esetenként — ahol lehetséges — helyes, ha több termelőszövetkezet közösen szervez egy erősebb építőbrigádot. Ezzel a megoldással mind a rendelkezésre álló szakmunkaerők, mind az anyagtartalékok jobban kihasználhatók. Az egyesített építőbrigád műszaki színvonala, technikai felszereltsége lényegesen nagyobb és komolyabb szaktudást kívánó építkezések önálló kivitelezését is el tudja végezni. Az építőbrigádon belül az ácsokat, kőműveseket — a megfelelő kisegítő munkásokkal együtt — helyes külön munkacsapatba szervezni. Az építési brigádba be lehet osztani az asztalosokat is, mivel munkájuk nagy része az építkezésekkel kapcsolatos. Az építési brigád vezetője megfelelő szakképzettségű mester legyen.

Ha a nagy műszaki felkészültséget igénylő épületek — 100-as istállók, magtárak — építését állami építőipari vállalat vagy ktsz végzi, akkor is helyes, ha a kisegítő munkaerőt, a fogatokat a termelőszövetkezet szolgáltatja. Ilyen esetben a kisegítő munkaerőt brigádba szervezzük felelős vezetővel, aki megszervezi a tagok munkáját, ellenőrzi és nyilvántartja munkateljesítményeiket, és kapcsolatot tart az építés vezetőségével.

Az építőbrigád munkájához szükséges nagyobb eszközöket jegyzőkönyvileg adjuk át, amelyekért a brigád vezetője felelős. A kézi szerszámokat — kőműveskalapács, malteroskanál, ásó, lapát stb. — a munkában részvevő tagok hozzák.

A szállítási feladatok tervszerű elvégzésére a szállító kapacitás teljes kihasználására, különösen több gépi szállító járművel

rendelkező nagy területű termelőszövetkezetben, külön *szállítóbrigádot* kell szervezni. Az a célszerű, ha a szállítóbrigádba tartoznak az összes vontatók, a szállítást végző univerzáltraktorok. A szállítóbrigádok állandó személyi állománya a gépjárművezetőkből, a kisegítő és a rakodást végző személyekből áll. A szállítóbrigádok vezetésével a gépek, fogatok teljesítményét jól ismerő, a szállítás szervezésében gyakorlott személyt kell megbízni. Ezt a feladatot általában az elnökhelyettes látja el.

A többi kisegítő üzemágakban — mivel létszámuk általában a 3—5 főt nem haladja meg —, nem szervezünk sem brigádot, sem munkacsapatot. A kovács-, bognár-, lakatosműhelyekben általános gyakorlat, hogy az ott dolgozó mesterek közül a legtapasztaltabbat jelöljük ki műhelyvezetőnek. A műhelyvezető felelős a jegyzőkönyvileg átvett felszerelésért, szervezi a műhely munkáját és nyilvántartja a műhelyben dolgozók munkateljesítményeit.

A melléküzemek a vezetőség által megállapított munkaterv szerint az elnök vagy az elnökhelyettes ellenőrzése alatt végzik munkájukat.

Ha előfordul, hogy a növénytermesztési munka — növényápolás, betakarítás —, elhúzódik és a késés jelentős károkkal jár, alapos megfontolás után a melléküzemágak dolgozóit vagy egy részüket átirányíthatjuk a lemaradt brigádhoz. A szűkös munkaerő-ellátottság mellett helyes gyakorlat, ha pl. az építőbrigád állandó létszámát csak néhány főben állapítjuk meg és amikor munkaerő szabadul fel — növényápolási munkák előtt, cséplés és őszi betakarítás között, őszi betakarítás után —, akkor az építési és javítási munkákra a szokásosnál lényegesen nagyobb létszámot biztosítunk.

A munkaszervezeti formák fejlődése

A termelőszövetkezetek szervezeti és gazdasági fejlődése, a termelőszövetkezeti termeléssel szemben támasztott egyre nagyobb követelmények, a közös gazdaság irányításában szerzett tapasztalatok gyarapodása lehetővé és egyben szükségessé teszi a munkaszervezetek állandó fejlesztését. A fejlődés irányát az jellemzi, hogy az egyes termelési ágak összevonásával egyre összetettebb termelési egységekre épül fel a munkaszervezet. Az ennek megfelelő egyre összetettebb (komp-

lexebb) munkaszervezeti formák azonban csak fokozatosan, a feltételeknek megfelelően építhetők ki a szövetkezetekben.

A szántóföldi gépesített növénytermesztő brigád megszünteti a növénytermesztő és a traktoros brigád szétválasztottságát. Ennél a szervezési formánál a traktorosokat, az ero- és munkagépeket állandó munkára beosszák a növénytermesztő brigadba. Igy a brigád területén a kézi, fogat- és gépi munkaerő irányítását egy személyben a gépesített növénytermesztő brigad vezetője végzi és a gépállomás nem brigádvezetőről, hanem csak szerelőről gondoskodik. A szántóföldi traktoros növénytermesztő brigádok szervezése termelőszövetkezeteinkben ma már tömegessé tehető és mivel a szétválasztottság megszüntetése a munkák időben és még jobb minőségben történo elvégzését eredményezi, jelentősen hozzájárul a termelés növeléséhez.

A munkaszervezeti formák fejlesztésében jelentős lépést jelent a növénytermesztés és állattenyésztés szétválasztottságának a megszüntetése, a komplexbrigádok szervezése.

Szövetkezeteinkben jelenleg a takarmányt a növénytermesztő brigád termeli, viszont az állattenyésztők használják fel. Tekintve, hogy a két terület dolgozói külön munkaszervezetben, külön irányítás mellett, külön premizálási feltételekkel dolgoznak, sem a takarmányok betakarításánál, sem azok felhasználásánál nem érvenyesül megfelelően a felelősség és a két területre egységesen kiterjedő anyagi érdekeltség. A növénytermesztő nincs olyan közvetlenül érdekelve a jó minőségű széna előállításában, mintha az állattenyésztővel, egy irányítás mellett, azonos brigádban dolgozna és jó vagy rossz munkájának hatását az elért eredményeken keresztül közvetlenül is érezné.

A megosztottság felszámolásával tehát a fontosabb termelő területek között szorosabb munkakapcsolat alakul ki, egységesen növelhető az anyagi érdekeltség és a felelősség, ami feltétlenül növeli a gazdálkodás eredményességét.

Hazai viszonyaink között a komplexbrigádok szervezését és működését illetően kevés tapasztalat áll rendelkezésre. Ahol azonban ezeknek a munkaszervezési formáknak valamelyik változatát alkalmazzák — Túrkeve „Búzakalász", Makó „Úttörő", Barcs „Vörös Csillag" — ott kedvezőek a tapasztalatok. A Szovjetunióban, ahol eddig a legtöbb tapasztalatot szerezték, a komplexbrigádoknak két formája alakult ki.

Az egyik szervezési mód szerint a komplexbrigád hatáskörébe tartozik a szántóföldi növénytermesztés meghatározott területen történő elvégzése, továbbá a brigád területén levő állatállomány tenyésztésével és gondozásával kapcsolatos teendők ellátása. A másik változatnál ezt a szervezetet továbbfejlesztették olyan formában, hogy ezeket a brigádokat egyesítették a gépállomási traktoros brigáddal.

A komplexbrigád vezetésével lehetőleg több évi gyakorlattal rendelkező mezőgazdasági szakembert kell megbízni. A komplexbrigád nagyságától, a területen folyó termelés belterjességének mértékétől, az állatállomány nagyságától függően a brigádvezető helyettesét is függetleníteni kell. Ilyen esetben a brigádvezető mezőgazdász látja el a brigád egész termelő munkájának szakvezetése mellett a szántóföldi traktorosok és az állattenyésztők közvetlen irányítását, helyettese pedig a növénytermesztők és a szállítók közvetlen irányítását.

A brigád keretében az üzem gépellátottságától függően meghatározott számú erő- és munkagép működik. Ezek munkáját úgy kell megszervezni, hogy egy-egy komplexbrigádban a gépállomás kihelyezett traktoros brigádja, vagy a szövetkezet saját traktoros brigádja dolgozzon. Olyan megoldást, hogy a gépállomás kihelyezett traktorai és a szövetkezet saját gépei egy komlexbrigádban dolgozzanak, csak olyan esetben válasszunk, ha az egyik géppark a másikkal kiegészítésre szorul.

A szövetkezet állatállományát a brigádok között úgy kell elosztani, hogy a brigád területén elhelyezett állatállományt kell a komplexbrigád kezelésébe adni. Hasonló módon történik a brigád területén levő szőlő-, gyümölcstelepek és öntözéses kertészetek átadása és üzemeltetése is.

A komplexbrigádokon belül más a szervezeti felépítés, mint a hagyományos szántóföldi brigádokban. Az a helyes, ha az állattenyésztés és az egyéb intenzív növénykultúrák munkáit a brigádon belül ezekhez a munkákhoz legjobban értő, ilyen célra szervezett munkacsapatok látják el állandó jelleggel.

A brigádmunkák más területén csökken a munkacsapatok szerepe, illetve gyakorlatilag nincs. Helyette egy-egy munka végzésére nagyobb, 25—30 fős csoportokat szerveznek, akik egy megbízott, de nem függetlenített vezető irányításával meghatározott termelési feladatokat látnak el (a komplexbrigád terüle-

tén dolgozó gépek maximális kihasználását biztosító munkaelosztásban).

A komplexbrigádokon belül és az üzemegységeknél is fontos, hogy fokozatosan magasabb színvonalú nyilvántartást vezessünk be. Így megteremtődnek a feltételek a brigádok önálló elszámolásának bevezetésére. Az önálló elszámolás alapján válik lehetővé a brigád érdekeltségének a növelése nemcsak a hozamokban, hanem a termelés gazdaságosságában is.

A munkaszervezeti egységek irányítása

A munkaszervezeti egységek irányítása a szövetkezeti vezetés keretében történik. A termelőszövetkezetben széleskörű kollektív vezetés érvényesül. A vezetőség és a vezetéssel megbízott személyek a feladatok megoldásában a tagok összességét magába foglaló közgyűlésre; a termelőszövetkezetben működő pártszervezetre; a különböző bizottságok aktivistáira és a legtapasztaltabb termelőszövetkezeti tagokra támaszkodnak. Ezek közreműködésével, a szövetkezetek működését szabályozó törvényerejű rendeleteket felhasználva, irányítják a tagságot a közgyűlésen hozott határozatok, a közös célkitűzések megvalósítására. A szövetkezeti vezetésben tehát nem 1—2 ember irányít, hanem az egész kollektíva.

A közgyűlési és vezetőségi határozatok végrehajtására tett intézkedeseket *szövetkezeti üzemvezetésnek* nevezzük. Az üzemvezetés kiterjed a termelőszövetkezet gazdálkodását általánosan és közvetlenül érintő minden kérdésre. Többek között a termelés szervezésére, ellenőrzésére és irányítására, a termelés bővítését szolgáló beruházásokra, az ügyvitel, valamint a pénzügyek körébe tartozó szakmai kérdésekre és a szövetkezeti tagok közös tevékenységével kapcsolatos személyi problémákra.

A szövetkezeti üzem vezetését gyakorlatilag az előbb említett módon az elnök irányítása mellett a mezőgazdász és a főkönyvelő végzi. A mezőgazdász a termelési feladatok felelős szakmai irányítója, a főkönyvelő pedig a nyilvántartásért, a beruházási és a pénzügyi fegyelem betartásáért felelős. Munkájukért mindhárman felelősek mind a szövetkezet vezetőségének, mind a közgyűlésnek. Vezetési feladataikat tervszerű munkamegosztással végzik, ügyelve arra, hogy ne keresztezzék egymás munkáját.

A vezetéssel megbízott személyek utasításai — mivel a termelőmunka irányítását a közgyűlési határozatok végrehajtása érdekében végzik —, mindenkire kötelezőek.

A vezetésnek különösen fontos feladata a brigádvezetők, illetve üzemegységvezetők irányítása, akik a termelés operatív irányítását végzik. Ügyelni kell arra, hogy a részükre kiadott intézkedések mindig konkrétak legyenek és kiterjedjenek az elvégzendő munkák sorrendjére, időpontjára, az elvégzés módjára, a felhasználandó gépekre, eszközökre és anyagokra, a munkában részt vevő személyek számára stb.

A brigádvezetők munkairányítása (eligazítása) rövidebb vagy hosszabb időre szólhat; lehet napi, heti vagy ennél hosszabb időre szóló idényterv. Olyan szövetkezetekben, ahol a brigádvezetők még gyakorlatlanok, helyes, ha az agronómus mindennap, meghatározott időpontban tájékoztatja őket a következő napon elvégzendő munkákról. A napi eligazítás olyan esetben is fontos, ha a brigád hosszabb időre szóló kampányterv alapján dolgozik. Ez elősegíti a rendszeres ellenőrzést, mert az eligazításkor beszámolnak a brigád területén folyó munkák állásáról is.

A brigádvezető a munkacsapat-vezetők segítségével gondoskodik a feladatként kapott termelőmunka elvégzéséről. Az ő feladata elsősorban a brigádon belüli munkafegyelem megteremtése, a munka minőségének ellenőrzése.

A munkafegyelem megszilárdítását szolgálják a különböző termelési ágakra jóváhagyott munkarendek, melyben meghatározzák a napi munka megkezdésének pontos idejét, a reggeli- és ebédszünetek időtartamát és a napi munka befejezésének idejét. A munkarendet, amelyet a közgyűlés hagy jóvá, a termelőszövetkezet minden fontosabb üzemegységénél hirdetőtáblán kell kifüggeszteni. Ki kell jelölni a brigádtagok számára olyan gyülekező helyet, ahol a munkarend szerinti időben megjelenhetnek.

A munka zavartalansága érdekében a brigádvezetők, a munkacsapat-vezetők révén a napi munka befejeztével tudassák, hogy másnap milyen munkát kell végezni, hogy a brigádtagok gondoskodhassanak megfelelő munkaeszközökről.

A növénytermesztésben a munkarendet minden egyes főbb munkaszakasz idejére ki kell dolgozni.

A növénytermesztő brigád munkarendje a tavaszi munkák idejére:

5 órakor gyülekezés a munkahelyen, a napi munka rövid megbeszélése,
5,10 órakor a munka megkezdése,
7,30—8 óráig reggeli,
8 órakor a munka továbbfolytatása,
12—13 óráig ebédidő,
13—16,30 óráig a munka továbbfolytatása,
16,30—17 óráig uzsonna,
17 órától a munka továbbfolytatása naplementéig.

Az állattenyésztés munkarendje az állatfajoktól, a hasznosítási ágaktól és a tartási viszonyoktól függően változik. Az e tárggyal foglalkozó szakkönyvekben egész példatár áll rendelkezésre, így csak példaként a tehenészet munkarendjét ismertetjük, napi kétszeri fejés esetén.

5—5,15 óráig trágyaelszedés, silótakarmány kiosztása.
5,15—6,15 óráig trágyakihordás telepre, közben $^1/_4$ óra abrakolás,
6,15—6,30 óráig állattisztítás,
6,30—8 óráig fejés,
8—8,30 óráig itatás, almozás,
8,30—9,30 óráig reggeliszünet,
9,30—12 óráig silótakarmány beszállítása, kitrágyázás, lóhere, széna kiosztása,
12—16 óráig déli szünet, egyik tehenész ügyeletet tart,
16—16,15 óráig trágyaelszedés, silótakarmány kiosztása,
16,15—17,15 óráig trágyakihordás, közben abrakolás,
17,15—17,30 óráig állattisztítás,
17,30—19 óráig fejés,
19—19,30 óráig itatás, almozás.

Hasonlóan kell meghatározni *a melléküzemágak, az iroda és a raktár kötelező munkaidejét* is. Az irodában gondoskodni kell arról, hogy a rendes munkaidőn túl is tartsanak ügyeletet, hogy a tagok a munka befejezése után ügyes-bajos dolgaikat elintézhessék.

A munkarendek kialakításánál szem előtt kell tartani, hogy ne rakjunk felesleges terheket a szövetkezet tagjaira, de a munkák ésszerű megszervezésének kereteit használjuk fel a szövetkezeti tagság szocialista szellemű nevelésére is. Jó alkalom erre a *brigádértekezlet*, melyet a nagyobb időszaki munkák előtt mindig és havonta rendszeresen meg kell tartani. A brigádértekezleteken a brigádvezető értékeli az elvégzett munkákat, a tagok eredményeit és a vezetőség iránymutatása alapján megbeszélik a következő időszak munkáival kapcsolatos feladatokat. Ha a brigádvezető a tagság problémáit a saját hatáskörében nem tudja megoldani, továbbítja a vezetőségnek, melynek állásfoglalásáról tájékoztatja a brigád tagjait. A brigádértekezlet fontos szerepet tölthet be a közgyűlések előkészítésében is, amennyiben a vezetőség a napirendet előzetes vitára bocsátja a brigádértekezletek elé.

Balesetelhárítás és egészségvédelem

A termelőszövetkezet vezetőségének és minden olyan vezetőnek, aki több ember munkájának irányításáért felelős, kötelessége minden esetben gondoskodni a munka jellegének megfelelően a dolgozók egészségének védelméről, a balesetelhárításról. A termelőszövetkezetekben egyre szaporodnak a különböző gépek, melyek segítik a szövetkezeti tagok munkáját, gyorsítják a munkák elvégzését. A gépek azonban hozzáértést és nagy elővigyázatosságot követelnek, és ha nem vagyunk elővigyázatosak, könnyen balesetet is okozhatnak.

A balesetelhárításért, a balesetet megelőző intézkedések megtételéért az elnök, a mezőgazdász és a maga területén minden brigádvezető, munkacsapat-vezető felelős, ők kötelesek gondoskodni a hozott intézkedések betartásáról. A balesetelhárítással, a különböző balesetelhárítási eszközök bevezetésével, karbantartásával megbízott egyént munkájában minden szövetkezeti tagnak segítenie kell.

A balesetelhárításhoz hasonlóan, a termelőszövetkezet vezetősége köteles gondoskodni a szövetkezeti tagok egészségének védelméről is. Ezért legalább brigádonként egészségügyi felelőst kell kijelölni, aki az elsősegélyről gondoskodik. Minden munkahelyet fel kell szerelni mentőládával is. A növényvédőszerek használatánál be kell tartani az óvórendszabályokat.

A balesetelhárítás, az egészségvédelem jó megszervezése és betegség esetén az azonnali segítségadás még inkább erősíti a szövetkezeti tagokban a szövetkezeti élet megbecsülését, a szövetkezeti tagok összekovácsolódását.

IX. JÖVEDELEMELOSZTÁS A MEZŐGAZDASÁGI TERMELŐSZÖVETKEZETEKBEN

A termelőszövetkezeti tagok a közös gazdaság tulajdonosai és ugyanakkor dolgozói is. Ebből következik, hogy jövedelmük nem a közös gazdaság eredményétől függetlenül megállapított munkabér, hanem a termelőszövetkezeti gazdálkodás eredményétől függő jövedelemrészesedés. Pártszervezeteinknek tudatosítaniuk kell, hogy a tagok között felosztható jövedelem nagysága a közös gazdaság fejlődésétől, a közös gazdaság jövedelmétől függ. Minél gazdaságosabb a termelés, minél kisebb ráfordítással minél nagyobb hozamokat érnek el, annál nagyobb jövedelmen osztozkodhatnak.

A termelőszövetkezet bevételeinek felhasználása, a bruttó termelési érték felosztása

A termelőszövetkezet közös gazdaságában az év folyamán termelt termékeket, illetve azok értékét (a bruttó termelési értéket), meghatározott terv szerint (az év elején elkészített termelési és pénzügyi terv alapján), év végén pedig a gazdálkodás tényleges eredményének megfelelően használják fel. Az előállított termékek és pénzbevételek felosztását a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1959. évi 7. számú törvényerejű rendelete alapján kiadott alapszabályminta előírásai szabályozzák.

A szövetkezet bevételeiből az állami és egyéb esedékes kötelezettségek teljesítése; a termelési költségek levonása; valamint az alapok ellátása és kiegészítése; továbbá a közgyűlés határozata alapján járó jutalmak és prémiumok fedezetének biztosítása után fennmaradó rész — a tagok között kioszthatő jövedelem. Ezek felhasználásáról a közgyűlés a következő elvek szerint határozhat:

— A jövedelem túlnyomó részét a tagoknak és a közös munkában részt vett családtagjaiknak munkája alapján, teljesített munkaegységeik arányában kiosztják. Ebből fedezik a vezetők javadalmazását is.

— A jövedelem kisebb részét a földjáradék fizetésére fordítják.

A bruttó termelési érték felosztását tehát a termelőszövetkezeti jövedelemelosztás szabályainak megfelelően a következőképpen csoportosíthatjuk.

Állami és egyéb kötelezettségek teljesítése

1. Az állami kötelezettségekhez tartoznak:
— az adók,
— az államtól kapott kölcsönök, illetve hitelek (természetbeni kölcsönök, valamint az esedékes hitelek),
— a kamatok,
— a gépállomási, növényvédőállomási és vízdíjak,
— a biztosítási díjak (tűz-, jég- és állatbiztosítás).

2. Egyéb kötelezettségekhez tartoznak a más termelőszövetkezetektől, szervektől vagy magánosoktól kapott kölcsönök és a földjáradék fizetése is.

A kötelezettségek teljesítésére fordított anyagi és pénzeszközök az év folyamán felhasznált termelési ráfordításoknak és a közös vagyon gyarapításának azt a részét képezik, amit az állami és más szervek különböző formában hiteleztek a termelőszövetkezetnek. Az üzemviteli hitelek (a kamatokkal együtt), a gépállomási és biztosítási díjak, valamint a beruházási hitelek visszafizetésére fordított pénzösszeg amortizációt fedező része a ráfordítási költségekhez tartozik. A beruházási hitelek visszafizetésére fordított pénzösszeg amortizációt meghaladó része pedig a közös vagyont növeli. Nyilvánvaló, tehát, hogy a bevételek felhasználásánál sorrendben e kötelezettségek teljesítése áll az első helyen.

A közös gazdaság zavartalan üzemeltetése és fejlesztése érdekében szükséges különböző alapokat létesíteni.

A termelés folyamatossága és bővített módon történő megismétlése érdekében a termelőszövetkezetben szükséges évenként meghatározott mennyiségű anyagi és pénzeszközt erre a célra

tartalékolni. Gondoskodni kell továbbá a termelőszövetkezet elöregedett, beteg és munkaképtelenné vált tagjairól is. Az ehhez szükséges termékeket és pénzt szintén tartalékolni kell az alapszabályban meghatározott mértékben. E célokra a termelőszövetkezetben a következő alapokat kell képezni: *fel nem osztható szövetkezeti alapot; termelési alapot és üzemviteli tartalékot; szociális és kulturális alapot.*

A bruttó termelési értéknek az állam iránti kötelezettségek teljesítése, valamint a különböző alapokra fordított anyag- és pénzeszközök levonása után megmaradt része kerül a tagok között felosztásra.

A közös vagyon és a tagok jövedelme

Mielőtt azonban még a munkadíjazás különböző formáira áttérnénk, meg kell vizsgálnunk a termelőszövetkezeti közös vagyon és a tagok jövedelme közötti összefüggést.

Ha a termelőszövetkezet évi össztermelési értékéből levonjuk a termelésre felhasznált eszközök értékét és egyéb kiadásokat (az épületek, gépek és berendezések egy évi értékcsökkenése, a vetőmag, takarmány, trágya, műtrágya, az adók, biztosítási díjak stb.), megkapjuk az év folyamán megtermelt új értéket. Ez az új érték az, amelyet a közös vagyon növelésére és a tagok közötti felosztásra lehet fordítani.

A gazdaság továbbfejlesztése és a tagok későbbi jövedelme szempontjából nagyon fontos, hogy helyesen állapítsuk meg a közös vagyon növelése és a tagok között felosztásra kerülő összeg arányát. Pártszervezeteinknek s a termelőszövetkezet vezetőinek szem előtt kell tartaniuk, hogy ez az arány akkor helyes, ha *egyrészt* közvetlenül serkenti a tagokat a többtermelésre, *másrészt* pedig olyan arányban növeli a közös alapot, hogy az biztosítja az egész gazdaság egyenletes fejlődését és a tagok jövedelmének évről évre való növekedését.

Adatokkal bizonyítható, hogy minél nagyobb a termelőszövetkezet adottságának megfelelő beruházott vagyon, annál jobbak a gazdálkodási eredmények, annál nagyobb a tagok jövedelme. A gazdálkodási eredmény is visszahat a közös vagyon növelésére. Ezt bizonyítják az 1959 előtt alakult termelőszövetkezetek összesített adatai az 1959-es gazdasági évről.

	Jó tsz-ek	Közepes tsz-ek	Gyenge tsz-ek	Összesen (átlag)
Egy kh szántóegységre jutó beruházott vagyon Ft	4459	3457	3355	3843
Az egy szántóegységre jutó gazdálkodási eredmény Ft	2926	1758	805	2063
A gazdálkodási eredményből a közös vagyon gyarapítására fordított rész %	27	26	20	25

A régi termelőszövetkezetek 1959-ben átlagosan a gazdálkodási eredmény 25 százalékát fordították a közös vagyon növelésére, 75 százalékát pedig a tagok közvetlen jövedelmére. Ez az arány a gazdálkodás javulásával eltolódik a közös vagyon növelésének javára. Ez az eltolódás úgy megy végbe, hogy növekszik mindkét rész, de gyorsabban nő a közös vagyon növelésére, mint a tagok részesedésére fordított rész.

A termelőszövetkezeti tagok közös gazdálkodásból eredő jövedelme

A termelőszövetkezeti tagok közös gazdálkodásból eredő jövedelme alapvetően 2 részből áll:

a) a munkadíjból és

b) a földjáradékból.

A közös gazdálkodásból eredő közvetlen jövedelemhez tartoznak még a különböző segélyek és juttatások (öregségi, rokkantsági, temetési stb. segély). Ezeket a segélyeket a szociális alapból fedezik.

A munka mérésének és díjazásának formái a termelőszövetkezetekben

A munka mérésének és díjazásának elvi és gyakorlati jelentősége van. A termelés ugyanis csak abban az esetben emelkedik megfelelően, ha a tagokat anyagilag is érdekeltté tesszük munkájukban. Lenin már a Nagy Októberi Szocialista Forradalom

után közvetlenül megmondotta, hogy a legnagyobb lelkesedés is hamar lelohad, ha alacsony, vagy igazságtalan a munka díjazása.

A munka méréséről és díjazásáról, különösen az utóbbi 2—3 évben, elég sokat vitatkoznak a termelőszövetkezeti tagok, vezetők, mezőgazdasági szakemberek, párt- és tanácsi funkcionáriusok. A munka mérésének és díjazásának számos módszerét próbálgatják a gyakorlatban kisebb-nagyobb eredménnyel. Keresik azt a legmegfelelőbb elosztási formát, amellyel a termelést a jelenleginél magasabb színvonalra lehet emelni.

A jelenleg alkalmazott munkamérési és jövedelemelosztási formákat három nagy csoportra lehet osztani:

— A munkaegységkönyv szerinti munkaegység-rendszer.
— A termelési eredmény szerinti elosztás.
— A munkák pénzbeni díjazása.

1. A munkaegység-rendszer

Termelőszövetkezeteinkben a legelterjedtebb munkamérési, illetve jövedelemelosztási rendszer a munkaegységkönyv szerinti munkaegység-rendszer. Ez képezi az alapját a legtöbb másfajta jövedelemelosztási rendszernek is.

A munkaegység-rendszer nálunk egy idős a termelőszövetkezetekkel. Megismertetése a szövetkezetek vezetőivel és tagjaival, továbbá gyakorlati bevezetése nagy feladat volt. Az első szövetkezetek megalakulása idején — mivel a munkateljesítményeket nem tartották nyilván — elterjedt az egyenlősdi. Egyes munkákra napszámot alkalmaztak, más munkákat részesművelésben végeztek el. Mindez állandó vitát okozott, s a tagok tekintet nélkül más fontosabb munkákra — mindig oda akartak menni es oda mentek, ahol többet kereshettek. Ez a gyakorlat sok esetben a munkaszervezetek felbomlására vezetett, esetenként még az állattenyésztők is otthagyták az állatok gondozását egy-egy jobban fizetett munka miatt. A munkaegység-rendszer a gyakorlati tapasztalatok alapján állandóan fejlődött, a jelenlegi munkaegységkönyv 1957-ben készült el, határszámosan.

A munkaegység-rendszer magában foglalja:

— a különböző munkákra megállapított, a helyi körülményeknek megfelelően kialakított napi teljesítmény-normákat,

— a különböző munkáknak egységes elv szerinti osztályba sorolását,

— a napi teljesítmény-normák — helyi normák — teljesítése után járó munkaegységet.

a) *A napi teljesítmény-norma* azt mutatja, hogy valamely munkából 10 munkaóra alatt egy átlagos képességű dolgozó egészségének veszélyeztetése nélkül, kifogástalan minőségben, huzamos ideig mennyit képes elvégezni. A munkanormák kizárólag a munkában eltöltött időtartamra vonatkoznak, nem számítható bele a munkahely megközelítésére, az étkezésre vagy pihenésre fordított idő.

A 10 munkaóra alatt elérhető *napi munkateljesítményt* (normát) a munkaegységkönyv munkanemenként és munkafajtánként részletesen tartalmazza. A munkaegységkönyvnek a napi teljesítmény-előírásokra vonatkozó javaslatai határszámosak. Pl. a napraforgó kézi sorkapálása sorközművelés után laza talajon 650—680 n-öl. Az alsó határszám az országban alkalmazható legkisebb, a felső határszám pedig az ajánlható legnagyobb teljesítmény-előírást jelzi. A határszámok felhasználásával minden termelőszövetkezetnek a helyi viszonyok, az üzemi adottságok szerint kell kialakítania helyi teljesítmény-előírásait (munkanormáit).

A munkaegységkönyv az állatgondozásra és a műhelyi munkákra nem minden esetben ajánl napi teljesítmény-előírást. Ennek oka az, hogy vannak olyan munkák, amelyeknek teljesítményét naponta nehéz lemérni. Így pl. az állatgondozásnál a napi gondozási munka az adott körülményektől függően, egyik nap hosszabb időtartamot vesz igénybe, mint a másik napon. A műhelymunkáknál egy nagyobb munkadarab elkészítése több napig tarthat és munka közben nem állapítható meg a munkadarabban benne fekvő napi munka mértéke. Ilyen munkára egyszerűbb a munkadarab elkészülte után — a készítésre fordított összes munka és idő arányában — megállapítani a jóváírható munkaegységet, s ezekre ad ajánlást a munkaegységkönyv.

A munkaegység-rendszerben az állatok gondozasáért, ápolásáért, egészségesen tartásáért a gondozó részére ún. *alapmunkaegységet*, az előállított termékmennyiség, állatszaporulat után pedig *eredményességi munkaegységet* állapítanak meg.

A gépkocsi- és vontatóvezetőknek hasonló módon alapmunkaegység jár a gépkocsi és a vontató karbantartásáért és eredményességi munkaegység a szállított mennyiség és a megtett km-ek alapján.

A helyi munkanormák kialakítása — a munkaegységkönyvben megadott határok között — alapos helyismeretet és szakmai gyakorlottságot igénylő feladat. Éppen ezért a helyi normák kialakítását a termelőszövetkezet vezetőségéből, brigád- és munkacsapatvezetőiből és munkájukkal példamutató tagjaiból alakított *bizottságra* kell bízni. Ez a bizottság az előző évek gyakorlati adatainak és a jól gazdálkodó termelőszövetkezetek tapasztalatainak felhasználásával alakítja ki a helyi normákat.

A helyi normák kialakításánál tehát a bizottságnak mérlegelnie kell a termelőszövetkezet adottságait, üzemi sajátosságait és felszerelését. Ezek figyelembevételével különösen arra kell vigyázni, hogy a bizottság ne javasoljon könnyen teljesíthető normákat, de ne javasoljon teljesíthetetlen, feszített normákat sem. A könnyen teljesíthető normák munkaegység-hígításra vezetnek, míg a túlságosan szoros normák teljesíthetetlenek, s ennélfogva a tervezésnél és a munkaszervezésnél használhatatlanok.

A helyi normákat kialakító bizottság a tételenként megvitatott és javasolt teljesítmény-előírásokat a közgyűlés elé terjeszti jóváhagyás végett. A közgyűlés által elfogadott helyi normák a termelőszövetkezet minden tagjára kötelezővé válnak.

b) *A munkák osztályba sorolása* lehetővé teszi az azonos időegység alatt végzett különféle munkák egymással arányos értékelését. Elősegíti, hogy a termelőszövetkezetben a tagok minden munkát egyforma lelkiismeretességgel végezzenek és ne keressék a könnyebb munkaegység-szerzés lehetőségeit. Ha a munkák nem lennének osztályba sorolva, akkor a könnyebb munkáért is azonos munkaegység-jóváírás illetné a tagokat, mint pl. a kaszálásért, vagy a zsákolásért. Ez igazságtalan lenne, mert az egyik munka lényegesen könnyebb a másiknál, és, kevesebb szaktudás, vagy gyakorlat, illetőleg erőkifejtés mellett végezhető el.

A munkák osztályokba sorolása nagy körültekintést, a sok száz munka egységes rendszerbe foglalása pedig a mezőgazdaság egészét átfogó szemléletet követel. Ezért a Földművelésügyi Minisztérium a megfelelő tudományos intézmények közreműködésével kidolgozta a munkák osztályokba sorolását és azt a munkaegységkönyvben a termelőszövetkezetek rendelkezésére bocsátotta.

A munkák osztályokba sorolásánál az alábbi tényezőket vették figyelembe:

— a munka elvégzéséhez szükséges *szakértelem*,
— a munka elvégzéséhez szükséges *erőkifejtés*,
— a munka elvégzéséhez szükséges *gyakorlat* és *ügyesség*,
— a munkák *veszélyessége*,
— *a ruházat és lábbeli rongálódása*,
— a munkával járó különös *felelősség*.

E szempontok alapján a munkákat 7 *osztályba* sorolták, s minden osztályra megállapították az oda sorolt munkák napi normájának teljesítéséért jóváírható munkaegységet. Az első osztályba sorolt munkák napi normájának 100 százalékos teljesítéséért 0,5 munkaegység jár, minden eggyel magasabb osztályba tartozó munkáért 0,25 munkaegységgel több, tehát a hetedik osztályba sorolt munkákért 2 munkaegység jár.

A munkák osztályokba sorolása minden termelőszövetkezet számára egységes, azt helyileg megváltoztatni nem lehet, mert az megbontja a munkaegység-rendszer belső arányait. (A helyi adottságokhoz a helyi teljesítmény-normák meghatározásával kell igazodni. Ha valamilyen speciális helyi munkafajta nem található meg a munkaegységkönyvben, akkor azt a hozzá leginkább hasonló és a könyvben megtalálható munkával lehet azonos osztályúnak venni.)

c) A munkaegység nemcsak a munkák mértékegysége, hanem a *jövedelemelosztás* alapja is. E két oldalát együttesen fejezzük ki, amikor munkaegység-rendszerről beszélünk.

A munkaegység-rendszer helyes alkalmazása megkívánja a közös gazdálkodás gondos tervezését, mert csak így állapítható meg előzetesen a reális, várható jövedelem és annak alapján az egy munkaegységre várható részesedés értéke. A jól gazdálkodó termelőszövetkezetek tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a gondosan elkészített tervek alapján a tagok évről évre megfelelő szinten biztosan számíthatnak az egy munkaegységre jutó jövedelemrészesedés tervezett szintjének elérésére. Ezáltal lehetővé válik, hogy a tagok év közben is kellő biztonsággal rendszeresen kapjanak előleget teljesített munkaegységeik arányában.

A tagok teljesítményeit a *munkacsapat-vezető*, a munkacsapatok teljesítményeit a *brigádvezető* méri és veszi nyilvántartásba. Az olyan termelőszövetkezetekben, ahol a brigádvezető mellett brigádírnok is van, ott a nyilvántartás az ő feladata.

A teljesítmények értékelése a legelterjedtebben *munkaegységben* történik. A legtöbb termelőszövetkezetben akkor is

munkaegységben értékelik a munkát, ha egyébként bizonyos munkákat idővel mérnek, vagy egyes területeken eredményességi részesedést alkalmaznak. A munkaegységben történő munkaértékelés tehát minden termelőszövetkezetben gyakorlati feladat, ezért módszereit ismerni kell.

Az értékeléshez szükséges adatok a munkaegységkönyvben megtalálhatók.

Helyesebb, ha egy példán bemutatjuk a végzett munka értékelésének módját.

Tételezzük fel, hogy *a kézi kaszálás* napi teljesítmény-előírása 800 n-öl. Ebben az esetben a tag részére mint VI. osztályba sorolt munka 100 százalékos teljesítéséért 1,75 munkaegységet kell jóváírni. Ha a tag 1000 n-öl teljesítményt ért el, akkor a normát 25 százalékkal teljesítette túl, vagyis 125 százalékos teljesítményt ért el. Ebben az esetben a tag részére a 100 százalék után járó 1,75 + a 25 százalék után járó 0,44 munkaegység, tehát összesen 2,19 munkaegység írható jóvá. Amennyiben a tag csak 600 n-öl teljesítményt ért el, akkor a 100 százalékos normaelőírásnak csak 75 százalékát teljesítette. Ilyen teljesítmény esetében részére a 100 százalékos teljesítés után esedékes 1,75 munkaegységnek csak a 75 százalékát, tehát csak 1,31 munkaegységet lehet jóváírni.

A lemért munkateljesítmény munkaegységre történő átszámításához — a munkaegységkönyv segítségével — *egy osztás és egy szorzás* szükséges. Tehát az átszámítás két műveletből áll. Először meg kell állapítani, hogy a tag elért teljesítménye az arra a munkára előírt normának hányszorosa. Ennek módja az, hogy a *lemért munkateljesítményt* osztjuk az illető munka normaelőírásával. Pl. a tag lemért teljesítménye 980 kg, a munkára megállapított norma 670 kg. Ebben az esetben a tag a normaelőírás 980 : 670 = 1,46-szorosát végezte el. Ezután következik a művelet másik része: az előbbi osztás eredményeként kapott számot (amely kifejezi, hogy a tag a napi normának hányszorosát végezte) megszorozzuk a napi norma teljesítéséért járó munkaegységszámmal, pl. a IV. osztályba sorolt munka esetén 1,25-dal. Tehát: 1,46 · 1,25 = 1,8250, vagyis a tag részére a munkában elért 1,46-szoros teljesítménye után 1,825, kerekítve 1,83 munkaegységet kell jóváírni. (Ha 5, vagy ennél nagyobb a megmaradó utolsó számjegy, akkor felfelé, ha 5-nél kisebb, akkor lefelé kerekítünk.)

A tényleges teljesítmények után járó munkaegységek megállapítása *más módszerrel* is történhet. Igen egyszerűvé teszi az átszámítást az, ha munkanemenként az előírt norma alapján kiszámítjuk, hogy mennyi munkaegység jár kerek egységnyi (100 n-öl 10 q stb.) elvégzett munkáért. Ezt úgy kapjuk meg, hogy a napi teljesítmény-előírásnak megfelelő munka elvégzéséért járó munkaegységet osztjuk a munkanorma kerekszámú mértékegységének a számával. Pl. 900 n-öl saraboláséért húzó- vagy tolókapával jár 1,25 munkaegység. Minden 100 n-öl elvégzése után jár 1,25 : 9 = 0,138, vagyis kerekítve 0,14 munkaegység.

Az egyszer így kiszámított adatot, amelyet *munkaegységszámnak* vagy *mankószámnak* is neveznek, bejegyezhetjük a munkaegységkönyvbe (a megfelelő munkát feltüntető sorba), vagy a gyakrabban előforduló munkákra vonatkozóan külön kimutatásba foglaljuk. A továbbiakban a tagok tényleges munkateljesítményeiért járó munkaegység egyetlen szorzással megállapítható úgy, hogy a teljesítményt szorozzuk a mankószámmal. A szorzás eredménye adja a tag részére jóváírható munkaegységet. Pl. az előbb említett saraboló kapálásban 1180 n-öl elvégzése esetén a tagot 0,138 · 11,80 = 1,6284, kerekítve 1,63 munkaegység illeti meg. Ez az átszámítási mód egyszerű. A helyi normák alapján egyszer megállapított mankószámok mindaddig változatlanul felhasználhatók, amíg a helyi normákat a termelőszövetkezet nem változtatja meg. Új teljesítmény-normák esetén a mankószámot is újra ki kell számítani.

d) A termelőszövetkezetekben a *munkaegység-nyilvántartásról* is gondoskodni kell.

A teljesítmény-nyilvántartás egyrészt azért szükséges, hogy bármikor megállapíthassuk vajon a végzett munkának megfelelően helyesen történt-e a munkaegységek elszámolása. Szükséges továbbá a teljesítményadatok nyilvántartása azért is, mert a későbbi években ezek képezik a helyi normák helyesbítésének alapját. A munkaegységek pontos nyilvántartása azért is szükséges, mert a termelőszövetkezet közös jövedelmének a végzett munka szerint szétosztható részéből a tagok munkaegységeik arányában részesednek. A munkaegységek pontos nyilvántartása a tagok szorgalmát, munkakészségét is növeli, viszont a hanyag munkaegység-nyilvántartás visszaélésekhez és a tagok közötti egyenetlenségekhez vezethet.

A tagok munkateljesítményeit és a teljesítménynek megfelelő munkaegységet be kell jegyezni *a tagkönyvekbe* és *a munkacsapatkönyvekbe*. A nyilvántartásba vett adatokat *a termelőszövetkezet könyvelése* dolgozza fel. Kigyűjti az egyes növényekre, táblákra, üzemágakra vonatkozó munkaráfordításokat és eközben ellenőrzi, hogy a munkaráfordítások mennyiben térnek el a tervtől.

A tagkönyvek és a munkacsapatkönyvek adatainak ellenőrzése után a könyveles *tagonként* és *havonta* kimutatja a jóvairt munkaegységek számát, és a kimutatást kifüggeszti a tagok számára hozzáférhető helyen. Ezzel *egyrészt* havonta rendszeresen módot ad az esetleges hibák megvizsgálására, s a szükség szerinti helyesbítésére, *másrészt* a megszerzett munkaegységek nyilvánossága megadja a tagok részére a kölcsönös ellenőrzés lehetőségét is. A havonta és tagonként összesített munkaegységnyilvántartás készülhet a tagok neveinek betűsorrendje szerint, azonban célszerűbb, ha az adatokat brigádonként és azon belül munkacsapatonként mutatják ki.

A munka mérése és értékelése a legközvetlenebbul érinti a tagok érdekeit a közös gazdaságban. Ezért a végzett munka mérését, értékelését, nyilvántartását olyan tagokra kell bízni, akiknek lelkiismeretessége, gondossága, kötelességérzete és a közös gazdaság fejlesztéséért végzett munkája már eleve biztosítja az adatok hitelességét és a nyilvántartás pontosságát.

e) Hazánkban igen elterjedt a prémiummal kiegészített munkaegység-rendszer. A prémiumot különböző formákban már 1952 óta alkalmazzák egyes termelőszövetkezetekben. Célja, hogy a tagokat anyagilag érdekeltté tegye a termés és a termékhozamok emelésében, a minőségi munkában, vagyis éppen az, hogy kiküszöbölje a hagyományos munkaegység-rendszer legalapvetőbb hiányosságát. Ha körültekintően alkalmazzák a prémiummal kiegészített munkaegység-rendszert, akkor valóban elősegíti a termelési tervek túlteljesítését.

E jövedelemelosztási formánál a tag megkapja a ledolgozott munkaegységért járó természetbeni és pénzbeni részesedést és prémiumként a termék vagy a termék értékének egy részét.

A premizálásnak több formáját alkalmazzák a termelőszövetkezetekben. A legelterjedtebb forma, amikor csak a terven felüli termésért vagy termékért premizálnak. A másik elterjedt forma, amikor a termés után premizálnak, természetben vagy pénzben.

A premizálásnál a következő alapelveket kell betartani:

A premizálás kiegészítő jövedelemforrás legyen, ne az képezze a tagok fő jövedelmét, hanem a ledolgozott munkaegységek után járó részesedés. Ugyanakkor olyan magas legyen a prémiumként kapott termék vagy pénzmennyiség, hogy az serkentsen a tervek túlteljesítésére.

Hol határozzuk meg a premizálás alsó és felső határát? Egységes sémát adni itt sem szabad. Ahol feszített a terv, ott nyilvánvalóan a terven felüli termés, illetve termék értékének nagyobb százalékát lehet prémiumként adni, reális tervezés esetén a többlettermés 20—50 százalékát.

A prémium megállapításánál figyelembe kell venni, hogy a terven felüli termést milyen befektetéssel érték el. Ahol a pótlólagos befektetés (pl. műtrágya, trágya, gépek alkalmazásának fokozása, növényvédőszer) jelentős szerepet játszik a többlettermés elérésében, ott a prémium százalékát alacsonyabban kell megállapítani, mint ott, ahol a többlettermést elsősorban az élőmunka-ráfordítás növelésével, vagyis a tagok több és jobb munkájával érték el.

A terven felül termelt termékekért járó prémium mértéke legyen arányos az adott termelési ágban az összes munkaerőráfordításon belüli kézi munkaerő hányadával. Ebből kiindulva megfelelő megoldás, ha az adott termelési ágban kiszámítjuk, hogy egy mázsa termék előállításához mennyi munkaegység szükséges. Például, ha 1 kh kukorica munkaegységszükséglete 14 q átlagtermés mellett 26, akkor 1 q megtermeléséhez 1,8 munkaegység szükséges. Ha tehát a brigád, a munkacsapat vagy a tag 16 q termést takarít be 1 kh-ról, úgy pótlólag még javukra írnak kh-anként 3,6 munkaegységet.

Vannak termelőszövetkezetek, amelyek nem a többlettermés után premizálnak, hanem a jóváírt munkaegység mellett az egész termésnek egy meghatározott százalékát adják oda a tagoknak. Ez a módszer lényegét illetően a részesművelés bizonyos elemeit tartalmazza. Ilyen módszert alkalmaznak pl. a nádudvari „Vörös Csillag" és a tamási „Vörös Szikra" Termelőszövetkezetekben azoknál a tagoknál, akik valamely fontosabb növénykultúra termesztésében vesznek részt.

Tavaly és az idén több termelőszövetkezetben szükségből

alkalmazták a részesművelést. A részesművelés alkalmazása nem felel meg a szocialista elosztás elveinek, ezért helytelen.

Termelőszövetkezeteink egy része tehát a munkamérés és díjazás számos — a munkaegység-rendszertől bizonyos mértékben eltérő — módszerét vezette be. Helyes, ha megismerjük ezeket az új jövedelemelosztási módokat, és ami jó benne, támogatjuk, ami pedig helytelen, megszüntetjük. Mindenesetre szem előtt kell tartani, hogy a jelenleg alkalmazott módszerek közül az új, és a megnövekedett termelőszövetkezeteknek, a fejlődés jelenlegi fokán elsősorban a munkaegység-rendszert javasoljuk, prémiummal kiegészítve. A különböző egyéb munkamérési és díjazási formák közül nem volna helyes leszögezni egyikről sem, hogy csak az jó és mást alkalmazni nem szabad. A munka mérésének és díjazásának azonban néhány olyan követelménye van, amelyeket a termelőszövetkezetek vezetőinek és a termelőszövetkezetek irányító munkáját segítő szerveknek bármely forma alkalmazásánál feltétlenül figyelembe kell venniük. A legfontosabb követelmények a következők:

— Az elosztás rendszere feltétlenül feleljen meg az elosztás szocialista elveinek, vagyis mindenki végzett munkája alapján részesedjen a jövedelemből.

— Olyan munkamérési módszereket alkalmazzunk, amelyek megközelítőleg pontosan visszatükrözik az elvégzett munkát.

— Serkentse a tagokat minél több és jobb minőségű munkára és ezáltal segítse elő a terméshozamok és az állati termékek hozamának emelését, a termelési költségek csökkentését.

— Ne gátolja, hanem segítse elő a közös alapok erősítését és a gazdaság minden ágának gépesítését.

— Egyszerű legyen, hogy a tagok könnyen megérthessék és kiszámíthassák, mennyit kereshetnek bizonyos munkáért.

Csak ezeknek az elveknek megfelelő munkamérési és jövedelemelosztási módok bevezetését tartjuk célszerűnek, mivel ezek igazságosak, elősegítik az egész gazdasági fejlődést, a tagok jólétének növekedését. A formát üzemi adottságainak megfelelően mindenütt a termelőszövetkezetnek kell megválasztani. Fejlettebb üzemeknél az üzemen belül egyszerre több formát is lehet alkalmazni, ha az egyes területek viszonyai eltérőek egymástól. Erőltetni egyik formát sem szabad, mindenütt azt kell alkalmazni, amelyiknek a feltételei a legjobbak.

2. A munka mérése és díjazása a termelési eredmény alapján

A munkaegység-rendszer egyszerűsítése és a tagok anyagi érdekeltségének fokozása miatt eléggé elterjedtek azok a munkamérési és elosztási formák, amelyek a tagok részesedését a termelési eredményhez kötik.

Ha általánosítani akarunk, ezeket az elosztási formákat 2 csoportba oszthatjuk:

— Az adott termék mennyisége (q, liter) utáni munkadíjazás.
— A bruttó vagy nettó termelési érték utáni munkadíjazás.

a) A termékek mennyisége szerinti munkadíjazás

E rendszer lényege az, hogy nem az elvégzett munka alapján írják a munkaegységet, hanem a termelés eredménye, a megtermelt gabona, cukorrépa, burgonya stb. minden q-ja, illetve a kifejt tej 100 literje után.

A jövedelemelosztásnak ezt a módját 1957 óta alkalmazza a tótkomlósi „Haladás" Tsz elég eredményesen. A tótkomlósiak előnye az — egyes olyan termelőszövetkezetekkel szemben, ahol ezt a módszert csak részben alkalmazzák —, hogy egységesen a gazdaság minden ágában, az állattenyésztésben is bevezették.

A rendszer bevezetéseként először megfelelő szorzószámokat alakítottak ki. Ezek alapján írják a tagoknak a munkaegységeket.

A főbb szorzószámok a következők:

	Mértékegység	Munkaegység szorzószám
Növénytermesztésnél:		
kukorica (csöves)	1 q után	0,75 munkaegys.
cukorrépa	1 q után	0,33 munkaegys.
hagyma	1 q után	1,70 munkaegys.
Állattenyésztésnél:		
Tehenészet		
Kifejt és átadott tej után abraktakarmány nélkül	100 l után	2,20 munkaegys.
1 kg abrakig	100 l után	2,00 munkaegys.
1,5 kg abrakig	100 l után	1,80 munkaegys.
2 kg abrakig	100 l után	1,60 munkaegys.
2 kg felett	100 l után	1,50 munkaegys.
minden leválasztott borjú	1 kg után	0,11 munkaegys.

Sertéshízlalásnál súlygyarapodásért:

19,6—20,5 százalékos daraértékesítésnél	1 kg után	0,018 munkaegys.
20,6—21,5 százalékos stb. daraértékesítésnél	1 kg után	0,020 munkaegys.
25,5 százalékos daraértékesítés felett	1 kg után	0,030 munkaegys.

A szorzószámok kimunkálásánál figyelembe vették az elérhető reális termésátlagokat és a helyi normák alapján az egységnyi területre szükséges munkaegységek számát. Az így kiszámított összes munkaegységek számát elosztották a termék egy egységével és így megkapták, hogy például 1 q cukorrépára (állattenyésztés esetén 1 hektoliter tejre) mennyi munkaegység jut.

Termelőszövetkezeteink óvakodjanak a kész szorzószámok átvételétől, azokat minden üzem a saját termelési feltételei, a helyi teljesítmény-normák alapján számítsa ki. Csak az elvek átvételét lehet javasolni. Ezek segítségével minden termelőszövetkezet kiszámíthatja — már amelyik termelőszövetkezet alkalmazni akarja a termék szerinti díjazás formáját — a szorzószámokat.

Miután kialakították a szorzószámokat, a jóváírható munkaegységek számát — akár a növénytermesztésnél, akár az állattenyésztésnél — könnyen ki tudták számítani. A szorzószámot egyszerűen megszorozták az elért q-k, hl-ek stb. számával. Így pl. az a tag, aki cukorrépából 190 q-s termést ért el, $190 \cdot 0{,}33 = 62{,}7$ munkaegységet kap. Az a tag pedig, aki 12 tehenet gondoz, 24 000 l tejet fej ki, tehenenként napi 1 kg abrak felhasználása mellett és 150 kg-os átlagsúlyban 10 borjút nevel fel, a következő munkaegységet kapja:

a kifejt tejért (240 hl · 2,00)	480 munkaegység
a felnevelt borjakért (1500 · 0,11)	165 munkaegység
Összesen:	645 munkaegység

A munkaegységeket véglegesen csak év végén, a termés betakarításakor írják be a tagoknak, év közben csak az előlegfizetés szempontjából írnak. Pl. egy kh kukorica háromszori megkapálása esetén 7, a cukorrépa sarabolásáért 2,8, az egyelésért pedig 21 munkaegységet írnak jóvá.

Elemi kár esetén a munkaegységek 80 százalékát garantálják a tagok számára. Vagyis, ha pl. a tag önhibáján kívül a 160 q

betervezett cukorrépatermés helyett csak 120 q-t ér el, a betervezett termés után járó munkaegység 80 százalékát javára írják, vagyis 52,80 munkaegység helyett 42,24 munkaegységet. Ha azonban a termés a tag hibájából csökkent, akkor nem a garantált munkaegységet írják jóvá, hanem a ténylegesen elért eredmény után járó munkaegységet. Vagyis 120 · 0,33 = 39,60 munkaegységet. Ezt a módszert is alkalmazzák a gazdaság minden ágában.

A többi termelőszövetkezetben — ahol a termék mennyisége szerinti elosztást alkalmazzák — az elosztási rendszer kisebb-nagyobb eltérésekkel ugyanaz, mint a tótkomlósiaké. Ezért azok részletesebb ismertetése nem szükséges.

A legszembetűnőbb eltérés rendszerint az, hogy a legtöbb termelőszövetkezet — eltérően a tótkomlósiaktól — csak a gazdaság egy részében, leginkább a kapásnövényeknél alkalmazza ezt a módszert.

A másik eltérés — ami a termelőszövetkezetek különböző adottságaiból adódik — az, hogy különböző termésátlagokat állapítanak meg és különböző szorzószámokat alkalmaznak. A szorzószámokat általában egyszerűbben állapítják meg, mint a tótkomlósi „Haladás" Tsz-ben. A nagykőrösi „Szabadság" Tsz-ben pl. kiszámították, hogy a munkaegységkönyv közepes normái alapján 1 kh kukorica megtermeléséhez 22 q-s átlagtermés (csöves) mellett 16,82 munkaegységet használhatnak fel. A felhasználható munkaegységet elosztották az átlagterméssel és megkapták, hogy 1 q után (korrekcióval) 0,8 munkaegységet írhatnak jóvá.

A termelőszövetkezetek nagyobb részében a munkaegységet nem garantálják.

b) A bruttó vagy nettó termelési érték szerinti munkadíjazás

A termelési eredmény szerinti elosztás alapelvére épül fel a bruttó vagy nettó termelési érték szerinti munkadíjazás is, amelyet a Szovjetunió és Bulgária egyes kolhozaiban, illetve termelőszövetkezeteiben alkalmaznak. Ennek a rendszernek előnye, hogy a gazdaság egészében egységesen alkalmazható, érdekeltté teszi a tagokat a nagyobb termelési érték elérésében mind a termésátlagok fokozása, mind az anyagtakarékosság, az önköltségcsökkentés útján. Feltétele viszont az egészen magas színvonalú

vezetés, tervezés és számvitel, amely lehetővé teszi a termelési érték és a ráfordítási költségek megközelítően pontos kiszámítását.

Nálunk a termelési érték szerinti elosztást a gazdaság egyes ágaiban alkalmazzák csak, elsősorban ott, ahol a tagokat érdekeltté akarják tenni abban, hogy nagy mennyiségű terméket adjanak olyan időszakban, amikor az a legkedvezőbben értékesíthető. Alkalmazzák azokban a termelési ágakban is, ahol a sokféle és különböző értékű növény miatt az egységes elosztásnak ez a legkézenfekvőbb módja.

Nálunk ez az elosztási mód leginkább a zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermesztésben terjedt el.

A bruttó termelési érték szerinti elosztás lényege, hogy a megtermelt érték minden 100 Ft-ja után írnak jóvá meghatározott munkaegységet a tagoknak. Itt semmi mást nem vesznek figyelembe, csak a megtermelt értéket. Emiatt, ha nem számolnak utána és nagyon magasan állapítják meg a 100 Ft bruttó termelési érték után jóváirandó munkaegységet, előfordulhat, hogy az élő- és holtmunka-ráfordítás nagyobb, mint a megtermelt termék piaci értéke.

A nettó termelési érték szerinti elosztás előnyösebb, mert figyelembe veszi a ráfordítási költségeket és érdekeltté teszi a tagokat ezek csökkentésében. Ennél az elosztási rendszernél csak a tiszta termelési érték egy részét osztják el a tagok között.

A nagykőrösi Petőfi Termelőszövetkezetben, amelynek területe 1959—1960 telén közel 5000 kh-ra, tagjainak száma pedig közel 500-ra nőtt, mind a bruttó, mind a nettó termelési érték szerinti elosztást alkalmazzák.

A bruttó termelési érték szerinti elosztást a szőlő-, gyümölcs- és szárazföldi zöldségtermesztésnél alkalmazzák. A szőlőnél — mivel az nem összefüggő parcellákban van — azt az elvet követték (ha a tag kérte), hogy 5 évre egyéni művelésbe adták az általa bevitt szőlőt. A szőlő nyitását is beleértve, az összes kézi munkát a tagok egyénileg végzik. A szőlőmunkákhoz szükséges anyagokat (védekező anyagok, raffia stb.), valamint a fogat-, esetleg gépi munkát a termelőszövetkezet vezetősége biztosítja. Minden tag parcellájáról külön szüretelik a termést és lemérik. A szőlőt állami áron veszik át a tagoktól és minden 100 Ft értékért 1,5—1,7 munkaegységet írnak jóvá. Az így jóváírt

munkaegységekből levonják a fogatosok által a szőlőben teljesített munkaegységeket. A megmaradt munkaegységek értékéből pedig levonják a felhasznált anyag kiskereskedelmi árát. A szőlőben levő gyümölcsfák terméséért hasonló módon írnak munkaegységet azzal a különbséggel, hogy itt az ápolást, elsősorban a permetezést, permetező munkacsapat végzi, s az általuk teljesített munkaegységeket, valamint az anyag értékét szintén levonják a tagok részesedéséből. A szántóföldi (száraz) zöldségkertészetben a bruttó termelési érték 100 forintja után 1,1—1,2 munkaegységet írnak jóvá.

A nettó termelési érték szerinti elosztást alkalmazzák az öntözéses zöldségkertészetnél. Ebben az üzemágban a bruttó termelési értékből levonják az anyagok (beleértve a trágyát is) és általában a holtmunka-ráfordítás költségeit. A nettó termelési érték minden 100 forintja után 1,75 munkaegységet írnak jóvá. Itt a munkaegység értékét 40 forintban garantálják is és az értékesítéssel párhuzamosan kifizetik. Ez az elosztás gyakorlatilag azt jelenti, hogy minden 100 forint tiszta termelési értékből 70 forintot kapnak a kertészetben dolgozó tagok, 30 forintot pedig a termelőszövetkezet akkumulál.

3. A munkaegység garantált díjazása

Az anyagi ösztönzés egyik formája az, amit a kisbér-battyánpusztai „Virágzó" Termelőszövetkezetben alkalmaznak. A tagok közös gazdaságból eredő jövedelme itt a földjáradékon kívül 2 részből áll.

A kötelezően megállapított munkaegység határáig ledolgozott munkaegységek után 30 forint garantált munkaegység-értéket, a kötelezően megállapított munkaegységek teljesítése, illetve túlteljesítése esetén pedig minden ledolgozott munkaegységre nyereségrészesedést is fizetnek. A megállapított minimális munkaegység-határ elég magas, nőknél 200, férfiaknál 350 munkaegység. Az a férfitag tehát, aki 340 munkaegységet teljesít, csak az alapmunkaegységet kapja, az pedig, aki pl. 360 munkaegységet teljesít, megkapja az alapmunkaegységet és mind a 360 munkaegysége után az egy munkaegységre jutó nyereségrészesedést. Így pl., ha munkaegységenként 15 forint nyereségrészesedést fizetnek, a 360 munkaegységet teljesítő tag a következő részesedést kapja:

alaprészesedésként:	360 · 30 = 10 800	Ft-ot
nyereségrészesedésként:	360 · 15 = 5 400	Ft-ot
	Összesen: 16 200	Ft-ot

Ezzel szemben az a tag, aki csak 340 munkaegységet teljesít, csak az alaprészesedést kapja, vagyis 340 · 30 = 10 200 Ft-ot. E rendszer bevezetése óta a termelőszövetkezetben megjavult a munkafegyelem és igen kevés a kötelező munkaegységet le nem dolgozó tagok száma.

Ehhez hasonló rendszert előzőleg már a Szovjetunió több kolhozában is alkalmaztak. Pl. a leningrádi kingiseepi rajon Dimitrov kolhozában 1956-ban a következő rendszert vezették be: ha a kolhoztag egész évben 250 napot dolgozott, munkaegységenként 5 rubelt fizetnek, 251—275 napig 6 rubelt, 276—300 napig 7 rubelt és 300 napon felül 8 rubelt.

Az ilyen részesedési rendszernek különösen azokban a termelőszövetkezetekben van nagy jelentősége, ahol laza a munkafegyelem, vagy kevés a munkaerő. A kisbér—battyánpusztaiak elosztási rendszerét azonban csak olyan termelőszövetkezetekben ajánlatos bevezetni, ahol a munkaegység értékét olyan szinten tudják garantálni, ami vonzza a tagokat a közös munkában való részvételre. Ennek az elosztási formának másik következménye, hogy az alaprészesedés tegye ki a jövedelem nagyobb részét, a nyereségrészesedés pedig egészítse ki ezt a jövedelmet. Ez csak úgy érhető el, ha nemcsak a kötelező munkaegységet, hanem a termésátlagokat, terméshozamokat és a ráfordítási költségeket is reálisan tervezik meg.

A premizálással, illetve a különböző juttatásokkal kiegészített munkaegység szerinti elosztási rendszer elég érthető, vonzó, éppen ezért jelenleg a legelterjedtebb.

4. A végzett munka pénzbeni értékelése és díjazása

A munka mérésének és díjazásának eddig ismert legmagasabb formája a pénzben való értékelés és díjazás. A Szovjetunióban ma már sok kolhoz tért át erre a rendszerre. A jaroszlavi terület kolhozaiban pl. — néhány kivételével — mindenütt ezt az elosztási módot alkalmazzák.

E rendszer előnye a többivel szemben az, hogy meghatározott nagyságú pénzösszeget biztosít a tagok számára az egyes mun-

kákért. A munkadíjat folyamatosan (rendszerint havonta) kapják a tagok. Ez biztonságot teremt számukra, odaköti őket a termelőszövetkezethez s ezzel biztosítja az összes munkák folyamatos elvégzését. Különösen előnyös ez a rendszer abban az esetben, ha összekötik a nyereségrészesedéssel, vagyis érdekeltté teszik a tagokat a tiszta jövedelem növelésében a termelés fokozása és az önköltség csökkentése útján.

A munkaegység elvének továbbfejlesztésével nálunk először a barcsi „Vörös Csillag" Termelőszövetkezet tért át a munka pénzbeni értékelésére és díjazására. A munkaegység tervezett értékéből kiindulva az egyes munkák díjazását nem a szokásos teljesítménynorma, hanem az egyes munkák természetes mértékegysége szerint (1 kh kukorica kapálása, 1 kh cukorrépa egyelése, 1 liter tej termelése stb.) pénzben, 1 kh kukorica sorkapálását pl. 120 Ft-ban állapították meg. A tagokkal havonta pénzben számolnak el.

A barcsi „Vörös Csillag" Termelőszövetkezetben az év végén nyereségrészesedést is osztanak. A nyereségrészesedés előnye a premizálással szemben az, hogy érdekeltté teszi a tagokat az egész gazdaság termelésének növelésében és az önköltség csökkentésében.

A brigádok önelszámoló egységekként működnek és minden tag saját önelszámoló egységének nyereségéből részesedik. A nyereségrészesedés összegét a következőképpen állapítják meg:

A termelés értékéből levonják

— az adókat és illetékeket,
— a termelési költségek anyagi ráfordítását,
— a közös beruházások értékét,
— az igazgatási költségeket,
— a garantált munkadíjat.

Az így megmaradt összeg a tiszta jövedelem vagy tiszta haszon, amelynek egy részét nyereségrészesedésként osztják el a tagok között az évi kereset arányában. A nyereségrészesedés felső határát a garantált munkadíj 20 százalékában állapították meg. Ha tehát egy tag évi keresete 18 000 Ft, nyereségrészesedésként ehhez 3600 forintot kaphat. A nyereségrészesedésen felüli tiszta jövedelmet a közös vagyon növelésére fordítják.

A munkák pénzbeli díjazásának bevezetése kedvező a termelőszövetkezetek árutermelésének növelésére. Sok előnye mellett nem elterjedt, és általános bevezetését egyelőre nem is javasolhatjuk. Ez a rendszer ugyanis magas színvonalú gazdaságvezetést, tervezést, számvitelt és jelentős készpénztartalékot igényel. Termelőszövetkezeteink zöme pedig ezekkel a feltételekkel még nem rendelkezik.

5. A munkák értékelésével és díjazásával összefüggő fontosabb kérdések

a) Bármilyen elosztási rendszert alkalmazunk is, a pénzelőlegezés bevezetése nagy jelentőségű. Az előlegezés a munkaegység továbbfejlesztésének olyan eleme, amelynek bevezetését, minden helyi sajátosságtól függetlenül, minden termelőszövetkezetnek javasolhatjuk.

A pénzelőlegezés bevezetése érdekeltté teszi a tagokat abban, hogy minél több munkát végezzenek a termelőszövetkezetben. Állandó pénzforrás jelent ez számukra s ezzel csökkenti az egyes tagoknak, főleg a fiataloknak azt a törekvését, hogy otthagyják a termelőszövetkezetet és másutt nézzenek állandó jövedelemforrás után. A pénzelőlegezés kedvezően hat az árutermelés fokozására; megváltoztatja a természetbeni és pénzbeni részesedés arányát a pénzbeni részesedés javára; előkészíti a munkaegység értékének garantálását; a pénzbeni munkaértékelés és díjazás bevezetését.

Mindezek miatt a termelőszövetkezeteknek törekedniük kell a pénzelőlegezés alapjának megteremtésére, részben úgy, hogy pénztartalékokat halmoznak fel, részben úgy, hogy pénzbevételeiket és kiadásaikat úgy alakítják, hogy az biztosítsa a pénzelőlegek folyamatos (lehetőleg havi) fizetését.

Az előlegezés mértéke elsősorban a termelőszövetkezet anyagi helyzetétől függ. Lehetőség szerint azonban olyan összegben kell megállapítani, hogy az serkentse a tagokat a közös munkára, de ne idézzen elő túlelőlegezést.

b) Néhány termelőszövetkezetben bevezették a munkadíj egy részének vagy egészének garantálását. A munkaegység értéke itt nem úgy jelentkezik, mint a kiadások után fennmaradó felosztható jövedelem, hanem mint előre megtervezett garantált munkadíj. Az összes kiadások (a garantált munkaegységet is beleértve) rendezése után megmaradt tiszta jövedelmet a telje-

sített munkaegység arányában osztják fel azok között, akik a kötelező munkaegységeket teljesítették vagy túlteljesítették.

A munkadíj garantálása serkenti a tagokat a munkára, lépést jelent a pénzbeni díjazás bevezetése felé. Azok a termelőszövetkezetek, amelyek megfelelő anyagi tartalékokkal rendelkeznek, helyes ha garantálják a munkaegység értékét.

c) Termelőszövetkezeteinkben szinte kivétel nélkül egyaránt alkalmazzák a természetbeni és pénzbeni részesedést is. Különösen az első években a természetbeni részesedés tette ki tagok részesedésének 70—80 százalékát. A termelőszövetkezetek fejlődésével párhuzamosan az arány eltolódik a pénzbeni részesedés javára. Ezt bizonyítják a tavalyi és tavalyelőtti adatok is.

	1958	1959
Természetbeni részesedés	48,4 százalék	46,8 százalék
Pénzbeni részesedés	51,6 százalék	53,2 százalék

Ezen belül 1959-ben a régi termelőszövetkezetekben a részesedés aránya 42:58, a pénzbeni részesedés javára. Az új szövetkezeteknél ez az arány 49,3:50,7.

A pénzbeni díjazás arányának növelése az árutermelésre ösztönöz, ami a tagok számára is előnyös, hiszen a termelőszövetkezet termékeit nagy mennyiségben, kedvezőbb feltételekkel értékesítheti.

d) Bármelyik formát alkalmazzák is termelőszövetkezeteink, bevezetését előzzék meg alapos számítások, mert ahogy a jó munkamérési és díjazási rendszer kedvező hatással van a tagok munkaaktivitására, úgy a rossz csak aláássa a tagok aktivitását. Mielőtt valamelyik formát bevezetnék, vitassák meg a tagsággal és csak a közgyűlés jóváhagyása után vezessék be. Év közben ne változtassák a kialakult formát, mert az csak zavarja a munkát.

A termelési eredmény szerinti elosztási rendszer általános bevezetését és elterjesztését nem tartjuk időszerűnek, különösen az új termelőszövetkezetekben. Hiszen még ezeknek az átmeneti formáknak a bevezetése is magasabb fokú vezetést igényel, mint amilyennel jelenleg termelőszövetkezeteink zöme rendelkezik. Éppen ezért termelőszövetkezeteink minden esetben megfontoltan döntsenek ezekben a kérdésekben, s vegyék figyelembe, hogy

a munkaegység-rendszer, kiegészítve a premizálással, a célnak megfelelő helyes munkaszervezés mellett az eddig gyakorlatban alkalmazott legjobb munkamérési és elosztási rendszer.

6. A termelőszövetkezeti vezetők javadalmazása

A termelőszövetkezeti vezetők javadalmazásának módját a termelőszövetkezeti vezetők feladatairól és javadalmazásáról szóló MT-határozat tartalmazza. Ezt a határozatot a Földművelésügyi Minisztérium a munkaegységkönyv mellékleteként a legutóbbi évben is közölte. Itt csupán azt kell tisztázni, hogy a vezetők javadalmazását tartalmazó határozat betartása kötelező-e vagy nem, és mennyiben felel meg a jelenlegi helyzetnek.

A határozat először 1951-ben jelent meg és azt bizonyos mértékben 1955-ben módosították. Azóta több év telt el, s a vezetők javadalmazásának rendje már nem minden tekintetben felel meg, különösen, ha figyelembe vesszük az új helyzetet, hogy időközben a termelőszövetkezetek átlagterülete a régebbi mintegy 400 kh-ról több mint 1000 kh-ra növekedett. Tehát jelentős a nagy termelőszövetkezetek száma. Az említett kormányhatározat tehát irányelvként szolgál, attól el lehet térni és a termelőszövetkezeti vezetők javadalmazását a termelőszövetkezet adottságának, jelenlegi helyzetének megfelelően lehet megállapítani. A termelőszövetkezeti vezetők: az elnök, az agronómus, a könyvelő, a brigádvezető javadalmazásának megállapítása a közgyűlés hatáskörébe tartozik. A fizikai munka alól függetlenített vezetők javadalmazásának megállapítására a vezetőség terjeszt javaslatot a közgyűlés elé. A vezetőség a javaslat elkészítéséhez kérjen szakmai tanácsot a járási szervektől és a termelőszövetkezet pártszervezetétől.

Az MT-határozat néhány megállapítását azonban minden esetben figyelembe kell venni.

Az elnök a közös gazdálkodási terület után, valamint az állatállomány után alapjavadalmazást; a bruttó pénzbevétel alapján pénzjavadalmazást; a termelési terv teljesítése, illetve túlteljesítése esetén pedig eredményességi javadalmazást kap. Így pl., ha a termelőszövetkezet közös gazdálkodási területe 200 kh, havonta 16, ha 1000-től 2000 kh, akkor havonta 24 munkaegység jár az elnöknek. Végeredményben tehát a közös gazdálkodási terület nagysága is befolyásolja, hogy az elnöknek mennyi mun-

kaegységet írnak jóvá. Hasonló elvek érvényesülnek az állattenyésztésnél is. Ha pl. a termelőszövetkezetnek 100 tehene van, havi 9 munkaegység illeti meg az elnököt, ha 50 anyakocája van, ez után havi 6 munkaegység jár. Ugyanez vonatkozik a többi állattenyésztési ágra is. A közös értékesítés fokozása érdekében a hízóállatok után is jár az elnöknek munkaegység. Amennyiben a termelőszövetkezet 100 db hízósertést meghízlal, ez után 4, ha 50 hízómarhát értékesít, ez után 5 munkaegység jár stb. A Magyar Nemzeti Bank fiókjához befolyt bruttó pénzbevétel alapján az elnököt pénzbeli javadalmazás illeti meg. Ezen a címen az elnök részére havonként előleget kell folyósítani, amelynek alapja az előző évben befolyt pénzbevételek 70 százaléka.

A fentieken túl az elnököt a növénytermesztés, az állattenyésztési és az állati terméshozam-terv teljesítése, illetve túlteljesítése esetén eredményességi munkaegység illeti meg. Ha a termelőszövetkezetben a növénytermesztési tervet egészében teljesítik, kiegészítő javadalmazásként a közös gazdálkodási terület alapján járó évi alapmunkaegység 5 százaléka, amennyiben a tervet 10 százalékkal túlteljesíti, akkor 15 százaléka és így tovább a túlteljesítés mértékétől függően prémium címén az elnököt a terület után megállapított alapjavadalmának 35 százaléka is megilleti. Az állattenyésztés és az állati termékhozam-terv teljesítése esetén, kiegészítő javadalmazás az állatfajonkénti évi alapmunkaegység 5 százaléka, minden 1 százalékos túlteljesítésért pedig további 1 százalék.

Az elnöki minőségben eltöltött időtől függően is jár javadalmazás az elnöknek. Ha ugyanabban a termelőszövetkezetben 3 éve elnök, az alapjavadalmazás (terület, állatlétszám után megállapított) 5 százaléka, ha 3—5 éve, akkor 8 százaléka, ha 5 évnél régebbi elnök, akkor pedig 10 százaléka illeti meg.

A szakemberek, az agronómusok, illetve a könyvelők javadalmazását az elnök javadalmazása alapján kell megállapítani. Egyetemi vagy főiskolai végzettséggel rendelkező agronómust az elnöknek járó alap- és eredményességi munkaegység 80—90 százaléka illeti meg. A közgyűlés feladata, hogy a vezetőség javaslatára a mezőgazdász szaktudása, szorgalma stb. figyelembevételével ezeket a százalékokat meghatározza. A könyvelő hasonló elvek szerint kapja javadalmazását. Ha kettős könyvviteli képesítéssel rendelkezik, az elnöknek járó alapjavadalmazás, eredményességi és pénzjavadalmazás 80 százaléka illeti meg. A

beosztott agronómusok, illetőleg könyvelők javadalmazását ennél alacsonyabban kell megállapítani.

A brigádvezetők javadalmazását a növénytermesztésben a brigádterület, az állattenyésztésben pedig az állatlétszám után az elnökéhez hasonló elvek szerint meg kell állapítani.

A munkacsapatvezetőket a fizikai munkával teljesített munkaegységeiken felül a munkacsapat egy tagjára eső évi átlagmunkaegység százalékában — ez általában 15 százalék — kell megállapítani.

A termelőszövetkezet vezetősége a termelőszövetkezet termelési tervének és áruértékesítésének teljesítését figyelembe véve tegyen javaslatot a közgyűlésnek az említett vezetők javadalmazásának megállapítására. A javaslat kidolgozásánál vegyék figyelembe azt is, hogy ha valamelyik terület lemarad, a tervet nem teljesítik, akkor az elnöktől, illetőleg a többi vezetőktől is a közgyűlés levonást eszközölhet. Az összes levonás azonban ezen a címen nem haladhatja meg az alapmunkaegység 15 százalékát.

Amennyiben a termelőszövetkezetek a jelenleg gyakorlatban levő javadalmazási rendszeren módosítást tartanak szükségesnek, tartsák szem előtt, hogy a vezetők javadalmazásának megállapításánál is kifejezésre jusson a végzett munka mennyisége és minősége, érvényesüljön a szocialista elosztási elv. Az erre illetékes szervek — a jelenlegi helyzetet figyelembe véve — dolgoznak azon, hogy a jövőre vonatkozóan új irányelveket adjanak a termelőszövetkezeti vezetők javadalmazásának megállapítására. Addig is a gyakorlatban bevált javadalmazási rendszer alkalmazása célszerű, hiszen az új elgondolásoknál is abból indulnak ki.

Termelőszövetkezeteinkben most nagy számban dolgoznak olyan vezetők (elnökök, agronómusok, könyvelők), akik két-három évig állami támogatást kapnak. Ezeket a vezetőket az államtól élvezett támogatáson túlmenően ugyanúgy megilletik a termelőszövetkezettől járó javadalmazások, mint azokat, akik állami támogatást nem kapnak.

A káderátcsoportosítás során kihelyezett termelőszövetkezeti elnökök, mezőgazdászok és könyvelők jövedelme a kihelyezés időtartama alatt két forrásból tevődik össze: a termelőszövetkezettől járó munkaegység-részesedésből és egyéb járandóságból, valamint állami támogatásból. A termelőszövetkezettől járó ré-

szesedésről már írtunk. Az állami támogatás keretében járó szolgáltatások és kedvezmények a termelőszövetkezet által nyújtott jövedelem kiegészítése. Ennek megfelelően az elnök három éven át havonta, a legutóbbi munkakörében — az utolsó hat hónap alatt — elért egy havi átlagkeresetét, a mezőgazdász és könyvelő pedig két éven át havonta a legutóbbi munkakörében — az utolsó hat hónap alatt — elért havi átlagkeresete 70 százalékának megfelelő összegű jövedelem-kiegészítésre jogosult. A jövedelemkiegészítés folyósítását a megyei tanács végrehajtó bizottsága engedélyezheti.

Azok a kihelyezett termelőszövetkezeti elnökök, mezőgazdászok, könyvelők, akik a kihelyezést megelőzőleg munkaviszonyban álltak, három, illetve két évig a társadalombiztosítás, nyugdíj és családi pótlék szempontjából a munkaviszonyban álló dolgozókra vonatkozó jogszabályok hatálya alá tartoznak.

A kihelyezett elnöknek, mezőgazdásznak, illetve könyvelőnek a jövedelemkiegészítés címén kapott összeg után 3 százalékos nyugdíjjárulékot kell fizetnie. Ezen kívül kell fizetni nekik a termelőszövetkezeti tagokra vonatkozó szokásos betegellátási, balesetbiztosítási és nyugdíj-járulékot (a három tétel havonta összesen 36 forint). Az összes többi járulékterhet az állam viseli.

Ha a mezőgazdász, illetve a könyvelő nem lépett be tagnak a szövetkezetbe, hanem munkaszerződéssel alkalmazzák, akkor a 3 százalékos nyugdíj-járulékot a teljes jövedelme — tehát mind a munkabére, mind a jövedelem-kiegészítése — után maga fizeti. A többi járulékterhet a munkabér után a termelőszövetkezet, a jövedelem-kiegészítés után az állam viseli.

Ha a kihelyezett elnök vagy szakember megbetegedése folytán keresőképtelenné válik, a betegség tartamára munkabér- illetve jövedelem-kiegészítés nem jár, viszont megilletik a társadalombiztosítási szolgáltatások.

A termelőszövetkezetek segítése érdekében az állam a szakemberek átcsoportosítását egyéb kezdvezményekkel is segíti. Ilyenek:

— Más községbe átköltöző elnöknek, mezőgazdásznak, illetve könyvelőnek megtéríti a költözködési költségeket. Abban az esetben, ha három, illetve két év eltelte után vissza akarnak költözni eredeti lakóhelyükre, akkor a visszaköltözködési költségeket is.

— Azoknak az elnököknek, illetve szakembereknek, akik a családjuktól külön élnek, különélési díjat és 4 hetenként egyszer haza- és visszautazási költségtérítést biztosít. Kedvezményes vasúti jegy nem jár.

— Az elnöknek, mezőgazdásznak és könyvelőnek a vele átköltöző, addig munkaviszonyban állott házastársát és más családtagját a dolgozók betegségi biztosítására vonatkozó rendelkezések szerint járó szolgáltatások — a kormány legújabb rendelkezése szerint — a három, illetve a két év eltelte után további három, illetve két évre éppen úgy megilletik, mintha munkaviszonya nem szűnt volna meg — kivéve a táppénzt, valamint a terhességi és gyermekágyi segélyt. Abban az esetben, ha nyugdíjas kerül kihelyezésre, nyugdíjat, illetve a nyugdíjának megfelelő összeget a kormányhatározat szerint korlátozás nélkül kell folyósítani, tekintet nélkül arra, hogy mennyi a termelőszövetkezettől kapott járandósága.

— Ha az elnök három, a mezőgazdász, illetőleg a könyvelő két év eltelte után megválik a szövetkezettől, munkaviszonyának folyamatossága megmarad, ha a kilépés és az új munkaviszony keletkezése között 30 napnál hosszabb idő nem telik el.

— Ha az elnök, a mezőgazdász és a könyvelő más helyről költözött a termelőszövetkezet községébe, lakásszükségletének kielégítéséről a községi tanács végrehajtó bizottsága köteles gondoskodni. Lehetőség van arra, hogy az ilyen vezető, illetve szakember a községben házhelyet vásároljon és erre az OTP-től előnyös feltételek mellett kölcsönt vehessen fel. Családi ház építésénél indokolt esetben az erre a célra engedélyezhető legmagasabb összegben is.

— A kihelyezett termelőszövetkezeti elnökök, mezőgazdászok, illetve könyvelők számára államilag biztosított szabadság, illetve üdülés nincs. A pihenést a termelőszövetkezeti tagokhoz hasonlóan kell biztosítani. az üdülést pedig az üdülési díj befizetése ellenében a szakszervezet útján lehet kérelmezni.

•

Az elosztás formájának megválasztása tehát fontos, hiszen az a tagok személyes anyagi érdekeltségének fokozásával vagy csökkentésével kihat a termelőszövetkezet egész gazdálkodására. De az elosztás formájának szerepét eltúlozni sem szabad.

Olyan termelőszövetkezetben, ahol hiányos a pártszervezet ellenőrző, segítő munkája, ahol a gazdálkodás színvonala alacsony, a vezetés nem megfelelő, a tagok munkája minőségileg erősen kifogásolható, pazarlás folyik a megtermelt termények felhasználásában stb. — és emiatt a tagok részesedése alacsony — csupán az elosztás módjának megváltoztatásával nem sokat segíthetünk. Az alacsony jövedelmet bármilyen formában osztjuk el, alacsony marad és a tagok nem lesznek elégedettek.

A munkamérés és díjazás formájának megválasztása mellett fontos, hogy a munkákat megfelelő minőségben és időben végezzék el, a termékekkel és a különböző anyagokkal takarékoskodjanak, állandóan ellenőrizzék a végzett munkák díjazását és nyilvántartását. E feladat ellátása — amellett, hogy az ellenőrzés minden termelőszövetkezeti pártszervezet feladata — az ellenőrző bizottság elsőrendű kötelessége, a közgyűlés által megállapított irányelvek szerint legalább havonta és nagyobb kampánymunkák idején.

Pártszervezeteinknek, a termelőszövetkezetek vezetőinek figyelemmel kell kísérniük a végzett munkák díjazását, különösen azt, hogy a munkacsapat-vezetők az átvételnél megkövetelik-e a minőségi előírásokat: lemérik-e a megművelt területet, vagy a termést és ennek alapján számítják ki és írják be a munkaegységeket; elvégeztetik-e újból a rossz minőségű munkát, illetve alkalmazzák-e a munkaegység-levonást ilyen esetben.

Nagy gondot kell fordítani a munkaegységek nyilvántartására is. Az ellenőrzés akkor eredményes, ha végigkísérik a nyilvántartás útját a tagkönyvtől a központi nyilvántartásig.

Figyelemmel kell kísérni, hogy a brigádvezető hogyan gazdálkodik a tervezett munkaegységekkel. Helyes, ha a munkák kiadásánál utalványozzák a munkák elvégzéséhez szükséges munkaegységek számát is, mert így megakadályozhatják, hogy az egyes munkákra az előírtnál több munkaegységet használjanak fel. Így az utalványozott és felhasznált munkaegység közötti eltérés esetén gyorsan intézkedhetnek az esetleges munkaegységhígítás megszüntetéséről.

A munkaegység-rendszer továbbfejlesztése, tökéletesítése állandó feladat, de nagyobb változtatásokat évről évre ne alkalmazzunk, mert ez csökkenti a tagok bizalmát az elosztási rendszerrel szemben.

X. A TERMELŐSZÖVETKEZETI PÁRTSZERVEZETEK TERMELÉST ELLENŐRZŐ MUNKÁJA

A pártszervezet munkája jelentősen hozzájárul a termelőszövetkezet gyors politikai, szervezeti, gazdasági megszilárdulásához, jól működő, jövedelmező szocialista nagyüzemmé válásához. A pártszervezet nevelő, gazdaságszervező munkájának színvonalától nagymértékben függ az, hogy az egyes termelőszövetkezetek termelési eszközeiket, természeti, közgazdasági adottságaikat hogyan használják ki, milyen módon küzdik le a kezdeti nehézségeket. A termelőszövetkezet pártszervezetének nevelőmunkájától függ, hogy a tagság mielőbb eggyé kovácsolódjon és a termelőszövetkezet tartalmában is mielőbb szocialista közösséggé váljon. E sokrétű és felelősségteljes feladataiknak a termelőszövetkezeti pártszervezetek — mint azt pártunk VII. kongresszusa is megállapította — akkor tehetnek eleget, ha irányító, ellenőrző tevékenységük egyre kultúráltabbá válik és munkájukban mindinkább az aktív kezdeményezés, a gazdasági kérdések tanulmányozása és megoldása érvényesül.

Termelőszövetkezeti pártszervezeteinknek szervezeti szabályzatban biztosított joga a termelés pártellenőrzése. Ez azt jelenti hogy ellenőrizhetik a szövetkezeti vezetők tevékenységét és beszámoltathatják őket a termelőszövetkezet termelési, pénzügyi kérdéseiről. A pártszervezet bármilyen gazdasági kérdést megvitathat és javaslatot tehet a szövetkezet vezetőségének vagy a közgyűlésnek. Nagyon fontos, hogy rendszeresen ellenőrizzék az éves termelési tervek megvalósulását, a bevételek és kiadások alakulását. Ha év közben lemaradást állapítanak meg, bevételi kiesést tapasztalnak, tárják fel a hibák okait és tegyenek javaslatot a bevételi kiesések pótlására stb. A termelőszövetkezetek tevékenységének pártirányítása, a termelés pártellenőrzése — a csoporttulajdon és az ennek megfelelő irányítás miatt — azonban másképp valósul meg, mint az állami üzemekben. A termelőszövetkezeti pártszervezetek gazdasági kérdésekkel összefüggő javaslatai, határozatai csak akkor kerülnek megvalósításra, ha azt a termelőszövetkezet közgyűlése, küldöttgyűlése vagy vezetősége elfogadta. A termelőszövetkezet vezetősége nem dönthet azonban olyan javaslatok felett, amelyekben a döntés joga a közgyűlésé. A termelőszövetkezetekben tehát a termelés párt-

irányítása és ellenőrzése csak a szövetkezeti demokrácia betartásával valósulhat meg.

Pártszervezeteink legfontosabb feladata a szövetkezeti tagság nevelése. A szövetkezet tagjaiban állandóan erősíteni kell a szövetkezés gondolatának helyességét és azt, hogy — ha kezdetben nehezebben is megy — jól döntöttek, amikor a szövetkezeti gazdálkodás útjára tértek, felemelkedésüknek nincs más útja, mint a szocialista nagyüzemi gazdálkodás állandó erősítése.

Szövetkezeti pártszervezeteink úgy dolgozzanak, hogy a tagság szinte mindennap érezze, hogy az ügyek eldöntése elsősorban tőle függ. Ennek feltétele a szövetkezeti demokrácia tiszteletben tartása. Azokban a termelőszövetkezetekben, ahol a demokráciát parancsolgatással helyettesítik, megsértik a tagság jogait és a törvényeket. Ez megbosszulja magát, mert csökken a tagság aktivitása, kezdeményező készsége. Éppen ezért pártszervezeteinknek arra is ügyelniük kell, hogy a szövetkezetek vezetői hogyan tartják be a szövetkezetek működését szabályozó törvényeket és rendeleteket az állammal szembeni kötelezettségeket.

Termelőszövetkezeti pártszervezeteinknek fontos feladata a termelés, a szövetkezeti nagyüzem szervezési kérdéseivel való foglalkozás. Kísérjék figyelemmel, hogy a termelőszövetkezet termelésének bővítését mennyiben végzik saját erőforrás felhasználásával. Állandóan, de különösen a tervezésnél és a zárszámadásnál szívós felvilágosító munkát végezzenek azért, hogy a termelőszövetkezet évi jövedelméből megfelelő összeget fordítsanak felújításra, beruházásra.

A pártszervezet felvilágosító munkával segítse elő az egyszerű építkezések, a korszerű állattartási módok, a fejlett agrotechnikai módszerek bevezetését. Támogassa a különböző termelési mozgalmakat (silótermesztési, 30 q-ás kukoricatermesztési, burgonyatermesztési stb.) és termelési versenyeket. Különösen nagy jelentőségű a pártszervezetek felvilágosító munkája a szövetkezeti tagság munkaaktivitásának erősítésében, a családtagok munkába vonásában. A termelőszövetkezeti pártszervezetek segítsék elő a szövetkezeti tagság anyagi érdekeltségének növelését szolgáló munkaszervezési és jövedelemelosztási, premizálási módok bevezetését. A termelőszövetkezeti pártszervezetek támogassanak minden olyan, a tagság által javasolt termelési eljárást, amely előmozdítja a termelés növekedését, a szövetkezet további szervezeti, gazdasági erősödését.

Ügyeljen a pártszervezet arra is, hogy a szövetkezet tagjai és a még egyénileg dolgozó parasztok között jó viszony legyen, és ha lehetséges — ha az egyénileg dolgozó paraszt is igényli —, segítse a szövetkezet nemesített vetőmaggal, szerszámokkal stb. Ez közelebb hozza az egyénileg dolgozó parasztot a termelőszövetkezethez, amely az ő jövője is, és gyorsítja elhatározását a belépésre.

Termelőszövetkezeti pártszervezeteink feladataikat csak úgy képesek jól megoldani, ha megfelelő szervezeti keretekkel rendelkeznek. A legjobb megoldás — elsősorban nagyobb létszámú pártszervezetekben — ha munkaszervezeti egységenként, tehát brigádonként szervezik a pártcsoportokat. Ahol kevés a párttag, és nincs lehetőség arra, hogy minden brigádban pártcsoportot szervezzenek, ott arra kell törekedni, hogy a párttagságot arányosan osszák el az egyes munkaszervezeti egységek között, hogy minden brigádban, illetve állattenyésztő telepen dolgozzon párttag. Pártonkívüli aktívákat ne csak a pártalapszervezet mellett, hanem a brigádokban, illetve a munkacsapatokban is szervezzenek. Lehetőleg minden munkacsapatban legyen párttag vagy pártonkívüli aktivista, akik a termelőszövetkezeti tagokhoz közvetítik a párt szavát és a pártszervezetekhez a szövetkezeti tagság problémáit, javaslatait.

Ahol munkaszervezeti alapon nem lehet megszervezni a pártcsoportot, ott megoldható területi alapon is. Ez azt jelenti, hogy egy-egy pártcsoporthoz egy határrészen dolgozó párttagok tartoznak, akiknek egyik része a növénytermesztésben, másik részük az állattenyésztésben dolgozik. Lehet olyan megoldás is, hogy egy termelőszövetkezeten belül a két megoldást együttesen alkalmazzák, a lényeg az, hogy megtaláljuk a termelés pártirányításának és ellenőrzésének legkedvezőbb szervezeti formáit. Helyes, ha a termelőszövetkezetbe kihelyezett traktoros-brigádban dolgozó párttagok tanácskozási joggal részt vesznek a szövetkezeti pártszervezet pártcsoportjaiban.

A termelőszövetkezeti pártszervezet munkája akkor hatékony és a szövetkezet tagsága akkor támogatja a pártszervezetet, ha széles tömegbázisra támaszkodik. Ezért helyes, ha az egyes vizsgálatokba, a feladatok megoldásába bevonják a KISZ-t és a többi tömegszervezet tagjait, ha nagyobb jelentőségű, nagy szaktudást igénylő vizsgálatokhoz — a felsőbb pártszervezet engedélyével — kérik az állami és társadalmi munka különböző terüle-

tén dolgozó szakemberek, szakmai tömegszervezetek. (pl. Agrártudományi Egyesület helyi csoportja) tagjainak segítségét.

Nagyon fontos, hogy a szövetkezeti pártszervezet rendszeresen tájékoztassa a párttagságot, a pártonkívüli aktívákat az időszerű feladatokról, a szövetkezeti tagok problémáiról, a szövetkezet gazdasági tevékenységéről. Az a tapasztalat általában — de különösen a kezdő termelőszövetkezetekben —, hogy a pártszervezetek ellenőrző munkájuk során nagyon szétforgácsolják erőiket és így kevésbé eredményes munkájuk. A leghelyesebb az, ha — amellett, hogy a pártszervezet taggyűlése előzetesen megvitatja a termelőszövetkezet termelési tervét, zárszámadását, év közben a tervteljesítés állását stb. — olyan gazdasági kérdéseket tűznek napirendre, amelyek problémát okoznak és egy-egy terület jelentős fejlesztésével függnek össze. A pártszervezet vizsgálja meg az észlelt hibák kijavításának lehetőségeit.

A pártszervezet napirendre tűzheti például a baromfitenyésztés, a sertéstenyésztés fejlesztésének kérdéseit, javasolhatja a munkaerő megfelelőbb foglalkoztatása érdekében kertészet létrehozását stb. E területek megvizsgálását vagy a vezetőség végezze, vagy állítsanak össze a területhez legjobban értő párttagokból, pártonkívüli aktivistákból és szakemberekből egy csoportot, amely a vezetőséggel együtt végzi a vizsgálatot és javaslatot tesz a hiányosságok kiküszöbölésére, illetve a kitűzött termelési célok megoldására. A pártszervezetek ügyeljenek arra, hogy javaslataikat a közgyűlés előtt a szövetkezet tagjai megismerhessék és széles körben megvitassák. Így a közgyűlésen könnyebben elfogadják és harcolnak megvalósításukért.

A termelőszövetkezeti pártszervezetek eredményes munkájának elengedhetetlen feltétele: *a jó együttműködés a termelőszövetkezet vezetőségével.* A gazdaságvezetés segítse a pártszervezet munkáját és a kommunista gazdaságvezetők — elnök, agronómus, könyvelő — érezzék a felelősséget nemcsak a termelési feladatokért, hanem a pártszervezet munkájáért is. Termelőszövetkezeteinkben kialakult az a gyakorlat, hogy a párttitkár tagja a vezetőségnek, így közvetlenül részt vesz a gazdaság vezetésében. A termelőszövetkezet elnöke viszont (amennyiben párttag) tagja a pártszervezet vezetőségének. Csak így, a pártszervezet és a termelőszövetkezet vezetőségének, illetve vezetőinek együttműködésével oldhatók meg a termelőszövetkezeti gazdálkodás mindennapi és távolabbi feladatai.

MELLÉKLETEK

A MUNKA VÖRÖS ZÁSZLÓ ÉRDEMRENDDEL KITÜNTETETT MIHÁLYI „TÁNCSICS" TERMELŐSZÖVETKEZET FONTOSABB ADATAI ÉS VETÉSFORGÓI

1. *Általános adatok:*	
Családok száma	252
Tagok száma	272
2. *Területi adatok:*	
Tsz összes területe	2185 kh
Közös gazdálkodásba vont terület	1995 kh
Ebből szántó	1833 kh
Legelő	102 kh
Gyümölcsös termő	10 kh
Gyümölcsös nem termő	13 kh
Erdő	17 kh
Fanet	20 kh
Háztáji terület	190 kh
Egy tagra jutó szántó	571 kh
Egy tagra jutó összterület	623 kh
3. *A közös állatállomány alakulása:*	1959. XII. 31-én.
Szarvasmarha	337 db
Ebből: tehén	111 db
Sertés	563 db
Ebből: koca	50 db
Ló	92 db

Az 1960. évre kidolgozott vetésforgók a termelőszövetkezetnél:

„A" vetésforgó

1. Cukorrépa[1]	28,4 % kenyérgabona
2. Tavaszi árpa — vöröshere	14,2 % tak. gabona

3. Vöröshere	14,2 %	kukorica
4. Őszi búza	14,2 %	cukorrépa
5. Kukorica	14,2 %	évelő pillangós
6. Őszi búza	7,1 %	silókukorica
7. Cukorrépa[1]		
8. Tavaszi árpa + vöröshere		
9. Vöröshere		
10. Silókukorica		
11. Őszi búza		
12. Kukorica[2]		
13. Csalamádé		
14. Őszi búza		

„B" vetésforgó

1. Cukorrépa[1]	25,0 %	kenyérgabona
2. Tavaszi árpa + vöröshere	25,0 %	tak. gabona
3. Vöröshere	12,5 %	cukorrépa
4. Őszi búza	12,5 %	burgonya
5. Burgonya[2]	12,5 %	silókukorica
6. Tavaszi árpa	12,5 %	évelő pillangós
7. Silókukorica		
8. Őszi búza		

„C" vetésforgó

1. Magrépa[1]	27,3 %	kenyérgabona
2. Tavaszi árpa + vöröshere	27,3 %	tak. gabona
3. Vöröshere	9,1 %	kukorica
4. Őszi búza	4,5 %	burgonya
5. Őszi árpa	13,6 %	magrépa
6. Magrépa és burgonya[2]	18,2 %	évelő pillangós
7. Tavaszi árpa + vöröshere		
8. Vöröshere		
9. Őszi búza		
10. Kukorica[2]		
11. Őszi búza		

„D" vetésforgó

1. Kukorica[1]	12,5 %	kenyérgabona
2. Tavaszi árpa + lucerna	25,0 %	tak. gabona
3. Lucerna	25,0 %	kukorica
4. Lucerna	37,5 %	évelő pillangós

5. Lucerna
6. Zab
7. Kukorica
8. Őszi búza

„E" vetésforgó

1. Kukorica[1]	33,3 %	kenyérgabona
2. Tavaszi árpa + vöröshere	22,2 %	tak. gabona
3. Vöröshere	22,2 %	kukorica
4. Őszi búza	11,1 %	borsó
5. Kukorica[2]	11,1 %	évelő pillangós
6. Zab		
7. Borsó		
8. Őszi búza		
9. Őszi búza		

„F" vetésforgó

1. Kukorica[1]	44,4 %	kenyérgabona
2. Őszi búza + vöröshere	11,1 %	tak. gabona
3. Vöröshere	22,2 %	kukorica
4. Őszi búza	11,1 %	borsó
5. Borsó	11,1 %	évelő pillangós
6. Őszi búza		
7. Kukorica[2]		
8. Tavaszi árpa		
9. Őszi búza		

„A" vetésforgó összterülete	478 kh	14 szakasz	átl.	31,1 kh
„B" vetésforgó összterülete	297 kh	8 szakasz	átl.	37,1 kh
„C" vetésforgó összterülete	313 kh	11 szakasz	átl.	28,4 kh
„D" vetésforgó összterülete	255 kh	8 szakasz	átl.	31,9 kh
„E" vetésforgó összterülete	303 kh	9 szakasz	átl.	33,6 kh
„F" vetésforgó összterülete	242 kh	9 szakasz	átl.	27.0 kh
	1888 kh	59 szakasz		

Vetésforgóban	1888 kh	91,4 %
Forgón kívül	178 kh	8.6 %
	2066 kh	100,0 %

A vetésforgókban termesztett növények aránya

Kenyérgabona	540 kh	28,5 %
Takarmánygabona	385 kh	20,4 %
Kukorica	282 kh	15,0 %
Cukorrépa	105 kh	5.6 %
Burgonya	52 kh	2.8 %
Magrépa	42 kh	2,3 %
Borsó	60 kh	3.2 %
Évelő pillangós	317 kh	16.7 %
Silókukorica	71 kh	3.7 %
Csalamádé	34 kh	1.8 %
	1888 kh	100.0 %

1 Teljes szervestrágyázva
2 Fél szervestrágyázás

MIHÁLYI TÁNCSICS MTSZ.

TÁBLÁSITÁS UTÁN

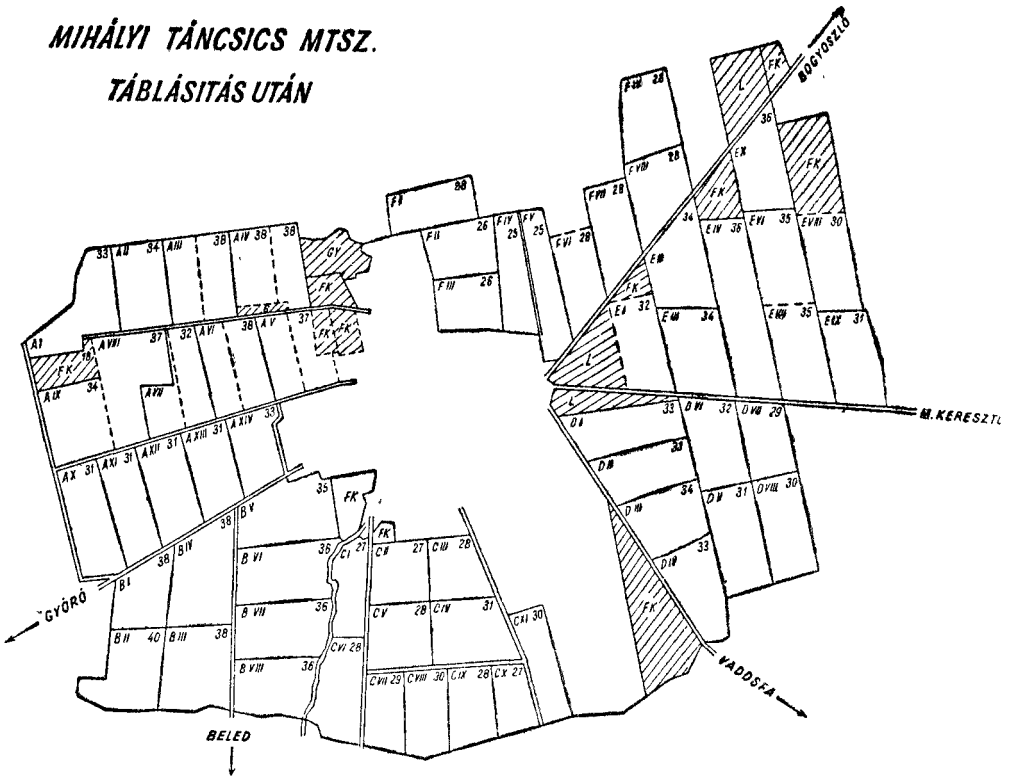

A KÜLÖNBÖZŐ NÖVÉNYEK ÉVI KÉZIMUNKAERŐ-SZÜKSÉGLETE A TERMELŐSZÖVETKEZETEKBEN KÖZEPES GÉPESÍTÉS MELLETT

Növények megnevezése	Egy kh évi kézimunka-szükséglete (munkanap)	Az időszak munkanap-szükséglete az évi összes szükséglet százalékában				
		I. XI. 1-től II. 28-ig	II. III. 1-től IV. 30-ig	III. V. 1-től VI. 30-ig	IV. VII. 1-től VIII. 31-ig	V. IX. 1-től X. 31-ig
Őszi búza	6,7	0,8	5,7	1,0	83,4	9,1
Rozs	5,9	1,9	6,6	1,2	80,7	9,6
Őszi árpa	6,7	0,8	4,6	62,6	25,2	6,8
Tavaszi árpa	6,0	—	5,2	1,8	78,4	14,6
Zab	5,7	—	11,4	—	79,8	8,8
Rizs	40,2	2,8	21,8	17,7	26,0	31,7
Lucerna szénának[1]	3,6	—	5,4	41,3	50,3	3,0
Vöröshere felülvetés	1,3	—	20,9	—	5,4	73,7
Vöröshere álló	3,6	—	5,3	56,2	38,5	—
Vöröshere magnak	6,6	0,2	2,7	42,8	28,2	26,1
Őszi takarmány-keverék	5,1	19,6	2,3	56,1	12,6	9,4
Tavaszi takarmány-keverék	5,0	—	13,4	80,0	—	6,6
Csalamádé	8,9	—	5,4	2,1	88,3	4,2
Csalamádé másodvetés	8,8	—	—	13,4	34,7	51,9
Csalamádé tarlóvetés	6,0	—	—	11,7	35,5	52,8
Silókukorica[1]	10,4	—	3,2	—	18,7	78,1
Silókukorica másod-vetés	11,1	—	—	31,8	5,0	63,2

Kukorica	16,7	12,0	7,1	35,9	16,0	29,0
Burgonya[1]	19,5	0,4	13,2	10,3	2,1	74,0
Cukorrépa	38,9	—	3,2	51,4	13,2	32,2
Takarmányrépa	39,4	14,6	3,5	28,5	11,0	42,4
Tak. és cukorrépa-dugvány	38,7	0,4	4,3	32,5	7,3	55,5
Tak. és cukorrépa	31,6	0,4	42,2	10,6	46,2	0,6
Napraforgó	13,9	—	6,6	41,8	13,0	38,6
Dohány	182,8	48,7	4,9	15,6	24,0	6,8
Borsó, étkezési	11,2	7,1	50,9	9,0	26,8	6,2
Olajlen	9,4	—	22,3	68,6	—	9,1
Rostlen	11,6	5,8	13,1	—	81,1	—
Rostkenden	14,6	3,6	6,2	2,2	0,3	87,7
Édes csillagfürt magnak	12,8	—	4,9	44,9	47,8	2,4
Csillagfürt (fővetésű) zöldtrágyának	1,7	—	64,3	—	19,4	16,3
Rét	7,4	7,4	10,9	41,8	27,6	12,3
Legelő	2,3	18,4	2,3	39,7	—	39,6
Gyümölcsös (cseresznye, barack)	51,8	22,4	12,9	16,9	21,8	26,0
Dinnye és egyéb szárazkertészet	61,9	9,3	28.5	25.9	24.2	12,1

[1] Teljes gépesítéssel számoltunk.

Növény; illetőleg művelési ág	Mennyiség kh	1 kh évi munkanap szükséglete
		Kézi munka
A ledolgozható munkanapok száma		
Őszi búza	334	6,7
Őszi árpa	108	6,7
Zab	20	5,7
Kukorica	284	16,7
Burgonya[2]	67	19,5
Cukorrépa	41	38,9
Borsó	10	11,2
Silókukorica[2] (vegysz. gyomirtás)	78	10,4
Őszi takarmánykeverék	42	5,1
Lucerna, szénának[2]	159	3,6
Dinnye és egyéb kertészet	30	61,9
Rét, szénának	57	7.4
Másodvetésű csalamádé	32	8,8
Gyümölcs (cseresznye, barack)	24	51.8
Szükséges kézi munkaerő-nap		
Rendelkezésre áll 84 fő brigádtag[1] á 206 munkanappal		
Hiány		
Többlet		
Szükséglet a rendelkezésre álló munkaerő százalékában		

[1] A növények kézi munkaerő-szükséglete közepes gépesítés mellett.
[2] A növények kézi munkaerő-szükséglete teljes gépesítés mellett.

MÉRLEGE A NÖVÉNYTERMESZTÉSBEN 1960. ÉVBEN[1]

Összes kézi munkanap-szükséglet nap = 10 óra	időszaki beosztásban				
	I. XI. 1-től II. 28-ig	II. III. 1-től IV. 30-ig	III. V. 1-től VI. 30-ig	IV. VII. 1-től VIII. 31-ig	V. IX. 1-től X. 31-ig
206	24	41	46	49	46
2 237	17	123	23	1870	204
723	5	29	119	520	50
114	—	13	—	91	10
4 748	568	341	1704	758	1377
1 306	6	173	134	27	966
1 594	—	51	820	210	513
112	8	57	10	30	7
811	—	26	—	152	633
214	42	5	120	27	20
572	—	31	236	288	17
1 857	173	529	480	450	225
421	31	46	176	116	52
281	—	—	—	135	146
1 243	278	160	210	271	324
16 233	1128	1584	4032	4945	4544
17 304	2016	3444	3864	4116	3864
			168	829	680
1 071	888	1860			
93,8	55,9	45,9	104,4	120,1	117,6

A SARKADI LENIN TERMELŐSZÖVETKEZET MUNKAERŐ-MÉRLEGE 1960. V. 1—15-ig

Kézi	Fogat	Gépi	Megnevezés	Kézi	Fogat	Gépi saját	ÁMG
	munkanap szükséglet				munkanap rendelkezésre áll		
			szántóföldi növénytermesztés				
400	—	—	Cukorrépasarabolás 200 kh V. 1—5-ig.	400	—	—	—
12	—	48	Vegysz. gyomirtás 670 kh V. 1—7-ig	—	—	24	24
—	—	39	Kukorica talajelők. V. 1—15-ig	—	—	26	13
221	416	78	Kukoricavetés 700 kh V. 1—15-ig.	221	416	13	65
—	—	26	Kukoricavet. heng. 700 kh V. 1—15-ig	—	—	—	—
118	—	18	Luc.- és vherekaszálás 220 kh V. 9—14-ig	118	—	18	—
—	—	6	Rendsodrás 220 kh V. 9—14-ig	—	—	6	—
24	—	12	Szénahordás 1200 q V. 12—15-ig	24	—	4	8
4820	—	—	Cukorrépaegyelés 365 kh V. 1—15-ig	2109	—	—	—
—	—	10	Kukoricafogasolás 200 kh V. 10—15-ig	—	—	—	—
—	—	3	Lucernatarló-porozás 90 kh V. 12—15-ig	—	—	—	—
5595	416	240		2872	416	91	110
			Állattenyésztés	—2723	—	—39	
75	—	—	Lóápolás 103 db	75	—	—	—
375	—	—	Szarvasmarhateny. hizl. 483 db	375	—	—	—

180	—	—	Sertésteny. hizl.	631 db	180	—	—	—
60	—	—	Juhtenyésztés	686 db	30	—	—	—
30	—	—	Méhészet	50 család	60	—	—	—
165	90	—	Takarmányozás		165	90	—	—
885	90	—			885	90	—	—
			Kertészet					
600	15	—	Melegágyak gondozása, növényápolás		600	15	—	—
26	—	—	Gyümölcsös ápolása		26	—	—	—
626	15	—			626	15	—	—
			Segédüzemek					
372	—	—	Műhelyek		372	—	—	—
144	12	—	Építőbrigád		144	12	—	—
240	—	48	Majori brigád (szállítók, belső munkások)		240	—	48	—
135	—	—	Mezőőr, éjjeliőr, nappali őr		135	—	—	—
216	—	—	Gépkocsi- és traktorvezetők		216	—	—	—
48	36	—	Bérfuvarosok		48	36	—	—
1155	48	48			1155	48	48	—
			Vezetés					
165	40	15	Függetlenített vezetők		165	40	15	—
132	—	—	Adminisztráció		132	—	—	—
297	40	15			297	40	15	—

Kézi	Fogat	Gépi	Megnevezés	Kézi	Fogat	Gépi saját	AMG
	Munkanap szükséglet				Munkanap rendelkezésre áll		
			Összesen				
5595	416	240	Szántóföldi növénytermesztés	2872	416	91	110
885	90	—	Állattenyésztés	885	90	—	—
626	15	—	Kertészet	626	15	—	—
1155	48	48	Segédüzemek	1155	48	48	—
297	40	15	Vezetés	297	40	15	—
8558	609	303		5835	609	154	110
				—2723	—	—39	

Munkaerő-mérleg

	Kézi	Fogat	Gépi
Szükséglet	8558	609	303
Rendelkezésre áll	5835	609	264
Hiány	2723	—	39

A számítások alapjául 10 órás munkanap alatti teljesítményeket kell érteni.

VALLÁS, EGYHÁZ, POLITIKA

I. A VALLÁS KELETKEZÉSE ÉS TÁRSADALMI SZEREPE

A vallás lényege és alkotóelemei

A materialista világnézet évezredek óta harcban áll a vallásos világnézettel. A materialista filozófusok már régen kimutatták, hogy a vallás tanításai tarthatatlanok, hogy a vallást a kizsákmányolók a tömegek megfélemlítésére használják fel. A marxizmus előtt a vallás lényegét nem tudták feltárni. A vallásban nem láttak egyebet puszta képtelenségnél, és a vallást egyszerűen az emberi tudatlanság termékének tartották. Csak a marxizmus képes a társadalmi jelenségek következetesen materialista magyarázatára, a vallás lényegének feltárására.

A vallás lényege A vallás fogalmát Engels a következőképpen határozta meg: „... egyik vallás sem más, mint azoknak a külső hatalmaknak fantasztikus visszatükröződése az emberek fejében, amelyek mindennapi létük felett uralkodnak, olyan visszatükröződés, amelyben a földi hatalmak földöntúli hatalmak alakját öltik".[1]

Ez a meghatározás a vallásnak két alapvető vonását emeli ki:

Először, hogy a vallásban kifejezésre jut (visszatükröződik) a természeti és társadalmi erők uralma az ember felett. Az ember története folyamán, különösen kezdetben, a természet vakon

[1] *Engels:* „Anti-Dühring". Szikra 1950. 326. old.

ható törvényszerűségeinek, az elemi csapásoknak volt kiszolgáltatva. Az osztálytársadalmakban uralkodó törvényszerűségek — háborúk, elnyomás, válságok stb. — ugyancsak vakon, váratlan elemi csapásként hatottak rá, melyek okait nem tudta feltárni. *Másodszor, hogy a vallásban milyen formában tükröződnek ezek a természeti és társadalmi folyamatok.* Ezek a folyamatok (erők) természetfeletti lények formájában tükröződnek, melyek eltorzult és fantasztikus tükörképei a természetben és a társadalomban érvényesülő ismeretlen törvényszerűségeknek.

Ebben határozható meg a vallás lényege.

A vallásos ideológia alkotóelemei

A vallás lényegének felismerése mellett igen fontos, hogy tanulmányozzuk mindazokat az *alkotóelemeket*, amelyekből a vallásos ideológia összetevődik.

Vegyük sorra a vallásnak ezeket az alkotóelemeit.

a) *Vallásos képzetek és fogalmak* (mitológiai elem). Ezeket az emberi gondolkodás hozza létre, úgy hogy a valóságos erők és összefüggések helyébe képzelt erőket és okokat állít. Az ember- és állatalakú démonok, szellemek, istenek és ördögök, akik a természeti és társadalmi folyamatok mozgatóiként jelennek meg; a túlvilág fogalma, ahol a földi bűnök és erények megtorlása, illetve jutalmazása történik stb.

b) *Vallásos érzések* (érzelmi elem). Ezek csak annyiban különböznek a nem vallásos érzelmektől, hogy fantasztikus, képzelt dolgokra irányulnak. A tehetetlen ember félelme a váratlan és elháríthatatlan csapásoktól átalakul istenfélelemmé; a társadalmi függés és kiszolgáltatottság szüli az alázatot és belenyugvást — e függés vallási szentesítése pedig a megnyugvást az isteni akaratban, az isten iránti alázatot.

c) *Vallásos tevékenység* (kultusz, vagy szertartási elem). Ez elkerülhetetlenül együtt jár minden vallással. Célja, hogy az emberek hassanak a vélt természetfeletti erőkre. Az embereket ezek a szertartások — amelyek szokásokká váltak — szorosan hatalmukban tartják, sőt e szertartások visszahatnak az őket létrehozó vallásos nézetekre és érzésekre, táplálják és erősítik azokat.

Mindezekből következik, hogy a vallás alkotó részeinek megismerése nemcsak elméleti, hanem gyakorlati jelentőségű is.

A marxizmus—leninizmus tanítása a vallás keletkezéséről és társadalmi szerepéről

Arra a kérdésre, hogyan keletkezett a vallás és mi tartja fenn, az egyetlen tudományos választ a marxizmus—leninizmus adta meg.

Az *embereknek* fejlődésük legősibb időszakában *nem voltak és nem lehettek vallási képzeteik*, mert az ember története nem a világról alkotott valamilyen elképzeléssel, nem a világ megismerésével kezdődött, hanem a termeléssel, a létfenntartási eszközök megszerzésével.

Az állatvilágból kiemelkedő embernek nem volt sem szüksége, sem lehetősége arra, hogy a világ lényegéről, teremtett vagy örök voltáról elmélkedjék. Keserves küzdelemmel kellett megszereznie a külső világ tárgyait, hogy legelemibb életszükségleteit kielégíthesse. Csak a termelés fejlődésével alakult ki az emberek tudata, helyes és téves fogalmai. Ekkor keletkezett a vallás is.

A vallás tehát az emberi társadalom fejlődésének egy bizonyos fokán — az ősközösségi társadalomban — keletkezett.

Hogyan alakultak ki a vallásos elképzelések?

A vallás létrejöttének alapja az ősközösségi társadalom termelésének alacsony színvonala. A termelőerők fejletlensége kiszolgáltatja az embert a természet vak erőinek. A kezdetleges körülmények között élő embert számtalan csapás fenyegette (pl. erdőtűz, ragadozó vadállatok, betegség stb.), amelyeket nem tudott elhárítani. Létfenntartása is a véletlentől függött; eredményes volt-e a vadászat vagy nem. Az ember annyit már megértett a körülötte végbemenő folyamatokból, hogy mindennek van valami oka és kereste sikereinek, kudarcainak és a rázúduló csapásoknak az okát.

De az ember gondolkodását körülményei határozzák meg, ismereteit termelő tevékenysége során szerzi. Alacsony színvonalú termelés csak felszínes, hézagos, pontatlan ismereteket nyújthat. A fejletlen, kezdetleges termelésnek tehát fejletlen, kezdetleges gondolkodás felel meg.

A primitív ember is gondolkodik; de arra még nem képes, hogy megkülönböztesse a lényegest a lényegtelentől. Számára minden, ami mozog, élő; és ami élő, tudatosan cselekszik. A kez-

detlegesen gondolkodó ember szemében a csobogó forrás, a gyorsan futó patak élőnek, a szélben hajlongó fák mozgása tudatosnak tűnik.

Az ősember, amikor a bajok okát kutatta, arra gondolt, hogy az ő szerencséje vagy szerencsétlensége a természeti tárgyak és jelenségek jó- vagy rosszindulatán múlik. Ha nem találta el a vadat, akkor a dárda „nem talált célba". A rosszul kikötött csónakot „elvitte a víz". A csorba fejsze „nem akart" vágni és így tovább. Az olyan félelmetes jelenségek mögött, mint a villámlás, mennydörgés, a nap- és a holdfogyatkozás — ugyancsak tudatosan cselekvő erőket sejtett.

Engels a következőket írja: „A történelem kezdetén először a természeti hatalmak azok, amelyek ... a különböző népeknél a legkülönfélébb és legtarkább megszemélyesítéseken mennek keresztül." Ez azt jelenti, hogy a természeti tárgyakat és jelenségeket emberi tulajdonságokkal ruházták fel, vagyis *az őskőzösségi társadalom vallása természeti vallás volt.*

A vallásos elképzelések az osztálytársadalmakban

A vallásos gondolkodás alakulása a történelmi fejlődéstől függ. „... az eredeti vallásos képzetek — írja Engels — minden ... népnél sajátos fejlődésen mennek keresztül a nekik megszabott életfeltételeknek megfelelően ... Azok az istenek, akiket ... minden nép megalkotott magának, nemzeti istenek voltak, akiknek birodalma nem terjedt messzebbre, mint az általuk védelmezendő nemzeti terület. Ezeknek határain túl más istenek uralkodnak, akiknek hatalmát senki sem vonta kétségbe. Ezek az istenek csak addig élhettek a képzeletben, ameddig a nemzet fennállt; a nemzet pusztulásával ütött az ő órájuk is."[1]

Amikor az ősközösségi rendszert felváltotta az *osztálytársadalom*, amikor kialakult a rabszolgatartók és a rabszolgák osztálya, amikor létrejöttek a rabszolgatartó államok — akkor megváltoztak az emberek vallásos elképzelései is. Az emberek az isteneket a hatalmaskodó, becsvágyó, kegyetlen és zsarnok földi uralkodók mintájára alkották meg. Engels Marxhoz intézett egyik levelében azt írta, hogy: „... az *egy* isten sohasem jött volna létre az *egy király* nélkül ... a természet számos jelensé-

[1] *Marx—Engels:* Válogatott művek. II. köt. Szikra 1949. 393—394. old.

gét ellenőrző, az egymással ellentétes természeti erőket összetartó isten egysége csak képmása a... keleti despotának..."[3]

Az osztálytársadalomban a régi primitív vallások helyébe a kizsákmányolásra épülő társadalom szükségleteinek megfelelő vallások jöttek létre: a görög—római és a zsidó vallások, a buddhizmus, a kereszténység és az iszlám. Ezek a vallások hosszú évszázadokon keresztül alakultak ki, és formálódtak az adott társadalom igényeinek megfelelően. A régi vallások eltűntek, vagy beolvadtak a létrejövő új világvallásokba, amelyek — Engels szavaival élve — az osztálytársadalom legsajátosabb termékei.

A vallás társadalmi és szociális alapjai

A vallás társadalmi és szociális alapjaira vonatkozóan Lenin a következőket írta: „A vallás a szellemi elnyomás egyik fajtája, amely mindenütt ránehezedik a másoknak végzett, örökös munka, az ínség és a magárahagyottság által szorongatott néptömegekre. A kizsákmányolt osztályoknak a kizsákmányolók elleni harcában megnyilvánuló erőtlensége elkerülhetetlenül kiváltja a földöntúli jobb életbe vetett hitet, éppúgy, mint ahogyan a vadembernek a természet elleni harcában megnyilvánuló erőtlensége kiváltja az istenekbe, ördögökbe, csodákba és más effélékbe vetett hitet."[4]

A tőkés társadalomban a természeti és társadalmi erők uralma az ember felett fantasztikusnál fantasztikusabb formákban tükröződik. A kapitalista termelés törvényei a munkást, a parasztot, a kisvállalkozót anyagi romlásra, nincstelenségre, kizsákmányolásra, munkanélküliségre, éhhalálra kárhoztatják. A kapitalista társadalomban ez a vallás társadalmi alapja.

„Miért tartja magát a vallás — írja Lenin — a városi proletariátus elmaradt rétegeiben, a félproletariátus széles rétegeiben, valamint a parasztság tömegében? A nép tudatlansága miatt, válaszolja a haladó polgár, a radikális vagy a polgári materialista. Tehát: le a vallással, éljen az ateizmus, fő feladatunk az ateista nézetek terjesztése. A marxista erre azt mondja: nem igaz. Az ilyen nézet felületes, polgárian korlátolt kultúrkodás. Az ilyen nézet nem eléggé mélyen, nem materialista, hanem

[3] *Marx—Engels:* A német ideológia. Szikra 1952. 167. old.
[4] *Lenin* Művei. 10. köt. Szikra 1954. 73. old.

idealista módon magyarázza a vallás gyökereit. A modern kapitalista országokban ezek a gyökerek főként *társadalmi* jellegűek. A dolgozó tömegek társadalmi elnyomottsága, látszólag teljes gyámoltalanságuk a tőkés rendszer vak erőivel szemben, melyek az egyszerű dolgozó embernek naponként és óránként ezerszer több borzalmas szenvedést, több irtózatos gyötrelmet okoznak, mint bármiféle rendkívüli esemény, például a háború, a földrengés stb. — ebben rejlik ma a vallás legmélyebb gyökere. »A félelem teremtette az isteneket.« A félelem a tőke vak hatalmától, amely vak, mert a nép tömegei nem láthatják előre, amely a proletárt és a kistulajdonost lépten-nyomon azzal fenyegeti (és nemcsak fenyegeti), hogy »hirtelenül«, »váratlanul«, »véletlenül« tönkreteszi, pusztulást zúdít rá, koldussá, pauperré, prostituálttá változtatja, éhhalálba taszítja — ez a mai vallás *gyökere*. Ezt kell szem előtt tartania a materialistának mindenekelőtt és mindenekfelett, hacsak mint materialista nem akar az előkészítő osztályban maradni. Semmiféle felvilágosító könyvecske nem fogja a tőkés kényszermunkától agyonsanyargatott, a kapitalizmus vakon pusztító erőitől függő tömegekből kiirtani a vallást, ameddig ezek a tömegek nem tanulták meg, hogy egyesülten, szervezetten, tervszerűen, tudatosan harcoljanak a vallás *gyökere* ellen, a *tőke uralma* ellen, annak minden formájában."[5]

A vallás társadalmi szerepe

A vallás társadalmi gyökereinek ismeretében nem nehéz megérteni a vallás társadalmi szerepét sem. Ezt a szerepet már eleve meghatározza az a tény, hogy *a vallás lényege szerint egyértelműen reakciós világnézet, mert a valóságot elferdítve, meghamisítva tükrözi.* Ezért tölti és töltheti be azt a társadalmi szerepet, amelyet Marx abban foglalt össze, hogy *a vallás a nép óvszere.* Prosper Alfaric, neves vallástörténész, a strasburgi egyetem tanára, érdekesen és találóan fejti ki Marxnak ezt a gondolatát:

„A világot teremtő és kormányzó isten eszméje, az ő szolgálatára teremtett halhatatlan szellemi lény eszméje, a vallási szertartás, amelynek a gondviselés által kitűzött rendeltetése, hogy rendszeres kapcsolatot teremtsen a lélek és az isten között, nem üres spekulá-

[5] *Lenin:* Marx, Engels, marxizmus. Szikra 1949. 226—227 old.

ció, amelyen a hitetlen nevethet, s amelyet gyakorlatilag figyelmen kívül hagyhat.

Ha igaz, hogy a világot isten kormányozza, akkor a földön érvényesülő rend az ő műve. Akkor tehát nem lehet eléggé tiszteletben tartani ezt a rendet. Vagyis az a gondolat, hogy ezt a rendet egy másikkal kellene helyettesíteni, vagy akár csak megjavítani — arcátlanság és súlyos hiba.

Ha igaz, hogy az emberi lélek halhatatlan, akkor a jelenlegi élettel nem érdemes törődni. Akkor az csak egy pont a végtelenben és igazán csak annyiban számít, amennyiben lehetővé teszi, hogy érdemeket szerezzünk az utána következő életre. Mit számít akkor, hogy itt lent az ember többé-kevésbé szerencsétlen, ha ezen az áron megvásárolhatja az örök boldogságot egy jobb világban.

Ha igaz, hogy a vallás szolgái ismerik a végtelen boldogsághoz bizonyosan elvezető utat, s isten őket bízta meg azzal, hogy őt nálunk képviseljék és minket hozzá vezessenek, akkor csak az a kötelességünk, hogy rájuk hallgassunk, s engedelmesen vezettessük magunkat általuk. Nem az bölcs, aki állandóan az eszét használja, hanem az, aki teljesen aláveti magát a hit követelményeinek.

Ily módon a hívők tömegét egy misztikus álom állapotában tartják. Ez a tömeg a túlvilág káprázatától megszédülve, szem elől téveszti az őt körülvevő érzékelhető valóságot. Még csak eszébe sem jut, hogy panaszkodjék az osztályrészéül jutott nyomorúságos sors miatt, és irígykedés nélkül nézi, hogyan osztozkodik szeme előtt néhány kiválasztott az ő munkája által létrehozott javakon. Ezt az egyenlőtlenséget annyira az isteni elrendelés szerint valónak tartja, hogy nem is esik kísértésbe, hogy emiatt panaszkodjék.

A vagyonosok csak örülhetnek ennek a lelkiállapotnak. Azon is vannak, hogy ezt minél tartósabbá tegyék. A vallás az az ópium, amelyet a nép elaltatására használnak fel, s így meggátolják, hogy elgondolkozzék azokon az igazságtalanságokon, amelyeknek áldozata, és hogy jogait követelje. Még olyanok is, akik már nem tudják elfogadni a régi dogmákat, éberen őrködnek fennmaradásukon, mert hasznosnak tartják őket, s néha még nagy áldozatokat is vállalnak azért, hogy beoltsák velük a nyájat, amelyet kizsákmányolnak.

Az egyház ezt felismeri. Tisztában van azzal, hogy milyen kötelékek fűzik a kiváltságos osztályokhoz. Mindenütt ezek ügyvédjéül szegődik tehát és a szerencsétlenek tömegét annál fokozottabban szólítja lemondásra, minél inkább érzi, hogy terjed köztük a forradalomra való felhívás."

A vallás a hamis elképzelések, a valótlanságok rendszere. Ezt a marxizmus tanításai mellett — azok a viták is bizonyítják, ame-

lyek a különböző vallások képviselői között évszázadok, mondhatni évezredek óta folynak.

A különböző vallások képviselői végnélküli vitákat folytattak és folytatnak arról, hogy melyik az igaz vallás, melyik isten az igazi? A *keresztények* azt bizonygatják, hogy az ő hitük az igazi, hogy egy isten van, s az egy istenben három személy: az atya-isten, a fiú-isten és a szentlélek-isten. Hogy ez az isten mit parancsolt és mit nem, arra nézve megoszlik a keresztények véleménye; mást mondanak a katolikusok, mint a kálvinisták, ismét mást a baptisták stb. A *mohamedánok* azt hirdetik, hogy az igazi isten Allah, s Mohamed az ő prófétája. A *zsidók* azt vallják, hogy Jehova az egyetlen igazi isten, s minden más isten hamis. A *buddhisták* szerint csak Buddhához kell imádkozni, ő az igazi isten. *Sok különböző felekezet van a földön, s ezek mind a saját hitüket hirdetik és védelmezik, a többit pedig elvetik, cáfolják.*

Az „igazi hit" évezredek óta tartó meddő vitái is azt bizonyítják, hogy valójában egyetlen vallás sem igaz, egyetlen isten sem igazi. Az istenek egytől egyig az emberek képzeletének szülöttei, akik történelmi fejlődésük különböző fokain, saját képükre és hasonlatosságukra alkották meg isteneiket.

Miért keletkeztek a különböző népeknél különböző vallások, miért nem egyformán képzelik el az emberek az isteneket, s miért alakítottak ki különböző vallási szertartásokat? Nos, éppen azért, mert az emberek alkották maguknak az isteneket saját képükre és hasonlatosságukra. Nem véletlenül ábrázolták és ábrázolják az európai népek fehérbőrűnek az istent, az ördögöt pedig feketének, a sötétbőrű népek viszont isteneiket feketének, s az ördögöt fehérnek.

II. A VALLÁS ÉS AZ EGYHÁZ AZ OSZTÁLYTÁRSADALOMBAN

A tömegek elnyomására és fékentartására az uralkodó osztályok évezredeken keresztül alapvetően két fő módszert alkalmaztak: a fizikai erőszakot, és a szellemi, az ideológiai elnyomást.

Az osztálytársadalmak egész története bizonyítja, hogy az uralkodó osztályok — és a hivatalos egyház is — mindig a politika eszközének tekintették a vallást; a vallás mindenkor az uralkodó osztályok politikai érdekeit szolgálta.

A rabszolgatartó társadalom uralkodó osztályainak viszonya a valláshoz

A kereszténység

A Római Birodalom hanyatlásával párhuzamosan kialakult a felbomló társadalomnak legjobban megfelelő vallás, a kereszténység. A nagy rabszolga felkelések vereséget szenvedtek. Ez törvényszerűen együtt járt azzal, hogy a rabszolgák elvesztvén saját erejükbe vetett hitüket, önmagukat vigasztalva fantasztikus elképzeléseket szőttek a túlvilági életről, az emberiség megváltójáról stb. A keresztény vallás — írja Engels — kezdetben „a rabszolgák és a felszabadított rabszolgák, a szegények és a jogfosztottak, a Róma által leigázott vagy szétszórt népek vallása volt". A császárság első évszázadaiban a római uralkodó osztályok ezért kegyetlenül üldözték s irtották tűzzel-vassal a keresztény vallás követőit.

E kíméletlen vallásüldöző politika mögött társadalmi-politikai okok húzódtak meg. A rabszolgalázadások, a kereskedelem pangása, a termelés csökkenése, a császárság pénzügyi nehézségei, a barbárok támadásai — aláásták a rabszolgatartók hatalmát. Ez késztette az uralkodó osztályokat a tömegmozgalmak kíméletlen elnyomására. A római uralkodó osztályok ellenérzését a kereszténységgel szemben fokozta, hogy követői kezdetben a legalsóbb néprétegekből: városokban a tönkrement szabadokból, vidéken a nagybirtokosok rabszolgáiból és az eladósodott kisparasztokból tevődött össze.

A kereszténység politikai és szociális tartalma

E vallási tömegmozgalom politikai és szociális tartalmát kezdetben a római uralkodó osztályok fényűző és pazarló életmódjának és a kíméletlen társadalmi elnyomásnak elítélése adta. Ezért csatlakoztak hozzá mindazok, akik szemben álltak a Római Birodalommal.

A keresztény vallás sem „isteni eredetű" tehát — mint ahogyan ezt a hitvédelem hirdeti —, hanem létrejöttének, és az

osztálytársadalmakban létrejött többi vallásoknak is — társadalmi, gazdasági és politikai okai vannak.

Az őskereszténység tanításai nemcsak a reménytelenül szenvedő elnyomottak vígasztalására voltak alkalmasak. A birodalom feltartóztathatatlan bomlása, az uralkodó osztály tehetetlensége a rabszolgákéhoz hasonló csodavárásra vezetett. Ezért az uralkodó osztály tagjai közül egyre többen a kereszténység felé fordultak. A vagyonosok csatlakozása az őskeresztény közösségekhez felbomlasztotta a közösség tagjainak eredeti egyenlőségét. Behatoltak a közösségekbe a hanyatló uralkodó osztály idealista filozófiájának elemei. Mind erősebben domborodott ki az őskereszténység reakciós oldala, mely tűrést, belenyugvást prédikál.

A kereszténység államvallássá válik

A hatalom birtokosai a kereszténységben hamarosan felfedezték azt a vallást, amelyre a válságba jutott birodalomnak szüksége volt. A kereszténység üldözését éppen ezért az uralkodó osztályt elítélő nézetek kiszorítása váltotta fel. A IV. század elején már 313-ban Constatinus császár hivatalos államvallásnak ismerte el a kereszténységet. Ettől kezdve alapvetően megváltozik a Római Birodalom császárainak vallás- és egyházpolitikája.

A római császárság célja, hogy a kereszténységet, mint államvallást elterjessze az egész birodalomban. Óriási erőfeszítéseket tettek a keresztény egyház szervezeti kiépítésére, a szétszórt keresztény közösségek egyesítésére. Kíméletlenül üldözték és irtották nemcsak a régi pogány vallásokat, hanem azokat a keresztény közösségeket is, amelyek nem voltak hajlandók behódolni a császárság valláspolitikájának és továbbra is kitartottak az őskereszténység szociális tanításai mellett. A keresztény egyházközségekben, hogy eszmeileg is leszámolhassanak az ellenzéki áramlatokkal, hozzáfogtak az egyház egységes dogmatikai elveinek kidolgozásához. Ezek a dogmák már egyértelműen a rabszolgatartók és a politikai hatalommá növő egyház érdekeit fejezték ki. Az állam és az egyház érdekei azonossá váltak; elnyomni és kizsákmányolni a rabszolgákat, fenntartani a rabszolgaság intézményét.

A középkor uralkodó osztályainak viszonya a valláshoz és az egyházhoz

A rabszolgaságot felváltó feudális rendszer megszilárdítását a vallás és az egyház segítette elő. A feudális társadalomban ezért a vallás uralkodó szerepre tett szert. Engels írja: „... a hűbéri rendszer nagy nemzetközi központja a római katolikus egyház volt. Ez egyesítette az egész hűbériesített Nyugat-Európát — minden belső háború ellenére — egy nagy politikai egésszé... A hűbéri rendet az isteni felkentség dicsfényével övezte. Saját hierarchiáját hűbéri mintára szervezte meg, és végül ő volt a legeslegnagyobb hűbérúr, mert az egész katolikus földbirtoknak legalább egy harmadrésze az ő kezén volt."[1]

A középkor vallásosságára vonatkozóan Engels megjegyzi: „A középkor az ideológia minden egyéb formáját: a filozófiát, politikát, jogtudományt a teológiához csatolta, a teológia alosztályává változtatta. Ezzel minden társadalmi és politikai mozgalmat arra kényszerített, hogy teológiai formát öltsön magára."[2]

A feudális Európában tehát a vallás az uralkodó ideológia, ennek megfelelően a katolikus egyház Európa uralkodó egyháza.

Az egyház és a vallás a középkori uralkodó osztályok számára pótolhatatlan szerepet töltött be a tömegek elnyomásában és fékentartásában. A jobbágytömegeket az egyház a vallás dogmáival igyekezett visszatartani a forradalmi harctól.

Az egyházi és a világi hatalom harca

Az egyház és a feudális uralkodó osztályok szoros egységben léptek fel a jobbágyok ellen. Ez az egység azonban nem zárta ki azokat az összetűzéseket és súrlódásokat, amelyek gazdasági és politikai kérdésekben az egyház és a feudális uralkodók között voltak. Az egyház hatalmas földbirtokait nemcsak a parasztok rovására növelte, hanem minden lehetőséget megragadott arra, hogy a fejedelmek és földesurak birtokaiból is minél többet megszerezzen. Az uralkodók és az egyházi nagyságok között hatalmi harc folyt. A világi hatalom az egyházat akarta maga alá gyűrni, az egyház viszont a világi hatalmat igyekezett a maga vazallusává tenni.

[1] *Marx—Engels:* Válogatott művek. II. köt. Szikra 1949. 97—98. old.
[2] Ugyanott, 394. old.

E hatalmi harcot évszázadokon át váltakozó szerencsével vívták: hol a világi, hol az egyházi hatalom kerekedett felül.

A XII. században a pápaság kivonja magát a császárok és uralkodók védnöksége alól és önálló politikai hatalomként lép előtérbe. Rohamosan nő a pápák világi hatalma: királyokat és császárokat koronáznak, pápai bullával szentesítik az uralkodók hatalmát és a birtokok megoszlását.

A fejedelmeknek ez az állapot érthető módon nem volt ínyükre, s igyekeztek megtörni a pápaság, az egyház világi hatalmát. A XIV. század első éveiben VIII. Bonifác pápa súlyos vereséget szenvedett IV. Fülöp francia királytól. Ettől kezdve hosszú időn keresztül a pápák a francia királyok politikáját szolgálták. A pápaság székhelyét is áttették a franciaországi Avignonba. Világi hatalmuk megcsorbulása arra ösztönözte őket, hogy legalább gazdasági erejüket és az egyházon belüli hatalmukat növeljék. E cél érdekében Krisztus földi helytartói semmiféle eszköztől és fondorlattól nem riadtak vissza. Megszüntették pl. azt a gyakorlatot, hogy a püspököket és apátokat a helybeli papság válassza, s kezükbe ragadták a kinevezést, hogy ezért nagy összegeket szedjenek be. Bár nem indítottak új keresztes hadjáratot, továbbra is szedték erre a tizedet. Széltében-hosszában űzték a kufárkodást a bűnbocsánattal.

A pápák „avignoni fogságának" 1378-ban vége szakadt, de az egyházi és világi hatalom küzdelme tovább folyt. Rövidesen harc tört ki azért, hogy ki foglalja el a pápai trónt. Ebben az időben a római egyháznak egyszerre három pápája volt. XII. Gergely (1406—1417), aki a német—római birodalom és Nápoly támogatását élvezte; XIII. Benedek (1394—1417) mögött Spanyolország és Skócia állt; V. Sándort, (1409—1410), majd utódát XXIII. Jánost[3] (1410—1415) Anglia, Franciaország és Csehország támogatta. Az ellenpápák kölcsönösen elátkozták, kiközösítették és antikrisztusnak nevezték egymást.

A világi uralkodók az egyház tevékenységét rendkívül hasznosnak tartották, de amikor a pápai hatalom a fejükre nőtt,

[3] A jelenlegi pápa is XXIII. János nevét viseli. Az előző XXIII. János pápa, rendes nevén Cossa Boldizsár, mielőtt pápa lett, hosszú ideig tengeri kalózként tevékenykedett. Az egyháztörténetben inkább ravasz diplomatának, cselszövőnek emlegetik, mint pápának. Végül is lovásznak öltözve megszökött és otthagyta a pápaságot. További sorsa ismeretlen. G. G. Roncalli azért vette fel a XXIII. János nevet, hogy így töröljék a pápák sorából Cossa Boldizsárt.

azonnal kényelmetlenné vált számukra Szent Péter utóda, és minden eszközzel igyekeztek megtörni világi hatalmát.

A római egyháznak keserű szájízzel ugyan, de tudomásul kellett vennie, hogy nagyon nehéz uralkodókon uralkodni. Az egyház számolt azzal, hogy a feudális anarchia a hűbérurak állandó, egymás közötti háborúskodásai komolyan veszélyeztetik érdekeit. Ezért a király és a hűbérurak közötti harcban — a királyi hatalommal folytatott ellenségeskedései ellenére — rendszerint a király szövetségese volt. A királyok az egyházi szervezeten keresztül gyakoroltak nyomást a feudális urakra.

Egyes püspökök és apátok azonban a feudális nagyurakat támogatták a királlyal szemben. Ennek egyszerű és kézenfekvő oka az volt, hogy a főpapság számos képviselője maga is feudális nagyúr volt, és nem lelkesedett a királyi hatalom erősödéséért.

A burzsoázia viszonya a valláshoz és az egyházhoz

A polgárság viszonya a valláshoz a történelmi fejlődés során több ízben változott. Ez is bizonyítja, hogy a vallás az uralkodó osztályok kezében a politikai harc eszköze volt.

A burzsoázia viszonya a valláshoz és az egyházhoz három fő fejlődési szakaszon ment keresztül.

Az európai polgárság harca a feudalizmus ellen kezdetben vallási mezben jelentkezik

A hűbéri társadalom méhében lassan, szinte észrevétlenül fejlődött ki egy új erő, a polgárság, amely egyre gyakrabban ütközött bele a feudalizmus korlátaiba. A polgárság követelte azoknak az akadályoknak a megszüntetését, amelyek gátolták a kapitalizmus fejlődését, s harcba indult a fennálló feudális társadalmi rend ellen. Azonban nem lehetett addig az egyes országokban és egyenként a világi hűbérurakat megtámadni, velük leszámolni, amíg az egyházat, a hűbériségnek ezt a leghatalmasabb védőbástyáját, központi szervezetét le nem rombolták. Említettük már, hogy a középkor uralkodó ideológiája a katolikus vallás volt. Az antifeudális, haladó társadalmi mozgalmak is a vallás lobogója alatt indultak harcba. Az első ilyen mozgalmak az eretnekség formájában jelentkeztek, kifejezve

ezzel a tömegek tiltakozását a legnagyobb hűbérúr, a római katolikus egyház elnyomó és kizsákmányoló tevékenységével szemben.

A polgári eretnekség először Dél-Franciaországban jelentkezett az ottani városok virágzása idején, az albigensek[4] és valdensek vallási mozgalmaként. E mozgalom rohamosan terjedt a feudalizmussal szemben álló polgárság és a nyomorgó tömegek között. Elfojtására a római egyház és a feudális főurak kereszteshadjáratot indítottak, amely húsz évig (1209—1229) tartott.

Az albigensek és valdensek mozgalma azonban helyi jellegű volt. Amikor a polgárság már erősebbé vált, antifeudális harca kezdett nemzeti méreteket ölteni. De ahhoz még nem volt elég erős, hogy ezt a harcot vallásos köntös nélkül, nyílt program alapján vívja meg.

A feudalizmus elleni vallási-nemzeti mozgalmak első nagy hulláma Csehországon söpört végig. Csehország a XIV—XV. században Közép-Európa egyik legfejlettebb országa volt. Az antifeudális mozgalom Csehországban összefonódott a németellenes nemzeti szabadságharccal és a katolikus egyház kíméletlen elnyomó és kizsákmányoló politikája elleni megmozdulásokkal. A cseh szabadságmozgalom ideológiai alapjait Husz János rakta le (1371—1415). Husz tagadta a pápa feltétlen hatalmát, elítélte a bűnbocsánattal való üzérkedést és a Biblia tekintélyének fenntartása mellett síkraszállt a gondolatszabadság jogáért.

Husz Jánost a pápa és hívei 1415-ben hitszegő módon mágyán megégették. Ez olaj volt a tűzre: a huszita mozgalom egyre erőteljesebben terjedt. A pápa csehellenes keresztes hadjáratai csúfos vereséget szenvedtek. Ekkor politikai fondorlathoz folyamodtak. A huszita mozgalomnak két erősen különböző irányzata volt. A parasztok, iparosok és a bányászok a husziták radikális szárnyát *(taboriták)* alkották, míg a városi burzsoázia rétegei *(kelyhesek)*, akik csupán az egyházi vagyon elvételét, felosztását követelték, a mérsékelt szárnyát. A pápaságnak sikerült a *kelyheseket* szembefordítani a *taboritákkal*, s ez a mozgalom vereségét idézte elő.

[4] Mindkét mozgalom a XII. században keletkezett. Az albigensek mozgalmát Albig városáról, a valdensek mozgalmát vezetőjükről nevezték el. Az őskeresztényi közösségi szellemért harcoltak a feudalizmus ellen.

Közben a hűbéri társadalom ellentmondásai tovább éleződtek. A polgárság fejlődését gátolták a szoros hűbéri kötelékek. A parasztságot végsőkig keserítette saját nyomora és elnyomóinak fényűzése. A földesurak irígységét felkeltette az egyház vagyona, a fejedelmeket pedig az egyház hatalma nyugtalanította. Szinte a társadalom minden rétege képviselve volt abban a hadjáratban, amelynek első ütközete Németországban zajlott le: a *németországi reformációban.* Ennek a mozgalomnak is két szárnya volt: a polgári és a paraszti-plebejusi irányzat. A polgári reformáció vezéralakja *Luther Márton*, a paraszti-plebejusi irányzat vezetője *Münzer Tamás* volt. Ő volt az egyik irányítója annak a félelmetes parasztháborúnak is, melynek lángjai 1524—1525-ben végigperzselték csaknem egész Németországot. Münzer fegyveres harcot hirdetett a kizsákmányolók ellen, mondván: az egyszerű nép számára a földön kell kivívni a mennyországot — vagyis társadalmi forradalmat kell végrehajtani.

Luther megijedve a forradalmi mozgalomtól, átállt a reakció táborába. Ez azt mutatta, hogy a városi polgárság, amely a legérdekeltebb volt a felkelés győzelmében „... nem volt sem eléggé erős, sem eléggé fejlett ahhoz, hogy a többi lázadó rendet, a városok plebejusait, az alsóbb nemességet és a parasztokat a maga zászlaja alatt egyesíthesse. Először a nemességet verték le; a parasztok lázadásban törtek ki, amely a csúcspontja ennek az egész forradalmi mozgalomnak; a városok cserbenhagyták őket és így a forradalom elbukott a fejedelmek hadseregeinek csapásai alatt, akik az egész hasznot zsebre vágták."[5]

Ahogy Északkelet-Németország lutheránus lett, a szabad embereket rögtön jobbágyokká tették. A lutheránus egyház engedelmes eszköze lett a német fejedelmeknek. A lutheri reformáció Németországban elposványosodott.

A francia *Kálvin* nézeteiben a reformáció polgári jellege már élesen előtérbe került. A polgárságnak legjobban a köztársaság, a demokratikus szervezet felel meg. Kálvinnál ennek megfelelően az egyháznak is köztársasági és demokratikus szervezete van. A kálvini reformáció a svájci, a németalföldi és a skót republikánusok eszmei fegyvere lett. Németalföldön köztársaságot, Angliában és Skóciában erős köztársasági pártokat hoztak

[5] *Marx—Engels:* Válogatott művek. II. köt. Szikra 1949. 395. old.

létre. Angliában azonban nem jutott teljes elismeréshez, mivel 1689-ben a nemesség egy része kiegyezett a polgársággal. E kiegyezés után az angol burzsoázia szerény, de elismert részese lett a hatalomnak Angliában. Az angol burzsoázia vallásos volt: vallása adta kezébe azt a zászlót, amely alatt a királyok és a lordok ellen harcolt. Nem telt azonban sok időbe és felfedezte azokat az eszközöket, amelyeket ez a vallás nyújtott neki arra, hogy megdolgoztassa alárendeltjei lelkivilágát, mondván, hogy engedelmesen teljesítsék isten kifürkészhetetlen akarata által fölébük helyezett kenyéradóik parancsait.

Az antifeudális (tehát haladó) nézeteket kifejező protestáns vallás rövid idő alatt egyértelműen reakciós funkciót kapott: a szellemi elnyomás funkcióját. Ebben nincs semmi meglepő, mert az antifeudális tartalom ez esetben reakciós — vagyis vallási formában jelentkezett. A haladó tartalom lassan kiszorult, és a reakciós forma egyre inkább reakciós tartalom hordozója lett.

A reformáció haladó jellege már kezdetben sem volt egyértelmű. Ezt nemcsak az mutatja, hogy Luther élesen szembefordult a forradalmi parasztmozgalommal, hanem az is, ahogyan Luther és Kálvin szembefordultak a tudománnyal. Amikor Kopernikus kimutatta, hogy nem a Nap kering a Föld körül, hanem megfordítva, Luther így nyilatkozott: „A bolondok fel akarják forgatni az egész csillagászati tudományt, de a szentírás megmondja nekünk, hogy Józsua a Napot és nem a Földet állította meg." Kálvin pedig így kiált fel: „Ki meri Kopernikus tekintélyét a Szentlélek tekintélyénél többre becsülni?"

A megerősödött burzsoázia nyílt ateizmusa, vallás- és egyházellenessége

A polgárság a feudalizmus elleni harcát csak addig rejtette a vallás leple alá, amíg gyenge volt, s amíg a hanyatló hűbériség végsőkig éleződött ellentmondásai nem kényszerítették arra, hogy nyílt sisakkal álljon porondra.

Nagy történelmi fordulatokat nem mindig kísértek vallási változások. Ez csak a három nagy világvallásról, a buddhizmusról, a kereszténységről és az iszlámról mondható el. Csak ezeknél a többé-kevésbé mesterségesen keletkezett világvallásoknál, főleg a kereszténységnél és az iszlámnál tapasztalhatjuk, hogy az álta-

lánosabb történelmi mozgalmak vallásos jelleget öltöttek. Ennek pedig az az oka, hogy a középkori történelem nem ismerte az ideológia más formáját, mint a vallást és a teológiát. „Amikor azonban a burzsoázia a XVIII. században eléggé megerősödött ahhoz, hogy megteremtse a saját osztályálláspontjának megfelelő ideológiáját is, akkor nagy és végleges forradalmát, a francia forradalmat, kizárólag jogi és politikai eszmékre való hivatkozással vívta meg és csak annyiban törődött a vallással, amennyiben az útjában állt. Eszeágában sem volt, hogy új vallást teremtsen a régi helyében"[6] — írja Engels.

A polgárság, elsősorban a francia polgárság, a XVIII. században óriásira nőtt és a társadalom döntő tényezője lett. Sem szüksége, sem lehetősége nem volt többé arra, hogy a feudalizmus elleni harcát a vallás ködfüggönye mögé búitassa. Nyílt harci riadót fújt és megrohamozta a Bastille-t. A francia forradalom volt a burzsoázia harmadik nagy felkelése a feudalizmus ellen, de az első, amelyik teljesen levetette magáról a vallás köntösét és leplezetlenül politikai harcot folytatott. Sőt, nemcsak hogy levette zászlajáról a keresztet, hanem szembefordult az egyházzal, mint a haladás, a fejlődés fékezőjével. A francia forradalomban fontos szerepet kaptak az *enciklopédisták*, a forradalom ideológiai előkészítői. Voltaire keserű gúnnyal támadta az egyházat, amelyet a gonoszság, a butaság és a maradiság megtestesülésének tartott. Szemére vetette a papoknak hogy kapzsiságból és hatalomvágyból szellemi sötétségben tartják és tévtanokkal ámítják az embereket, túlvilági fenyegetésekkel uralkodnak rajtuk, meggátolják a tudományok fejlődését, béklyóba verik a gondolatot és máglyára hurcolják az igazságot. Voltaire tíz éven keresztül barátaihoz írt minden levelét ezzel fejezte be: „Écrasez l'infame!" (Tiporjátok el a gyalázatost!)

Volney francia antiklerikális filozófus így ír: „Olvassátok a történelmet és meglátjátok, hogy minden rabszolga népnél a pap volt a zsarnok első udvaronca, s a pap bálványainak első imádója a zsarnok volt. A fanatizmus és a zsarnokság néha ugyanazokban a kezekben egyesült, de az egyik sohasem lehetett meg

[6] *Marx—Engels:* Válogatott művek. II. köt. Szikra 1949. 375. old.

a másik nélkül. Így ezt a két állítást: nincsenek papok zsarnokok nélkül, nincsenek zsarnokok papok nélkül, olyan történelmi sarkigazságnak vehetjük, amely világosan bebizonyítottnak látszik minden ember szemében, aki helyesen olvasott, vagyis, aki olvasott és gondolkozott."

Voltaire és a többi enciklopédista világosan látta, hogy a polgári forradalom következetes győzelmét nem lehet biztosítani az egyház hatalmának lerombolása nélkül. A francia burzsoázia ezért volt antiklerikális és ateista.

A burzsoázia visszatérése a valláshoz és az egyházhoz, s ennek okai

A burzsoázia széttörte a hűbériség roskatag falait. Hatalomra jutott, de győzelmi énekét egyre sűrűbben zavarták meg disszonáns hangok, amelyekből mind tisztábban lehetett kihallani a proletariátus harci indulójának ütemeit. A polgárság megrémült e forradalmi hangoktól, és minden régi ellenségével szövetségre lépett az új — és minden eddiginél fenyegetőbb — ellenség ellen.

Ismét Engelst idézzük: „Franciaország és Németország munkásai lázadoztak. A szocializmus teljesen megfertőzte őket s emellett, nagyon is érthető okokból, korántsem ragaszkodtak ahhoz, hogy azok az eszközök, amelyekkel a hatalmat meghódítják, törvényesek legyenek. A puer robustus itt tényleg napról napra maliciózusabb lett. Mi más maradt a francia és német burzsoá számára utolsó segélyforrásként, mint hogy szép csendben sutba dobja szabadszelleműsködését, mint ahogy a hetyke suhanc, amikor a tengeri betegség mindjobban erőt vesz rajta, eltünteti az égő szivart, amellyel hencegve a fedélzeten parádézott. A gúnyolódók egymásután öltöttek magukra jámbor külsőt, tiszteletteljesen nyilatkoztak az egyházról, tanairól és rítusairól, s ez utóbbiakat maguk is követték, amennyire ez elkerülhetetlen volt. Francia burzsoák pénteki napon visszautasították a húst, német burzsoák pedig végeérhetetlen protestáns prédikációkat izzadtak végig templomi székeikben. Materializmusukkal csávába kerültek. »A nép számára meg kell tartani a vallást« — ez volt az utolsó és egyetlen eszköz arra, hogy a társadalmat a teljes pusztulástól megmentsék. Szerencsétlenségükre ezt

csak akkor fedezték fel, amikor már minden tőlük telhetőt elkövettek arra, hogy a vallást mindörökre tönkretegyék."[7]

Montalembert gróf — a francia katolikus párt ismert vezetője a múlt század közepén — szokatlan őszinteséggel beszél arról a fontos szerepről, amelyet a vallás és az egyház a tőkés rendszer védelmében játszik. Idézünk néhány szemelvényt Montalembert beszédéből, amit azelőtt a nemzetgyűlés előtt mondott el, amely az 1848-as júniusi munkásmegmozdulás véres elnyomásának köszönhette létét: „Miben áll a mi problémánk? Abban, hogy a tulajdon tiszteletét kell felkeltenünk olyanokban, akiknek nincs tulajdonuk. Márpedig én csak egy receptet ismerek, amely ezt a tiszteletet fel tudja kelteni, úgy, hogy azok is higgyenek a tulajdonban, akiknek nincs tulajdonuk. És ez az, hogy istenhivőkké kell tennünk őket!" Majd így folytatta: „Igen, mi túlságosan sokáig fáradoztunk azon, hogy szem elől tévesszük az élet szenvedéseinek, a társadalmi egyenlőtlenségnek, a munkának, a szenvedésnek isteni magyarázatát. Nohát! Most, miután a nép meghallgatta tanításainkat, nem akarja többé elfogadni sem a társadalmi egyenlőtlenséget, sem a munkát, sem a szenvedést. Mi megtanítottuk arra, hogy ne várjon többé és ne igyekezzék kiérdemelni részét az égi boldogságból; s az eredmény az lett, hogy a földön követeli a boldogságot. És jegyezzék meg, hogy a mi rovásunkra akar boldog lenni. Az égi reménységből ráeső rész helyett, amelyet elvettünk tőle, a mi örökségünkből kér részt, méghozzá a nagyobbikat! Igen, így fizetjük meg hitetlenségének az árát."

Amikor a munkásosztály mint szervezett forradalmi erő megjelent az osztályharc nemzetközi porondján, a burzsoázia, hogy megbontsa a munkásosztály egységét — a reformista pártok és szakszervezetek mellett — az egyházak segítségével létrehozta a keresztényszocialista pártokat és szakszervezeteket. Ám a történelem kerekét nem lehet megállítani. Mint Engels írja „... sem a brit burzsoá vallásos korlátoltsága, sem a kontinentális burzsoá elkésett megtérése nem lesz képes az emelkedő proletáráradat elé gátat emelni. A hagyomány — a történelem tehetetlenségi ereje — nagy gátló erő. De ez az erő csak passzív, s ezért alul kell maradnia. A vallás sem lehet tartós védőbástyája a tőkés társadalomnak. Ha jogi, filozófiai és vallási képzeteink

[7] *Marx—Engels:* Válogatott művek. II. köt. Szikra 1949. 109. old.

a. valamely társadalomban uralkodó gazdasági viszonyoknak közelebbi vagy távolabbi hajtásai, úgy ezek a képzetek nem maradhatnak meg sokáig azután, hogy a gazdasági viszonyok gyökeresen megváltoztak. Vagy természetfeletti kinyilatkoztatásokban kell hinnünk, vagy el kell ismernünk, hogy vallásos prédikációk nem képesek egy összeomlott társadalmat megtámasztani."

III. AZ EGYHÁZ MINT A HIVŐK GAZDASÁGI ÉS POLITIKAI VÁMSZEDŐJE

Az előző fejezetben azt vizsgáltuk, hogy az osztálytársadalmakban milyen gazdasági és politikai tényezők határozták meg az uralkodó osztályok viszonyát a valláshoz és az egyházhoz. Ebben a fejezetben az egyházat tesszük vizsgálat tárgyává; pontosabban az egyháznak, mint a vallásos ideológiát ápoló és terjesztő intézménynek gazdasági és politikai tevékenységével foglalkozunk. Az egyház védelmezői azt állítják, hogy az egyház mindenkor a haladás oldalán állt, a szegények védelmezőjeként lépett fel és tetteit nem földi, hanem égi célok vezérelték.

A tömegek vallásossága az egyház gazdagságának forrása

Az egyház létrejöttének első pillanatától kezdve arra törekedett, hogy minél több birtokot és pénzt harácsoljon össze. Amíg a tömegeknek a túlvilági élet szépségeit ecsetelte, addig ő maga minden erejét arra összpontosította, hogy minél nagyobb gazdasági és politikai hatalomra tegyen szert.

Amikor a Római Birodalomban a kereszténység hivatalos államvallás lett, a császárok és a nagybirtokosok gazdag adományokkal erősítették az egyházat. Az egyház tulajdonába óriási földbirtokok kerültek, a hozzájuk tartozó rabszolgákkal együtt. Az egyház ezért védte a rabszolgaságot. Szent Ágoston, a neves és tekintélyes egyházatya a következőket írja: „Isten a bűn büntetéséül hozta a rabszolgaságot a világra. Ha tehát mi el akarnók ezt törölni, az ő akarata ellen támadnánk." Sőt még

világosabban fogalmazza ezt az álláspontot: „Az egyház hivatása nem az, hogy szabaddá, hanem az, hogy jobbá tegye a rabszolgákat." Aranyszájú Szent János szerint: „A rabszolgának bele kell nyugodnia sorsába; amidőn urának engedelmeskedik istennek engedelmeskedik." A 358-as gangrai zsinaton hozott harmadik Kánon szerint, egyházi átokkal kell sújtani azokat, akik a rabszolgaság eltörléséről beszélnek: „Ha valaki jámbor kegyesség örvén arra tanít egy rabszolgát, hogy vesse meg urát, és tagadja meg a szolgálatot ahelyett, hogy jóakaratú és tisztelettudó szolga maradjon — legyen átkozott."

Az egyház pénzforrásai a feudalizmus idején

Az egyház, ha vagyonszerzésről volt szó, a feudalizmus idején sem válogatott az eszközökben. Roth német történész írja: „Ha az adakozókra már nem volt hatással az égi üdvösségnek és a poklok kínjainak ábrázolása, akkor távoli országokból hoztak be ereklyéket, csereberélték őket a templomok között... Amikor a soissons-i Szent Medárd kolostor követei nagy keservesen kikönyörögték Rómában Szent Sebestyén tetemét, ráadásul ellopták Szent Gergely tetemét, s mindkettő földi maradványait elhelyezték a kolostorban, az új szentekhez annyi nép sereglett össze, hogy a környéket úgy ellepték, mint a sáskák... Így a szerzetesek végül már meszellyel mérték a pénzt — volt nekik vagy 85 meszelyre való — aranykészletük elérte a 900 fontot."[1]

Az egyház a pénzszerzés legváltozatosabb formáit eszelte ki: okmányokat hamisítottak, uzsorásokkal kötöttek üzleteket. Semmit sem tettek ingyen: a válásokért — pénzt; a bűnösök feloldozásáért — pénzt; egyházi méltóságokért — pénzt; egyházi állásokért — pénzt; egyházi szertartásokért — pénzt; keresztes-hadjáratokért és vallásháborúkért — pénzt, pénzt, pénzt. Mindenért megsarcolták a hivőket.

Különösen a bűnbocsánattal kufárkodók működése volt viszszataszító. „A középkorban a társadalom nem ismert pusztítóbb csapást a búcsúcédula- és a bűnbocsánat-árusoknál, akik elárasztották egész Európát; ezek a szentségek és előjogok birtokában levő, velejükig hamis, és erős tüdővel rendelkező emberek

[1] Font, régi súlymérték. 1 font — 409,5 gramm. Összesen tehát 368,64 kg aranykészletük volt.

pénzért árulták a vezeklestől és a hosszú évekig tartó tisztítótűztől való felmentést, megnyitották a mennyeknek kapuit, mindenféle csalást követtek el, megszentségtelenítették a templomokat, s egyszersmind nyomorba döntötték a hiszékeny embereket. Olykor Róma vagy valamelyik megyéspüspök meghatalmazott ügynökei voltak."[2]

Rómában gyártották a búcsúcédulákat, s ládaszámra küldték Európa minden részébe, ahol az ezzel megbízott papok és szerzetesek árusították olyan fogásokkal, amilyenekre utcai árusok és a mutatványos bódék kikiáltói sem vetemedtek.

A különböző bűnök alóli feloldozásnak külön árjegyzéke volt. Ezt egy nyomtatvány a XV. századból a következőkben sorolja fel: „... annak feloldozására, aki hamis tanúsítványt állított ki — 7 grossus; — annak feloldozása, aki a templomban asszonyt ismert meg (testileg) és egyéb ocsmányságot követett el — 6 grossus; annak feloldozása, aki megölte apját, anyját, fivérét, nővérét, feleségét vagy más vérrokonát — 5 vagy 6 grossus, annak a férjnek feloldozása, aki úgy megütötte feleségét, hogy az idő előtt megszült — 5 grossus, feloldozás és felmentés rablás, gyújtogatás és világiak meggyilkolása alól — 8 grossus" stb. Ez a bűnárjegyzék szemléltető bizonyítéka, hogy az egyház a vallásos hiszékenységet kihasználva a legocsmányabb emberi bűnökből is pénzt csinált. A hit és az erkölcs szeplőtelen bajnokai ezáltal mélyebbre süllyedtek, mint a bűnösök, akiknek pénzére sóvárogtak.

A papság jócskán megszedte magát a „világ végéről" terjesztett híreszteléseikből is. Hegel írja erről: „A IX. század végén egész Európában általános rémület lett úrrá, mert az a hír terjedt el, hogy közeleg a végítélet, külszöbön áll a világ elpusztulása. A félelem esztelen cselekedetekre ösztönözte az embereket. Egyesek minden vagyonukat az egyháznak ajándékozták, s egész életüket vezekléssel töltötték el, de a legtöbben beleveteték magukat a kicsapongásokba, és eltékozolták vagyonukat. Mindezen — az adományok és hagyatékok révén — csak az egyház nyert."

Az egyháznak jó jövedelemforrást jelentett az eretnek- és boszorkányüldözés is. Ha az egyház szemet vetett valakinek a vagyonára, elég volt, ha az illetőt eretneknek vagy boszorkánynak nyilvánította, mert ezek vagyonát elkobozták.

[2] *J. R. Lavreckij:* A Vatikán. Kossuth Könyvkiadó 1959. 44. old

A hivőket a bölcsőtől a koporsóig üldözte a papok kinyújtott tenyere. Husz János a papság telhetetlen mohóságáról írja: „Ez a gyónásért, ez a miséért, ez a szentségekért, ez a bűnbocsánatokért, ez a prédikációért, ez az imádságért — és az utolsó garast, amit az öreg nénike a kendőjébe kötött, hogy se rabló, se tolvaj ne találjon rá, még ezt a garast is elveszik tőle."

A kapitalista rendszerben az egyházak — alkalmazkodva az új viszonyokhoz — vallási részvénytársaságokká alakultak, s összefonódtak a nagy monopóliumokkal. Az egyházak képviselői ott ülnek a különböző tőkésvállalatokban és bankokban; számos vállalkozásnak ők a fő részvényesei. A kapitalista országokban tehát az egyházak éppen úgy kizsákmányolják a dolgozók millióit, mint a tőkés monopóliumok. Ezért védelmezi a katolikus, a protestáns, a zsidó stb. egyház — teljes súlyával és tekintélyével — a „szent" magántulajdont.

Az egyházak politikai tevékenysége és szerepe, a vallásos hit ápolásának politikai értelme

Az egyházak alapvető feladatuknak tartották és tartják a tömegek vallásosságának ébrentartását és elmélyítését. Ezért fordítottak és fordítanak olyan nagy gondot a vallás tanításainak kidolgozására, magyarázatára, terjesztésére és védelmére. Az egyházak minden dogmája, parancsa, tanítása *egy célt szolgált: a helyzetébe alázatosan belenyugvó, papjának vakon engedelmeskedő, isten haragjától rettegő rabszolgalelkek kinevelését.* Közel két évezreden keresztül az egyházak kiváltságos helyzetben voltak. Ezt kihasználva igyekeztek az emberek gondolkodását úgy befolyásolni, a társadalmi és erkölcsi szokásokat úgy formálni, hogy az a kizsákmányolók érdekeinek a lehető legjobban megfeleljen.

Az egyházak mindig tudatában voltak annak, hogy ahol a tömegek vallásossága mély, az egyház politikai pozíciója is biztosított. Minden idők államhatalmának számolnia kell egy szilárd politikai helyzetben levő szervezettel, legyen az rabszolgatartó, feudális vagy kapitalista állam, vagy éppen a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet állama. Az egyházaknak ez a politikai pozíciója alkalmas volt arra, hogy bármikor bajt okoz-

hattak valamely ország uralkodó osztályainak, uralkodójának vagy éppen kormányának. Az egyházak tehát a tömegek vallásos hitét ébrentartva és fokozva, két legyet ütnek egy csapásra: *egyrészt* biztosítják a kizsákmányolás zavartalanságát, amely általános érdeke az uralkodó osztályoknak, *másrészt* biztosítják saját, külön érdekeik védelmét, nemcsak a tömegekkel, hanem sok esetben az uralkodó osztályokkal szemben is.

Az egyházakon belüli politika lényegesebb vonásai

Az alapvető társadalmi törekvés, ami az egyházak tevékenységét keletkezésüktől fogva áthatotta és áthatja; a *kizsákmányolás szolgálata*. Ezt csak úgy oldhatták meg, ha egy, *világnézetében és politikai felfogásában egységes* szervezetet hoznak létre. (A közel kétezeréves keresztény egyház történetén is végigvonul az egységért folytatott harc. E kétezer év alatt még átmenetileg sem sikerült egységes egyházat létrehozni.)

A katolikus egyház szervezeti kiépítése

Amikor a keresztény vallás a Római Birodalom hivatalos államvallásává lett, megkezdődött a keresztény közösségek szervezeti egyesítése egy, az egész birodalom területére kiterjedő hatalmas szervezeti formába: az egyházba. Az egyház is, mint minden szervezet, csak azért jöhetett létre és maradhatott fenn, mert kereteit a kor követelményeinek megfelelő ideológiai és politikai tartalommal töltötték meg.

Ám a társadalom a katolikus egyház történetének egyetlen időszakában sem volt egységes, ennek megfelelően nem lehetett szó egységes követelményekről sem. Mást várt az egyháztól a rabszolga és mást a rabszolgatartó; ismét mást a jobbágy és mást a földesúr. A társadalom ellentétei az egyházon belül is jelentkeztek: az uralkodó osztályok érdekeit képviselő „hivatalos" egyházzal szemben az elnyomottak tiltakozását kifejező „ellenzéki" mozgalmak léptek fel. Ezek a mozgalmak a vallásos megújhodást írták zászlóikra, de lényegüket tekintve társadalmi-politikai mozgalmak voltak, indítóokuk a gazdasági és politikai elnyomás volt.

Bár ezeket a mozgalmakat az egyház és a klérus tűzzel-vassal üldözte, nem érték és nem is érhették el, hogy a társadalmi ellentétek ne szüljenek újra és újra belső ellentéteket.

A pápaság és a császárság harca a IX—X. században teljes zűrzavarra, anarchiára vezetett az egyház szervezetében. A clunyi[3] (Franciaország) kolostor szerzetesei harcot indítottak az egyházi egység megteremtéséért. E mozgalom eredményeként az egyház egységesebbé vált. A pápa korlátlan hatalmának erőszakolása azonban — melyet az egység zálogának tekintettek — 1054-ben az egység megbomlására vezetett, a kereszténység keleti (görög) és nyugati (katolikus) egyházra szakadt.

A XII. század végén az eretnek-mozgalmaktól megrettent egyház bevezette az inkvizíciót és tűzzel-vassal irtottak mindenkit, aki csak hajszálnyira is eltért az egyház dogmáitól, parancsaitól és előírásaitól. A társadalom fejlődését azonban sem kínpaddal, sem máglyával nem lehet megakadályozni. A feltörekvő polgárság Luther és Kálvin tanításaiban megtalálja a maga ideológiáját, s ennek újabb egyházszakadás a következménye: a katolikus egyháztól elkülönülnek a protestáns egyházak.

A katolikus egyház magához térve e csapás okozta kábulatból, ellenreformációt indított. Szépszóval és fenyegetéssel, fondorlattal és erőszakkal régi hatalmának visszaállítására törekedett. Ebben a hadjáratban a legfontosabb szerep a jezsuita rendnek, a Jézus-társaságnak jutott, amely éppen az ellenreformáció során jött létre. A jezsuita rend a pápaság érdekeinek legkönyörtelenebb védelmezője lett. E rend még az egyházon belül is félelmetes volt szigorú fegyelme, szervezettsége, közmondásos képmutatása és rideg cinizmusa miatt. Történetén az árulások, megvesztegetések és gyilkosságok végtelen sora vonul végig.

Az egységes hitelvi és dogmatikai tételek kidolgozása

A katolikus egyház biztosítani akarta ideológiai egységét is. E cél érdekében *egységes hitelvi és dogmatikai tételeket dolgoztak ki.* Az egyház teológiai tételei is politikai célokat szolgáltak. Ezt legvilágosabban a katolicizmus és a protestantizmus hitvitái mutatják. A katolikusoknál a pap két szín alatt (kenyérrel és borral), a laikus hivő pedig csak

[3] A clunyi mozgalom célja: szilárd, fegyelmezett, központosított egyház megteremtése, amely képes maga alá rendelni a világi hatalmat is. Követelte a papi nőtlenség bevezetését, mert a családos papok könnyebben kerülhettek a a világi hatalomtól függő helyzetbe. Ragaszkodott ahhoz, hogy ne a császár (illetve a „világi hűbérúr), hanem a pápa gyakorolja az egyházi javadalmakba való beiktatás jogát.

egy szín alatt (kenyérrel, illetve ostyával) áldoz. Ebben a klérus magasabbrendűsége jut kifejezésre. Amikor tehát a husziták, a lutheránusok, a kálvinisták a hívek számára is a két szín alatti áldozást követelték, tulajdonképpen a klérus kiváltságos helyzetét támadták.

A gyónás és a papi bűnbocsánat félelmetes hatalmat adott az egyház kezébe. A mélyen vallásos tömegeket rettegéssel töltötte el a pokolra jutás lehetősége; és a pap feloldozással megmenthette őket a kárhozattól. Luther szerint egyedül a hit által üdvözül az ember. A papságra tehát nincs is olyan nagy szükség, következésképpen nem kell a kezükbe olyan nagy hatalmat és vagyont hagyni. E hitviták világosan mutatják, hogy lényegében politikai küzdelemről volt szó.

A kánonjog

A keresztény egyház egységének megalapozását és védelmét szolgálta *az egyház törvényének, működési szabályzatának, másszóval a kánonjognak a kidolgozása.* Ez a római egyház létrejöttével együtt fejlődött ki. A kánonjog — lényeges elemeit tekintve ma is a régi római jogra épül — a történelem folyamán a változó és fejlődő politikai és társadalmi viszonyoknak megfelelően állandóan változott, formálódott. Számos módosítást hajtottak végre rajta a feudális rendszer kialakulása után; a reformáció és ellenreformáció korszakában; a kapitalizmus szükségleteinek megfelelően, különös tekintettel a szocialista és kommunista mozgalom megjelenésére. XV. Benedek pápa 1917-ben, a forradalmi munkásmozgalom fellendülésének időszakában újra szükségét látta a kánonjog módosításának. A kánonjogot 12 éven keresztül dolgozták át az új történelmi helyzetnek megfelelően, s a Vatikán az új világhelyzetnek megfelelően ismét szükségesnek látja a kánonjog módosítását.

Vallási türelmetlenség a más vallásúakkal szemben

Minden országban, ahol egy vallást hivatalos államvallásnak ismernek el — legyen az keresztény, mohamedán, zsidó vagy bármilyen vallás — ott a többi felekezet hátrányos helyzetbe kerül. Az esetek többségében megbélyegzik és üldözik a más vallású embereket.

Amint a keresztény vallás hivatalos államvallás lett, a keresztény egyház hozzáfogott a Római Birodalom területén meglevő ősi pogány vallások kiirtásához.

A keresztes háborúkban véres kegyetlenséggel mészárolták le az elfoglalt városok mohamedán lakosait.

Amikor a spanyol hódítók Mexikó földjére léptek, velük együtt mentek a hittérítők, a szerzetesek és a misszionáriusok. A keresztény papok kiirtották az ősi indián vallás papjait, elpusztították templomait, régi szobrait, freskóit, kéziratait és az indián kultúra és vallási kultusz egyéb eszközeit. Ezzel akarták elérni az indián tömegek szellemi lefegyverzését. S amíg a szerzetes papság parancsára felgyújtott indián szentélyek porig égtek, az indián tömegeket hatalmas katolikus székesegyházak és templomok építésére hajtották. Spanyol-Amerikában a hittérítő szerzetes papság alig több mint száz év leforgása alatt 70 000 templomot és kápolnát építtetett a leigázott indiánokkal.

A katolikus egyház hasonló kegyetlenséggel üldözte a katolicizmussal szembeforduló keresztény vallásokat is. Párizsban (1572-ben) a hírhedt Szent Bertalan-éjszakán mintegy 2000 francia protestánst gyilkoltak meg; a vérengzés átterjedt vidékre is, és 10 000 áldozta volt. A szent Inkvizíció, több évszázados működése alatt, 50 ezer embert küldött eretnekség címén a halálba.

Az egyháznak ma már nincs lehetősége a tömegmészárlásokra, de a vallási türelmetlenség napjainkban sem szűnt meg. A tőkésosztály is közvetlen hasznot húz ebből, a felekezeti súrlódások megosztják a dolgozókat, és elterelik a kizsákmányoltak figyelmét igazi ellenségükről, az imperializmusról.

Az egyházak és a háborúk

Az egyházak a háborúkat mindig a kizsákmányolók anyagi és politikai érdekei szerint ítélték meg. A feudális rendszer háborúiban a katolikus egyház is részt vett; a pápák szervezték a keresztes háborúkat, a Dél-Franciaországot elpusztító eretnekellenes hadjáratokat stb. Az egyházak a forradalmi háborúkban az ellenforradalom oldalán, a függetlenségi harcokban a hódítók mellett állnak.

A XX. században lezajlott két világháborúban is ott találjuk az egyházakat. Az első világháború mindkét fél részéről igazságtalan háború volt. Az egyházak az imperialista célok elérésére mindkét oldalon bevetették szellemi fegyvereiket. Prohászka Ottokár katolikus püspök így lelkesedett az első világháborúban: „kell hogy a vér esője tűzbe borítsa a világot... Haza és állam és társadalom a vér energiájának gyümölcse... Ha életet akarsz, akkor véredet ontsd, minél többet ontod, annál inkább lesz életed".

Baltazár református püspök szerint mi magyarok „a nekünk adott hivatást megtartva védtük itt a nyugat világosságának kapuját... a puskák tüzében még jobban megvilágosodik előttünk Istennek orcája..."

Az egyházak a második világháború ideológiai előkészítésében is tevékenyen részt vettek. XI. Pius pápa 1929. május 30-án az alábbi sorokat írta Gasparri bíborosnak: „Azt mondják és azt ismételgetik, hogy ez a katolikus állam egyúttal fasiszta állam. Különös nehézségek nélkül, sőt, örömmel vesszük ezt tudomásul, hiszen ez kétségkívül azt akarja jelenteni, hogy a fasiszta állam az eszmék és doktrinák terén éppúgy, mint a gyakorlati mozgalomban, semmit sem fogad el, ami a katolikus tanításokkal és gyakorlatokkal meg ne egyeznék."

A fasiszta háború ideológiai előkészítését, a forradalmi munkásmozgalom ellen kibontakozó általános támadás ideológiai eszközét jelentette az 1937. március 19-én megjelent pápai enciklika: a „Divini Redemptoris", amely mennyei harsonákon fújja meg a kommunizmus elleni harc riadóját.

Ravasz László református püspök a háború kitörése után — amit „isteni parancs"-nak nevez — fellelkesülten magasztalja „a halál dicső csókját", amely a hősi halottakat kiválasztotta erre a dicsőségre. „A kemény férfiököl és a büszkén gyászoló, hősi asszonyszív" eszményesítésével emeli fel a háborút a vallás-erkölcs mennybéli magasságaiba.

Ezzel szemben nincs egyetlenegy olyan enciklika sem, amely szembeszállna a Hitler-fasizmussal, a béke akkori legveszélyesebb ellenségével. A tények megszámlálhatatlan sokasága bizonyítja, hogy az egyházak és a papság túlnyomó többsége lelkes előkészítői és hűséges kiszolgálói voltak a fasiszta háborúnak.

IV. A VATIKÁN ÉS A VILÁGKATOLICIZMUS POLITIKÁJÁNAK FŐBB VONÁSAI A MAI NEMZETKÖZI HELYZETBEN

A Vatikán a világkatolicizmus központja, a pápák székhelye. Területileg a világ legkisebb állama, kisebb a Margitsziget felénél (44 hektár). Olaszország középső részét évszázadokon keresztül a pápai állam foglalta el, melynek székhelye Róma volt. A pápai állam 1870-ben az egységes Olaszország megteremtésével megszűnt. 1929-ben, az olasz fasizmus és a pápa között létrejött laterani szerződés alapján Róma területének egy részén létrehozták a vatikáni államot. Az állam, formáját tekintve teokratikus, vagyis papi állam; lényegében kapitalista jellegű hatalom. Élén a pápa áll, jelenleg XXIII. János.

A vatikáni állam szervezete három fő csoportra osztható:

1. *Politikai intézményekre.* Ide tartozik az államtitkárság, amely magába foglalja a Rendkívüli Egyházügyek Kongregációját, az Oroszországi Ügyek Bizottságát; a Szent Officium Kongregációt (az inkvizíció, a vatikáni belügyminisztérium), a Keleti Egyházi Ügyek Kongregációját, valamint a Hitterjesztési Kongregációt.

2. *Pénzügyi és gazdasági intézményekre.* Ide tartozik a Szentszék Vagyonkezelősége (a Vatikán ingatlan vagyonát kezeli), a Szentszék Különleges Gondnoksága (pénzügyminisztérium és kincstár), a Vallásügyi Intézet (a Vatikán bankja), az Apostoli Kamara (a Péter-fillérekkel és a pápai kincstár egyéb bevételeivel rendelkezik). Pénzügyi és gazdasági tevékenységgel foglalkozik még a Hitterjesztési Kongregáció és több más intézmény is.

3. *Egyház-közigazgatásra.* Ez a következő intézményekből áll: Konzisztoriális Kongregáció (a főpapok kinevezését intézi és tevékenységüket irányítja). Szentségek Kongregációja (megállapítja a szertartások rendjét). Ezt követi a kongregációk és törvényszékek hosszú sora.

A 2,5 milliárdot számláló emberiségből 456 millió katolikus vallású. A katolikusok 47,2 százaléka Európában él, 42,8 százaléka Amerikában, 6,2 százaléka Ázsiában, 3,2 százaléka Afrikában és 0,6 százaléka Óceániában. A római katolikus egyház a

kereszténység palesztinai forrásai ellenére európai eredetű, Amerikába, Ázsiába, Afrikába a gyarmati terjeszkedéssel jutott el.

A vatikáni külpolitika állásfoglalása az alapvető nemzetközi kérdésekben

XII. Pius halála után 1958 novemberében G. Roncalli bíborost választották pápává, aki a XXIII. János nevet vette fel. Az új pápa megválasztása után a nyugat-európai burzsoá lapok és az egyházi sajtó találgatásokba kezdtek az új pápa politikáját illetően. Az első hónapokban főként arról cikkeztek, hogy XXIII. János pápa liberálisabb lesz elődjénél. Ezt a feltevést XXIII. János pápa közvetlen egyéniségére és szegényparaszti származására alapozták. Számos cikkben arról írtak, hogy XII. Pius elvont, spirituális egyéniségénél fogva nem folytathatott olyan politikát, mint amilyenre XXIII. János pápát egyénisége és származása képessé teszi. Mindez természetesen burzsoá fecsegés, amely az egyes személyek tulajdonságaiból származtatja, illetve ezekre vezeti vissza a politikát. A Vatikán politikáját nem a pápák egyénisége határozza meg, hanem az adott időszakban végbemenő objektív gazdasági és társadalmi folyamatok.

Az imperializmushoz való viszony

A mai nemzetközi helyzetet a Szovjetunió és a szocialista tábor békeoffenzívájának diadalmas előretörése, az imperialista hideg- és melegháborús erők fokozatos pozícióvesztése jellemzi. Világszerte erősödik az a követelés, hogy tárgyalások útján oldják meg a vitás kérdéseket. A gyarmati elnyomás alól felszabadult népek egyre nagyobb szerephez jutnak a nemzetközi politikai életben. A dolgozó emberek az egész világon élénk figyelemmel kísérik a nemzetközi politika arénájában küzdő erőket, s azok mellé állnak, akik a teljes leszerelést követelik, mert ez a világbéke megteremtésének és az emberiség gyorsabb anyagi és kulturális felemelkedésének feltétele.

A Vatikán előtt ebben a helyzetben igen bonyolult és nehezen megoldható feladatok állnak. Politikai magatartását mindenekelőtt az imperialista monopoltőke érdekei határozzák meg, amelynek a Vatikán is szerves része. De ezeket az érdekeket csak úgy védelmezheti, ha a tömegek előtt nem lepleződik le, mint a

béke ellenségeinek cimborája, különben elveszti a tömegek támogatását. Ez az ellentmondás nem újkeletű, de napjainkban oly kiélezetten jelentkezik, hogy az már a válsággal egyértelmű.

A Vatikán viszonyát az imperializmushoz elsősorban azonos érdekeik határozzák meg; a Vatikán is imperialista nagytőkés. Gazdaságilag és politikailag szorosan hozzá van nőve a nagy kapitalista monopóliumokhoz

XII. Pius pápa 1955. május 1-i beszédében „szörnyű rágalomnak" nevezte azt az állítást, hogy az egyház a kapitalizmus szövetségese. De mit mondanak a tények ezekről a „szörnyű rágalmakról"?

A Vatikán 1952-ben 11 milliárd dollár értékű valuta- és árualappal rendelkezett. Ennél nagyobb készlete ebben az időben csak az Egyesült Államoknak volt. 25 milliárd dollár értékben. Anglia 5 milliárddal, Olaszország 700 millió és Franciaország 400 millió dollár aranykészlettel gazdálkodott ugyanebben az időszakban. A Vatikán pénzügyminisztériuma szoros kapcsolatot tart fenn a világ legnagyobb bankjaival. A dollárövezetben a Morgan-bankházzal, a sterlingövezetben a londoni Hambros Bankházzal. Európában a zürichi Crédit Suisse, Franciaországban, Közép- és Közel-Keleten pedig a francia Rothschild-csoport által ellenőrzött bankok szolgálatát veszi igénybe.

A Vatikán a világ egyik legnagyobb részvénytulajdonosa, csupán Olaszországban 92 nagy ipari vállalat fő részvényese, s igen nagy nyomást gyakorol az olasz belpolitikai életre. Óriási érdekeltségekkel rendelkezik az Egyesült Államokban, Kanadában, Spanyolországban, Franciaországban, Svájcban, Luxemburgban, Nyugat-Németországban, Belgiumban, Chilében. Nagy ültetvényei vannak a Dominikai Köztársaságban és Costa Ricában stb.

A Vatikán jövedelmeinek oroszlánrésze a pápa és rokonai, továbbá a bíborosok és egyéb egyházi méltóságok kezébe vándorol. Legtöbbet keresnek a bíborosok: évi 100 ezer dollárt. A pápától ünnepi alkalmakkor külön összegeket kapnak, amely olykor (pl. szent években) eléri a 25 ezer dollárt is.

Mégis tévedés lenne azt gondolni, hogy a Vatikán uralkodó körei nem látnak túl magánpénztáruk érdekein. Áldoznak ők eszmei célokra is: hatalmas összegeket fordítanak a kommunizmus és a haladó tudomány elleni ideológiai háborúra, klerikális szervezetek finanszírozására, a Szovjetunió és a többi szocialista országok ellen irányuló aknamunkára.

A jövedelem nem csekély részét a vatikáni tőke további növelésére fordítják: újabb részvények, értékpapírok beszerzésére és egyéb tőkebefektetésekre. A Vatikán egyetlen fillért sem költ az alsópapság szükségleteire: őket — az ország törvényeitől függően — egyházközségük vagy az állam tartja el.

XXIII. János pápa 1959. június 29-én kiadott első enciklikájában olvashatjuk: „A földi javak semmiféle kívánsága nem indít bennünket..." Úgy látszik ez is az igazság fogalmának sajátos pápai értelmezéséhez tartozik. Jelenleg ugyanis nem lehet pontosan elhatárolni, hol végződik a Vatikánban a vallás, és hol kezdődik az üzlet. A papok prédikálnak, a hivők fizetnek; a Vatikán pedig, amelyet „a földi javak semmiféle kívánsága nem indít", bezsebeli a pénzt.

A Vatikán a kapitalizmus általános érdekeit védelmezi, *de mindig azzal a nagyhatalommal köt szoros szövetséget, amelyik az adott esetben a legerősebb a kapitalista hatalmak között.* S mindig azokat a rendszereket támogatja, amelyek szélsőségesen reakciós politikát folytatnak. A második világháború előtt a fasiszta berendezkedésű országokat — Németország, Olaszország stb. — támogatta. Ezektől remélte a kommunizmus megsemmisítését és jövedelmeinek növekedését.

A második világháború után a kapitalizmus általános válságának elmélyülése arra késztette mind a Vatikánt, mind az Egyesült Államokat, hogy szorosabb kapcsolatba lépjenek egymással. Létrejött az Egyesült Államoknak, a nemzetközi reakció anyagi tekintetben legerősebb központjának és a Vatikánnak, a világreakció legerősebb ideológiai központjának szövetsége. Ez nagyon különös szövetség, mert az Egyesült Államok a világ legnagyobb protestáns országa, ahol erős, történelmileg kialakult katolikusellenes hagyományok vannak.

A szövetség létrejöttének anyagi és politikai okai vannak. A Vatikán európai bevételei erősen csökkentek: a kelet-európai népi demokratikus országok nem fizetnek többé adót a Vatikánnak; a nyugat-európai katolikus országok valutáinak elértéktelenedése szintén csökkentette a Vatikán jövedelmét. Megnőtt a jelentősége a dollárvalutájú országokból származó bevételeknek. Az Egyesült Államok nemcsak a kapitalista világ legerősebb gazdasági és politikai hatalma, hanem a világreakció központja is. Ez kettős vonzerőt gyakorol a Vatikánra. A Vatikánban sohasem volt annyi vezető amerikai tisztviselő, mint napjainkban. Ezt

Róma katolikus köreiben már nemegy esetben szóvá is tették. A Vatikánt az Egyesült Államok kormánykörei agresszív külpolitikájuk propagandistájaként használják fel. A pápa áldását adta az amerikai külpolitika minden lépésére. (Marshall-terv, Atlanti Szövetség stb.) Különösen szoros együttműködés van a Vatikán és az amerikai diplomácia között a világ haladó erői elleni harcban.

A háború és béke kérdésében elfoglalt álláspontjuk

A Vatikán álláspontját alapvető nemzetközi kérdésekben a kétértelműség jellemzi. A háború vagy béke, a hidegháború vagy a békés egymás mellett élés legfontosabb nemzetközi kérdéseiben a pápa számos esetben kenetteljes kijelentéseket tesz. Azt a látszatot kelti, hogy a Vatikán messzemenően a béke híve.

A pápai kijelentések azonban mindig feltételeznek valamit, pl. csak akkor lehet béke, ha az az evangélium igazsága szerint valósul meg. Ez magyarul azt jelenti, hogy békét, de kommunisták nélkül, békét, de a Szovjetunió és a szocialista világrendszer nélkül. Viszont a Szovjetunió és a szocializmus világrendszere létezik, léteznek a kommunista pártok is. Mi egyéb következhet a pápa evangéliumi békeszózataiból, ha nem a szocializmus, a kommunizmus megsemmisítése? A kegyes vatikáni békeszólamok tömjénfüstje mögött ott villog a harcos egyház eretnekvértől rozsdás kardja, amelyet most a szocialista országok elleni hadjárathoz köszörülnek.

Az általános béke megteremtése feltételezi az államok vezetői között a közeledést, a személyes tárgyalásokat. Az általános béke a két rendszer békés egymás mellett élésén keresztül valósul meg, s nem azáltal, hogy erőszakos eszközökkel megsemmisítsék egyik vagy másik rendszert. A Vatikán — a hidegháború egyik fő sugalmazója és propagandistája — ma is elutasítja a békés egymás mellett élés gondolatát, a nagyhatalmak közötti tárgyalásokat. A klerikálisok „erkölcsi" fogalmai szerint valamely állam csak akkor méltó arra, hogy tárgyaljanak vele, ha tiszteletben tartja az „erkölcsi törvényeket", s ha az „isteni világrend" elvein alapul. Ha ez nem áll fenn, akkor csak az erőszak, a fenyegetőzések nyelvén lehet vele tárgyalni.

Amikor 1959 júniusában nyilvánosságra hozták, hogy Hruscsov elvtárs az Egyesült Államokba látogat, Ottaviani bíboros, a va-

tikáni Szent Officium vezetője, sürgősen az Egyesült Államokba repült. Azzal a megbízatással ment Washingtonba, hogy a Vatikán nevében figyelmeztesse az Egyesült Államok vezetőit, mozgósítsa az amerikai püspöki kart, és ellenhatást szervezzen Hruscsov elvtárs amerikai látogatásával szemben. Herter amerikai külügyminiszter és Eisenhower nem fogadta Ottaviani bíborost. A bíboros félgyőzelemmel tért vissza Rómába. A Vatikán nem nyugodott, s amikor Hruscsov elvtárs Amerikába ment, elküldte Lercaro bolognai bíborost, hogy fejezze be Ottaviani küldetését. Amíg a Szent Officium feje, Ottaviani bíboros a diplomáciai munkát választotta, és bizalmas érintkezésekre és beszélgetésekre szorítkozott, addig Lercaro bíboros érsek a nyilvánosság előtt lépett fel: „Nyugat mindent elveszthet és semmit sem nyerhet Nyikita Hruscsov látogatásával az Egyesült Államokban." „Olaszországban én a kommunistáknak még a kezem sem nyújtom." Szinte ömlöttek belőle az ilyen nyilatkozatok. Az amerikai bíborosok megfelelően segédkeztek ebben a propaganda-kampányban. A Vatikán minden erőfeszítése ellenére Hruscsov elvtárs látogatása megtörtént, és az ünneplés, amelyben az egyszerű emberek részesítették, megmutatta, hogy az amerikai dolgozókra nem nagyon hatott a bíborosi uszítás.

A Vatikánt mindez annyira nyugtalanította, hogy még a látogatás ideje alatt az álláspontok egyeztetése céljából érintkezésbe léptek a legreakciósabb körök vezetőivel. Ottaviani bíboros ismét akcióba lépett, 1959 szeptember elején Nyugat-Németországba utazott, ahol a legnagyobb titokban tárgyalásokat folytatott von Brentano külügyminiszterrel. Ezután Párizsba repült, ahol ugyancsak titkos tárgyalásokat folytatott Debre miniszterelnökkel. Párizsból Spanyolországba ment és Francóval tárgyalt, majd folytatta tárgyalásait Salazarral, Portugália véreskezű diktátorával. Ezután a nyugat-európai villámlátogatás után ismét New Yorkba és Washingtonba repült, hogy egyeztessék álláspontjaikat Herterrel.

A Szentszék tovább folytatta hadjáratát a békés egymás mellett élés, a nemzetközi enyhülés politikája ellen. Ottaviani bíboros 1960. január 8-án egy újabb akciót indított: éles hangon támadta azokat a nyugati vezetőket, akik odáig jutottak, hogy az oroszokkal barátkoznak.

A Vatikán és a francia főpapság magatartása a Hruscsov—de Gaulle-találkozóval kapcsolatban is hasonló volt. A francia kle-

rikálisok a találkozó időpontjának nyilvánosságra hozatalától kezdve ideológiai és pszichológiai hadjáratba kezdtek. Imádságot hirdettek az úgynevezett „csend egyházért" (így nevezik a népi demokratikus országokban működő egyházakat). Minden erejükkel az ideológiai ellentétek hangsúlyozásán fáradoztak. A francia püspökök előre bejelentették, hogy nem vesznek részt semmi olyan megnyilatkozásban, amit Hruscsov tiszteletére rendeznek. A katolikus aktivisták és a szélső jobboldali szervezetek együttes tüntetésüket jelentették be. Napvilágot látott egy olyan terv, hogy amikor Hruscsov és de Gaulle kocsija végighajt a Champs Elysées-n, akkor 50 ezer katolikus gyászruhában, rózsafüzérrel vonul fel, hangosan imádkozva és gyászdalokat énekelve. Ebből természetesen nem lett semmi. Hruscsov elvtársat megérkezésének első pillanatától kezdve a francia nép millióinak őszinte szeretete és rokonszenve kísérte. A francia felsőpapság és a Vatikán ennek ellenére folytatta a kihívást: kiközösítés terhe mellett megtiltották Kir kanonoknak, Dijon polgármesterének, hogy fogadja Hruscsovot. „Reméltem, hogy találkozhatom Kir kanonokkal — mondotta Hruscsov elvtárs —, és megszoríthatom nemes kezét. Ámde azok az erők, amelyek nem viselik szívükön népeink jó, baráti kapcsolatait, megakadályozták ezt a találkozót. Ezek az erők kívülről avatkoztak be. A Vatikánból érkezett parancs megtiltotta Kir kanonoknak, hogy találkozzék Hruscsovval, a kommunistával. Dijonba érkezésünk előtti nap elvitték a városból, s nevében a polgármesterhelyettes fogadott engem. És bár Félix Kir testben nem volt jelen, lélekben velünk volt, mindazokkal, akik a reakció gonosz, sötét erőivel szemben bátran küzdenek a békéért, a népek barátságáért."

Ezek a jelenségek leplezetlenül megmutatják a Vatikán konok szembenállását a szocialista táborral, elvakult, gyűlölködő magatartását a haladással szemben, felelőtlen és rövidlátó politikáját a béke kérdésében. E tények ismeretében csak jámbor ábrándozók vagy javíthatatlan konkolyhintők beszélhetnek a Vatikán semlegességéről, vagy békés szándékairól.

Adenauer kancellár 1960 január elején Rómába utazott, ahol az olasz államférfiakat igyekezett megnyerni szélsőséges politikájának támogatásához. Megpróbálta lebeszélni az olasz köztársasági elnököt moszkvai útjáról. Adenauer kancellár római tar-

tózkodása idején találkozott a pápával is, aki a legszívélyesebb szavakkal fogadta őt. A „Neue Zürcher Zeitung" 1960. január 24-i száma erről a látogatásról a következőket írja: „Az olasz közvélemény Adenauert hideg fogadtatásban részesíti. Ettől a Vatikánban való fogadtatás melegsége annál inkább elüt. XXIII. János üdvözlő beszédében teljes mértékben hangsúlyozta rokonszenvét a német nép és kormányának vezetője iránt. A kancellár iránti bókjában kiemelte annak »életszerű és erőteljes tevékenységét... Az isteni gondviselés ujjmutatását kell látni abban, hogy az élet érdemeit megkoronázta, amely a lelkiismeret követelményeinek megfelelően állta ki nehéz próbáit.«" XXIII. János pápa beszédét a Szentszék és a Német Szövetségi Köztársaság közötti jó kapcsolatok hangsúlyozásával, valamint legjobb kívánságaival zárta. Adenauer köszönő szavainak aktuális hangsúlyt adott: „Isten, ezekben a viharos időkben a német népnek különös feladatot adott. »A Nyugat őrizőjének lenni azon hatalmas befolyások ellen, amelyek Keletről országunkra kihatnak«... Isten azt a feladatot rótta a német népre, hogy megmentse Európát."

Ez a kölcsönös nagyrabecsülés fényt vet arra a szerepre, amelyet a németországi klerikálisok a német militarizmus feltámasztásában játszanak. Feladatuk elsősorban az, hogy a két rendszer ideológiai ellentétét kiélezve megindokolják a német agresszió feléledését.

A szocialista államok külpolitikáját az a felismerés szabja meg, hogy csak két lehetőség van: az egyik a háború, a másik a különböző társadalmi rendszerek békés együttélése. A szocialista államok ez utóbbit választják, annak tudatában, hogy idealisták és materialisták, istenhivők és istentagadók egyformán elpusztulnak a háborúban, viszont egyformán megvehetik az amerikai töltőtollat, az orosz lemezjátszót és a kínai húskonzervet, ha életben vannak. A klerikális reakció ezzel szemben mestersséges eszközökkel a világnézeti különbségeket akarja a legfőbb ellentétté duzzasztani. Ezzel egyrészt eszmeileg indokolja hidegháborús uszítását, másrészt megpróbálja elködösíteni az imperialista rendszerben fennálló társadalmi ellentéteket. A „keresztény Nyugat" jelszava egy kalap alá veszi a tőkést és a proletárt, a földbirtokost és a parasztot. A módszer nem új; de új az a helyzet, amelyben alkalmazzák. Az osztályellentétek elkenése most nemcsak a kizsákmányolás zavartalanságát szolgálja, hanem a békét is akadályozza.

Az Adenauer-rendszer minden politikai vezetője beszédeiben nyilvános szerepléseiben a klerikális ideológia alaptételeivel operál. Ez már közvetlenül a fasizmus szétzúzását követő években is tapasztalható volt és egyre szembeötlőbbé vált. Íme, néhány tipikus megnyilatkozás: Gerstenmaier 1948. szeptember 10-én Flensburgban kijelentette: „... úgy tűnik, hogy az Odera—Neisse-vonalat inkább az ördög, mint az Isten vonta meg". 1950 augusztusában Essenben, az evangélikus egyházi zsinaton pedig az alábbiakat mondotta: „... komolyan számolnunk kell azzal, hogy védtelenül, amilyenek most vagyunk, megtámadnak, lerohannak és olyan államrendszerbe kényszerítenek bennünket, amely az általános keresztény felfogás szerint emberhez méltatlan és igazságtalan ... A többiektől mindenesetre nem szabad azt követelnünk, hogy védjenek meg minket anélkül, hogy azonos, igazságos feltételek mellett mi is hozzájárulnánk védelmünkhöz." E kijelentés igen figyelemre méltó, mert hiszen ezek az azonos és igazságos feltételek tulajdonképpen nem egyebek, mint a német militarizmus egyenjogúságára irányuló követelés megnyilatkozásai. Amikor 1955-ben a német militarizmus ismét saját hadsereggel rendelkezett, már sokkal agresszívabb hangokat ütöttek meg. A lechfeldi csata ezeréves évfordulóján Brentano az alábbiakat mondotta: „Akkoriban a Kelet pogány nomád seregei állottak a Nyugat kapuinál, Augsburg kapuinál, pusztulás és megsemmisülés veszélye fenyegetett. S ma nem sokkal távolabb e várostól ismét a Kelet tömegei állnak." S 1960-ban, amikor atombombákkal fegyverkeznek, már nincsenek tekintettel semmire. A klerikális ideológusok nyíltan és leplezetlenül előállnak a teljes mozgósítás követelésével.

Atomháborús politikájuk

Ma már alig akad olyan klerikális kiadvány, amely ne támogatná többé-kevésbé nyíltan az atomháború előkészítését. Az utóbbi időben jelent meg például a „Christliche Friendenspolitik" (keresztény békepolitika), amely hét katolikus erkölcs-teológus szakvéleményét tartalmazza.

Ezekben a szakvéleményekben három oldalról próbálják igazolni az atomháborút: az atomfegyverek ártalmatlanságát hangoztatják és kísérletet tesznek arra, hogy azonosítsák az úgynevezett hagyományos fegyverekkel; az atomerők egyensúlyának

szükségességét próbálják bizonyítani és végül a klerikális társadalomtudomány alapján igazolják a háborút, mintha az biztosítaná az „igazságosságot" és megakadályozná, hogy a „vallásellenes államok diktatúrája", „lélekgyilkosságot" kövessen el.

De ezzel nem merül ki a klerikalizmus atomháborús propagandája, mely az eszközök tekintetében sem válogatós. A klerikális ideológia megnyilatkozásai változatosak és sokrétűek, sokszor egymásnak ellentmondók, aszerint, hogy éppen mit kell bebizonyítani. Az atombomba némelykor a démoni erőkkel rendelkező sátán műve. (A sátán sohasem volt időszerűbb, mint ma; mert a pusztító eszközök sem voltak még soha „démonibbak", mint ma.) Nem a militaristák veszélyesek tehát, akik atombombákat akarnak ledobni, hanem az a „démon", amely ezekben a fegyverekben rejlik. Asmussen kieli prépost szerint viszont az atombomba „ostor Isten kezében". Dibelius evangélikus püspök pedig úgy véli, hogy egy hidrogénbomba ledobása tulajdonképpen „nem is oly borzalmas dolog", mert ezáltal egymillió ember hamarabb jut el az „örök életbe". Emlékezetes, hogy a hirosimai és a nagaszaki terrortámadást Truman is azzal igazolta, hogy azt „Isten akaratával és terveivel összhangban" dobták le.

Egészen logikus, hogy a pápa megszenteli a tervezett atomháború fő szervezetét, a NATO-t. XII. Pius pápa 1957. november 6-án fogadta a NATO tisztjeinek egy csoportját, s a következő szavakkal köszöntötte őket: „Önök, uraim, a mai délelőttön abban az örömben részesítenek minket, hogy személyükben egy régi és nemes kézműipar folytatóit fogadhatjuk és áldhatjuk meg, amelyet furcsa módon időnként semmibe vesznek."[1] Vajon elképzelhető-e nagyobb képmutatás, mint a legmegátalkodottabb militaristákat egy „nemes kézműipar folytatóinak" feltüntetni? De a klerikális ideológusoknak még ez sem elég. Azt a demagóg jelszót, hogy a „szabad" világnak atomfegyverekkel kell „védekeznie" a „bolsevista veszéllyel" szemben, minden erejükkel támogatják. A klerikálfasiszta Jaeger kijelenti, hogy a pápa — a katolikus tanok mindig is sajátos realizmusával — nem sok eredményt várna attól, ha az atombombákkal szemben hagyományos fegyverekkel védekeznének. Szerinte a pápa tudja, nem az atomfegyverek, hanem a „totális szovjet rendszer" fenyeget veszéllyel.

[1] Fórum, 1958. 17. szám. 16. old.

Az agresszív klerikális ideológia terjesztését szolgálják a nagy hűhóval megrendezett szertartások és demonstrációk. A katolikus főpapság vagy a reakciós protestáns egyházi vezetők képviselői részt vesznek a revansista találkozókon. A kölni Szt. András templomban 1958. március 10-én pl. a középkori szertartásoknak megfelelően avatták fel Konrad Adenauert a „Német Lovagrend" tagjává. Egy nappal korábban Strauss bonni atom-hadügyminisztert ugyanígy vették fel a Német Lovagrendbe —, e példa jellemző Nyugat-Németországra. A Német Lovagrend a XII. században jött létre, hogy összekapcsolja a feudális hódítást az erőszakos hittérítéssel. A rablólovagok szerzetesek lettek, az idegen területek leigázása, lakosságuk legyilkolása és kirablása pedig a keleti pogányok megkeresztelésének szent ügyévé lett. Amikor a francia polgári forradalom után Napóleon Németországban eltakaríttatott néhány középkori maradványt, betiltották a Német Lovagrendet is. S most a Nyugat-Németországban fennálló „minta demokrácia" ismét életre keltette ezt a középkori rémet, a klerikalizmus és a militarizmus egyesülésének ezt a vészterhes szimbólumát.

Aligha képzelhető el agyafúrtabb visszaélés a vallásos érzelmekkel, mint az atomteológusok tevékenysége. A lelki üdvösségét féltő hívőt lelketlenül ijesztgetik az „istentelen kommunizmussal". Az ő felfogásukban a katonai behívó belépőjegy a mennyországba, a békemozgalom pedig az antikrisztus gyülekezete. A hívőket, vélt érdekeikre hivatkozva, szembeállítják valóságos érdekeikkel. Istenesek és istentelenek között vonnak határt, hogy elmossák a különbséget a háború és a béke hívei között.

A Vatikán és a nemzeti függetlenségi mozgalmak

A Vatikán gyarmatosító politikáját nehéz helyzetbe hozta a nemzeti függetlenségi és felszabadító mozgalmak viharos előretörése. A pápaságnak fontos szerepe volt a gyarmati rendszer kialakulásában: *elméletileg igazolta* a gyarmatosítás jogát. Amikor a gyarmatosítók kegyetlenkedései csaknem teljesen kipusztították az amerikai őslakosságot, a katolicizmus sietett elméleti, ideológiai megalapozását adni a megoldásnak: szentesítette a rabszolgaság visszaállítását. A rabszolgaság intézményét isten akaratának tüntették fel, támaszkodva a gangrai zsinat 3. kánonjára és más, a rabszolgaságot szentesítő

egyházi szövegekre; például Aquinói Szent Tamás tanítására, aki az alábbiak szerint foglalta össze ebben a kérdésben a pápaság alapvető doktrináját: „Az emberek között a rabszolgaság természetes... A rabszolga a gazdájának eszköze... Egy gazda és egy rabszolga viszonyában az uralkodás különleges joga áll fenn." A kipusztulóban levő indián rabszolgák helyébe a gyarmatosítók erőszakkal elhurcolt afrikai négereket állítottak. A „négervásár" góca kezdetben a pápaságnak leginkább alávetett Spanyolországban volt, és itt öltötte a legkegyetlenebb formát is.

Az egyház a gyarmatosítást nemcsak elméletileg igazolta, hanem a misszionáriusokon keresztül támogatta is. A gyarmatosítók teljes pontossággal dolgozták ki a hódítás menetrendjét. Először elküldték a helyszínre a hittérítőket, akiknek erőszakos tevékenysége összetűzésekre vezetett. A provokációk ürügyet adtak a katonai beavatkozásra, a fegyveres hódításra, melyet gazdasági leigázás, az ország kirablása követett.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom utat mutatott a gyarmati népek számára is. Létrejött a gyarmati rendszer válsága, és a második világháború után megkezdődött a gyarmati rendszer bomlása.

Ilyen körülmények között a Vatikán kénytelen volt új módszerekhez nyúlni, hogy elkerülje azokat a vereségeket, amelyeket a nemzeti függetlenségi mozgalmak a gyarmatosító országok imperialistáira mérnek. Ezért sürgősen változtatnia kellett azon a helyzeten, hogy a gyarmati hierarchia fehér bőrű, gyarmati papságból állt; „bennszülöttesíteni" kezdték a gyarmatosító papságot, hogy bebizonyíthassák a gyarmati vagy félgyarmati népeknek: a kereszténység nem azonos a gyarmatosítással. XII. Pius 1951. június 2-án a missziók fejlődése érdekében egy enciklikát adott ki „Evangelii Praecones" cím alatt. Ebben így fogalmazza meg a hittérítés új doktrináját: „A missziók végső célja, hogy az egyház véglegesen és szilárdan gyökeret verjen újabb népek között, és létrejöjjön a saját, a helyi lakosság által választott hierarchiája." Ez teljesen megfelelő elődje elképzeléseinek: „Képzeljük el — írja XI. Pius —, hogy a bennszülöttek, akik eljutottak a kultúrának egy bizonyos fokára és politikailag bizonyos mértékben érettekké váltak, el akarják nyerni önállóságukat és el karják űzni területükről az uralkodó nemzet funkcionáriusait, katonáit és hittérítőit, s mindezt csak erőszak alkalmazásával tudják elérni. Milyen összeomlás fenyegetné az

Egyházat ezeken a helyeken, ha nem rendelkeznénk ott a bennszülött papok hálózatával, hogy eleget tehessen az új keresztények szükségleteinek."

Igen, a Vatikán felismerte a számára oly keserű igazságot: a gyarmatosítás rendszere lejárt.

Két elődjéhez csatlakozva XXIII. János pápa uralomra kerülése után egy évvel, 1959. november 28-án enciklikát adott ki „Princeps Pastorum" címmel. Ez az enciklika az egyházi missziók tevékenységével foglalkozik. Vázolja a Vatikán jelenlegi politikáját a gyarmati sorból felszabadult vagy felszabadulás alatt levő országokkal. E körlevél is mindennél fontosabbnak tartja a bennszülött klérus megteremtését. Ez érthető, hiszen pl. Afrikában a 11 ezer pap kétharmada idegen; a 14 600 misszionárius közül csak 1800 afrikai, a többi fehér. A körlevél hangsúlyozza: a gyarmati vagy volt gyarmati országokban „a bennszülött papság képzésének ... arra kell irányulnia, hogy képessé tegye arra, hogy amint az lehetséges, átvegye kezébe az új egyházak kormányzását ..." A helyi papsághoz a következő felhívással fordul: „Az új bennszülött papság lépjen szent versenybe a legrégibb egyházmegyék papságával ..."

XXIII. János pápa a körlevélben nyomatékosan felhívja a figyelmet a környezethez való alkalmazkodásra: „... a helyi papság kiképzésének megfelelően figyelembe kell vennie a különböző vidékeknek megfelelő környezeti tényezőket ... ragaszkodni kell a helyi életmódhoz, természetesen úgy, hogy kihasználják mindazokat a technikai és anyagi jellegű könnyítéseket, amelyek most az egész civilizáció javát és tulajdonát képezik."

A pápai körlevél óva inti a bennszülött papságot attól a nacionalizmustól, amelynek célja, hogy ezekben az országokban levő egyházak elszakadjanak a Vatikántól, s nemzeti egyházakat hozzanak létre.

A Vatikán új gyarmati módszerei nem a gyarmatosítás elítélését jelentik; pusztán a pozíciók megtartását szolgálják. Ezt bizonyítja az is, hogy a Vatikán hallgatólagosan tudomásul veszi a gyarmatosítási politikát támogató egyes főpapok kijelentéseit. Az „Unita" 1960. március 3-i számában: „Mint püspök és mint francia, nem tűröm a gyarmatosítás elleni bírálatot" — címmel leírja egy francia újságíró beszélgetését az egyik püspökkel, aki a beszélgetés során többek között ezt mondta: „Amit az ön lapja

írt a kínzásokról, az botrányos..." (Tehát nem a kínzások botrányosak, hanem hogy megírták!) A továbbiakban hozzáfűzte: „Mint püspök és mint hazafi, nem tűrhetem, hogy bárki is támadja a gyarmatosítást, mert ezen keresztül országunkat támadja."

A Vatikán viszonya a szocialista országokhoz

A Vatikán politikája a szocializmust építő országok kormányaival ellenséges és rosszindulatú. A Vatikán egyházi jellegű hidegháborús propagandát folytat a szocialista országok ellen. Vatikáni körökben különös előszeretettel használják a népi demokratikus országokra a „csend egyháza" és a „katakomba egyház" kifejezéseket. Mindez a hidegháborús politika egyházi változatának propaganda-fogása, amivel a kapitalista országokban élő dolgozó embereket akarják félrevezetni, megtéveszteni. XXIII. János pápa nem egy esetben hívta fel a katolikusokat, hogy imádkozzanak az elnyomott egyházakért. A vatikáni propaganda „üldöztetésről" és a „hallgatás fáidalmas kálváriájáról" beszél, a szocialista tábor országaiban pedig a hívő emberek élik a maguk vallásos életét, templomba járnak és hitbuzgalmi lapokat olvasnak. Ezek tények. De annál rosszabb a tényeknek, hiszen Ottaviani bíboros, a Szent Officium vezetője „Istentől kapott érvekkel" megcáfolja a tényeket, és rágalmakat szór a szocialista országokra. Ezeket a rágalmakat a szocialista országok kormányai visszautasítják, sőt, azok az egyházi személyiségek is, akik nem akarnak egy gyékényen árulni a reverendás uszítókkal. „... Ki kell jelentenem a magyar paptársaim nevében is — mondotta Beresztóczy Miklós —, hogy nem tartjuk a katolikus pap lelkiismeretével összeegyeztethetőnek a megegyezések és a békés megoldások ellen izgató szavakat, amelyek egy hidegháborús propaganda egyházi vetületeként elhangzanak akár egy római bazilikában, akár egy müncheni katolikus jelzőt viselő értekezleten, akár a messzeség könnyű védelmében, patetikus rágalmazásoktól sem riadozó disszidens papok olcsó önfelajánlásaiban, akár egy-egy hazai elaggott vagy fiatal titánunk makacs vagy meggondolatlan magatartásában."[2]

[2] Beresztóczy Miklós 1960 januári országgyűlés előtt elhangzott felszólalásából.

A Vatikán és a nemzetközi katolicizmus belső egyházpolitikai problémái

A mai nemzetközi helyzet igen nagy hatással van az egyház belső életére is. A Vatikánban, illetve a nemzetközi katolicizmuson belül sokat vitatkoznak a nemzetközi politika kérdéseiről, a szocialista országokhoz és a haladó társadalmi mozgalmakhoz való viszonyról. A Vatikánban és az egyes nemzeti egyházakban — elsősorban politikai értelemben — különböző áramlatok, irányzatok alakultak ki. Egyik oldalon a merev integrálista irányzat, míg a másik oldalon a liberális törekvés nyilvánul meg.

Különösen figyelemre méltóak azok a viták, amelyek a második világháború óta a francia püspöki kar és a Vatikán között a munkáspapok kérdésében folynak. Franciaország gyáraiban 1943-ban, a francia püspöki kar egyetértésével megszervezték a munkáspapok rendszerét. A francia munkásosztály ugyanis meghódíthatatlan területnek bizonyult az egyház számára. A munkáspapok feladata: megtörni a jeget és elterjeszteni a vallásos ideológiát a francia munkások között. Ezek a papok munkásnegyedekbe mentek lakni, gyárban dolgoztak és a keresetükből éltek. Jelentős részük bekapcsolódott a baloldali szakszervezeti mozgalomba; aktív szerepet vállaltak a baloldali mozgalom és a kommunista párt által szervezett nagy sztrájkokban. A helyzet fordítva alakult, nem a papság vonta a munkásosztályt az egyház befolyása alá, hanem a munkás életmód megváltoztatta ezeknek a papoknak az életszemléletét és együtt harcoltak a munkásokkal a munkások és az összes dolgozók érdekeiért.

A Vatikán a francia katolikusoknak ezt a kezdeményezését nem nézte jó szemmel, már a háború alatt kifejtette rosszallását. A háború után megtiltotta a munkáspapok számának növelését, s amikor a hidegháborús politika kibontakozott, betiltotta ezt a mozgalmat. A francia püspöki kar ezzel nem értett egyet, és egy áthidaló megoldás jött létre a Vatikán és a francia püspökök között. Betiltás helyett a Vatikán elsorvadásra ítélte a munkáspapok mozgalmát. XII. Pius halála után a francia püspöki kar — személy szerint Feltin bíboros, Párizs érseke — ismét a Vatikánban járt, hogy előterjessze a munkáspapok újjászervezésének gondolatát. A választ Pizzardo bíboros egy titkos levélben közölte. „A gyárban való munka — írja többek között —, vagy a kevésbé fontos vállalatoknál való munka is mindinkább kiteszi

a papot a környezet hatásának. A munkában levő pap nemcsak elmerül egy materialista világban, amely káros lelkivilága számára és gyakran veszélyes tisztasága szempontjából, hanem akarata ellenére arra kényszeríti, hogy úgy gondolkozzék, mint saját munkatársai, szakszervezeti és szociális területen részt vegyen követeléseikben: veszélyes kapcsolat ez, amely hamarosan elviszi őt addig, hogy részt vegyen az osztályharcban; ami megengedhetetlen egy pap számára." A levélíró még kifejti, hogy „a munkáskörnyezet evangelizálására nem feltétlenül szükséges papokat munkási minőségbe küldeni, munkáskörnyezetbe". Mindebből kiderül, hogy a munkáspapok mozgalmának feloszlatása a Vatikán részéről elsősorban politikai okokból történt. A fent idézett levél ezt világosan megmondja: a pap nem vehet részt az osztályharcban — persze csak a munkásság oldalán nem. E levél ugyanakkor akaratlanul is elismeri a történelmi materializmus igazságát, hogy: a környezet, az anyagi lét hatással van az emberek gondolkodására, tudatuk alakítására, még abban az esetben is, ha papról van szó.

A Vatikán szigorúan meghagyta a francia püspököknek, hogy titokban, a közvélemény tájékoztatása nélkül hajtsák végre a munkáspapok rendszerének felszámolását. A „Le Monde" című francia lap közölte Pizzardo bíboros levelének teljes szövegét, nyilván a francia bíborosok így is tudomására akarták hozni a Vatikánnak azt, hogy továbbra sem értenek velük egyet. Természetes azonban, hogy a Vatikán utasítására a francia egyház vezetői beszüntették a munkáspapok rendszerét. A Vatikán tehát figyelmen kívül hagyja az egyes nemzeti egyházak vezetőinek elgondolását és a legdurvább eszközökkel is érvényesíti akaratát.

A Vatikánon belüli nézeteltérések jellege

Természetesen az integralisták is, a liberálisok is nagyon ritka kivételtől eltekintve fegyelmezett katolikusok, akik szigorúan ragaszkodnak elveikhez, szervezetükhöz, s az egyházhoz. Ezek csupán azon vitatkoznak, s abban van közöttük véleménykülönbség, hogy a modern világban milyen módszerekkel biztosítsák az egyház fennmaradását és megerősítését. A nézeteltérések — még ha jelentősek is — főleg taktikai kérdésekre szűkülnek, nem érintik az alapvető kérdéseket. Egyetértés van az integralisták és a liberálisok között a katolikus dogma vala-

mennyi alapvető kérdésében; az alapvető politikai kérdésekben is. Valamennyien elítélik a kommunizmust, a marxizmust, a baloldali munkásmozgalmat, s mindazokat, akik akcióegységre akarnak lépni a kommunista és munkásmozgalommal.

Az egyházban évszázadok óta elismert és tisztelt tekintély-uralmi vezetés van. Amikor Róma szól, akkor a tekintély érvényesül, és a különböző országok klérusa meghajol. Ám a tekintély-uralmi rendszer sem képes tartósan elnyomni azokat a politikai áramlatokat, amelyek a katolicizmus egységét megbontják.

Törekvés a keresztény egyházak egységére

A pápa és a Vatikán nemcsak a katolicizmus politikai egységét kívánja helyreállítani, hanem az egyház kormányzásának egységét is. A kommunista és munkásmozgalom előretörésével szemben a nemzetközi reakció megpróbálja tömöríteni saját erőit, az egy pásztor — egy nyáj elve alapján egyesíteni a keresztény egyházak erőit a nemzetközi kommunizmussal szemben.

A pápa 1959. június 29-i eciklikájában a következőket írja a nem katolikus, de keresztény egyházakhoz: „Engedjétek meg, hogy tápláljuk visszatérésték reményét, amelyet atyai szeretettel ápolunk. Hozzátok ugyanazzal a pásztori gondoskodással és ugyanazokkal a szavakkal fordulunk, mint Eofil alexandriai püspök, mialatt fájdalmas szkizma (egyházszakadás) marcangolta az egyház egy darabból való ruháját, amikor így fordult testvéreihez és gyermekeihez: utánozzuk kedveseim, akik valamennyien ugyanannak a mennyei elhivatásnak részesei vagyunk, mindenki saját lehetősége szerint utánozza Jézust, üdvösségünk vezetőjét és szerzőjét." A pápai körlevél a továbbiakban megállapítja, hogy bizonyos törekvés az egységre a többi keresztény egyház és vallásfelekezet részéről is tapasztalható. S valóban: az Egyházak Világtanácsának vezetői — bár fenntartásokkal — időszerűnek találták ezt a kezdeményezést.

Az egységpolitikai programon túl, a Vatikán politikai szövetségre törekszik a kommunizmus ellen valamennyi nem keresztény egyházzal, illetve vallásfelekezettel.

Az egyházi reakció nemzetközi tömörülését mutatja, hogy a pápa felhívására választ is kapott. A Kathpress 1959. október 20-án Kairóból a következőket jelentette: „Az iszlam 1000 éves főiskolája, a kairói Al-Azhar Egyetem, amelyben 22 000 tanuló

az iszlámot tanulja, kifejezte azt a kívánságát, hogy az iszlám kössön szövetséget a kereszténységgel a kommunizmus és ateizmus elleni együttes védelemre. Az egyetem kultúrfakultásának vezetője kijelentette, hogy a kommunizmus a legsúlyosabb vész, amely az emberiséget valaha is megtámadta. A kereszténység és iszlám együttműködésének gondolatát mind az egyiptomi közvélemény, mind a kairói hivatalos helyek örömmel üdvözölték. Az Irakban lefolyt kivégzések alkalmával Kairóban lejátszódott demonstrációkon ilyen feliratú táblákat vittek: „Jézus és Mohamed a kommunizmus ellen."

A különféle felekezetek reakciós papsága nem sajnálja a fáradságot valamiféle egység létrehozására. De alul folytatódik a bomlás. Elég a katolikus egyház történetére utalni, mely keletkezésétől napjainkig szakadatlanul küzdött a keresztény egységért — eredménytelenül. Eretnek-mozgalmak, szakadás a keleti és nyugati egyház között, újabb eretnekségek, reformáció és újabb egyházszakadás — a történelem minden sorsfordulója tömegeket szakított ki az egyházból. A második világháború után az európai és ázsiai országok egész sora a szocializmus útjára lépett. Ez ismét rendkívül nehéz helyzet elé állította a katolikus és általában a keresztény egyházakat. Egy új súlyos bomlási folyamatot indított el, felrajzolva egy újabb egyházszakadás veszélyét, mint reális lehetőséget.

A Vatikán politikai magatartása a különböző pártokhoz, szakszervezetekhez és tömegmozgalmakhoz

A Vatikán szoros kapcsolatot tart fenn a jobboldali, szélsőjobboldali és fasiszta jellegű pártokkal és mozgalmakkal, és szent szövetségre lép velük a baloldali pártok, szakszervezetek és mozgalmak ellen. Az egyház tradícióihoz tartozik a haladó társadalmi mozgalmak és gondolatok elítélése és az ellenük folytatott harc, ezek minden korban meghatározták a katolicizmus politikai lényegét. IX. Pius pápa 1864-ben kiadott hírhedt „Syllabus"-a 80 pontban foglalja össze és ítéli el azokat az úgynevezett tévtanokat (és hirdetőit), amelyek az egyház szerint különösen károsak és veszélyesek.

A „Syllabus" kiközösítéssel sújtja azokat, akik szerint „minden embernek szabad azt a vallást felvennie és hirdetnie, amelyet

esze segítségével igaznak tart", és akik úgy vélekednek, hogy „az egyházat el kell választani az államtól és az államot az egyháztól". A „Syllabus" minden haladó embert kiátkoz, s a végén nehogy félreértsék röviden összefoglalja a lényeget: „Ki kell közösíteni az egyházból azokat, akik így szólnak: »Lehetséges és szükséges, hogy a római pápa megbéküljön és összhangban legyen a haladással, a liberalizmussal és a modern civilizációval.«"

A Vatikán magatartása a haladó társadalmi mozgalmakkal szemben ma sem változott. A Vatikán és a pápa ma is büszkén vallja, hogy támogatta az olasz fasizmust. Az „Osservatore Romano" (vatikáni újság) 1959. február 8-án újból kinyomatta XXIII. János pápa 1954-ben még mint velencei patriarcha mondott egyik beszédét. A beszédben Mussolinire utalva azt mondta, hogy az az ember volt, akit a gondviselés küldött XI. Piusnak, aki isten áldásának tekintette Mussolinit, mert mentes volt a „liberális fétisektől"; XXIII. János pápa szerint Mussolini áldás volt Olaszország számára, „mert mentes volt idejétmúlta politikai eszméktől..." Ezzel a kijelentésével közvetlenül pápává történő megválasztása után, egycsapasra eloszlatta az olasz és más liberálisoknak az illúzióját, hogy ő Olaszországban és általában nemzetközi méretekben elődeinél liberálisabb politikát fog követni.

E nyílt politikai kiállással párhuzamosan a Vatikán ma is elítél minden haladó mozgalmat és aknamunkát folytat ellenük. XII. Pius pápa 1948-ban kiközösítéssel fenyegetett meg minden olasz katolikust, aki a kommunistákra szavaz, és utasította püspökeit, hogy közöljék híveikkel: bűn bárki másra szavazni, mint a kereszténydemokrata jelöltekre. A Vatikán később azokra a katolikusokra is kiterjesztette a kiközösítést, akik a szocialistákra akartak szavazni. A Szent Officium újabb politikai bombája 1959 tavaszán nagy megdöbbenést keltett. A Vatikán tovább szűkítette a kört, s most már kiközösítéssel fenyegette meg azokat is, akik a kereszténydemokrata baloldalnak azokra a képviselőire szavaznak, akik együttműködést kívánnak a kommunistákkal vagy a szocialistákkal. Figyelemre méltó, hogy míg 1958-ban a májusi választásokon csak az olasz bíborosok avatkoztak be a választásokba, egy évvel később ezt már közvetlenül a Vatikán tette. A nyugati polgári sajtó vegyes érzelmekkel reagált erre a lépésre. A „New Statesman" 1959. április 18-i száma „ostoba okiratnak" és „szerencsétlen dekrétumnak" nevezte, „amely komoly félreértésekre adhat okot".

A Vatikánnak leggyűlöltebb ellenfele a kommunista mozgalom. Már a pápák átkozódása kísérte a forradalmi munkáspártok legelső lépéseit is. Nem véletlenül írta Marx és Engels a „Kommunista Kiáltvány" bevezetőjében: „Kísértet járja be Európát, a kommunizmus kísértete, szent hajszára szövetkezett e kísértet ellen a vén Európának minden hatalma: a pápa és a cár, Metternich és Guizott a francia radikálisok és a német rendőrök . . ." Az első pápai átok 1848-ban született. Attól kezdve a különböző pápák szinte szériában gyártották az átkokat. 1942-ben XII. Pius a következőképpen átkozta el a kommunistákat: „Legyen átkozott a kommunista akár él, akár haldoklik, iszik, szomjazik, vagy éhezik, akár alszik, akár ébren van, áll vagy ül, dolgozik, hever vagy pihen, vizel vagy szükségét végzi. Legyen átkozott a kommunista egész testében, kívül és belül egyaránt. Hajában, agyvelejében, orrában, fogaiban, torkában, mellében, szívében, gyomrában, tomporában, lágyékában, nemzőszerveiben, combjaiban és térdeiben, legyen átkozott a fejétől a talpáig."

Érdemes ezzel kapcsolatban megjegyezni, hogy amikor a szovjet csapatok Sztálingrádnál megsemmisítették a fasiszta német hadsereg elithadosztályait és nyilvánvalóvá vált a német fasizmus bukása, akkor XII. Pius kijelentette: az oktalan rablógyilkosoknak meg kell bocsátani. Ez a keresztényi irgalom érthető, ha meggondoljuk, hányszor áldotta meg a pápa a fasisztákat. Vagyis: áldás a háborút kirobbantó, az ártatlan milliók vérét ontó fasizmusra, átok a békét védelmező, a népek jólétéért küzdő kommunizmusra.

A Vatikán nemcsak szavakkal: enciklikákkal és kiátkozásokkal harcol a nemzetközi munkásosztály és kommunista mozgalom ellen, hanem tettekkel is. XIII. Leó pápa 1891-ben közreadta a „Rerum Novarum" kezdetű körlevelet. Ebben nemcsak az egyház szociális demagógiáját foglalja össze, hanem a keresztényszocialista pártok és szakszervezetek megszervezését is szorgalmazza. A burzsoázia kezében eddig a munkásostály egységének megbontására a reformista pártok és szakszervezetek alkották a fő fegyvert. A pápa és a katolikus egyház ezeket már nem tartotta elég megbízhatónak, ezért fogott a keresztényszocialista szervezetek létrehozásához.

A Vatikán a szociáldemokráciával szemben még ma is bizalmatlan, annak ellenére, hogy egy sor országban nyíltan megtagadták a marxizmust, és szőröstül-bőröstül eladták magukat az

imperialista burzsoáziának. A Németországi Szociáldemokrata Párt programjában elismeri „az egyházakat, a hitfelekezeti közösségeket, különleges küldetésüket, függetlenségüket és hozzárul ahhoz, hogy ezeknek a közhatalom támogatását biztosítsák." Egyszóval a szociáldemokrácia „megtért". A vatikáni „Osservatore Romano" azonban még ilyen körülmények között is szembefordul velük és bizalmatlanságot szavaz nekik. Elismeri, hogy a programban és elméletében sincs semmi, ami ellenkezik vagy ütközik a katolikus igazsággal, de — teszi hozzá — megmarad a név. Az Osservatorééknek ma már az is rendkívül gyanús, ha egy szociáldemokrata párt nevében szociáldemokrata. A Vatikánnak továbbra is csak a kereszténvszocialista mozgalom a kedves gyermeke, amely az elmaradottabb munkások vallásos hitével visszaélve, igyekszik szembefordítani őket saját érdekeikkel, a dolgozókért következetesen harcoló kommunista pártokkal és baloldali szakszervezetekkel. A történelem azonban halad előre, ha a munkásosztályra átmenetileg hatnak is téveszmék, s ideig-óráig el tudják fordítani figyelmüket a valóságos osztályérdekeiktől, de semmiféle félrevezetés nem képes megakadályozni azt, hogy végül is a munkásosztály egésze rálépjen arra az útra, melyet pártja, a kommunista párt a marxizmus tudományos elméletével megjelölt számára.

A Vatikán és a nemzetközi katolicizmus harca a tömegekért

Módszerek A vallásos emberek millióinak megtartása, a katolikus vallás kiterjesztése más vallású tömegekre — ez a vatikáni politika alapkérdése.

Az egyház, csak akkor tudja gazdasági és politikai pozícióját megtartani, ha az emberek hisznek tanításaiban, követik parancsait és utasításait, egyszóval, ha az emberek vallásosak. Ezért használ fel az egyház minden eszközt a tömegek vallásosságának fokozására.

Nagy gondot fordít *a régi hagyományos formák,* eszközök és módszerek maximális kihasználására: a misék, prédikációk, ájtatosságok, egyéb szertartások és tömegdemonstrációk szervezésére (keresztelés, áldozás, bérmálás, esküvő, temetés, körmenetek stb.). A hagyományos formákhoz tartoznak a különböző szent évek, búcsúk, továbbá az egyház által jóváhagyott „csodahe-

lyek" tömeges látogatása. Mindezeken túl nagy gondot fordítanak a különböző hitbuzgalmi rendezvényekre, a gyerekek hitoktatására stb.

A hagyományos formák és módszerek mellett a vallásos ideológia terjesztésére *számos új formát és módszert* alkalmaznak: felhasználják ennek érdekében a modern tudomány-technika és művészet eredményeit: a sajtót, a rádiót, a televíziót és a filmet. Ennek értelme világos, hiszen ezek segítségével a legeredményesebben lehet alakítani, befolyásolni a tömegek politikai állásfoglalását. A XXIII. János pápa által kiküldött zsinati bizottság (amelynek feladata az egyetemes zsinat előkészítése és a napirendi javaslatok kidolgozása) külön napirendi pontként vette fel a katolikus főpapok világkonferenciájára: „A sajtó, a rádió, a televízió és a közvéleményt befolyásoló más eszközök" kérdését.

A Nemzetközi Katolikus Rádió és Televízió 1959-ben filmhetet rendezett, amelyen 17 ország 80 filmmel képviseltette magát. Ezeknek a vallásos tárgyú filmeknek nagy része televíziós adásra készült. A Nemzetközi Katolikus Filmhivatal bejelentette, hogy a jövőben részt kíván venni a nemzetközi filmfesztiválokon.

Franciaországban a katolikus egyház filmközpontja jelentékeny befolyást gyakorol a francia mozikra. Módjában áll, hogy egyes filmeket bojkottáljon vagy előtérbe helyezzen nemcsak a félhivatalos cenzúra révén, hanem mert a francia egyház 1500 mozit és nagyon sok olyan újságot ellenőriz, amely a rádió, a film és a televízió kérdéseivel foglalkozik.

Szociális demagógia

A tömegekért folyó harcban a másik fő fegyver *a szociális demagógia.* A szociális demagógia *elméleti alapjait* XIII. Leó pápa rakta le a „Rerum Novarum" kezdetű körlevélben. Az egyház kezdetben nem sokat törődött a munkásosztállyal. A múlt század elején, amikor az utópista szocialisták megbélyegezték a tőkés kizsákmányolás embertelenségét, és keresték a nyomorúság megszüntetésének eszközeit, a papság még beérte azzal, hogy a nyomorgókat alázatos tűrésre, a gazdagokat irgalmas alamizsnálkodásra intse. Mikor a proletárok elkeseredése felkelésekben robbant ki, majd létrejöttek az első forradalmi munkásszervezetek, az egyház azt tartotta legjobb megoldásnak, hogy kiátkozza „a gonosz lázadókat" és „a lelketlen izgatókat", és az örök kárho-

zat tüzével fenyegesse azokat, akik megelégelték a földi poklot. Végül a megerősödött munkáspártok nemzetközi szervezetének létrehozásakor a pápának is be kellett látnia, hogy átkozódással nem akadályozhatja meg a munkásmozgalom fejlődését. Két évvel a II. Internacionálé megalakulása után kiadta — 1891-ben — a „Rerum Novarum" kezdetű enciklikát. Akkor kezdett törődni a „gyengékkel", amikor azok erősek lettek.

Ez a törődés természetesen nem a munkások támogatására irányult, hanem arra, hogy megakadályozza felemelkedésüket, hatalomra jutásukat, s védelmezze a tőkés rendszert. Az egyház kiindulva szociális tanításából, hogy szegény ember mindig volt és mindig lesz, alapvető feladatának tartja — ezt XIII. Leó enciklikájában világosan kifejezte —, hogy „sikerrel megvédje a társadalmi rendszert, a társadalom békéjét, stabilitását a forradalmi erők támadásával szemben". XIII. Leó még hozzáfűzi: „Az a legfontosabb, hogy a népet megtartsuk az engedelmességben." Rendkívül tanulságos e körlevélnek néhány részlete, amely a kapitalista magántulajdon védelmét célozza: „A magántulajdont helyettesítő társadalmi tulajdon elméletét teljesen el kell utasítani... A magántulajdon sérthetetlensége legyen vitán felül álló törvény mindazok számára, akik jólétet akarnak a népnek. Ezzel kapcsolatban fontos, hogy a törvények, amennyire lehet, előnyben részesítsék, felébresszék és kifejlesszék a tulajdon szellemét a néptömegekben." A francia egyház vezető főpapjai 1953. január 22-én az Actio Catholica szervezeteihez fordulva, ünnepélyesen kijelentették: „Az egyház azt tanítja, hogy a tőke elvileg jogos, a magántulajdon egyik törvényes formáját alkotja, s a munkával együtt a termelés és a jólét normális eszköze." Az egyház ma is a magántulajdon sérthetetlenségét hirdeti.

Az egyháznak egyik legfőbb törekvése, hogy az osztályharcot az osztályok együttműködésével váltsa fel. XI. Pius pápa visszaemlékezve XIII. Leó alapvető téziseire, a „Quadragesimo anno" kezdetű körlevélben így beszélt erről: „Az embereket nem a munkapiacon elfoglalt helyzete szerint kell egyesíteni, hanem a társadalmi tevékenység különböző ágazatai szerint, amelyekhez tartoznak." XXIII. János pápa 1959. június 29-én kiadott első enciklikájában (igazság, egység, béke) hangsúlyozza, hogy elődeinek szociális tanításait és iránymutatásait követi, idézi XIII. Leó pápát: „Isten akarata, hogy az emberi társadalom közösségében osztályegyenlőtlenség legyen..." és arra szó-

lít fel, hogy: „...az osztályok egymást kölcsönösen kiegészítsék és egymás között együttmunkálkodva, helyes egyensúlyt érjenek el. Mindegyiknek szüksége van a másikra: nem maradhat fenn a tőke munka nélkül, sem a munka tőke nélkül." XXIII. János hozzáteszi még, hogy aki elutasítja ezt a megmásíthatatlan együttműködést a kizsákmányolók és kizsákmányoltak között, „az kétségtelenül az emberi társadalom felforgatására törekszik."

XXIII. János pápa rendkívül kegyes és jóságos színben igyekszik feltüntetni önmagát és intézményét. Ezért bírálja a „tulajdonjog tökéletlen és helytelen értelmezését", amihez hozzájárul „a munkanélküliség fájdalmas jelensége, mely folytán sokan súlyos nyomasztó aggodalmaknak vannak kitéve". Majd XI. Pius pápát idézi: „Látjuk, hogy tétlenségre vannak kárhoztatva, majd egészen a végső szükségbe vannak taszítva családjukkal együtt a becsületes és jóindulatú dolgozók közül annyian, akik nem kívánnak mást, minthogy becsületesen, arcuk verejtékével, az isteni elrendelés szerint, megkeressék a mindennapi kenyeret, amelyet naponként kérnek a mennyei atyától. Nyögéseik megindítják atyai szívünket és arra ösztönöznek bennünket, hogy ugyanolyan gyengédséggel és szánalommal ismételjük a szavakat, amelyek az Isteni Mester szívéből törtek fel az éhező tömeg láttán." XXIII. János „élénken buzdítja" mindazokat, akiken a felelősség nyugszik, s akiktől a munkások élete függ: „...ne értékeljék a dolgozókat csak gazdasági szempontból... hanem tartsák tiszteletben személyi méltóságát és még tekintsék testvérnek is". A továbbiakban kijelenti: „...a szakmai szervezeteknek ne az legyen a rendeltetése, hogy fegyverek legyenek a védekező vagy támadó háborúra... hanem a híd szerepét töltsék be, amely egyesít".

Az egyház *gyakorlati tevékenységében* pontosan követi azokat az elméleti tanításokat, amelyekről a fentiekben szó volt. Néhány szemléltető példa még érzékelhetőbbé teszi a klerikálisok demagóg fellépését a szociális kérdésekben.

Belgiumban, a löweni katolikus egyetemen a szociális kérdések tanulmányozására nemzetközi tanulmányi központot állítottak fel. Ez intézetnek feladata, hogy nemzetközi síkon terjessze a katolicizmus szociális demagógiáját, s e cél érdekében folyóiratot indított.

Az argentin püspöki kar közös pásztorlevélben kérte a kormányt, hogy „a kötelességeket és terheket arányosan ossza meg,

nehogy a terhek egyoldalúan sújtsák a szociálisan gyengébb néprétegeket". Helytelenítették és elítélték a gyárosok és nagykereskedők spekulációit, hogy „a válságot és a nép nyomorúságát kihasználják, s ily módon áremelkedésekkel gazdagodnak. A munkásoknak biztosítani kell a stabil és igazságos bért".

Münsterben konferenciára jöttek össze Ausztria különböző püspökségeiben működő „szociális szemináriumok" felelős vezetői. Elhatározták, hogy „Szociális szeminárium" név alatt közös sajtóorgánumot adnak ki. Első száma 7500 példányban jelent meg.

Nyugat-Európa számos országában, Franciaországban és Olaszországban, a klérus minden évben „szociális hetet" rendez.

A Vatikán és az osztályharc

A klérus minden eszközzel igyekszik befolyást gyakorolni a munkásosztályra. Olaszországban a Galileo Részvénytársaság firenzei üzemeiben 1959 január végén az elbocsátások ellen sztrájkkal tiltakozó munkások megszállták az üzemet. Az olasz rendőrség parancsot kapott, hogy azonnal lépjen közbe. Összetűzésekre került sor, melynek során mintegy 40 munkás komolyan megsérült. Ez egymagában, ismerve az olasz viszonyokat, semmi meglepőt nem jelent, hiszen az olasz burzsoázia nem most fojtotta először vérbe a munkásság megmozdulásait. Meglepő, hogy Della Costa bíboros titkára személyesen beavatkozott az összetűzésbe és „békíteni" igyekezett. Az összeütközés után a sebesült munkásoknak orvosságot, ruházatot és élelmiszert osztottak ki. A város kereszténydemokrata polgármestere tiltakozó táviratot küldött Rómába a rendőrség brutális közbelépése miatt. Reklámhadjáratba kezdett a klerikális propaganda és Della Costa bíboros dicsőítéséből nem maradt ki az sem, hogy a bíboros már a múlt év novemberében kifejezte rokonszenvét a Galileo-üzemből elbocsátott munkások iránt. Az illetékes vatikáni körök mindehhez hozzáfűzték, hogy jóllehet az egyházi tényezők „együtt haladnak a munkásokkal", ez nem jelenti, hogy nem ítélik el a baloldali mozgalmat, amely — mint ahogy Ottaviani bíboros mondotta — az antikrisztus útját készíti elő.

Figyelemre méltó a legújabb klerikális doktrina. Ez már nem állítja, hogy az osztályharc „csupán a kommunizmus ördögi találmánya". A francia klérus „Az osztályok harca" c. kiadványában leszögezte: nincs kifogása az ellen, hogy a munkások har-

colnak jogaikért, de elítélik az osztályharc marxista teóriáját. A klérus demagógiájában odáig ment, hogy pl. XII. Pius 1955-ben május elsejét „keresztény" ünneppé nyilvánította, s azóta a pápa minden május elsején szózatot intéz a munkásokhoz. Ha már a farkas nem változik, legalább a bárányból változzon rajta...

A Vatikán és a nemzetközi katolicizmus legfontosabb feladata: harc a kapitalista magántulajdon védelméért. Ezért tagadja az osztályharc marxista elméletét. XXIII. János pápa hiába sajnálkozik a munkanélküliség fájdalmas jelenségén, hiába kér több megbecsülést a munkásoknak, mindez pusztába kiáltott szó marad; és ha mégis jár valami eredménnyel, az csak annyi, hogy ideig-óráig félrevezeti a munkásság egy részét. Igaz, a pápa nem is akar többet. A történelem ezerszer bebizonyította, hogy imával, prédikációval és szenteltvízzel nem lehet a tőkéseket jobb belátásra bírni, és a munkásság eredményt csak egységes fellépésével és szívós harcával érhet el; végül pedig bebizonyította, hogy a munkásosztály a munkanélküliségtől és a nyomortól nem szabadulhat meg, csak ha *megdönti a kapitalizmust.* Hiába prédikál a papság a munka szentségéről, ha tettei a munkásosztály lefegyverzését, egységének megbontását célozzák. A munkások nem a szavak, a tettek alapján ítélnek; az egyház tettei pedig a tőkét szolgálják.

A pápaság — amely egyébként ma is támogatja az új fasisztákat —, az utóbbi időben elítéli *a fajüldöző politikát.* Ennek alapvetően három oka van. *Először,* hogy a becsületes emberek, akár vallásosak, akár ateisták, világszerte elítélik ezt a fasiszta barbárságot. Az egyház tehát, bármennyire is szimpatizál a fasizmussal, nem tehet mást, ő maga is elítéli a fajüldözést. *Másodszor,* hogy az Egyesült Államokban élő katolikus vallású négerek tömegesen fordulnak el az egyháztól, amely 1959-ig egyszer sem emelt szót az amerikai négerek üldözése ellen. *Harmadszor,* hogy az afrikai kontinensen követett új egyházi politika megvalósítása, az egyház befolyásának megőrzése és kiterjesztése a színes bőrű népek között megköveteli, hogy „helytelenítse" a dél-afrikai kormány fajüldöző politikáját.

A Vatikánnak és a nemzetközi katolicizmusnak fenn vázolt politikája azt bizonyítja, hogy ez a politika — ma sokkal jobban, mint bármikor — a meglevő pozíciók elkeseredett védelmét szolgálja és ez teszi a Vatikánt konzervatív, reakciós hatalommá.

V. EGYHÁZ ÉS VALLÁS A MAGYAR NÉPKÖZTÁRSASÁGBAN

Az állam és az egyház viszonyának néhány problémája. Harc az egyházakban meghúzódó politikai reakció ellen

Az egyházi reakciónak Magyarországon gazdag „hagyományai" vannak: történelmünk során mindig a nép érdekeivel szemben foglaltak állást. Tevékenységük kiemelkedő volt a fasiszta Horthy-rendszer huszonöt éve alatt. A keresztény kurzus ideológiája, amely minden haladó társadalmi mozgalom ellen irányult, az egyházi reakció magyarországi képviselőinek volt a találmánya. A nemzetpusztító második világháború előkészítésének is egyik fő szereplője az egyházi reakció volt.

Az egyházak szerepe Magyarországon a felszabadulás előtt és után

Magyarországon az egyházak a felszabadulás előtt és után is nagytőkés-nagybirtokos osztályok érdekeit szolgálták. Az egyházak — elsősorban a katolikus egyház — óriási földbirtokkal és pénztőkével rendelkeztek. Egyedül a római katolikus egyháznak 866 ezer kh földje volt hazánkban. Ezért védelmezték minden eszközzel a kapitalista társadalmi rendet. A tömegek vallásos hitét kihasználva, mindent elkövettek, hogy visszatartsák a vallásos dolgozókat a haladó mozgalmaktól, sőt szembeállítsák őket a haladással, elsősorban annak legkövetkezetesebb képviselőjével, a kommunista párttal. A nagybirtokok — s az egyházi nagybirtokok — felosztásáért, a tőkés magántulajdon felszámolásáért folytatott harcot úgy tüntették fel, mintha az a vallás és az egyházak ellen folyna. Ez a mesterkedésük a párt helyes politikájának és felvilágosító munkájának eredményeként hajótörést szenvedett. A vallásos dolgozók is felismerték, hogy ez a harc a dolgozók és az ingyenélők, a múlt és a jövő, a reakció és a haladás, a nép és a nép ellenségei között folyik.

A proletárdiktatúra kivívásáig az egyházi reakció minden felekezetben kezében tartotta a hatalmat és nyílt harcot folytatott a kommunista párt és minden haladó, demokratikus erő ellen. Ennek a szélsőségesen reakciós politikai klerikalizmusnak vezér-

alakja Mindszenty bíboros volt, aki maga köré gyűjtötte a szétvert fasiszta reakció minden maradványát. Már a felszabadulás után közvetlenül a katolikus egyházban számos olyan népellenes bűnös talált menedéket, akiket később az igazságszolgáltatás elé kellett állítani.

A proletárdiktatúra kivívásával a világi reakció vereséget szenvedett, Mindszenty ekkor igyekezett az egyházon belül tömöríteni a reakció sötét erőit és az egyházat ellenforradalmi központtá tenni. Ezek a törekvések lelepleződtek és részvevőit törvényesen felelősségre vontuk.

Az állam és az egyházak közötti megegyezések

Ugyanakkor az egyes egyházakon belül kialakultak a lojálisan gondolkodó lelkészek csoportjai is. Ezek felismerték, hogy az egyházak nem fordulhatnak szembe tovább híveik társadalmi törekvéseivel, a szocializmus építésével. Mindez az államunk és az egyházak közötti megegyezésre vezetett az 1948—1950-es években. Az egyezményekben államunk továbbra is biztosította a vallás szabad gyakorlását, sőt jelentős anyagi támogatást is biztosított az egyházaknak. Az egyházak lemondtak a kapitalista restaurációs törekvések támogatásáról és tevékeny szerepet vállaltak a béke védelmében. Ideológiai engedményt egyik fél sem tett. Az 1948—1950-es években megkötött egyezményekkel szocializmust építő államunk és az egyházak közötti nyílt politikai harc időszakát viszonylag békésebb időszak váltotta fel. Ennek talaján a legfontosabb kérdésekben fokozatosan normalizálódott a viszony az állam és az egyházak között. Ezt az állapotot zavarta meg az 1956-os ellenforradalmi lázadás.

Az egyházi reakció az ellenforradalom időszakában

Az ellenforradalom idején az egyházi reakció vezéralakjai megkísérelték az egyházakat az ellenforradalom szolgálatába állítani. Mindszenty, Ravasz László és Ordas Lajos fellépése, a különböző keresztény pártok szervezése jelezte, hogy a klerikális reakció tervszerűen készíti elő az általános támadást népi demokratikus rendszerünk ellen. Hogy vezéralakjai — ha átmenetileg is — hatalomra kerültek az egyházakban megmutatta, hogy a világi ellenforradalommal szorosan összefonódva ott volt az egyházi ellenforradalom is. E

klerikális ellenforradalom politikai programját Mindszenty bíboros fejtette ki emlékezetes 1956. november 3-i beszédében. Mindszenty kijelentette: „... tudja meg mindenki az országban, hogy a lefolyt harc nem forradalom volt" és „... hangsúlyoznom kell a tennivalók tárgyi foglalatát...", „a szociális érdekektől helyesen és igazságosan korlátozott magántulajdon alapján álló, tehát kizárólagos kultúrnemzet és ország akarunk lenni." Ez annyira világos, hogy a legvallásosabb dolgozó is megérthette: nem a vallásról van szó, hanem a régi rendszer feltámasztásáról. Az ellenforradalom fegyveres leverése után az egyházi reakció taktikát változtatott. Nem vonult vissza, hanem — hasonlóan az 1945 utáni helyzethez — reakciós provokációkkal kísérletezett, felhasználva a vallásoktatást. Így akarta szembe állítani a vallásos tömegeket a forradalmi munkás-paraszt kormánnyal, így próbálta akadályozni a gazdasági és politikai konszolidációt. Az egyházi reakció kíméletlen hajszát indított a demokratikus érzelmű lelkészek ellen. E különféle provokációkat, a lelki és fizikai terrort államunk nem nézhette tétlenül, s 1957. január 6-án kormány-nyilatkozatban szögezte le, hogy továbbra is érvényben levőnek tekinti az állam és az egyházak között 1948—1950-ben megkötött egyezményeket, s érvényt szerez az abban foglaltaknak. Az egyházon belül háttérbe szorult a reakció és megerősödött a politikailag lojális papság befolyása. Az egyházi reakció újra elvesztette közvetlen lehetőségét annak, hogy a vallásos dolgozókat megpróbálja nyíltan szembefordítani a szocialista állammal.

A kapcsolat alakulása a konszolidáció után

Az ellenforradalom fegyveres leverése után, a gazdasági és politikai konszolidáció következtében tehát ismét rendeződött a viszony az állam és az egyházak között.

Hogyan fogadják az egyházak a megegyezésre vonatkozó állami politikát? A megvalósulás során természetesen jelentős viták folynak, melyekben többféle felfogás nyilvánul meg.

Az egyházakban számosan tagadják, mások ellenzik azt, hogy pozitív irányba fejlődjön az állam és az egyházak közötti viszony. Azt vallják, hogy a marxizmus—leninizmus és a vallás közötti ellentétek kibékíthetetlensége lehetetlenné tesz bármiféle összhangot a szocialista állam és az egyházak politikai felfogása között. Ezért — szerintük — a papság nem támogathatja

a szocialista államot. Ezek Mindszenty bíboros hívei, a klerikális reakció erői, akik mindenben a Vatikán politikai elgondolásait követik és egy húron pendülnek a nyugatnémet Adenauer-párti atompüspökökkel.

Ezzel a reakciós felfogással szemben egyre erősödik az a vélemény, hogy a világnézeti ellentéteket nem szabad kiterjeszteni a politika területére; ez káros következményekkel járna mindenekelőtt az egyházakra. E nézet képviselői azt vallják, hogy nemcsak a nemzetközi politika legégetőbb kérdéseiben — a béke védelme, a leszerelés, az atom- és hidrogénfegyverek eltiltása — lehet együttműködés a szocialista állam és az egyházak között, hanem számos belpolitikai kérdésben is. Ez az álláspont korrekt, becsületes és az egyetlen lehetséges józan álláspont.

A félreértésekkel és félremagyarázásokkal szemben az állam és az egyházak közötti viszonyról Kádár János elvtárs 1958. január 28-án az országgyűlés záróülésén elhangzott válaszbeszédében ezeket mondotta: „Mi azt gondoljuk, hogy azok az egyházfők járnak el bölcsen, akik megszabadítják a lelkészt és a hívőt is a lelkiismereti konfliktustól. Meg lehet szabadítani. Ehhez csak az szükséges, hogy ragaszkodjanak hitelveikhez... azonkívül pedig fogadják el a népi demokratikus rendszer, a szocialista társadalom felépítését mint társadalmi programot. Ebben az esetben nincs lelkiismereti konfliktus..." Vagyis az állam és az egyház közötti pozitív viszony kereteit és tartalmát a szocializmus építésének szükségletei határozzák meg.

Az állam megértéssel kezeli az egyházat, s az egyházak ugyancsak lojális magatartást tanúsítanak a kormánnyal szemben. Az egyházak, a katolikus egyház is számos esetben pozitívan foglaltak állást az országunkat érintő fontos kül- és belpolitikai kérdésekben. Eredményesen támogatták a forradalmi munkás-paraszt kormányt abban a harcban, amelyet az ENSZ rossz emlékű ötösbizottságának jelentését ürügyül felhasználó imperialista beavatkozási kísérletek ellen folytatott. Nem egy esetben kifejtették álláspontjukat a béke mellett, a háborúval szemben stb. Ezt a jó viszonyt államunk természetesen tovább kívánja fejleszteni, törekedve a még fellelhető zavaró körülmények csökkentésére. „Mi úgy gondoljuk, hogy a püspöki kar, amely több ízben kinyilvánította lojalitását a kormány iránt, ugyanakkor nem lehet lojális az egyházmegyéjük területén garázdálkodó egyes reakciós papok iránt, akiket az ellenforradalom idején Mind-

szenty hercegprímás ültetett az előzött békepapok helyére. Reméljük, hogy a püspöki kar megérti, hogy ilyen kétféle lojalitás — a kormány iránt is, és a kormány és a nép ellen harcoló reakciós papok iránt is — lehetetlen" — mondotta Kállai Gyula elvtárs, az országgyűlés 1958. április 18-i ülésén.

Mi elvárjuk a püspöki kartól — amennyiben a jó viszonyt őszintén óhajtja — hogy tevékenységében támaszkodjon azokra a politikailag haladó gondolkodású papokra, akik az elmúlt évek során tevékenységükkel bizonyították be, hogy támogatják a békéért és a szocializmusért dolgozó és harcoló népünket.

Mindezekben a kérdésekben természetesen vannak viták és nézeteltérések az egyházak vezetői és az állam között. Ez természetes. Ezek a viták és nézeteltérések eddig még mindig megoldódtak oly módon, hogy az eredményt mindkét fél megelégedéssel könyvelte el. Mi azon dolgozunk, hogy a vitás kérdéseket a jövőben is kölcsönös megelégedésre oldjuk meg.

Az állam és az egyház jó viszonyának fejlesztésében fontos szerepet játszik a politikailag lojális alsópapság, akik helyzetüknél fogva sokkal közelebb állnak a dolgozó emberekhez. Nemcsak a múltban volt, hanem még ma is alapvető különbség van a főpapság és az alsópapság társadalmi helyzete között.

Egyházi reakció ma

Egyházi reakció ma is van Magyarországon. Hogy a népi erők szilárdsága hallgatásra kényszeríti őket, az nem jelenti azt, hogy lemondtak a népi demokratikus Magyarország elleni harcról. Ezek a politikai messiásvárás illúziójából élnek és aktív tevékenységet elsősorban az egyházon belül fejtenek ki. A politikai klerikalizmus híveinek pozíciója egyre inkább szűkül; nemcsak azért, mert államilag üldözzük, hanem azért is, mert az egyházak józanabb erői egyre határozottabban lépnek fel ezekkel a szélsőségesen reakciós elemekkel szemben.

Az egyházi reakció a múltban is maximálisan támaszkodott és támaszkodik ma is az egyházak nemzetközi kapcsolataiban rejlő lehetőségekre. Elsősorban az egyházi reakció jelenti hazánkban azt a szervezeti formát, amely közvetíti a nemzetközi imperializmus, a nemzetközi reakció nézeteit. Hazánkban ezek a reakciós elemek a nemzetközi imperializmus előretolt állásai. A nemzetközi imperializmus az ellenforradalom napjaiban nem utolsósorban az egyházi reakción keresztül továbbította utasításait

a felforgató elemekhez, így próbálta később megzavarni az ország társadalmi és politikai konszolidációját is.

Mindez világos bizonyítéka, hogy az egyházak reakciós erői népi demokratikus rendszerünk fanatikus ellenségei. Céljaik politikai célok, s az ellenük folytatott harc is politikai harc, amely azért folyik, hogy ki legyen az úr hazánkban: a dolgozó nép, vagy a nép ellensége. A klerikális reakció ellen folytatott harc része szocialista államunk védelmének. Aki kezet emel a nép hatalmára, arra lesújt a nép igazságszolgáltatása, nem azért, mert pap, hanem mert a nép ellensége.

Természetesen az egyházi reakció államellenes tevékenységének megtorlását kiegészíti a leleplező, illetve a felvilágosító munka. Az egyházi reakció leleplezése, elszigetelése és felszámolása egyformán érdeke minden becsületes hazafinak, függetlenül attól, hogy vallásos-e vagy vallástalan. Az egyházi reakció az egész nép ellensége, ezért fordulnak szembe vele a vallásos dolgozók és a néphez hű egyházi személyek is.

Az emberek vallásosságának alapja a szocializmust építő Magyarországon

Hazánkban a gazdasági, társadalmi és politikai viszonyok megváltozásával meglazultak a vallás társadalmi és gazdasági gyökerei. E fejlődés ellenére a vallásos ideológia még elevenen él a társadalom jelentős rétegeiben.

Mi ennek az oka?

Az emberek vallásossága nem kizárólag a megtévesztés és a tudatlanság eredménye. Az emberek vallásosságának társadalmi alapja van. Az osztálytársadalomban a vallás sajátságos módon tükrözi vissza a tömegek elnyomottságát, kiszolgáltatottságát, erőtlenségét és e helyzetekből keletkező elképzelését.

Miért tartja magát a vallás az átmenet időszakában

Az emberek vallásosságát *a kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszakában* számos tényező magyarázza.

A vallás különösen konzervatív, szívós, állóképes ideológia, mely évezredeken keresztül a társadalmi tudat csaknem egyedülálló, uralkodó formája volt. A vallással együttjáró szertartások, vallásgyakorlatok évezredeken át beidegződtek az emberekbe, szinte életszokásukká

váltak. A szokások ereje pedig szörnyű erő, s ezért rendkívül nehéz elfordulni ettől az ideológiától.

A vallás fennmaradását segíti elő, hogy bizonyos fokig még függ az ember a természet törvényeitől. Az átmenet idején — a szocializmust építő Magyarországon is — a termelőerők még nem olyan fejlettek, hogy teljesen kiküszöbölhető a természeti csapások hatása. Az elemi csapások (árvíz, aszály stb.) erősítik egyes emberekben a földöntúli hatalomról szóló elképzeléseket. Ez a függőség azonban a termelőerők fejlődésével, a tudomány előretörésével háttérbe szorul, amilyen mértékben az ember a maga uralma alá hajtja s a saját szolgálatába állítja a természetet.

A vallásos ideológia fennmaradásának társadalmi gyökereit táplálják a város és a falu, a fizikai és a szellemi munka között fennálló lényeges különbségek, illetve ellentétek. A dolgozók kulturális színvonala sem érte még el azt a fokot, hogy szakítanának a vallásos felfogásokkal, előítéletekkel. A vallásos hit huzamosabb időn keresztül elevenen él a társadalom különböző rétegeiben, a falvakban rendszerint erősebben, mint a városban. A vallásos emberek nagy többsége az alacsony kultúrszínvonalon álló emberekből kerül ki. Ez különösen fontossá teszi a kultúrforradalom következetes megvalósítását, a kulturális-nevelőmunka megjavítását.

A vallásosság fennmaradásában a kapitalista világrendszer jelenléte is szerepet játszik.

Egy római költő írta, hogy a félelem alkotta az isteneket. A háború pedig félelmetes dolog; az imperialista agresszorok minden provokációja után megnő a vallási szertartásokon részt vevő emberek száma. De a kapitalista világ közvetlenül is éleszti a vallásos nézeteket hazánkban, hiszen a burzsoá ideológiának fontos alkotó eleme a vallás. A háborús uszításból, a szocialista ideológia elleni küzdelemből a Vatikán és a különböző nyugateurópai vallási, ideológiai központok tevékenyen kiveszik részüket. Ezeket nap mint nap terjesztik rádióadásaikban — többek között — a Magyar Népköztársaság felé is.

De nem feledkezhetünk meg hazánk sajátos történelmi és társadalmi adottságairól sem. Ezek is fontos szerepet játszanak abban, hogy a vallásos ideológia tartja pozícióját az emberek tudatában. Hazánk lakosságának több mint fele katolikus, a katolikus vallás több évszázadon át hivatalos állami vallás volt. Ma-

gyarország — Olaszország, Spanyolország, Lengyelország mellett — Európa legkatolikusabb országai közé tartozott; a Vatikán egyik legerősebb támasza volt. A katolicizmust kivételes helyzete erősítette. De nem kevésbé erősítette a protestánsok vallásosságát, hogy felekezetük hosszú ideig üldözött, vagy legalábbis háttérbe szorított felekezet volt. Végül a 25 éves ellenforradalmi rendszer úgynevezett „keresztény kurzus" demagógiája is jelentős hatást gyakorolt a társadalom bizonyos rétegeire. A papság, a vallásos ideológia fő képviselője, ma is igen aktív hitéleti tevékenységet fejt ki. A fiatalkorú gyerekek között a hitoktatáson keresztül, vasárnaponként több ezer prédikáción, az egyházi sajtón és könyvkiadáson keresztül terjesztik a vallásos ideológiát.

A vallás társadalmi gyökerei sem szűntek még meg teljesen hazánkban. Még van magántulajdon a mezőgazdaságban, van magánkisipar, mindez táplálja, fenntartja azokat az ideológiákat — s köztük a vallást —, amelyek összefüggnek a magántulajdonnal.

Magyarországon nagy számban élnek a volt uralkodó osztályok tagjai. Ezek ma már nem mernek nyíltan fellépni a népköztársaság ellen. Egy részük a vallásos ideológiát olyan politikai eszköznek tekinti, amellyel gátolni lehet a szocializmus előrehaladását. Ezek vallásossága a népi rendszerrel szembeni reakciós politikai beállítottságukból táplálkozik.

A vallásos ideológia pozícióinak megőrzését elősegítették és elősegítik saját munkánk hiányosságai; az egyes helyeken még meglevő jobboldali vagy baloldali nézetek is.

Nem fordítottunk mindig kellő figyelmet a vallásellenes felvilágosító munkára. Ebben a mulasztásban szerepe volt a különféle jobboldali, opportunista nézeteknek, melyeknek képviselői a vallásos tömegek érzékenységére hivatkozva lényegileg kapituláltak a vallásos előítéletek előtt, s ezzel objektíve segítették a burzsoá ideológia erősödését. Világnézeti nevelőmunkánkat gátolták a baloldali, szektás nézetek is, melyek általában bizalmatlanságot tápláltak a vallásos emberekkel szemben, s ezzel egyfelől elriasztották őket, másfelől ezzel a visszahúzódással — amelyet szektás nézetek okoztak — próbálták bizonyítani a felvilágosító munka meddőségét. Le kell küzdeni ezeket a helytelen nézeteket, mert különben nem végezhetünk eredményes világnézeti nevelőmunkát.

A Magyar Népköztársaság kormánya a lelkiismereti szabadságot minden állampolgár számára biztosítja

Mit jelent a lelkiismereti szabadság?

A lelkiismereti szabadság magában foglalja a vallásszabadságot és a vallásellenes nézetek szabadságát. Ellenségeink a lelkiismereti szabadságnak csak egyik oldalát, a vallásszabadságot veszik tudomásul, s ha vallásellenes írásokat olvasnak, rögtön azt kiabálják, hogy mi lábbal tiporjuk a vallásszabadságot. A kapitalista sajtó hasábjain és a különböző külföldi egyházi propagandaszervek híradásaiban az efféle rágalmak és koholmányok elég gyakoriak. Valótlanságokat terjesztenek a Magyarországon működő egyházak helyzetéről, hogy eltereljék a figyelmet a kapitalista országokban levő valóságos helyzetről és megrágalmazzák a szocialista társadalmi rendszert.

Azokban az országokban, ahol valamelyik vallást hivatalosan államvallásnak ismerték el — sohasem volt teljes vallásszabadság. Az állam elnyomta és ma is elnyomja, hátrányos megkülönböztetésben részesíti a kisebbségben levő vallásfelekezeteket. (Pl Spanyolországban. Portugáliában. Olaszországban és egy sor latin-amerikai országban, ahol a katolikus vallás az uralkodó, üldözik a protestáns kisebbséget.) A felszabadulás előtti Magyarországon a vallási megkülönböztetés a katolicizmus javára érvényesült.

A vallásszabadságot az egyházak sem tartják be. Minden egyház vagy felekezet, ha uralkodó helyzetben van egy országon belül, akkor a legnagyobb türelmetlenséget tanúsítja a más, nem uralkodó helyzetben levő vallásfelekezettel szemben, elveti a kisebbségben levő vallásfelekezetek szabadság követeléseit. Minden egyház vagy vallásfelekezet főleg önmaga számára követeli a vallásszabadságot egy országon belül.

A protestáns kisebbség vallásszabadságát legjobban a katolicizmus fenyegeti. Számos protestáns teológus és egyházi ember hívja fel erre a figyelmet. A katolicizmus az „egy pásztor — egy nyáj" elvéből indul ki, hogy a keresztény felekezeteknek vissza kell térniük az elhagyott „akolba".

Még a szocialista országokban is előfordul, a tőkésországokban pedig rendszeres gyakorlat a lélekkufárkodás. A különböző egy-

házak papjai a más vallású híveket igyekeznek átvinni a saját táborukba. Ez sok tekintetben azonos azzal a konkurenciaharccal, ami a kapitalista piacokon a tőkések között uralkodik.

Hol teljesebb a vallásszabadság — az úgynevezett keresztény ideológiát valló kapitalista országokban vagy a szocializmust építő országokban —, erre nem a saját szavainkkal, hanem egy protestáns teológus szavaival válaszolunk: „... az egyháznak és minden felekezetének megszégyenülésse! kellene tudomásul vennie egy ma már világosan szemlélhető tényt: a vallások egyenjogúsága csak ott tudott igazán megvalósulni, vagy ott van igazán megvalósulóban, ahol az egyház nem társadalmat meghatározó tényező többé, s ahol nincs többé uralkodó vallás — tehát a tipikusan nem keresztény társadalmakban! Gondoljunk ezekután még egyszer arra, hogy hogyan fest ezen a mérlegen egy olyan egyházi elgondolás, amely közös táborba szólítja a keresztény felekezeteket, félretéve minden ellentétet — a szocialista világrend ellen."[3]

Magyarországon ma a vallásszabadság valóság. Magyarországon nincsen uralkodó vallásfelekezet és ezért elnyomott sem: minden egyház és vallás egyenjogú. Az iskolákban a hitoktatás fakultatív (nem kötelező). Minden egyház szabadon végezheti vallási szertartásait, ebben senki sem gátolja meg őket. Az egyházak anyagi támogatást kapnak az államtól. A vallást az állampolgárok magánügyének tekintjük (minden állampolgár bármely vallást követhet, megváltoztathatja vallását, vagy ateista lehet).

Hazánkban lelkiismereti szabadság van. Ez több a vallásszabadságnál, tartalmazza a vallástalanság szabadságát is. Ez teljesen jogos, ésszerű és méltányos; ha szabad vallásos nézeteket terjeszteni, akkor legyen szabad a vallást tagadó nézetek terjesztése is. Ha nem kerülhet senki hátrányos helyzetbe vallása miatt, akkor ez érvényes arra is, aki ellene van minden vallásnak. Ezt a vallásszabadság kéretlen prókátorai nem akarják megérteni; így történhet meg, hogy egyes elvakult papok meg ma is a szószékről igyekeznek megszégyeníteni azokat, akik nem kötnek egyházi esküvőt, vagy elhunyt hozzátartozóiknak nem

[3] Theológiai Szemle, 1959. 7—8. szám.

kérnek egyházi temetést stb. Az ilyen egyházi emberek a törvény ellen cselekszenek. Törvényeink megsértése pedig senkinek sem engedhető meg.

A vallás a párttagok számára nem magánügy

A vallás az állampolgárok magánügye. A párt nem tekintheti a vallást a párttagok magánügyének. A párt harci szervezet, világnézete a dialektikus materializmus. A párt saját erejét ásná alá, ha eltűrné ideológiai egységének megbontását. A párt önkéntes harci szövetség, tagjai önként, saját elhatározásukból kérték felvételüket a pártba, önként vállalva ezzel a párt világnézetének elfogadását és elsajátítását is.

A párt egyik fontos feladata világnézetének terjesztése. Ez az idealista nézetek elleni harcban megy végbe. E harc törvénye, hogy az emberek a régi, elavult, konzervatív, idealista nézeteket fokozatosan elvetik, s az egyetlen tudományos világnézetet, a dialektikus materializmust teszik magukévá. Ezt az eszmei harcot és nevelőmunkát valamennyi párttagnak végeznie kell, olykor még a saját gondolkodásukban meglevő téves eszmék és felfogások ellen is. Bonyolult átmeneti viszonyainkból következik, hogy még a párttagok egy részénél is számolnunk kell a vallásos ideológia maradványaival. Helytelen és káros lenne, ha megoldásként szektás türelmetlenséggel adminisztratív rendszabályokhoz nyúlnánk. Az olyan párttagokkal, akik még nem szakítottak teljesen a vallásos téveszmékkel, meg kell értetni, hogy a vallást azért nem tartjuk magánügynek a párttagok számára, mert vallásos szemléletükkel antimarxista nézeteket hoznak be a pártba, ahol ezeknek semmi helyük sincs.

A vallásos párttagoknak mindent el kell követniük, hogy minél előbb leküzdjék a tudatukban még meglevő vallásos eszmék maradványait. E harcban elvtársi segítségre, türelmes nevelőmunkára van szükség. Ezt a pártszervezeteknek a legmesszebbmenőkig biztosítani kell. Csak így érhetjük el, hogy ezek az elvtársak fokozatosan szakítsanak a gondolkodásukban még meglevő vallásos előítéletekkel.

A párt nem engedi meg, hogy soraiban vallásos nézeteket terjesszenek. Az a párttag, aki — akár a párton belül, akár a párton kívül — vallásos nézeteket terjeszt, nem alkalmas arra, hogy egy marxista—leninista párt tagja legyen.

A vallásos szertartásokon való részvétel

Még napjainkban is előfordulnak olyan esetek — főleg falusi pártszervezeteinknél —, hogy egyes alacsonyabb beosztásban dolgozó funkcionáriusok és munkatársak, a falusi pártszervezetek vezetőségének egyes tagjai időnként részt vesznek egyházi szertartásokon. Pártunk megengedhetetlennek tartja az egyházi, vallási szertartásokon való részvételt a pártfunkcionáriusok, a pártapparátus függetlenített munkatársai és az alapszervezetek vezetőségi tagjai számára. Meg kell különböztetni azonban aktív és passzív részvételt. Az olyan funkcionáriust, aki saját elhatározásából gyermekét megkereszteltetti, hittanra járatja, bérmáltatja, egyházi esküvőt rendez, templomba jár vagy körmeneteken vesz részt, pártfegyelmi úton felelősségre vonjuk és nem tölthet be pártfunkciót. De számtalan eset adódik, amikor a pártfunkcionáriusoknak — nem saját elhatározásukból ugyan —, részt kell venniük bizonyos egyházi szertartásokon, például temetésen. Az ilyen elkerülhetetlen kötelezettségeknek nem lehet semmi következménye

Egyes párttagok részvételüket a vallásos szertartásokon azzal indokolják, hogy azt a közvélemény nyomására és a tömegekkel való kapcsolat érdekében teszik. Ez megalkuvó magatartás és árt a párt és a tömegek közötti kapcsolat ügyének. A közvéleményt figyelembe kell vennünk, de a pártnak, a kommunistáknak formálniuk, befolyásolniuk kell. Mindig a konkrét körülményeket kell figyelembe vennünk, hiszen számos párttagot ezer szál köt össze saját családján rokonságán keresztül a vallásossággal. Ezért fontos, hogy a párttagok szilárd elvi álláspontra helyezkedjenek a vallás kérdésében Az elvtelen megalkuvó magatartás, csakúgy, mint a türelmetlen elzárkózó vagy túl radikális fellépés, nem erősíti, hanem gyengíti a párt tömegkapcsolatát, nem csökkenti hanem erősíti a vallásos ideológiát az emberek gondolkodásában. Csak a minden túlzástól mentes józan, kitartó világnézeti nevelőmunka éri el célját.

Kommunisták és a vallásos emberek

Pártunk világosan látja, hogy ellentmondás van a hívő állampolgárok vallásos meggyőződése és a szocializmus építésének feladatai között. Ez az ellentmondás azonban a szocializmus

építése során, az emberek gondolkozásának átalakulásával békés úton megoldódik.

Számosan tagadják annak lehetőségét, hogy a vallásos ember hű harcosa lehet a szocializmusnak. Elzárkóznak a hívő emberek elől, a politikai bizalmatlanság légkörét terjesztik és számos esetben adminisztratív rendszabályokat követelnek. Ezzel a szektás, baloldali állásfoglalással súlyos károkat okoznak, s akaratlanul a szocializmus központi problémájává teszik a vallásellenes harcot. Ezzel erősítik a vallásos hitet, gyengítik a dolgozó nép egységét és mindenképpen az ellenség malmára hajtják a vizet.

A párt fellép az ilyen nézetek ellen. Mi ideológiai harcot folytatunk a vallás ellen, mert tudománytalan, reakciós világnézet. Egyik legfőbb feladatunk: minden dolgozó megnyerése a marxista—leninista ideológia, a materialista világnézet számára. E nagy és hosszan tartó feladat megoldásában azonban nem a vallásellenes propaganda, hanem a szocialista építés játssza a fő szerepet. A szocializmus építésében való aktív részvétel meggyőzi az emberek többségét ügyünk s eszméink igazáról. Partunk tehát a vallásos világnézet leküzdésének feladatát mindenkor az általános politika, az osztályharc érdekei alá rendeli, és visszautasít minden olyan kísérletet — bárhonnan jöjjön is az —, amely a vallási kérdéseket a politikai élet középpontjába akarja állítani.

A mi számunkra — egész népünk számára — a fő kérdés, hogy a munkások, dolgozó parasztok és az értelmiségiek testvéri összefogásával és egyetértésben építsék a szocializmust, mely meghozza az anyagi és szellemi javak bőségét, s egyben megszünteti a vallásos ideológia társadalmi alapjait. Munkánk középpontjában a szocializmus építéséért folyó politikai és gazdasági küzdelem áll.

Ebből az elvi álláspontból következik, hogy a munkásosztály állama nem lehet semleges az ideológiai küzdelemben, hanem kötelességének tekinti, hogy biztosítsa az összes lehetőségeket a materialista világnézet térhódításához, az állami iskolákban, egyetemeken, intézményekben. Az állam segítséget nyújt a társadalmi szervezeteknek és intézményeknek is a tudományos materialista világnézet terjesztésében.

A vallásos világnézet elleni harc során a türelem, a megértés és a körültekintés elvét kell követnünk. A vallásos nézetek kép-

viselői ellen, nem mint emberek ellen harcoljunk, hanem a vallásos ideológia ellen, e nézeteket valló emberek világnézeti megnyeréséért. E harc se sértse a hivő emberek vallásos érzését és semmiben se korlátozza a vallás szabad gyakorlását. Ugyanakkor ez ne korlátozza vagy csökkentse a tudományos materialista világnézet terjesztését.

VI. A HITVÉDELEM ÚJ MÓDSZEREI

Vallás és tudomány

Ma a hitvédelem taktikájának egyik jellemző vonása, hogy felhagy a tudomány elleni nyílt támadással, sőt, a tudomány és a vallás összhangjáról beszél.

Vallás és tudomány a dolog természeténél fogva összeegyeztethetetlen. A vallás elferdíti, hamisan tükrözi a valóságot, a tudomány a valóságról hű és pontos képet ad. Érthető, hogy ily módon csak kibékíthetetlen ellentét lehet a kettő között. Ennek az ellentétnek hosszú időn keresztül közvetlen megjelenési formája volt az egyházak harca a tudomány képviselői ellen.

Galilei szégyenletes meghurcolása, Giordano Bruno máglyahalála közismert; kevésbé ismert Vanini neve, akit az egyház tudományos meggyőződéséért máglyára küldött; Roger Baconé, akit tudományos kutatásai börtönbe juttattak. A kiváló tudóst, Servet Mihályt, Kálvin égetteti meg; Nils Celsiust, mert Kopernikus tanításait hirdette, egy protestáns egyetem megfosztja katedrájától.

Az egyházak képviselői a földi világot átmenetinek, múlékonynak hirdetik szemben az örökkévaló túlvilággal. Ezért nem is kell e romlandó és bűnös sárteke megismerésére törekedni. Ez a felfogás nemcsak azért volt hasznos az egyházaknak, mert az elnyomottak figyelmét az ég felé irányította, hanem mert így megóvhatta a Biblia tekintélyét. A Bibliának a természetre vonatkozó magyarázatai a primitív embernek a közvetlen szemléleten alapuló világképét tükrözik. Ez sehogyan sem felel meg a valóságnak, és sokat ártott volna az egyházaknak és a vallásnak, ha ez kiderül. A hat nap alatt történt teremtés mondájához aztán hosszú időn át éppen olyan konoksággal ragaszkodtak, mint amilyen konokul üldözték a kopernikusi világkép híveit.

Hasonló módon zárkóztak el a darwinizmus elől is egészen a legutóbbi időkig. Ma már kénytelenek — bizonyos megszorításokkal — elfogadható hipotézisként kezelni. Tehát közel száz esztendős harc, merev elutasítás után az egyházak kezdenek engedményeket tenni a darwinizmusnak; „megengedik", hogy az ember teste az állatvilágból is származhatott —, de ahhoz ragaszkodnak, hogy lelket az isten lehelt belé.

Amíg a tudomány egy kérdésre nem tud választ adni, a vallás felel rá. Ha a tudomány megadja a helyes választ, a vallás kénytelen visszavonulni, átengedni a teret a tudománynak. A tudomány egyre előbbre nyomul, és a vallás egymás után adja fel erődítményeit. Kénytelen elfogadni, hogy a Föld kering a Nap körül; hogy a Föld több milliárd éves; hogy nem Jeruzsálem a világ közepe, mint ahogyan a középkorban tanították. Végül az egyház úgy tesz, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga lenne, kijelenti, hogy mindezek a tudományos eredmények összhangban vannak a vallás tanításaival, és ha ezek miatt valakit börtönbe zártak vagy megégettek, akkor az csak sajnálatos félreértés volt.

És valóban: ma már nem hurcol tudósokat máglyára az inkvizíció, sőt: a teológusok elismerik a tudomány jogát a természet kutatásához, mondván: a tudományé a természet, a vallásé a természetfeletti. Tiszteljük a határokat, ne avatkozzunk egymás dolgába.

Mi történt itt? Miért ez a nagy változás?

Először: az egyháznak már roppant kellemetlen volt az évszázadokon át tartó vereségsorozat. Most, hogy nyilvánvaló lett a természetre vonatkozó tanításaik tarthatatlansága, az egyetlen, amit tehetnek, hogy kiszorulásukat önkéntesnek tüntetik fel — sőt, úgy tesznek, mintha sohasem tartottak volna igényt a természeti jelenségek megmagyarázására.

Másodszor: a tőkésosztálynak érdeke a természettudományok fejlődése. A mechanika segíti a gépek tervezését, szerkesztését; a fizika és a kémia eredményei vezettek a gőzgép, a robbanómotor, az elektromotor feltalálásához; a kémia új nyersanyagokat szolgáltat stb. Ez azt kívánja, hogy a természet erőivel a tudomány foglalkozzon és ne a vallás.

Harmadszor: a szocialista országokban rohamosan terjed a műveltség, és a hitvédelemnek számolnia kell azzal, hogy a nyílt

tudományellenes támadások egyre visszatetszőbbek lesznek a hívek szemében.

Nyitott kérdés még, hogy mennyire vehető komolyan a hitvédelemnek az az állítása, hogy a vallás csak a természetfelettire tart igényt. Hol marad a társadalom? Ha a természet a tudományé, a (nemlétező) természetfeletti a vallásé, akkor kire marad a társadalom? Természetesen a vallásra. A teológia szerint a tudományra a részletkérdések, a jelenségek leírása, a „hogyan" tartozik; az átfogó, nagy, világnézeti kérdésekre; a „miért"-re a vallás válaszol. Az egyházak tehát nemcsak a társadalmi jelenségek magyarázatára tartják hivatottnak a vallást, hanem a világnézeti jelentőségű természettudományos kérdések magyarázatára is. (Pl. az élet keletkezése, test és lélek viszonya.)

Ez a felfogás tökéletesen megfelel a tőkésosztály érdekeinek. A tudomány törődjön a géppel, a termeléssel; a vallás foglalkozzon az emberrel, a termelővel — nehogy valami baj legyen.

A szocialista országokban ilyen szükséglet nincs. Ott az emberért van a gép is, a tudomány is. De az egyház sem adhatja fel létalapját: a vallásos világnézet terjesztését. Nálunk is a vallás és tudomány összeegyeztethetőségét hirdetik a papok — ha a tudomány lemond arról, hogy világnézetet adjon. Erről természetesen szó sem lehet; a szocializmus vezető ideológiája a tudományos világnézet, a marxizmus—leninizmus — és ezért elkerülhetetlen a harc vallás és a tudomány között.

Az igazsághoz még hozzátartozik, hogy a természettudományok és a vallás összhangja sem olyan tökéletes, mint ahogyan ezt a hitvedelem tanítja. Ez az „összhang" úgy jön létre, hogy *egyrészt* faragnak egy kicsit a vallás tanításain (pl. a teremtés hat napját mint hat korszakot magyarázzák), *másrészt* faragnak egy kicsit a tudomány eredményein (pl. az ember teste eredhet az állatvilágból, de a lélek isteni eredetű).

Vallás és erkölcs

A hitvedelem egyik gyakran hallható érve, hogy szükség van a vallásra, mert ez tartja vissza az embereket a bűntől. Ha nem lenne vallás — mondják — az emberek egymást marnák, mint a farkasok.

Nem igaz az, hogy a vallás visszatartja az embereket a bűntől; még kevésbé, hogy a vallástalan ember szükségképpen erkölcstelen.

A vallásos emberek között is vannak erkölcstelenek, sőt bűnözők, vagy megfordítva, a hivatásos bűnözők között nem ritka a vallásos — még olyan is van, aki védőszentjéhez fohászkodik, mielőtt lopni megy. (Más lapra tartozik, hogy ezt az egyház élesen elítéli.)

Az ateisták nagy része viszont magas erkölcsi színvonalon áll. A nemzetközi kommunista mozgalom sok ezer és ezer hőse és mártírja, bátran és önzetlenül vállalta az üldöztetést, a szenvedést, a halált — anélkül, hogy bármiféle túlvilági jutalomban reménykedett volna.

A valláserkölcs a kizsákmányolók erkölcse. Ez világosan kiderül azokból az intelmekből, amelyekkel a vallás tűrésre és alázatra neveli a dolgozó embereket. „Szolgák, engedelmesek legyetek uraitoknak minden félelemmel, nemcsak a jóknak és a szelídeknek, hanem a keményeknek is. Mert az kegyelem, ha valaki Isten iránt való lelkiismeretességből tűri a viszontagságokat, igazságtalanul szenvedvén" — mondja a Biblia. Nemcsak a keresztény vallások tanítják ezt, a mohamedán vallásnak is fő követelménye a szolgai tűrés. Maga az „iszlám" szó is odaadást, alázatot jelent; tűrést, engedelmes beletörődést tanít a zsidó vallás is.

A valláserkölcs aláássa az emberek önbizalmát: állandósítja bennük a bűntudatot és vele járó félelmet. Ez a szakadatlan szorongás adja az alázat és meghunyászkodás lélektani alapját.

A valláserkölcs a munkát büntetésnek, istenverésnek tartja: „Arcod verítékével keressed a kenyered . . . "

A valláserkölcs tanításainak középpontjába a túlvilágot helyezi. Azért kell jónak, béketűrőnek, alázatosnak lenni a földön, hogy a túlvilágon ne az örök kárhozat, hanem az örök üdvösség várjon ránk.

A kommunista erkölcs az emberekbe, a tudásba, a társadalmi haladásba vetett bizalmat hirdeti, ezért optimista. A kommunista erkölcs a társadalom, a haza, a dolgozó nép iránti kötelesség teljesítését, a munkát tartja fő követelménynek. Nem a túlvilággal ijesztget és hiteget, hanem az ember öntudatára épít.

Nem igaz az, hogy „elvesszük" az emberektől a valláserkölcsöt és nem adunk helyette semmit. Új erkölcsöt tanítunk és terjesztünk, amely felette áll a valláserkölcs tanításának.

Valláserkölcs és hitoktatás

A valláserkölcs helytelen értelmezése összefügg a hitoktatás kérdésével is. Sok szülő, bár közönyös a vallás iránt, gyermekét mégis hittanra járatja, mert „kell hogy a gyerek féljen valamitől", „ott tanul a gyerek tisztességet". Hazánkban a vallás szabad gyakorlását és a hitoktatás szabadságát is törvény biztosítja. Bárkit megakadályozni abban, hogy gyermekét (a törvényes keretek között), hitoktatásban részesíttesse — törvénysértés. Viszont mi, kommunisták, saját kötelességünket sértjük meg, ha rokoni, baráti környezetünkben elnézzük, hogy a szülők hittanra járatják gyermeküket. Nekik ez joguk — de a kommunistáknak kötelességük felvilágosítani őket arról, hogy helytelenül cselekednek. A jóindulatú, tapintatos figyelmeztetés nem korlátoz senkit jogainak gyakorlásában. Ha egyetért vele a szülő, figyelembe veszi, ha nem — akkor nem.

Indokolt-e, hogy „a gyereknek félnie kell valamitől"? Nem! Aki nem rabszolgát, hanem öntudatos, szabad embert akar nevelni gyermekéből, az nem a félelmet teszi a nevelés alapjává. Igaz, „félhet" az öntudatos ember is, pl. a közvélemény megvetésétől — de milyen más félelem ez, mintha a nemlétező „örök bírótól" félne!

Hogy a gyerek milyen erkölcsöt tanul a hittanórán, az kiderül a valláserkölcs jellemzéséből. De nemcsak erről van szó! A gyerek mást tanul a tanáraitól, és mást a hitoktatójától. A kettő közötti ellentmondást hamar észreveszi. És akkor vagy vívódik, töpreng, ingadozik és ez a jobbik eset; így lelki válságok árán, de végül is dönteni fog — a tudomány mellett; vagy kételkedése, ingadozása állandósul, nem tud dönteni — hiszen még gyerek — és végül is képmutatóvá lesz. (Történelem órán elmondja, hogy az inkvizíció üldözte az eretnekeket, mert azok haladók voltak — hittan órán pedig azt mondja, hogy az eretnekek lázadók voltak.)

Az a szülő, aki a gyerekét hittanra járatja, nem gondol arra, hogy mire gyermeke felnőtt lesz (tizenöt-húsz év múlva), társadalmunkban a vallás már kezd majd többé-kevésbé anakroniz-

tikus jelenséggé válni; s a gyerek felnőtt korára olyan helyzetbe kerül, hogy világnézete nem összeköti, hanem elválasztja a többi embertől.

*

Akármelyik oldalról közelítjük a vallást, az eredmény ugyanaz: reakciós világnézet, fegyver az ellenség kezében, fékezője a szocializmus építésének.

Nyugodt, körültekintő, szívós felvilágosító munkára van tehát szükség.

A vallásos nézetek leküzdése az emberek tudatában igen sokrétű munkát igényel. A vallásos nézetek leküzdésében a legfontosabb a szocializmus gyakorlati építése, mivel így fokozatosan megszűnnek a vallás társadalmi gyökerei.

A kultúrforradalom, az általános műveltség terjedése is gyengíti a vallásos nézeteket. Különösen jelentős ebből a szempontból a természettudományos ismeretterjesztés.

Nagy jelentőségű a vallásos nézetek közvetlen cáfolata is. A biblia képtelenségei és ellentmondásai, a vallás keletkezése, a valláserkölcs reakciós jellege — mind olyan téma, amelyről egyre többen akarnak hallani vagy olvasni.

A vallásos szokásokkal szemben a tömegek közötti nevelőmunka egyik fontos eszköze a családi ünnepek és gyászszertartások társadalmi megrendezése. Az egyházaknak roppant hatalmat biztosított az, hogy az emberek életük minden jelentős fordulóját (születés, házasság, halál) egyházi szertartáshoz kötötték. Hogyan alakult ki ez a szokás.

Az ismeretlen erőktől és az ismeretlen jövőtől rettegő ember minden fontosabb vállalkozásakor fontosnak tartotta, hogy megnyerje a természetfeletti erők jóindulatát. Egy ember életében különösen nagy esemény, ha házasságot köt, gyereke születik, vagy elveszíti egy közeli hozzátartozóját. A vallásos szertartások elemei; az orgonabúgás, a gyertyafény, a tömjénfüst, a templom homályát megtörő csillogás stb. évszázadok óta hozzátartozik a keresztelőhöz, a házassághoz, a temetéshez. Túl azon, hogy a vallásos neveléssel megfélemlített ember isten áldását kívánta újszülött gyermekére, házasságára, hogy biztosítani akarta elhunyt hozzátartozója lelkiüdvét — a titokzatos szertartás olyan *szokássá* vált, amelyet nem volt szabad mellőzni, és amelyet az emberek ünnepélyessége *miatt* is igényeltek.

A felszabadult, szocializmust építő, öntudatos ember méltatlannak érzi, hogy örömét vagy gyászát olyan szertartásokhoz kösse, amelyeket az ember függő, kiszolgáltatott helyzete alakított ki, s amelyek az ember tehetetlenségét, szolgai alázatát fejezik ki. De joggal igényli, hogy házassága, gyermekének névadása vagy hozzátartozójának temetése ünnepélyes formák között történjen.

Meg kell tehát teremtenünk azokat a formákat, amelyek pótolják az egyházi szertartások ünnepélyességét, és amelyek nem az ismeretlen erőktől rettegő ember kiszolgáltatottságát, hanem a felszabadult ember büszke öntudatát fejezik ki. E feladatnak a megoldása nemcsak azért fontos, mert meglevő szükségletet elégít ki, hanem mert ezzel elterjesztjük azt az igényt, hogy a családi eseményeket társadalmilag szervezett keretek között ünnepeljék.

Nagyon sok forma, módszer és lehetőség van, ahogy pártszervezeteink és a kommunisták megoldhatják ezeket a feladatokat. Ezekre mind tanácsot adni nem lehet. Mi elsősorban az elveket szögeztük le, amelyeket mindig a helyi viszonyoknak megfelelően kell alkalmazni.

1. téma. A NEMZETKÖZI HELYZET NÉHÁNY KÉRDÉSE

Lenin: Előadói beszéd a külpolitikáról. *Lenin* Művei 27. köt. Szikra 1952.

Lenin: Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka. *Lenin* Művei 22. köt. Szikra 1951.

Lenin: „Baloldaliság" — a kommunizmus gyermekbetegsége. *Lenin* Művei 31. köt. Szikra 1951.

Hruscsov: Beszéd a kommunista munkabrigádok kongresszusán Népszabadság 1960. máj. 20.

Az SZKP XXI. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1959.

Az MSZMP VII. kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1960.

Közlemény a kommunista és munkáspártok 1957. nov. 13—14. moszkvai értekezletéről. Társadalmi Szemle 1957. 7—8. sz.

A nagy találkozó. Kossuth Könyvkiadó 1959.

Révész Gy István: Négyszemközt a kapitalizmusról és a szocializmusról. Kossuth Könyvkiadó 1960.

2. téma. A TERMELŐSZÖVETKEZETEK MEGSZILÁRDÍTÁSA ÉS GAZDÁLKODÁSUK TOVÁBBFEJLESZTÉSE.

Az MSZMP VII kongresszusa. Kossuth Könyvkiadó 1960.

Fehér Lajos: A mezőgazdaság szocialista átalakításának és a termelőszövetkezetek megszilárdításának hazai tapasztalatai és feladatai Kossuth Könyvkiadó 1960.

A termelőszövetkezetek állami irányítása és a tanácsok feladatai. Társadalmi Szemle 1960. ápr.

A termelőszövetkezetek megszilárdítása 1959-ben. Társadalmi Szemle 1960. márc.

A „kert-Magyarország" kérdéséről. Társadalmi Szemle 1960. febr.

3. téma. VALLÁS, EGYHÁZ, POLITIKA.

Engels: A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig. *Marx—Engels* Válogatott Művek. II. köt. Szikra 1949.

Engels: Feuerbach és a klasszikus német filozófia felbomlása. *Marx—Engels* Válogatott Művek II. köt. Szikra 1949.

Lenin: Szocializmus és vallás. *Lenin* Művei 10. köt. Szikra 1954.

Lenin: A munkáspártnak a valláshoz való viszonyáról. *Lenin:* Marx—Engels marxizmus Szikra 1949.

Jaroszlavszkij: Hogyan születnek, élnek és halnak meg az istenek. Kossuth Könyvkiadó 1960.

Lavreckij: A Vatikán. Kossuth Könyvkiadó 1959.

TARTALOM

Bevezető — — — — — — — — — — — — — — 3

1. *téma.* A NEMZETKÖZI HELYZET NÉHÁNY KÉRDÉSE — 5

I. A második világháború utáni nemzetközi helyzet alakulásának néhány elvi problémája — — — — 9

II. Harc a békés egymás mellett élés elvének gyakorlati megvalósításáért, a kormányfői értekezlet létrehozásáért — — — — — — — — — — — — 19

III. Az imperializmus ellentmondásainak kiéleződése a csúcskonferencia meghiúsítása után — — — — — 39

IV. A nemzetközi helyzet alakulását meghatározó döntő tényezők — — — — — — — — — — — — 65

2. *téma.* A TERMELŐSZÖVETKEZETEK MEGSZILÁRDÍTÁSA ÉS GAZDÁLKODÁSUK TOVÁBBFEJLESZTÉSE — — — 93

I. Mezőgazdasági nagyüzemeink jellege — — — — 97

II. A termelőszövetkezetek állami irányítása — — — 102

III. A termelőszövetkezetek működésének alapvető szabályai — — — — — — — — — — — — 105

IV. A termelőszövetkezeti üzemek termelésének főbb szervezési kérdései — — — — — — — — — — — 123

V. A szövetkezeti nagyüzemi gazdálkodás eredményességének elemzése, az eredmény növelésének legfőbb tényezői — — — — — — — — — — — — 132

VI. Munkaszervezés a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben — — — — — — — — — — — — 137

VII. A munka termelékenységének emelése termelőszövetkezeteinkben — — — — — — — — — — — 139

VIII. A munkaszervezet kialakításának főbb alapelvei a termelőszövetkezetekben — — — — — — — — 147
IX. Jövedelemelosztás a mezőgazdasági termelőszövetkezetekben — — — — — — — — — — — — 167
X. A termelőszövetkezeti pártszervezetek termelést ellenőrző munkája — — — — — — — — — — 195
Mellékletek — — — — — — — — — — — 199

3. téma. VALLÁS, EGYHÁZ, POLITIKA — — — — — — 213

I. A vallás keletkezése és társadalmi szerepe — — — 215
II. A vallás és az egyház az osztálytársadalomban — — 222
III. Az egyház mint a hívők gazdasági és politikai vámszedője — — — — — — — — — — — — 234
IV. A Vatikán és a világkatolicizmus politikájának főbb vonásai a mai nemzetközi helyzetben — — — — 243
V. Egyház és vallás a Magyar Népköztársaságban — — 269
VI. A hitvédelem új módszerei — — — — — — — 282

Szerkesztette: Rákos Imréné. A borítót Radics Vilmos rajzolta. Műszaki vezető: Szécsi Andor. Műszaki szerkesztő: Rudas László. A szedést 1960. VIII. 3-án kezdték meg. Megjelent 1960. IX. 30-án 190 200 példányban. Terjedelem 18½ (A/5) ív.

60. 2675. Szikra Lapnyomda, Budapest VIII., Rökk Szilárd u. 6.

OLVASSA!

A nemzetközi élet legfrissebb eseményeiről tájékoztat a havonta megjelenő

NEMZETKÖZI SZEMLE

amely Kelet és Nyugat legjelentősebb világlapjainak publicisztikai írásaiból közöl szemelvényeket

★

Előfizethető a pártszervezetekben és a Kossuth Könyvkiadó megyei és kerületi kirendeltségein. Előfizetési díj: negyedévre 8,— Ft, félévre 16,— Ft.

GYULAI—RUDNYÁNSZKY—PINTÉR—ZALA

ÁRNYÉK EURÓPÁN

A szerzők érdekes összeállításokkal mutatják be a Nyugat-Németországban újjáéledő fasiszta-revansista szellem térhódítását. Feltárják a hitlerista szellem újjáéledésének történelmi és osztálygyökereit, a nemzetközi imperializmussal való kapcsolatát

*

224 oldal

Ára: 15,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Megjelent

a

TERMELŐSZÖVETKEZETI

A
B
C

A legjobb szakemberek adnak sokoldalú, aprólékos választ — ebben a könyvben — a szövetkezeti életben felmerülő valamennyi kérdésre.

★

280 oldal

Ára: 8,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Megjelent!

BALÁZS BÉLA

A KLERIKÁLIS REAKCIÓ SZEREPE A HORTHY-FASIZMUS URALOMRAJUTÁSÁBAN ÉS KONSZOLIDÁLÁSÁBAN

Bőséges dokumentációs anyag felhasználásával mutatja be a szerző az egyház szerepét a kizsákmányolás és elnyomás szolgálatában

★

64 oldal

Ara: 3,— Ft

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

Ára: 10,— Ft